

E P I S T E M E

edice Jihočeské univerzity
v Českých Budějovicích

A C A D E M I A

HISTORIA

Německé divadelní, hudební, pěvecké a umělecké spolky v Olomouci v letech 1918 až 1938

Anja Edith Ference

Anja Edith Ference

Praha – České Budějovice
2015

E P I S T E M E

edice Jihočeské univerzity
v Českých Budějovicích

A C A D E M I A

HISTORIA

**Německé divadelní,
hudební, pěvecké
a umělecké spolky
v Olomouci v letech
1918 až 1938**

Anja Edith Ference

2015

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Ference, Anja Edith

Německé divadelní, hudební, pěvecké a umělecké spolky v Olomouci v letech 1918 až 1938 / Anja E. Ference. – Vydání první. – Praha : Academia ; České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2016. – (Episteme)
ISBN 978-80-200-2587-6 (Academia). – ISBN 978-80-7394-555-8 (Jihočeská univerzita. České Budějovice)

(=112.2) * 316.72/.75-027.22 * 72/76:061.2 * 792(=112.2) * 94(437.325)

– Deutscher Theaterverein (Olomouc, Česko)

– Němci – Česko – 1918-1938

– kulturní život – Česko – 1918-1938

– umělecké spolky – Česko – 1918-1938

– německé divadlo – Česko – 1918-1938

– Olomouc (Česko) – dějiny – 1918-1938

– monografie

316.7 - Sociologie kultury. Kulturní život [1]

Recenzenti

prof. PhDr. Miloš Trapl, CSc.

doc. PhDr. Josef Bieberle, CSc.

© Anja E. Ference

© Academia, 2015

© Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2015

ISBN 978-80-200-2587-6 (Academia)

ISBN 978-80-7394-555-8 (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích)

OBSAH

PŘEDMLUVA A PODĚKOVÁNÍ	7
1. ÚVODNÍ ČÁST	9
1.1 Seznámení s tematikou	9
1.2 Poznámky ke stavu pramenů a výzkumu	13
1.3 Základy spolkové činnosti v habsburské monarchii.....	17
2. POZADÍ VÝVOJE OLOMOUCE Z POLITICKÉHO, EKONOMICKÉHO A SOCIÁLNÍHO HLEDISKA SE ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM NA NĚMECKÉ OBYVATELSTVO	25
2.1 Exkurz do dějin města před převratem v roce 1918	25
2.2 Olomouc a její němečtí občané v první Československé republice	38
3. KULTURNÍ ŽIVOT NĚMECKÝCH OBYVATEL V MEZIVÁLEČNÉ OLOMOUCI Z HLEDISKA KULTURNĚ ČINNÝCH SPOLKŮ	65
3.1 Divadelní činnost	65
3.2 Hudební aktivity	75
3.3 Výstavní činnost	99
3.4 Přednášková činnost	119
4. SPOLKOVÁ ČINNOST NĚMECKÉHO DIVADELNÍHO SPOLKU V OLOMOUCI	129
4.1 Vznik, účel a činnost spolku před převratem	129
4.2 Německý divadelní spolek v Olomouci v období první Československé republiky	132
4.3 Zhodnocení činnosti a významu olomouckého Německého divadelního spolku.....	246
5. SHRUTÍ.....	251

6. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	255
6.1 Archivní prameny	255
6.2 Tištěné prameny	255
6.3 Denní tisk a periodika (vybrané ročníky).....	256
6.4 Primární a sekundární literatura	258
6.5 Příručky a bibliografie.....	266
6.6 Internetové zdroje	266
RESUMÉ/SUMMARY	269
JMENNÝ REJSTŘÍK	271

PŘEDMLUVA A PODĚKOVÁNÍ

Monografie vychází z výzkumu zaměřující se na kulturní život německého obyvatelstva v Olomouci v meziválečném období. Obsahuje také studii, jež byla v roce 2014 zveřejněna v časopise *Historica Olomucensia* pod názvem *Německý dům v meziválečné Olomouci – spojka mezi německými spolky a ústřední instituce pro péči o německou kulturu*.

Ráda bych poděkovala za cenné rady a velkou podporu především prof. PhDr. Miloši Traplovi, CSc., který se mnou vždy ochotně konzultoval všechny dotazy. Poděkování patří rovněž prof. PhDr. Ludvíku Václavkovi, Csc., prof. Josefovi Malivovi a doc. Lucii Topolské, kteří se se mnou podělili o znalosti z oblasti německých spolků a německé kultury v období první Československé republiky. Za přístup k pramenům děkuji zaměstnancům Státního okresního archivu v Olomouci i Státní vědecké knihovně v Olomouci. Poděkování patří rovněž prof. PhDr. Pavlu Zatloukalovi a PhDr. Tomáši Hrbkovi, že mi poskytli materiály ze svých soukromých knihoven. Protože jsem vypracovala tuto monografii v českém jazyce, který není mým mateřským jazykem, chci vyslovit další poděkování za podporu při jazykové úpravě textu všem, kteří se na tom podíleli, v neposlední řadě Mgr. Markétě Maturové, Ph.D. Dále bych chtěla poděkovat za překlad německých citátů do češtiny PhDr. Jarmile Dubové, Ph.D., a Mgr. Pavle Chromcové. Poslední poděkování patří mému manželovi Josephu Jamesi Ference, který mi byl po celou dobu velkou oporou.

1. ÚVODNÍ ČÁST

1.1 Seznámení s tematikou

V roce 2001 zveřejnil Josef Bieberle článek *K novodobé historii Němců na Olomoucku*,¹ v němž uvedl přehled dosavadního vývoje regionální historiografie k tematice, jejíž částečné zpracování, resp. nezpracování, podléhalo po roce 1945 vedle přirozených subjektivních zájmů badatelů a trendů v historickém výzkumu též politickým i společenským poměrům, které v letech 1945 až 1989 do jisté míry určovaly těžiště historického bádání. I poté, co téma dějin Němců na Olomoucku přestalo být tabuizováno, omezilo se bádání převážně na dějiny německého antifašismu. Součástí toho bylo zkoumání sociálněpolitické problematiky Němců olomouckého regionu, resp. severní Moravy. Ke zpracování dějin Němců v olomouckém regionu v novodobé historii (před revolucí 1989) přispěly svazky *Historického místopisu Moravy a Slezska 1848–1969* a studie z dějin umění, literatury, hudby a divadla, většínou od badatelů příbuzných vědeckých oborů. Politické změny roku 1989 sice nepřinesly velký rozmach výzkumu novodobých dějin Němců v olomouckém regionu, ale umožnily rozšířit témata bádání. Tak vznikly další, kratší či delší studie (některé publikované, jiné nepublikované) jak k otázkám literární, divadelní, umělecké nebo hudební problematiky, tak k tématům týkajícím se např. politické orientace olomouckých Němců v období první Československé republiky, událostí na konci války a bezprostředně po válce, odsunu německy mluvícího obyvatelstva

---

¹ Srovnej Bieberle, J.: K novodobé historii Němců na Olomoucku. (Kritický komentář k regionální historiografii včetně autoreflexe). In: *Střední Morava. Vlastivědná revue* (dále jen: *Střední Morava.*), č. 12, roč. 7, 2001, s. 124–125. Při stručném výkladu o vývoji regionální historiografie se opírám o článek J. Bieberleho, který je uvedený v této poznámce. Informace k nejdůležitějším studiím, včetně studie samotného Josefa Bieberleho, v této oblasti poskytuje zmíněný článek J. Bieberleho. Z jeho studií uvádím např.:

Bieberle, J.: Olomoučtí Němci – (K 50. výročí jejich přesídlení). In: *Střední Morava*, č. 3, roč. 2, 1996, s. 4–12.

Bieberle, J.: Olomoučtí Němci – II. Poválečný rozchod. In: *Střední Morava*, č. 4, roč. 3, 1997, s. 4–22.

a jeho začátků v poválečném Německu. Vedle toho vyšly krátké biografie vybraných osobností olomoucké německé společnosti a studie k činnosti dr. Fritze Czermaka v letech 1938 až 1945.² Novodobé dějiny Němců na Olomoucku nebyly dosud dostatečně zpracovány; předkládaná monografie se tak pokouší vůbec poprvé podrobně zpracovat značně široké téma. Navazuje na výsledky konkrétního bádání z již zmíněných oblastí literatury, umění, hudby a divadla. Vychází z myšlenky, již v roce 1933 formuloval významný činitel olomouckého německého hudebního života Josef Heidegger:

„Hudební život města musí být rozdělen do dvou velkých částí. Jedna bude obsahovat veškeré hudební dění vyrůstající z města samotného, druhá to, co je do ní vnášeno zvenčí.“³

Ústřední premisa této monografie je vyjádřena ve zdůrazněné části jeho výroku, již můžeme aplikovat i na německý divadelní a umělecký život v Olomouci. Ve středu zájmu proto stojí vývoj a aktivity německých divadelních, hudebních, pěveckých a uměleckých spolků reprezentujících kulturní a umělecké dění, které vycházelo z olomoucké německé společnosti. Po založení samostatného Československa v roce 1918 přestali být Němci v českých zemích státotvorným národem a museli se adaptovat na nové politické, hospodářské i společenské poměry, což bezprostředně ovlivnilo jednak činnost již existujících hudebních, uměleckých a divadelních spolků, jednak činnost těch německých spolků, které byly za první Československé republiky zakládány. Monografie předkládá přehled kulturních a uměleckých spolků, jejich struktur a činností i zařazení do kulturního života Olomouce, ale stejně tak se zaměřuje na podrobnou analýzu struktury, činnosti a financování spolku *Deutscher Theaterverein in Olmütz* (Německý divadelní spolek

² Připomenuty by měly být dvě publikace Františka Mezihoráka (jednou se

spoluautorem Milanem Hořínkem) a publikace autorky monografie.

Mezihorák, F., Hořínek, M.: *Padesát německých Olomoučanů*. Olomouc 2004.

Mezihorák, F.: *Olomoučtí Němci po druhé světové válce*. Olomouc 2008.

Ference, A. E.: Příspěvek k zhodnocení role Dr. Fritze Czermaka za období 1938 a 1945.

In: *Střední Morava*, č. 29, roč. 15, 2009, s. 4–23.

³ Originál citátu: *„Das Musikleben einer Stadt muß in zwei große Gruppen eingeteilt werden. Die eine enthält alles Musik-Geschehen, das aus der Stadt selbst herauswächst, die andere Gruppe dasjenige, das von außen in sie hineingetragen wird.“* Viz *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 11.

v Olomouci), který byl založen ještě před první světovou válkou a na jehož dějinách za první Československé republiky je demonstrováno, jak čelil novým výzvám v podobě změněných politických, sociálních a hospodářských poměrů v českých zemích. Tyto nové poměry rovněž úzce souvisely s celosvětovým společenským, hudebním, uměleckým a technickým vývojem. K tomuto spolku nebyla zatím vypracována detailní studie, která by využila archiválie Státního okresního archivu v Olomouci.

Kromě úvodní části je předložená studie dále rozčleněna do tří tematických okruhů. První část se zabývá politickým, ekonomickým a sociálním vývojem v Olomouci zejména v devatenáctém století a v období první Československé republiky, se zvláštním zřetelem jak na německé obyvatelstvo a jeho postavení ve městě, tak i na vztahy mezi německým a českým obyvatelstvem v Olomouci. Tato kapitola má nastínit především historický kontext.

Těžiště druhé části tvoří přehled kulturně činných spolků a přehled jejich aktivit v Olomouci v období 1918 až 1938, které jsou rozděleny na čtyři oblasti: divadelní činnost, hudební aktivity, výstavní činnost a přednášková činnost. V těchto oblastech jsou představeny svými aktivitami jednotlivé kulturní, resp. umělecké spolky. U spolků, u kterých byly k dispozici údaje o jejich vzniku a vývoji (v období první Československé republiky), jejich struktuře a složení členstva, byly tyto údaje zpracovány v přehledu. Na závěr je krátce představen tzv. Engelmannův kroužek, který byl neformálním spolkem intelektuálních a kulturně zainteresovaných německy mluvících Olomoučanů.

Poslední část je věnována již zmíněné podrobné analýze Německého divadelního spolku v Olomouci a jeho působení mezi válkami. Předtím se ale soustředím na to, jak vznikl, jaký měl účel a jakou vykonával činnost před vznikem Československa – po něm byly totiž cíle spolku výrazně přehodnoceny. Při rozboru činnosti Německého divadelního spolku v první Československé republice se zabývám vztahem olomouckého Německého divadelního spolku k Družstvu českého divadla, které v roce 1920 převzalo budovy městského divadla. Protože si Německý divadelní spolek nemohl dovolit stálý divadelní soubor, zajišťovala pravidelná představení hostující divadla, což vedlo k trvalé spolupráci s brněnským

Deutscher Theaterverein (Německý divadelní spolek v Brně) a s *Vereinigte Deutsche Theater in Brünn* (Sloučená německá divadla v Brně). Je zde rovněž zhodnocen repertoár, který podléhal repertoáru Sloučených německých divadel, nárokům a přáním olomouckého Německého divadelního spolku i preferencím obecnosti. Především sestavení repertoáru, jež se následně stalo terčem olomoucké divadelní kritiky, znamenalo třecí plochu mezi Německým divadelním spolkem a jeho brněnskými partnery. Vedle příjmů z představení byl spolek financován především ze subvence, předplatného a členských příspěvků. Z důvodu chybějících pramenů se kapitola o členech omezí především na jejich výčet v představenstvu. Nutno poznamenat, že u části, jež popisuje spolupráci olomouckého Německého divadelního spolku se Sloučenými německými divadly a Německým divadelním spolkem v Brně je věnována pozornost vývoji těchto dvou brněnských organizací jen do té míry, pokud je to relevantní pro interpretaci vývoje Německého divadelního spolku v Olomouci.

Na závěr této kapitoly bych ráda upozornila na dva metodické aspekty. Jedná se o označení německého obyvatelstva žijícího v českých zemích a v Olomouci před rokem 1945. Vzhledem k tomu, že byli olomoučtí Němci v době první Československé republiky v denním tisku většinou označováni jako Němci z Olomouce nebo olomoučtí Němci, rozhodla jsem se toto označení ponechat. Obdobně postupuji u označení celého německého obyvatelstva, které žilo na území českých zemí. V práci jsou použity tyto pojmy: německy mluvící obyvatelstvo, resp. Němci v českých zemích, příp. v první Československé republice. Označení Sudetoněmci příp. sudetští Němci používám jen tehdy, jsou-li uvedena v pramenech nebo odborné literatuře. Druhý metodický aspekt se týká používání názvů spolků v původním jazyce. Vzhledem k tomu, že v odborné literatuře jsou názvy některých spolků ponechány vždy v původním jazyce a některé výhradně v českém překladu, rozhodla jsem se používat jazykovou variantu, pod níž je spolek uváděn v odborné literatuře. Pro lepší přehlednost uvádím zejména u spolků s dlouhým názvem český překlad.

1.2 Poznámky ke stavu pramenů a výzkumu

Kulturnímu životu německy mluvícího obyvatelstva v Olomouci a práci německých kulturních a uměleckých spolků⁴ se věnuje historická věda jen marginálně, především v kolektivních monografiích o dějinách Olomouce, v Historickém místopisu nebo v magisterských diplomových pracích.⁵ Činnost německých kulturních a uměleckých spolků se stala výzkumným tématem zejména příbuzných vědeckých oborů (muzikologie, germanistiky, dějin umění a divadelní vědy). Stav výzkumu divadelního, hudebního a uměleckého života olomouckých Němců a činnosti jejich spolků v těchto oblastech v době první Československé republiky je značně nerovnoměrný.

Divadelními představeními v německém jazyce v meziválečném období, včetně činnosti olomouckého Německého divadelního spolku v Olomouci, se zabývala především germanistka Lucy Topolská.⁶ Ne-

⁴ Podklady ke stavu pramenů a výzkumu byly přejaty z článku autorky monografie, který byl prezentován na 13. Münchner Bohemisten – Treffen (Mnichovské setkání bohemistů), 20. března 2009. Viz Ference, A. E.: „Wir gestalten die Kultur“. Die kulturellen Aktivitäten der deutschen Theater-, Musik- und Kunstvereine in Olmütz zwischen 1918 und 1939. 13. Münchner Bohemisten – Treffen. 20. März 2009 – Exposé Nr. 8. [online]. [cit. 20. května 2012]. Dostupné na internetu: <http://www.collegium-carolinum.de/fileadmin/.../2009-08-Ference.pdf>

⁵ Vyzdvihnout chci diplomovou práci E. Odstrčilové *Olomoucký hudební život v letech 1918–1928 v zrcadle olomouckého tisku*, ve které podala na základě činnosti českých a německých hudebních a pěveckých spolků přehled o kulturním životě na hudebním poli v prvním desetiletí po vzniku první Československé republiky. Viz Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život v letech 1918–1938 v zrcadle olomouckého tisku*. (dále jen: *Olomoucký hudební život*.) Olomouc, 1989. Diplomová práce. UP, FF.

⁶ Lucy Topolská zveřejnila poprvé v roce 1974 svůj článek k olomouckému divadlu a práci Německého divadelního spolku v Olomouci: *Německá činohra na Moravě 1918–1941*. In: J. Stýskal (ed.). *O divadle na Moravě*. Praha 1974, s. 129–134. Tento článek byl základem dalších článků L. Topolské k tomuto tématu, které autorka zveřejnila v letech 2000, 2001 a 2009. Viz Topolská, L.: Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters, [a]. In: L. Topolská, L. Václavek (ed.). *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000, s. 115–126.

Topolská, L.: Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters, [b]. In: A. Jakubcová (ed.). *Deutschsprachiges Theater in Prag*. Praha 2001, s. 307–317.

Topolská, L.: Německé divadlo. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 188–190.

Poznámka k dalšímu výzkumu vztahujícímu se k německé divadelní činnosti v Olomouci: Katharina Wessely sice 3. 12. 2010 představila na mezinárodní teatrologické konferenci o divadle na Moravě a ve Slezsku svůj výzkumný projekt s názvem *Německá divadla v českých zemích jako dějiště vývoje kulturních identit*,

dostatečné a omezené zohlednění vývoje olomouckého německého divadla a Německého divadelního spolku v období první Československé republiky především ze strany divadelní vědy souvisí mj. s tím, že po sezoně 1919/20 byl rozpuštěn stálý německý divadelní soubor a samostatné německé divadlo s vlastním divadelním souborem v meziválečné Olomouci neexistovalo.⁷ Uvádění německých divadelních her, operet a oper zajistila svými hostujícími představeními zmíněná Sloučená německá divadla v Brně a brněnský divadelní spolek, které v této otázce úzce spolupracovaly s Německým divadelním spolkem v Olomouci. V popisu činnosti olomouckého Německého divadelního spolku a německého divadelního života v Olomouci jsou proto zohledněny též vývody disertace Kathariny Wessely o brněnském německém divadle.⁸ Zmínky o aktivitách dalších německých spolků, resp. skupin na kulturním a divadelním poli, najdeme v příspěvcích Ludvíka Václavka.⁹

Německé umělecké spolky *Gesellschaft der Kunstfreunde* (Společnost přátel umění) a *Metznerbund* (Metznerův svaz) byly předmětem různých, částečně nepublikovaných studií k uměleckému životu

---

(časový úsek 1866–1945), v jehož rámci se věnuje též olomouckému německému divadlu, avšak jednotlivé výsledky tohoto výzkumného projektu nebyly dosud publikované. Viz Wessely, K.: Německá divadla v českých zemích jako dějiště vývoje kulturních identit. In: T. Lazorčáková (ed.). *O divadle 2010. Příspěvky pronesené na mezinárodní teatrologické konferenci O divadle na Moravě a ve Slezsku IV v Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc 2011, s. 6–10. [online]. [cit. 8. června 2012]. Dostupné na internetu: http://www.filmadivadlo.cz/cs/knihovna/o_divadle_2010.pdf

⁷ Srovnej Topoľská, L.: *Německá činohra na Moravě 1918–1941*. c. d., s. 129. Výzkum k německojazyčnému divadlu v Olomouci komplikuje mj. skutečnost, že archiv divadla byl dvakrát zničen. Ve 30. letech byl archiv zaplaven a v roce 1997 byly archiválie divadla, které byly uskladněné mimo budovy divadla, odneseny povodní. Viz Balatková, J.: Theater ohne (eigenes) Archiv. In: A. Jakubcová (ed.). *Deutschsprachiges Theater in Prag*. Praha 2001, s. 489–491.

⁸ Srovnej Wessely, K.: *Theater und Identität – Das Brünnener deutsche Theater der Zwischenkriegszeit*. (dále jen: *Theater und Identität*.) München, 2006. Disertační práce. Universität Wien, Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät.

⁹ Viz např. jeho příspěvky ze sborníku L. Topoľská, L. Václavek (ed.). *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000. Výběr:

Václavek, L.: Olmützer deutsche Dichter im 19. Jahrhundert. s. 127–140.

Václavek, L.: Olmützer deutschsprachige Schriftsteller im 20. Jahrhundert. s. 141–155.

Václavek, L.: Der Engelmann-Kreis in Olmütz. s. 189–199.

Dále srovnej

Václavek, L.: Německá literární kultura. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 185–188.

ve městě v období předmnichovské republiky. Tímto tématem se zabýval především kunsthistorik Josef Maliva a je nezbytné v této souvislosti vyzdvihnout jeho habilitační práci *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost v olomouckém regionu od počátku do poloviny 20. století. Období mezi první a druhou světovou válkou*. Další práce, kterou bych ráda zmínila, je disertační práce kunsthistoričky Aleny Schulzové *Výtvarný život ve dvacátých letech dvacátého století*. I ona se zaměřila na aktivity výše uvedených německých uměleckých spolků.¹⁰

První podrobnou studii k činnosti a významu německého *Musikverein* od jeho vzniku v druhé polovině devatenáctého století až k jeho zániku vypracovala Nikola Hirnerová ve své diplomové práci s názvem *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu*, kde také podala stručné informace nejen o *Deutsche Musikschule*, ale i o dalším hudebním spolku *Männergesangsverein* (Mužský pěvecký spolek). Výsledky zveřejnila pod stejným názvem v podobě článku v roce 2000.¹¹ Dále bych ráda upozornila na diplomovou práci Evy Odstrčilové *Olomoucký hudební život v letech 1918–1928 v zrcadle olomouckého tisku*,

¹⁰ Výběr publikací Josefa Malivy k německým uměleckým spolkům:

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost v olomouckém regionu od počátku do poloviny 20. století. Období mezi první a druhou světovou válkou*. (dále jen: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*.) Olomouc, 1990. Habilitační práce. MU Brno, Katedra věd a umění.

Maliva, J.: Počátky výtvarného života v Olomouci. In: *Okresní archiv v Olomouci 1989*, Olomouc 1990, s. 152–157.

Maliva, J.: Cesty k olomoucké výtvarné kultuře. Nепublikovaný manuskript. 18 stran.

Maliva, J.: K vědomí duchovní kontinuity (první umělecko historické přednášky v Olomouci). In: M. Tognér (ed.). *Václav Richter 1900–1970*. Olomouc 2001, s. 81–98.

Další publikace zahrnující informace k německým uměleckým spolkům: Schulzová, A.: *Výtvarný život ve dvacátých letech dvacátého století*. (dále jen: *Výtvarný život v Olomouci*.) Olomouc, 1993. Rigorózní práce. UP, FF.

Zatloukal, P.: Výtvarná kultura. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 196–214.

¹¹ Srovnej: Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu*. Olomouc, 1995–1996. Diplomová práce. UP, FF.

Hirnerová, N.: Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu. (dále jen: Olomoucký Musikverein.) In: *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Facultas Paedagogica. Musica VI. Hudební věda a výchova 8*. Olomouc 2000, s. 23–32.

Ve své nepublikované disertační práci se sice zaměřila N. Hirnerová na olomoucké německé hudební spolky, avšak jen na jejich činnost v období 1848–1918. Viz Hirnerová, N.: *Olomoucké německé hudební spolky v letech 1848–1918 a jejich vliv na olomouckou hudební kulturu*. Olomouc, 2006. Disertační práce. UP, PdF.

v níž se věnovala rovněž německým operním představením a činnosti německých hudebních a pěveckých spolků.¹²

Vedle zmíněných studií k činnosti hudebních, pěveckých, divadelních a uměleckých spolků se předložená monografie opírá zejména o soudobý německý tisk, *Mährisches Tagblatt* (1880–1945) a *Deutsche Zeitung* (1919–1934), případně o český deník *Pozor* (1871–1938).¹³ Deník *Mährisches Tagblatt* sloužil např. jako diskusní platforma pro roli a funkci německé kulturní činnosti v Olomouci. *Mährisches Tagblatt* nejenže o těchto akcích informoval, ale také je recenzoval a sloužil ke zveřejnění zpráv z valných hromad, což částečně činil také deník *Deutsche Zeitung*. Publikované zprávy z valných hromad jsou často jediným zdrojem, který nám může poskytnout informace jak o akcích pořádaných spolkem, tak i o všeobecné spolkové činnosti, o jeho financování a členech. Dalším důležitým pramenem je Státní okresní archiv v Olomouci, kde se nachází fond spolku Společnost přátel umění a fond spolku Německý divadelní spolek v Olomouci. Ve fondu Společ-

¹² K bibliografickým údajům srovnej poznámku číslo 5.

¹³ Deník *Mährisches Tagblatt* byl založen v druhé polovině devatenáctého století a existoval během celého období první Československé republiky, zatímco deník *Deutsche Zeitung*, který byl po převratu založen, musel v lednu 1934 zastavit svou činnost. V deníku *Mährisches Tagblatt* se můžeme setkat spíše s liberálním postojem olomoucké německé společnosti. Podle M. Ticháka byl deník v první Československé republice německou tribunou severní Moravy, Slezska a samozřejmě i Olomouce a okolí. Deník *Deutsche Zeitung* byl v lednu 1934 úředně na tři měsíce zakázán. Od dubna byl vydáván pod jménem *Neues Tagblatt* jako lokální vydání deníku *Deutsche Post* z Opavy.

Dále k deníkům *Mährisches Tagblatt*, *Deutsche Zeitung* a *Pozor* srovnej:

Mährisches Tagblatt. Viz *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 1–13.

Gedenktage. In: *Olmützer Blätter: Heimatzeitung der Olmützer und Mittelmährer* (dále jen: *Olmützer Blätter*.), č. 9/10, roč. 47, 1999, s. 94.

Kubiček, J.: *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918. Literatura a prameny, sbírky, bibliografie*. Brno 2001, s. 198.

Kubiček, J.: *Bibliografie novin a časopisů na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1945*. Brno 1989, s. 108.

Rob, F.: Der Olmützer Buchdrucker Hugo Groak und sein >>Mährisches Tagblatt<<. In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 4, 1995, s. 74.

Tichák, M.: Nedoceněný poklad olomoucké Vědecké knihovny. In: L. Novotný, M.

Korhoň, M. Tichák (ed.). *DIGIMON. Digitalizace a mikrofilmování moravských novin*. Olomouc 2010, s. 19–24.

Die deutsche Presse in Olmütz und Mittelmähren bis 1945 (Dr. Z. = Dr. Zimprich).

In: *Olmützer Blätter*, č. 4, roč. 18, 1970, s. 54–55.

nosti přátel umění najdeme kromě zmíněných zpráv z valných hromad též archiválie týkající se financování a seznamy členů spolku. Zvláštní pozornost si zaslouží fond Německého divadelního spolku, poněvadž archivní materiál fondu dosud nebyl zpracován. Zde je dochována korespondence spolku s Německým divadelním spolkem v Brně a se Sloučenými německými divadly v Brně a rovněž korespondence s osobami zajímavými se o německý divadelní život v Olomouci. Dále jsou ve fondu uloženy záznamy ročních příjmů a výdajů spolků, korespondence spolku s městem, zemskou správou a Ministerstvem školství a národní osvěty ohledně subvencí. Komplementárně jsou pro zpracování studie použity zmíněné soudobé publikace (např. ze strany Družstva českého divadla) i pamětní články bývalých německých Olomoučanů a příspěvky olomouckých badatelů a vlastivědných pracovníků (např. prof. Zimprich) časopisu *Olmützer Blätter* (časopis Svazu domoviny Olomouc a střední Moravy).¹⁴

1.3 Základy spolkové činnosti v habsburské monarchii

V devatenáctém století se vyvinul nový „sociální“ způsob organizací, tzv. *Selbstorganisation*, v podobě spolků, jejichž počátky spadaly do období, ve kterém postupně zanikala uskupení stavovské společnosti (např. cechy, bratrstva). Základ vývoje spolků tvořil zrod emancipované občanské společnosti a podle H.-P. Hye byly spolky výrazem této rozvíjející se občanské společnosti, která byla navíc ovlivněna moderními protistavovskými tendencemi. V této souvislosti musí být uvedeno, že právě olomoucký německý *Musikverein* (založen 1851) u příležitosti svého osmdesátého výročí v roce 1931 spojoval své založení a založení *Männergesangsverein* (Mužský pěvecký spolek, založen 1861)

¹⁴ K časopisu *Olmützer Blätter* viz blíže: Bieberle, J.: *K novodobé historii Němců na Olomoucku*. c. d., s. 124–125.

Karl Diwisch 60 Jahre. In: *Olmützer Blätter*, č. 11, roč. 23, 1975, s. 167.

25 Jahre „Olmützer Blätter“. In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 26, 1978, s. 1.

30 Jahre „Olmützer Blätter“. In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 31, 1983, s. 179.

Hemmerle, R.: Karl Diwisch, Verleger Olmützer Schrifttums. In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 46, 1998, s. 70–71.

Mezihorák, F.: *Olomoučtí Němci po druhé světové válce*. c. d., s. 30–31.

a *Damensingverein* (Ženský pěvecký spolek, založen 1881)¹⁵ s tímto obdobím a s vytvořením občanské společnosti:

„Začala se utvářet nová společenská forma. Rozdíl mezi stavy mezi. Společenské třídy, které dříve neplatily za plnohodnotné, stojí nyní rovnoprávně vedle těch, které po dlouhá staletí byly skutečnými strážci kultury. (...) Po roce 1848 uchopilo otěže měšťanstvo samo a osmdesát let činnosti olomouckého pěveckého spolku je výsledkem především německého olomouckého měšťanstva zapáleného pro kulturu a s vědomím odpovědnosti za ni. Rovněž mužský pěvecký spolek a ženský pěvecký spolek (...) pocházejí z měšťanských kruhů a byly jím podporovány.“¹⁶

V kulturním a hospodářském životě i v oblasti vzdělávání hrály spolky v devatenáctém století důležitou roli. Spolkové hnutí se vyvinulo podle F. Seibta ve střední Evropě, především na území Německého svazu (do roku 1866) a potom v německých zemích, resp. v německé říši i v habsburské monarchii (především v Předlitavsku), se zvláštním středoevropským akcentem ve srovnání s francouzským, italským nebo anglickým vývojem.¹⁷ Tento specifický, středoevropský vývoj podle něj

¹⁵ Datace vzniku jmenovaných spolků je v publikacích k tomuto tématu různá. Autorka monografie čerpala informace z novinových článků deníku *Mährisches Tagblatt*, zveřejněné k výročí *Männerengesangsverein*, ze zprávy o valné hromadě *Männerengesangsverein* a z příspěvku Josefa Heideggera ve zmíněném deníku. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 28. 4. 1932, s. 4; 5. 11. 1931, s. 3; 9. 11. 1931, s. 3; 9. 12. 1933, s. 11; 10. 11. 1936, s. 4.

¹⁶ Originál citátu: *„Eine neue Staatsform, eine neue Gesellschaftsform begann sich zu bilden. Der Unterschied der Stände begann zu schwinden. Gesellschaftsklassen, die früher nicht ganz für voll genommen worden waren, traten gleichberechtigt neben jene, die lange Jahrhunderte hindurch die eigentlichen Hüter der Kultur gewesen. (...) Nach dem Jahre 1848 ergriff aber das Bürgertum selbst die Zügel und die achtzig Jahre Tätigkeit des Olmützer Musikvereines sind vor allem eine Leistung des kunstbegeisterten, verantwortungsbewußten deutschen Olmützer Bürgertums. Ebenso wie auch der Männerengesangsverein und der Damensingverein (...) aus den bürgerlichen Kreisen hervorgegangen sind und von ihnen vorgetragen werden.“* Viz Festschrift des Olmützer Musikvereines und des Damensingvereines. In: *Mährisches Tagblatt*. 27. 3. 1931, s. 4.

¹⁷ Srovnej: Blodigová, A.: Židovské spolky a legislativa. In: J. Křestan, A. Blodigová, J. Bubeník (ed.). *Židovské spolky v českých zemích*. Praha 2001, s. 7.
Hye, H.-P.: Vereinswesen und bürgerliche Gesellschaft in Österreich. In: *Beiträge zur historischen Sozialkunde* 19, 1988, s. 86.
Hye, H.-P.: Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie. In: E. Brix, R. Richter (ed.). *Organisierte Privatinteressen. Vereine in Österreich*. Wien 2000, s. 34.
Seibt, F.: Einleitung. In: F. Seibt (ed.). *Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Ländern*. München 1986, s. 7.

vytvořil „z hlediska vývoje společnosti a práva přes podobnost právního systému, vzdělání a národního uvědomění si vlastního charakteru.“¹⁸ Význam spolkového hnutí pro vývoj občanské společnosti byl právě v tomto regionu velmi značný.¹⁹

Než se zaměřím na náčrt vývoje spolkového hnutí v habsburské monarchii se zvláštním zřetelem na vývoj v českých zemích a v Olomouci, je důležité definovat pojem *spolek*. *Spolek* podle H.-P. Hye (a jiných)²⁰ bylo dobrovolné sdružení osob k dosažení samostatně zvoleného cíle, které se organizovalo na základě vlastních určených pravidel, tzv. stanov. Všeobecnými charakteristickými znaky spolku jsou dobrovolnost a stanovy, ale též rovnost, účast na „utváření vůle“ (společných rozhodnutí), kontinuita, předvídatelnost a veřejnost. Rovnost a účast na utváření vůle znamenaly, že členové spolku byli formálně zrovnoprávněni a existovala tzv. *vereinsinterne Demokratie*, tedy demokracie uvnitř spolku, proto se můžeme v odborné literatuře dočíst, že spolky byly ještě před vznikem politických stran „výcvikovými poli“ moderního parlamentarismu.²¹ Kontinuita, která umožnila vytvoření tradice, se utvořila na základě stanov, jež určovaly četnost shromáždění členů. Předvídatelnost spočívala v tom, že spolky musely vést o své činnosti písemné protokoly. Pod pojmem veřejnost se rozumí spolkem rodící se komunita, která podle H.-P. Hye na jednu stranu umožnila interní účast svých členů na utváření názoru a společné vůle, na druhou stranu měl spolek jako celek více možností a prostředků k dosažení svých záměrů než jednotlivý člen.

¹⁸ Originál citátu: „unter dem Gesichtspunkt von Gesellschafts- und Rechtsentwicklung durch die Affinität zu Rechtsordnung, Bildungswesen und Nationalbewußtsein einen eigenen Charakter.“ Viz Seibt, F.: Tamtéž, s. 8.

¹⁹ Srovnej: Blodigová, A.: *Židovské spolky a legislativa*. c. d., s. 7.

Hye, H.-P.: *Vereinswesen und bürgerliche Gesellschaft in Österreich*. c. d., s. 95.

²⁰ Podklady k charakteristice pojmu spolek tvořily články H.-P. Hye o spolkovém hnutí v Rakousku, resp. v habsburské monarchii. Podobné definice lze najít též např. u A. Blodigové a F. Seibta. Viz blíže:

Hye, H.-P.: Tamtéž, s. 86–95.

Hye, H.-P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. c. d., s. 33.

Srovnej též: Blodigová, A.: Tamtéž, s. 7.

Seibt, F.: *Einleitung*. c. d, s. 10.

²¹ Srovnej Seibt, F.: *Einleitung*. c. d., s. 10.

V předbřeznovém a neabsolutistickém období bylo v habsburské monarchii založení spolku možné jen s omezením a na základě koncese. Do roku 1867 záviselo udělení koncese na platných právních normách a na vůli úřadu. Především zakládání politických spolků nebylo státem umožňováno. Výjimku tvořila Březnová oktrojovaná ústava, která v plném rozsahu nikdy nenabyla platnosti a byla zrušena Silvestrovskými patenty v roce 1851. Tato ústava liberalizovala předpisy pro založení politických spolků. V listopadu 1852 se ale vrátila k právním normám z roku 1843, které nedovolovaly zakládání politických spolků.²² V období vrcholného rakouského liberalismu na přelomu šedesátých a sedmdesátých let byly vydány v listopadu 1867 dva zákony, které se staly součástí prosincové ústavy a měly trvalý vliv na vývoj spolků nejen v rakouskouherské monarchii, ale též v nástupnických státech po první světové válce. Byl to zákon o právu spolčovacím (č. 134/1867 ř. z.) a zákon o právu shromažďovacím (č. 135/1867 ř. z.). Zákon spolčovací definitivně stanovil právo na vznik spolků, což znamenalo, že spolky už ke svému založení nepotřebovaly zvláštní úřední povolení. Na základě prosincové ústavy patřilo jejich vytváření k základním právům. K založení bylo třeba splnit předepsané podmínky, např. již zmíněné stanovy. Směrnice pro jejich vytvoření byla přesně určena státem. Katalog těchto předpisů obsahoval normy pro vznik (např. oznamovací povinnost), resp. zánik spolku a určoval formální znaky spolkových stanov. Stanovy musely obsahovat účel spolku, prostředky k dosažení spolkového účelu, sídlo spolku, práva a povinnosti členů, vedoucí orgány, pravidla k usnesení a usmíření sporu uvnitř spolku. Dále měly podle zákona oznamovat konání svých schůzí, valných hromad, resp. shromáždění a odevzdávat zprávy o činnosti. Muselo být určeno, kdo je zastupuje navenek. Předepsán byl také počet členů představenstva, který byl stanoven na minimálně pět členů a maximálně na deset. Jejich jména

²² Viz blíže: Čapka, F.: *Slovník českých a světových dějin*. Brno 1998, s. 48.

Hye, H.-P.: *Vereinwesen und bürgerliche Gesellschaft*. c. d., s. 87–88.

Hye, H.-P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. c. d., s. 35–36.

Pokorný, J.: *Vereine und Parteien in Böhmen*. In: H. Rumpler, P. Urbanitsch (ed.).

Die Habsburgermonarchie 1848–1918, 8. svazek: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, 1. díl: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien 2006, s. 614–615.

musela být ohlášena příslušnému úřadu, v případě politických spolků vyžadoval zákon, aby byla ohlášena nejen jména členů představenstva, ale též jména všech členů. Členství bylo povoleno i ženám, s výjimkou spolků politických. Členství v těchto spolcích zakazoval zákon ženám, cizincům a nezletilým. Politické spolky nemohly též zakládat pobočky. Zánik spolku byl možný buď na základě jeho rozpuštění zemským úřadem (Ministerstvem vnitra), nebo dobrovolně cestou oznámení o zastavení činnosti zemskému úřadu.²³ Spolky se podle zákona dělily na ziskové a neziskové. Neziskové se dále členily na nepolitické a politické. V roce 1910 tvořily nepolitické a neziskové spolky v Předlitavsku osmdesát procent všech spolků.²⁴ Dlouhodobý význam zákona z roku 1867 spočíval v již zmíněném vlivu na legislativu v nástupnických státech, protože východiskem spolkové legislativy mezi lety 1918 až 1939 v první Československé republice a v tzv. druhé republice byl právě spolkový zákon z roku 1867. Po vzniku nezávislého Československého státu převezl tento nový stát platné rakouské právní normy.²⁵

V českých zemích se počátky spolkového života datují od roku 1848, avšak vývoj spolkového hnutí byl až do roku 1860 brzděn obdobím neoabsolutismu, po němž rychle následovalo obnovení politického a spolkového života. I když „horečka“ zakládání spolků začala teprve po vydání spolkového zákona v roce 1867 a trvala do roku 1914, vyvíjela se už od padesátých až sedmdesátých let živá a rozmanitá spolková činnost, a to nejen v Olomouci. Mezi lety 1880 až 1910 se počet spolků v předlitavské části habsburské monarchie v každé dekádě téměř zdvojnásobil. Nejvíce jich existovalo v Čechách a v Dolním Rakousku.

²³ Podklady k údajům o spolkovému zákonu z roku 1867 poskytly články A. Blodigová a H.-P. Hye. Viz Blodigová, A.: *Židovské spolky a legislativa*. c. d. s. 7–9.

Hye, H.-P.: *Vereinwesen und bürgerliche Gesellschaft*. Tamtéž, s. 88.

Hye, H.-P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. Tamtéž, s. 36.

²⁴ Hye, H.-P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. Tamtéž, s. 37.

²⁵ Ke spolkovému zákonu v Československé republice viz Blodigová, A.: *Židovské spolky a legislativa*. c. d., s. 9.

Morava byla vždy na třetím místě.²⁶ Tuto skutečnost dokládá následující tabulka, jež je zpracována na základě práce H.-P. Hye.

země	1880	%	1890	%	1900	%	1910	%
Předlitavsko	14 367		30 664		59 861		103 706	
Čechy	5 546	38,60	11 448	37,33	19 916	33,27	33 368	31,99
Morava	1 632	11,36	3 680	12,00	7 492	12,52	10 939	10,49

Tabulka č. 1: Počet spolků v období 1880–1910 ve vybraných korunních zemích rakouské části říše²⁷

Vzhledem k hustotě spolků patřily v tomto období Čechy a Morava hned po Dolním a Horním Rakousku mezi země s nejvyšším počtem spolků na tisíc obyvatel. Spolkové hnutí zachvátilo obyvatelstvo a vedlo také k vícenásobnému členství.²⁸ Tento vývoj se dá sledovat rovněž v Olomouci. Spolky byly ve městě zakládány již před rokem 1867. Patřily k nim např. *Katholischer Gesellen-Verein* (Spolek katolických tovaryšů, obnoveno 1851), *Musikverein*, *Männergesangsverein* nebo *Kammermusikverein* (Spolek komorní hudby, založen 1862). Počátky německého *Turnverein* (Tělocvičný spolek) se datují od roku 1852, kdy vznikl německý gymnastický ústav. Z českých spolků, které ještě před vydáním spolkového zákona vznikly a patřily k významnějším, můžeme uvést např. Českou besedu (1862) nebo Hospodářskou jednotu (1864). Obdobně jako v ostatních korunních zemích habsburské monarchie rostl také

²⁶ Ke zpracování náčrtu vývoje spolkového hnutí v českých zemích a v Olomouci sloužily příspěvky:

Fiala, J.: Za války a po válce Němců s Němci. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d.*, s. 38. Hye, H.-P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie. c. d.*, s. 35–37.

Mališ, J.: Die Parteien in Mähren und Schlesien und ihre Vereine. In: H. Rumpler, P. Urbanitsch (ed.). *Die Habsburgermonarchie 1848–1918, 8. svazek, 1. díl. c. d.*, s. 705–713.

Pokorný, J.: *Vereine und Parteien in Böhmen. c. d.*, s. 609–615.

Skoupý, A.: Spolky. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d.*, s. 68–69.

²⁷ Statistické údaje čerpal H.-P. Hye z *Österreichische Statistische Handbuch 1881, 1891, 1901, 1911*. Viz Hye, H.-P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie. Tamtéž*, s. 35.

²⁸ Srovnej Hye, H.-P.: *Tamtéž*, s. 36.

v Olomouci v poslední čtvrtině devatenáctého století počet spolků. Podle A. Skoupého jich bylo v osmdesátých letech téhož století tolik, že jejich přesná evidence v městském spolkovém katastru byla komplikovaná zejména z hlediska statistiky a druhové klasifikace. Mezi lety 1878 až 1887 stoupl jejich počet z jedenapadesáti na sedmdesát, z čehož bylo čtyřicet osm německých a dvacet dva českých, a v roce 1910 už existovalo v Olomouci 288 spolků (174 německých a 114 českých). Účely a činnost těchto spolků byly různorodé. Jednalo se např. o spolky školské, kulturní, umělecké, ochotnické, pěvecké, hudební, čtenářské, náboženské, dobročinné, sportovní nebo loterijní. V českých zemích, kde se od poloviny devatenáctého století postupně vyvinuly dvě paralelní národnostní společnosti, podléhalo utvoření spolků čím dál více nejen politickosprávním a společenským podmínkám, ale též národnostním. Podle A. Skoupého ovlivnily tyto faktory v Olomouci programovou orientaci a konkrétní činnost spolků, což vedlo k tomu, že význam spolků, které byly jak na české, tak i na německé straně spjatý s národním hnutím, rostl.

Je nutné připomenout vlnu německého národního cítění na začátku sedmdesátých let v souvislosti se založením Německé říše v roce 1871. V Olomouci lze tento trend sledovat už od šedesátých let, kdy většina zakládaných spolků měla národní charakter. Od let osmdesátých můžeme pozorovat rozvoj těch spolků, které podporovaly německví a svou činností upevňovaly vědomí německé národní identity soustřeďující se na jazyk, německou kulturu, dějiny nebo hospodářské zájmy. České a německé národní, kulturní, politické, odborové a profesní spolky přispěly podle A. Skoupého k utváření kolektivní mentality.²⁹ Nutno ale dodat, že v Olomouci existovaly vedle německých a českých také spolky židovské a dokonce jazykově utrakvistické. Německé kulturní a umělecké spolky byly mezi olomouckými Němci v poslední čtvrtině devatenáctého století a v období před první světovou válkou stále oblíbenější. Mezi nimi byly i takové, které byly v počátcích své činnosti utrakvisticky zaměřené, jako např. *Musikverein* a *Männergesangsverein*, avšak jen do doby, kdy se založil obdobný spolek český.³⁰ V případě

²⁹ Blíže k tématice viz kapitola 2.1.2 v této monografii.

³⁰ Viz blíže: Fiala, J.: *Za války a po válce Němců s Němci*. c. d., s. 39.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu*.

Männerengesangsverein napsala N. Hirnerová, že stagnace spolku na začátku sedmdesátých let souvisela s „čistkou“, kterou spolek provedl kvůli národnostním sporům. Nutno poznamenat, že rakousko-uherské vyrovnání přispělo k růstu nacionalistických tendencí obou národností. Výrazem toho bylo, že *Männerengesangsverein* ve zprávách z roku 1867 (zveřejněných v roce 1891) definoval svůj úkol, jenž spočíval v péči o lidovou německou poezii, v postavení hráze proti slovanskému přílivu a v upevnění spojení mezi olomouckými Němci a Němci mimo Rakousko. Velkoněmecký duch ovlivnil podle E. Odstrčilové jak činnost *Musikverein* a *Männerengesangsverein*, tak činnost později založeného spolku *Damensingverein*. Vedle už zmíněných německých hudebních a pěveckých spolků byly v období před první světovou válkou ještě založeny další kulturní a umělecké spolky, např. *Gesellschaft der Kunstfreunde* (Společnost přátel umění, založena 1900), *Deutscher Volksgesang-Verein* (Německý lidový pěvecký spolek, založen 1912) a *Deutscher Theaterverein in Olmütz* (Německý divadelní spolek v Olomouci, založen 1913). V období první Československé republiky zažil spolkový život další rozkvět, což můžeme sledovat též u spolků olomoucké německé společnosti.³¹

Diplomová práce. c. d., s. 55, 131.

Malíř, J.: *Die Parteien in Mähren und Schlesien und ihre Vereine*. c. d., s. 708, 715–716.

Pokorný, J.: *Vereine und Parteien in Böhmen*. c. d., s. 610.

Skoupý, A.: *Spolky*. c. d., s. 68–70.

Trapl, M. a kol.: *Historický místopis politického okresu Olomouc-město 1848–1960*.

(dále jen: *Historický místopis*.) Olomouc 1972, s. 120.

³¹ Viz blíže: Blodigová, A.: *Židovské spolky a legislativa*. c. d., s. 9.

Hirnerová, N.: Tamtéž, s. 55, 70.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život v letech 1918–1938 v zrcadle olomouckého tisku*. Diplomová práce. c. d., s. 71.

Blíže ke vzniku Společnosti přátel umění, Německého divadelního spolku a Německého lidového pěveckého spolku viz kapitoly 3.2, 3.3 a 4.1 v této monografii.

2. POZADÍ VÝVOJE OLOMOUCE Z POLITICKÉHO, EKONOMICKÉHO A SOCIÁLNÍHO HLEDISKA SE ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM NA NĚMECKÉ OBYVATELSTVO

2.1 Exkurz do dějin města před převratem v roce 1918

2.1.1 Stručný přehled vývoje města Olomouce

I po zániku Velké Moravy (906) se Olomouc udržela jako mocenské centrum včetně církevních organizací. Posílení pozice Olomouce na Moravě, která mezi moravskými hradišti obsadila první místo, nastalo i díky znovuoobnovení přemyslovské nadvlády započaté v první polovině jedenáctého století, což vedlo ke zřízení sídla jednoho z moravských úředních knížectví a po připojení moravského údělu k českému státu Přemyslovců (přibližně 1019) byla Olomouc zvolena jeho hlavním sídlem. K dalšímu posílení významu přispělo znovuoobnovení moravského, resp. olomouckého biskupství s celomoravskou působností (1063)³² a skutečnost, že první mincovna přemyslovských knížat na Moravě byla zřízena právě v Olomouci. Přední postavení mezi moravskými městy zaujímal Olomouc během celého středověku až do konce třicetileté války. Během tohoto období se však politický význam Olomouce oslabil. Po formální stránce sice byla hlavním městem Moravy, ale fakticky se politické centrum pozvolna přesunulo do konkurenčního Brna, které se stalo stálým sídlem markrabat. Ještě v šestnáctém století lze o Olomouci mluvit jako o politickém a hospodářském centru s nadregionálním významem, v němž se nacházely církevněsprávní a akademické instituce. Politická správa na Moravě se ale vyznačovala specifickým správním dualismem, kde se hlavní město markrabství Olomouc muselo dělit o politickou moc s Brnem.³³ Zásadní vliv na trvalé přemístění

³² Mezi historiky existují dva názory ohledně vzniku biskupství. První se přiklání k názoru, že se tehdy jednalo o nové založení, druzí argumentují, že šlo jen o obnovení, poněvadž byl Vratislavem pozr obsazen stolec, který nikdo nezaujímal od dob připojení Moravy k přemyslovské državě. Viz Bistřický, J.: Knížecí hrad a církevní instituce. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 91. Čapka, F.: *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha 1999, s. 70.

³³ Tento dualismus zavinil podle R. Pavlíčkové rozdělení země mezi mladší přemyslovské linie. Na základě toho se vyvinula dvě svébytná politická centra, která

politického centra Moravy na jih země mělo založení královského tribunálu v Brně v roce 1636 a převoz sjednocených zemských desek v roce 1641. Olomouci byl ponechán pouze bezvýznamný titul „hlavního města“, který si navíc rovněž nárokovalo Brno.³⁴ Ztrátu dřívějšího politického významu se nepodařilo v následujících stoletích kompenzovat.³⁵ O národnostním složení města ve středověku a v raném novověku se toho moc neví. Olomouc byla převážně německá, což všeobecně platilo pro moravská královská města. Po založení města v první polovině třináctého století (pravděpodobně ve stejnou dobu jako Brno)³⁶ tvořili Němci mezi prvními osadníky největší skupinu. Podle nářečí lze soudit, že zřejmě pocházeli z jihoněmecké, bavorské oblasti. Ve městě žila též česká menšina, která obývala tuto oblast už před založením města, a dále menšina židovská, a to až do jejího vypovězení v roce 1454. K výrazným národnostním konfliktům nedocházelo až do dob husitských, teprve během období husitství nastal odpor vůči Čechům.³⁷

---

ve středověku a raném novověku soupeřila, a to nejenom na politické úrovni. Viz Pavlíčková, R.: Hlavní město markrabství moravského. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek. Tamtéž, s. 278.*

³⁴ V roce 1701 se rozhodlo Brno svévolně použít titul hlavního města, což vedlo k protestům ze strany olomoucké městské rady a všechno nakonec zůstalo při starém. Viz Čermák, M.: Město po odchodu Švédů. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek. Tamtéž, s. 372.*

³⁵ Podklady pro zobrazení významu Olomouce ve středověku a raném novověku poskytly příspěvky z publikace *Dějiny Olomouce. 1. svazek*, které zahrnují dílčí informace o vývoji a významu města Olomouce:

Bistřícký, J.: *Knížecí hrad a církevní instituce. Tamtéž, s. 89–91.*

Čermák, M.: *Tamtéž, s. 372.*

Kalábková, P., Kalábek, M.: *Slovanské osídlení a archeologie raného středověku. Tamtéž, s. 73–74.*

Kalous, A.: *Po husitských válkách. Tamtéž, s. 194.*

Kohout, Š.: *Politický vývoj. Tamtéž, s. 127.*

Kohout, Š.: *Vyšší úřady. Tamtéž, s. 150.*

Pavlíčková, R.: *Hlavní město markrabství moravského. Tamtéž, s. 278.*

Svozilová-Žáčková, Z.: *Politický a kulturní vývoj Olomouce v letech 1918–1923. Olomouc, 1979. Diplomová práce. UP, FF, s. 9.*

³⁶ Přesné datum založení města není známo, protože neexistuje zakládací listina. Brno bylo založeno v roce 1243. Viz Bistřícký, J.: Město. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek. c. d., s. 104.*

³⁷ Viz *Tamtéž, s. 105.*

Kohout, Š.: Demografický vývoj, národnostní struktura. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek. c. d., s. 141–142.*

Další vývoj města ovlivnilo jednak rozhodnutí císaře Ferdinanda III. prohlásit Olomouc v roce 1655 císařsko-královskou pevností, jednak rozhodnutí císařovny Marie Terezie po odstoupení Slezska Prusku přestavět Olomouc na velkou pohraniční pevnost (rozhodnuto 3. května 1742), která měla zabránit budoucím útokům, avšak během prusko-rakouské války (1866), kdy pruská armáda při svém výpadu Olomouc minula, se ukázalo, že olomoucká pevnost už nemá v druhé polovině devatenáctého století takový vojenský význam, pro který byla navržena a vybudována. Další ekonomický a demografický vývoj města ukázal, že císařské rozhodnutí i příliš pozdní schválení bourání hradeb, s nímž se začalo teprve v roce 1876 (oficiálně zrušená císařským dekretem z 9. března 1886),³⁸ mělo fatální důsledek, poněvadž pevnostní, resp. vojenský charakter města, zamezil nejen přirozenému, ale i hospodářskému rozvoji Olomouce, zvláště v průmyslu, a to v období, kdy ostatní města na Moravě už dávno otevřela brány industrializaci a moderním urbanizačním změnám. Ve městě se před zrušením pevnosti dařilo nejvíce řemeslům a hospodářským činnostem zaměřeným na potřeby posádky. Jistá stagnace nastala i v jiných oblastech souvisejících s ekonomikou města, což se týkalo především obchodu, trhů a regionálních obchodních styků. V menší míře se vyvíjely ve městě aktivity průmyslového charakteru. Po otevření města však k velké industrializaci Olomouce nedošlo a další ekonomický vývoj ukázal, do jaké míry se opožďovalo v industrializaci v porovnání s jinými městy na Moravě a s vývojem v západní části monarchie. Zájemci o výstavbu továrních provozů následovali nový ekonomický trend dříve, než město stihlo zrušit své pevnosti. Okolní obce (např. Hodolany, Pavlovice, Bělidla nebo Hejčín) jim totiž nabídly vhodné podmínky pro podnikání. Poskytovaly levnější pozemky než Olomouc, byly většinou připojené na železniční dopravu a např. z hlediska potravinářského průmyslu ležely blíže k zemědělským

---

Oppenheim, B.: *Geschichte der Juden in Olmütz*. In: *Československá republika Olomouc*. Praha 1930/1931, s. 69.

Zaoral, R.: Sociální skladba a hospodářský vývoj. In: *Dějiny Olomouce*. 1. svazek. c. d., s. 203.

³⁸ Z neznámého důvodu bylo rozhodnutí císaře veřejnosti města sděleno teprve v roce 1888. Viz Skoupý, A.: Zrušení pevnosti. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 44.

producentům. Velké průmyslové podniky se většinou usadily mimo Olomouc a vytvořily tímto kolem města průmyslový kruh. Specifické pro tento vývoj bylo, že firmy sice měly své podniky a provozy na venkově, ale administrativa i ředitelství sídlily v Olomouci. Mnohem větší ekonomický vliv mělo bourání pevnosti na počet olomouckých živností, který se do roku 1910 zvýšil o více než padesát procent, a na stavební činnost, která ve městě prosperovala do prvních let dvacátého století. V lokální struktuře hospodářství na sklonku devatenáctého století a před válkou dominovala průmyslová velkovýroba. V městském hospodářství zaujímaly německé podnikatelské kruhy silnou pozici, a to i na poli hospodářské konkurence především s Čechy.³⁹

Pevnostní charakter se odrazil také v počtu a nárůstu obyvatelstva, neboť nedostatek bytů a pracovních příležitostí měl nepříznivý vliv na migraci, což byla jedna z příčin, proč si město přes přítomnost početné české menšiny zachovalo německý ráz. Na národnostní složení obyvatelstva měla podstatný vliv jednak přítomnost vojáků (mezi prostými vojáky převažovali Češi), kteří byli počítáni k obyvatelstvu města, jednak rostoucí židovská populace, která se od poloviny devatenáctého století stěhovala do Olomouce, protože město poskytovalo příznivé podmínky pro podnikání. Z důvodu absence kategorie národnosti se při sčítání lidu v rakousko-uherské monarchii museli židovští obyvatelé města rozhodnout pro jeden ze států určených obcovacími jazyky a majorita olomouckých Židů se hlásila do roku 1918 k německé obcovací řeči. Především kritéria zjištění „národnosti“ občana pomocí obcovací řeči za rakousko-uherské monarchie byla klamná, jak se to ukázalo při prvním „neoficiálním“ sčítání lidu v Olomouci po převratu v roce 1919 a opětovně v celostátním regulérním sčítání lidu o dva roky později (1921), kdy se ve sčítacím formuláři poprvé zjišťovala národ-

³⁹ Podklady pro zobrazení vývoje Olomouce v devatenáctém století poskytly především příspěvky z publikace *Dějiny Olomouce, 1. a 2. svazek*. Viz Fiala, J.: *Výstavba tereziánské pevnosti*. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. c. d., s. 482.

Fiala, J.: *Za války a po válce Němců s Němci*. c. d., s. 34.

Skoupý, A.: *Počátky průmyslu*. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. c. d., s. 54–58.

Viz též Svozilová-Žáčková, Z.: *Politický a kulturní vývoj Olomouce v letech 1918–1923*. Diplomová práce. c. d., s. 9–11.

nost (mj. i židovská).⁴⁰ Následující tabulka ukazuje vývoj počtu obyvatel mezi lety 1880–1910.

rok	český jazyk	německý jazyk	jiné	celkový počet obyvatel	civilní obyvatelstvo	počet vojáků	židovské náboženství
1880	6 123 (30,35 %)	12 879 (63,38 %)	1 174	20 176	15 520	4 656	1 254 (6,22 %)
1890	6 194 (31,34 %)	12 664 (64,09 %)	903	19 761	16 056	3 705	1 235 (6,25 %)
1900	6 798 (31,32 %)	13 982 (64,41 %)	927	21 707	18 075	3 632	1 596 (7,35 %)
1910	8 030 (36,10 %)	13 253 (59,58 %)	962	22 245	19 286	2 959	1 679 (7,55 %)

Tabulka č. 2: Přehled vývoje počtu obyvatel mezi lety 1880–1910⁴¹

Jak je vidět z tabulky, poměr mezi německým a českým obyvatelstvem Olomouce byl přibližně dvě ku jedné třetině. Během třiceti let (1880–1910) se snížil počet německého obyvatelstva a zároveň se lehce zvýšil počet českého obyvatelstva ve městě, což bylo po zrušení hradeb a pevnosti, demoličních dekretů a otevření města průmyslu a imigra-

⁴⁰ Podklady pro zobrazení vývoje obyvatelstva v Olomouci poskytly: Horejsek, J.: K problémům migrace obyvatelstva na střední Moravě ve druhé polovině 19. století. In: *Národnostní problémy v historii měst. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992.* Muzeum Prostějovska v Prostějově a Okresní archiv v Prostějově. (dále jen: *Národnostní problémy v historii měst.*) Prostějov 1993, s. 113. Svozilová-Žáčková, Z.: *Tamtéž*, s. 10.

Trapl, M.: Politický vývoj. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d., s. 142.*
⁴¹ Přehled byl zpracován na základě údajů uvedených ve Statistických ročenkách. Viz: *Statistisches Jahrbuch der königlichen Hauptstadt Olmütz. 1. svazek.* Olomouc 1888, s. 97. *Statistisches Jahrbuch der königlichen Hauptstadt Olmütz. 2. svazek.* Olomouc 1896, s. 78. *Der Statistischen Jahrbücher der königlichen Hauptstadt Olmütz. 4. svazek.* Olomouc 1905, s. 178. *Der Statistischen Jahrbücher der königlichen Hauptstadt Olmütz. 5. svazek.* Olomouc 1911, s. 158. *Statistická ročenka hlav. města Olomouce. 7. svazek.* Olomouc 1938, s. 10.

ci přirozeným důsledkem, neboť město bylo obklopeno většinou českými obcemi a poskytovalo českému obyvatelstvu v okolí více pracovních a hospodářských příležitostí než předtím. Mezi německým obyvatelstvem tvořili největší skupinu střední a menší živnostníci. Čeští občané patřili především k vrstvě drobných živnostníků a řemeslníků. Menší byl podíl členů inteligence a českých kapitálově zámožných měšťanů. Česká sociální skladba byla doplňovaná služebnictvem a nádeníky. Silnou ekonomickou skupinu tvořila malá židovská komunita. Míra a rychlost industrializace se projevovala také v demografickém vývoji okolních obcí, který byl v porovnání s Olomoucí na několika místech mnohem dynamičtější, zvláště v obcích českých, resp. v obcích s českou většinou. Tato skutečnost vzbuzovala v německém zastupitelstvu města obavy z tzv. čechizace způsobené českou migrací do města, kterou se snažila radnice omezit. Tyto obavy hrály důležitou roli např. v poslední čtvrtině devatenáctého století a v období před válkou při úvahách o rozšiřování města připojením některých z okolních obcí.⁴² Německá administrativa, která byla starosty Josefem Engelem (1872–1896) a Karlem Brandhuberem (1896–1918) otevřeně vedená pod heslem „Olomouc raději malá, ale německá“, se klonila ve svých plánech k rozšíření města směrem na západ, kde se nacházely obce s německou většinou (např. Nová Ulice, Neředín, Hněvotín) a které měly příznivě zvyšovat počet obyvatelstva ve prospěch obyvatelstva německého. Naopak české straně záleželo na rozšíření města severním, východním a jihovýchodním směrem, kde zase obyvatelstvo obcí tvořili převážně občané české národnosti (Černovír, Pavlovičky, Hodolany). Před válkou ale k připojení avizovaných třinácti obcí nedošlo. Vážné jednání vedlo město jen s Novou Ulicí a Hodolany.⁴³

⁴² Město se rozhodlo koupit pevnostní pozemky jako celek (získalo téměř celé pevnostní území), což bylo kritizováno ze strany českého tisku, který v tom viděl snahu radnice zabránit, aby si Češi kupovali pozemky. Pozemky koupilo město 26. července 1894 a v roce 1895 byl založen fond pro rozšiřování města. Viz Skoupý, A.: *Zrušení pevnosti*. c. d., s. 44.

⁴³ A. Skoupý uvedl, že i Pavlovičky byly na konci devatenáctého století považované za obec s převážně českým obyvatelstvem. Podle Historického místopisu politického okresu Olomouc-město 1848–1960 byly Pavlovičky do roku 1918 obcí s převážně německým obyvatelstvem. Viz Trapl, M. a kol.: *Historický místopis*. c. d., s. 32. Skoupý, A.: Tamtéž.

2.1.2 Vztahy mezi německým a českým obyvatelstvem v devatenáctém století

Vzhledem k silícímu českému národnímu povědomí v českých zemích, přílivu českého obyvatelstva do moravských měst a rostoucí ekonomické pozici Čechů v průběhu devatenáctého století, která vedla ke stále většímu vymáhání české politické participace v rámci obecní samosprávy, se stalo zachování německého rázu moravských měst v řadách vládnoucích německých kruhů „politickou povinností“ a vedlo na Moravě k tzv. boji o radnici, který se zintenzivnil po ukončení české pasivní rezistence (1879), zvláště pak od devadesátých let devatenáctého století. Politická moc se v moravských městech ve druhé polovině devatenáctého století soustředila většinou do německých rukou, podobně tomu bylo i v Olomouci. Podle J. Malíře není možné generalizovat a přesně určit počátek procesu nacionalizace obecní samosprávy a moment, kdy se transformovaly obecní volby k otázce politické a národnostní. Nacionalizace obecní samosprávy ovlivnila místní poměry a projevila se i ve společenském životě. Otázka zastoupení na radnici se v Olomouci zřetelně nacionalizovala od konce sedmdesátých let devatenáctého století. Pozice německých zastupitelů byla tak silná, že v Olomouci nebyl veden „boj o radnici“, ale spíše „boj s radnicí“, jak konstatoval A. Skoupý.⁴⁴ Jako další faktor je třeba uvést charakter osídlení obcí na Moravě.⁴⁵ Lze rozlišovat mezi městy s více nebo méně početnou německou menšinou v českém vnitrozemí Moravy a městy s německou většinou

---

K této problematice srovnej: Písková, M.: K národní emancipaci české kultury v Olomouci v 19. století. In: *Národnostní problémy v historii měst*. c. d., s. 155.

Skoupý, A.: Tamtéž.

Skoupý, A.: Demografický vývoj. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 49–50.

Skoupý, A.: Národnostní struktura. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 50–51.

Skoupý, A.: Politický vývoj. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 51.

⁴⁴ Ještě v šedesátých letech devatenáctého století byly majetek a držení měšťanského práva jedním z nejdůležitějších faktorů v otázce zastoupení na radnici. Viz Skoupý, A.: *Politický vývoj*. Tamtéž, s. 51.

⁴⁵ V roce 1890 bylo z 307 moravských měst a městeček 221 národnostně smíšených. Čistě německých bylo jen třicet šest měst a ryze české obyvatelstvo mělo jen padesát z nich. Viz Malíř, J.: Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). (dále jen: Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě.) In: *Národnostní problémy v historii měst*. c. d., s. 77.

jako Brno, Olomouc, Jihlava nebo Znojmo, která tvořila jazykové ostrovy s českými menšinami a často s okolním českým zázemím. I Olomouc byla obklopena českým venkovem.⁴⁶

Výhodou pro moravské Němce v tzv. boji o radnici bylo volební právo, které umožňovalo volit a být zvolen na základě domovského práva, určité výše daňové poplatnosti, resp. příslušnosti k vzdělaným vrstvám. Tímto upřednostňovalo majetné občany obce, kteří byli většinou německé národnosti. Podle výše daňové poplatnosti byli voliči zařazeni do jednoho ze tří voličských sborů. Velký počet oprávněných českých voličů, kromě honorace a některých výjimek, patřil k občanům obce, kteří platili menší daně a byli proto často zastoupeni ve III. voličském sboru, což vedlo k tomu, že o dvou třetinách obecního zastupitelstva bylo rozhodováno v ostatních dvou sborech, tedy v prvním a druhém, kterým dominovaly sice méně početné, ale zato zámožnější skupiny německých voličů. Sociální, ekonomická a národnostní struktura většiny moravských měst se vyznačovala tím, že k největším daňovým poplatníkům patřili Němci a židovští podnikatelé. Zvláště židovská menšina představovala svým hospodářským a daňovým významem důležitý faktor a měla často rozhodující hlas při obecních volbách. Jablkem sváru se pro Čechy a Němce stalo technické provedení obecních voleb, protože proměnlivé a těžko kontrolovatelné podmínky pro zápis voličů do voličských listin vedly k hojnému počtu neúmyslných ale i záměrných nesprávností. V Olomouci se pokusili čeští političtí reprezentanti jen jednou otevřeně samostatně kandidovat v doplňujících volbách v roce 1874, kdy došlo ke spojení s německou opozicí kvůli vnitřním sporům v německém táboře.⁴⁷ Doplňovací volby skončily ve prospěch opozice a z české obce se prosadil František Stejskal, který do roku 1918 zůstal prvním a jediným českým zastupitelem na radnici. Jako člen zastupitelstva sloužil čtrnáct let a podporoval české snahy. Koalice s německou

⁴⁶ K této problematice srovnej: Malíř, J.: Tamtéž, s. 75, 77.

Skoupý, A.: *Politický vývoj*. c. d., s. 51.

⁴⁷ Proti několika členům stávajícího zastupitelstva se vytvořila v německém táboře voličů opozice. Cílem koalice s německou opozicí bylo z hlediska české skupiny buď se dostat s vlastními kandidáty do zastupitelstva, anebo z pragmatického hlediska podpořit německého kandidáta. Viz Skoupý, A.: Tamtéž, s. 51.

opozicí skončila o deset let později, poněvadž české politické uskupení nedosáhlo na přípravné volební schůzi toho, aby v obecním zastupitelství obdrželo tři místa. Po tomto neúspěchu Češi prohlásili, že se voleb nezúčastní. Do převratu se neuskutečnil žádný pokus nominovat české kandidáty do městských voleb, neboť volební řád, neměnitelný volební statut a německá většina ve voličské obci nedávaly případné české kandidatuře reálnou šanci na úspěch.⁴⁸

Další zátěží pro národnostní vztahy mezi oběma etniky s ohledem na problematiku spravedlivé politické participace byl fakt, že nemalý počet měst měl zvláštní status, mj. i Olomouc, a jejich neměnnost způsobila, „že dynamicky se vyvíjející změny v sociální a národnostní skladbě jejich obyvatel nenacházely dostatečný prostor pro odpovídající změny také ve struktuře správy těchto měst. Výsledkem bylo zostřování národnostního napětí v těchto městech.“⁴⁹ V případě Olomouce a Brna vnímalo české a německé obyvatelstvo zvláštní statusy odlišně. Zatímco pro Čechy představovaly anachronismus, pro Němce ztělesňovaly nepostradatelnou součást národní obrany. Lze konstatovat, že volební právo, zvláštní statusy a velké kompetence starostů nechaly menšinám jen malou šanci ovlivnit vedení obce. Je to další příčina, proč se značný počet voličů nezúčastnil obecních voleb, což se odrazilo v „zakonzervovanosti personálního složení obecních výborů i městských rad, někdy také v dlouhé vládě rodinných klik.“⁵⁰ Příkladem tohoto vývoje byla i Olomouc, kde mezi roky 1861–1914 osud města řídily spřízněné rodiny Primavesi, Brandhuberů, Machanků, Mandelblühů a Engelů. Osobní a podnikatelskou vazbu s rodinou Franze Mandelblüha měl starosta Engel.⁵¹ Jeho následník v úřadě Karl Brandhuber se přiženil do nejbohatší olomoucké rodiny Primavesi. Pod jeho vedením umožňovala tato „vláda rodinných klik“ po dlouhou dobu udržení zřetelné politické jednoduše německého

⁴⁸ K této problematice srovnej: Malíř, J.: *Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě*. c. d., s. 76–81.

Skoupý, A.: Tamtéž, s. 51–52.

⁴⁹ Srovnej Malíř, J.: Tamtéž, s. 78.

⁵⁰ Srovnej Malíř, J.: Tamtéž, s. 79.

⁵¹ Starosta Joseph von Engel se oženil s dcerou právníka Mandelblüha. Viz Zepek, F.: *Unsere Heimatstadt bis zur tschechischen Majorisierung, Olmütz von 1873 bis 1918*. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 25, 1977, s. 18.

obyvatelstva. Nejenom na obecní úrovni hrály výsledky voleb důležitou roli v národnostním konfliktu. Výsledky zemských voleb v městské volební kurii tím více ovlivnily německou většinu na moravském zemském sněmu, protože „*tyto výsledky zase do značné míry korespondovaly s národnostním složením zastupitelstev moravských měst, neboť voličské listiny pro obecní volby sloužily jako podklad také pro volební listiny v zemských volbách.*“⁵² Výsledkem tohoto postupu byl jednak velký počet starostů mezi zemskými poslanci, Olomouc nebyla výjimkou, jednak částečný přesun mocenských poměrů z moravských měst do moravského sněmu. Olomoucký starosta Karl Brandhuber byl mezi lety 1896 až 1918 též zemským poslancem. Českým Olomoučanům se nepodařilo dosáhnout poměrného zastoupení v radě města až do války. Zato se úspěšně prosadili čeští zástupci do moravského zemského sněmu nebo do říšské rady (např. Jan Rudolf Demel, Richard Fischer), i když museli kandidovat za jiný volební obvod.⁵³

Národnostní složení zastupitelstev v mnoha moravských městech prodělalo v období 1880–1905 podstatnou změnu vyvolanou demografickým a ekonomickým posilováním českého obyvatelstva a umožnilo zvyšování počtu měst a obcí s českým vedením. Před vypuknutím války držela většinu správy v rukách národnost, která měla v té obci většinu.⁵⁴ Ve městech s velkou národnostní menšinou, jako to bylo v Olomouci (příklady se dají najít u obou národností), se obecní zastupitelstvo pokusilo udržet národní pozici za každou cenu, což podporovalo tendenci k samosprávě jednoho národa, přispělo k udržení nedemokratického volebního systému a zvyšování vzájemného odporu. Též národnostní vztahy v Olomouci podléhaly na konci devatenáctého století a v prvních letech dvacátého století pokračujícímu procesu vzájemné separa-

⁵² Srovnej Malíř, J.: *Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě*. c. d., s. 80.

⁵³ K této problematice srovnej: Malíř, J.: c. d., s. 78–80. Skoupý, A.: *Politický vývoj*. c. d., s. 52.

⁵⁴ Ochota moravských Němců k národnostnímu vyrovnání v roce 1905 byla mj. motivována faktem, že čím dál více moravských měst se dostalo pod české vedení. Viz Malíř, J.: Tamtéž, s. 80–81. Blíže k tomuto tématu srovnej Křen, J.: *Die Konfliktgemeinschaft: Tschechen und Deutsche 1780–1918*. (dále jen: *Die Konfliktgemeinschaft.*) München 2000. (německý překlad), s. 261–264.

ce obou národů, které se vzájemně čím dál více odcizovaly. Nacionální ideologie a politické zájmy v obou komunitách přispěly k názorové radikalizaci.⁵⁵ Národnostní napětí a podklad pro jednání obou etnik před vypuknutím války výstižně reprezentuje následující výrok tajemníka národní jednoty v Olomouci Adolfa Kubise:

*„Poloha Moravy a její geografické učlenění národnostní diktuje způsob české práce: **Vzejetí energie, pozornosti, opatrnosti péče politické, hospodářské, osvětlné, kázně. Všude! Mámeť Němce všude, a proto máme všude půdu a důvod pro českou práci obrannou. Nejen na Ostravsku, v Brně, na Olomoucku ... všude ... Němci se bojí na Moravě o sebe ve svém rozptýlení. Přičiňme se, aby se báli ještě více. Jednou ranou dub nepadne.**“⁵⁶*

Německé vedení města Olomouce jednalo, jak už bylo zmíněno, z pozice obranné a ze strachu před jakoukoli změnou svého politického, demografického, ekonomického i kulturního postavení ve prospěch českého obyvatelstva. Tato obranná politika vůči českému obyvatelstvu se v životě města projevila v různých oblastech. Obavy před možným přílivem Čechů a českých pracovních sil z venkova do města vedly při prodeji pevnostních pozemků, které město koupilo jako celek v roce 1894, ke znevýhodnění českých kupců, a stejně tomu bylo při prodeji městských domů. Podobně bylo bráněno vstupu českého kapitálu do města, což vedlo k zabrzdění rozvoje českých průmyslových aktivit. S diskriminací se setkali Češi i při obsazování úřednických míst a v důstojnickém sboru, který byl čistě německý. Negativní postoj zaujímalo německé vedení města též vůči jazykovému zrovnoprávnění v úřadech,

⁵⁵ K této problematice srovnej: Malíř, J.: Tamtéž, s. 82.

Skoupý, A.: *Politický vývoj*. c. d., s. 52.

Skoupý, A.: *Spolky*. c. d., s. 70.

Blíže k tomuto tématu srovnej knihu J. Křena *Die Konfliktgemeinschaft: Tschechen und Deutsche 1780–1918*, která podává hlubší analýzu vývoje česko-německých vztahů v českých zemích a popisuje cestu k vzájemnému odcizení obou etnik před první světovou válkou. Tamtéž.

⁵⁶ Srovnej Kubis, A.: *Čechové a Němci na Moravě*. Holešov 1914, s. 17–18. Adolf Kubis ve své knize rozebíral studii prof. dr. H. Herze s titulem *Der nationale Besitzstand in Mähren u. Schlesien nach den Ergebnissen der Volkszählung vom Jahre 1910*, zveřejněnou v *Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens*.

při označování ulic nebo v provozování veřejných služeb. Ani v náboženských obcích nebyl brán ohled na vnitřní jazykové poměry. Na nevoli ze strany německé radnice narazily také snahy o vybudování českého školství ve městě. Otevření veřejné obecné školy pro děti s českým mateřským jazykem vděčilo zákroku ministerstva kultu a vyučování, které výnosem ze dne 30. ledna 1884 připomnělo městu, že má povinnost zřídit takovou školu. Podobným způsobem bylo prosazeno zřízení české reálky (otevřena v roce 1902), o kterou žádali čeští podnikatelé a obchodníci. Radnice se proti tomu bránila a ustoupila až po intervenci Jana Žáčka v říšské radě a u zemských úřadů. Bez úředních obstrukcí se neobešly ani aktivity českých kulturních institucí a uměleckých spolků. Příkladem toho je rozhodnutí radnice z roku 1884, kdy bylo zakázáno hrát v divadle česká představení. Do konce války se hrálo jen německy.⁵⁷

K dalšímu prohloubení vzájemného odcizení přispělo období první světové války. Německy mluvící obyvatelé v Českých zemích se během války ukázali jako rozhodní podporovatelé monarchie. Zdůraznili svůj požadavek zůstat vedoucím národem ve státě a vkládali do vítězství monarchie naději, že se jejich převaha prosadí. Jejich podpora války a monarchie se odrazila i ve ztrátách na frontě. Němci z českých zemí měli nejvíce obětí v porovnání s jinými národnostmi v monarchii. I v Olomouci zaujímalí němečtí a čeští obyvatelé od začátku války různé postoje. Místní německá společnost se chovala loajálně. Německé vedení města, německé korporace a německý tisk podporovaly válečné aktivity a víru ve vítězství. Byly např. uspořádány oslavy k počtě úspěchů na frontě a jiné veřejné manifestace loajality. České obyvatelstvo se ra-

⁵⁷ K této problematice srovnej: Kožušník, V.: *Historie budov olomouckého divadla*. Olomouc 2010, s. 26.

Skoupý, A.: Školství a věda. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 65.

Štefanides, J.: Německy mluvené divadlo v Olomouci – divadelní výročí bez kontinuity? In: *Kontext (y) V. Literaria. Theatralia. Cinematographica. Sborník katedry divadelních, filmových a mediálních studií. Acta Universitatis Olomucensis. Facultas philosophica. Philosophica-aesthetica*. 30. Olomouc 2006, s. 121.

[online]. [cit. 9. června 2012]. Dostupné na internetu:

http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/Veda/AUPO/AUPO_Philosophica-Aesthetica_30_Kontexty_V.pdf

Zepek, F.: *Unsere Heimatstadt bis zur tschechischen Majorisierung, Olmütz von 1873 bis 1918*. c. d., s. 18.

dosti a nadšení spíš zdržovalo. Poněvadž německé vedení města a vedení olomoucké posádky nebylo přesvědčeno o loajalitě místních Čechů, byla v Olomouci, stejně jako na jiných místech v českých zemích, zaváděna represivní a protičeská opatření. Ta došla tak daleko, že se pod přísný dozor dostala radikální politická a socialistická hnutí českého a německého rázu, místní české národní instituce a tiskové orgány. Z veřejného života byly vykázaný a odstraněny národní (české), resp. slovan-ské, symboly. Tím se měla posílit německá „tvář“ města. Konfiskovaly se např. předměty s českými a slovan-skými symboly jako pohlednice nebo tužky. V listopadu 1914 rozhodla městská rada, že se nadále nesmí používat čeština v úředních záznamech městského berního úřadu. Protičeská opatření vedla k redukci veřejných činností ze strany české společnosti a k aplikování pasivní rezistence různého druhu. Během války se prohloubily v českých zemích na české i na německé straně existující resentimenty a pokračovala separace obou etnik. J. Křen mluví o duševním odloučení a o transformaci pocitu odcizení do lhostejnosti a apatie. Na konci války se upevnilo přesvědčení, že státoprávní změny jsou nevyhnutelné. Pro německé obyvatelstvo to znamenalo ztrátu před-ního postavení mezi národnostmi v rakousko-uherské monarchii. Bylo jen otázkou času, kdy by k tomu došlo, neboť už před válkou byla nadvláda německy mluvícího obyvatelstva v ohrožení. Také v Olomouci věděl starosta Karl Brandhuber dlouho předem, že splynutí českého okolí s městem, a tím pádem „počešťování“ německé Olomouce, nelze na věky bránit. Mezi německy mluvícím obyvatelstvem zesílil ke konci války pocit vnímání sebe sama jako menšiny, na kterou čeká v nově vznikajícím státě Čechů a Slováků pozice podřízené a izolované menšiny. Nehrálo roli, zda byly obavy oprávněné či nikoli.⁵⁸

⁵⁸ Podklady k zobrazení vývoje vztahu mezi oběma národnostmi během první světové války poskytly publikace: Křen, J.: *Die Konfliktgemeinschaft*. c. d., s. 391–397. Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen, Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas*. (dále jen: *Deutschland und die Tschechen*.) München 1993, s. 258–59. Kural, V.: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918–1938)*. (dále jen: *Konflikt místo společenství?*) Praha 1993, s. 27. Skoupý, A.: V letech velké války. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 74–78. Zepek, F.: Tamtéž, s. 18.

2.2 Olomouc a její němečtí občané v první Československé republice

2.2.1 Převrat a převzetí moci ve městě

Rychlý zánik rakousko-uherské monarchie na konci první světové války přišel pro německé obyvatelstvo nečekaně. Česká politická reprezentace vyhlásila 28. října 1918 samostatný Československý stát a bez odkladu se začalo pomoci národních výborů s procesem převzetí vládní moci v jednotlivých obcích na území nového státu, což v regionech osídlených čistě německým nebo převážně německým obyvatelstvem neprobíhalo bezkonfliktně. Nový státní útvar byl zpočátku Němci odmítán. Převzetí moci bylo vnímáno jako potupa. Němečtí političtí zastupitelé v českých zemích neviděli budoucnost svých krajanů ve společném státě Čechů a Slováků, nýbrž v jednotném státě spolu s rakouskými Němci a s Němci v Německé říši. Vytvořením čtyř provincií a jejich připojením k souběžně se konstituujícímu Německému Rakousku (*Deutsch-Österreich*) se proto snažili o odtržení pohraničí i některých měst a jazykových ostrovů (mezi nimi byla též Olomouc). Dvě z těchto provincií se nacházely na Moravě: *Sudetenland* s centrem v Opavě (severní Morava a Slezsko) a *Deutsch-Südmähren* s centrem ve Znojmě (jižní Morava). K ospravedlnění svých nároků se Němci v českých zemích stejně jako jiné národnosti bývalé rakousko-uherské monarchie odvolávali na právo na sebeurčení W. Wilsona, vyhlášené 8. ledna 1918 (tzv. čtrnáct bodů). Odpor vůči novému a nechtěnému státu se nesnížil ani po obsazení německy osídlených oblastí československým vojskem v prosinci 1918 a jisté uklidnění přineslo nejen to, že vytvoření Německého Rakouska a jeho spojení s Německem nebylo ze strany mocností Dohody povoleno, ale především podpis mírové smlouvy s Rakouskem v Saint-Germain (10. září 1919), kde bylo mj. ponecháno pohraničí Československu. Politická reprezentace Němců v českých zemích si jen stěží připouštěla, že šance na uskutečnění práva na sebeurčení je mizivá, poněvadž mocnosti si nepřejí posilovat pozice poražených vytvořením společného státu všech Němců. Důležitým faktem bylo také to, že Němci v českých zemích (tzv. Sudetoněmci) nebyli považováni za národnost vítězné stra-

ny.⁵⁹ Jeden z hlavních důvodů negativního postoje Němců vůči samostatnému státu Čechů a Slováků, v němž měli žít, bylo postavení německé národnosti. Němcům byla určena stejná pozice, kterou zaujímalí Češi v předchozí monarchii. Stejně jako předtím čeští spoluobčané museli teď Němci najednou bojovat o své pozice vůči československému národu, který byl v novém státě jediným státním národem. Překážkou pro prosazení jakéhokoliv kolektivního požadavku menšin se ukázalo národnostní právo Československa, neboť redukovalo národnostní právo na individuum, neakceptovalo národnostní práva kolektivní a dávalo od počátku – podle V. Kurala – málo prostoru pro transformaci státu do federace, resp. pro poskytnutí autonomie. Pro německou menšinu, která představovala na kulturním a hospodářském poli rozvinutou skupinu a z kapitálového i daňového hlediska tvořila silnou menšinu, bylo právě prosazení větší politické samosprávy či autonomie včetně jazykových práv důležitým bodem ve snahách zlepšovat své postavení ve státě.⁶⁰

Převzetí samosprávy z německých rukou do českých bylo v Olomouci celkem bezproblémové, částečně díky okresnímu národnímu výboru (ustanoven dne 26. října 1918) v čele s dr. Richardem Fischerem, který byl o situaci informován a pomohl tím urychlit přípravu na převzetí moci českých politiků.⁶¹ Po obdržení telegrafické zprávy o vyhlášení samo-

⁵⁹ K této problematice srovnej: Kural, V.: Tamtéž, s. 14–19.

Kryll, H.: Die Machtübernahme vor 50 Jahren – Vergessene oder verschwiegene historische Tatsachen. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 31, 1983, s. 18–19.
Seibt, F.: Tamtéž, s. 251, 254, 265–272.

Trapl, M.: Národní otázka v moravských městech po vzniku Československa. In: *Národnostní problémy v historii měst*. c. d., s. 183–184.

K problematice prosazení práva na sebeurčení ve prospěch Němců v českých zemích viz blíž Haas, H.: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In: Kováč, D., Malíř, J., Marková, M., Mommsen, H. (ed.). *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováký a Němci*. Brno 2000, 113–177. A kapitola „Právo na sebeurčení není všemocné zaklínadlo“ v knize J. W. Brügel: *Češi a Němci 1918–1938*. Praha 2006 (český překlad), s. 76–85.

⁶⁰ K této problematice srovnej: Kural, V.: Tamtéž, s. 34–35, 92–93.

Trapl, M.: Tamtéž, s. 183.

⁶¹ Dr. Fischer dostal na pražské schůzi České státoprávně demokratické strany (vznik na jaře 1918) instrukce o zakládání okresních národních výborů, které měly za úkol připravit převzetí moci po deklaraci samostatnosti. Viz Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 137.

statnosti Československa v pozdních večerních hodinách se pustil národní výbor ihned do přípravy na druhý den, kdy měla být informována veřejnost a státní úřady. Dále byli informováni představitelé českého tisku a výbor vypracoval plán na převzetí moci. Druhý den ráno (29. října 1918) zavál po sedmé hodině na domě dr. Richarda Fischera prapor ve slovanských barvách. Ze strany německy mluvícího obyvatelstva to bylo vnímáno jako vlastizrada. Těž české deníky (např. Pozor, Našinec, Proudý) podaly ihned ráno zprávu o proklamaci pražského národního výboru, která byla vyvěšena na veřejných místech a na každém nároží. Následovaly návštěvy jednotlivých státních úřadů delegací Národního výboru (Fischer, Časný, Mlčoch, Okleštěk, Světlík) za účelem vést jednání o převzetí moci. Navštívené úřady se podrobily národnímu výboru a vše proběhlo bez problémů. Jistá nedůvěra zůstala po návštěvě posádkového velitelství vůči jejímu veliteli polnímu podmaršálkovi Walteru Schreitterovi.⁶² Radnice zůstala prozatím pod správou Němců, avšak ne na dlouho. Oficiální oslavy vzniku samostatného státu začaly až 3. listopadu 1918, protože existovaly obavy z nepokojů. Nadšení českého obyvatelstva z Olomouce i okolí bylo však takové, že lidé začali do města proudit už od rána, po průvodu utvořilo shromáždění a po čtvrté hodině odpolední se konala improvizovaná slavnost (cca 25 000 lidí) před radnicí na náměstí. Po písni Kde domov můj ohlásil dr. Richard Fischer z balkonu radnice v prvním českém projevu, že úřady jsou pod kontrolou Národního výboru a zároveň vyzval přítomné k zachování klidu a pořádku. Pozval je na oslavný tábor lidu 3. listopadu 1918. Následovaly projevy dalších členů Národního výboru. Tábor lidu, kterého se zúčastnilo cca 60 000 lidí z Olomouce a z blízkého i vzdáleného okolí, se stal pravděpodobně největší manifestací v dějinách města.

⁶² Vlídnu a smířlivou reakci podmaršálka Schreittera vysvětlovala Z. Svozilová-Žáčková ve své diplomové práci tím, že jeho choť měla majetek v Praze, o který by možná přišel, pokud by se odmítl podrobit české delegaci. Viz Svozilová-Žáčková, Z.: *Politický a kulturní vývoj Olomouce v letech 1918–1923*. Diplomová práce. c. d., s. 18.

O negativním postoji německé vojenské rady (založena ihned po převratu) ke vzniku Československé republiky a její činnosti v prvních dnech převratu psal Bruno Mauler v německých listech *Olmützer Blätter*. Zmínil se též o roli starosty Brandhubera a o podmaršálkovi Schreitterovi. Mauler, B.: *Herbst 1918 (Eine Dokumentation)*. In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 23, 1975, s. 133–135.

Radost ze samostatnosti vyjadřovali čeští obyvatelé nejen manifestacemi a průvody, ale též vyvěšováním národních červeno-bílých praporů a vlajek ve slovanských barvách, odstraňováním rakouských dvojhlavých orlů, německých nápisů na úředních budovách a jiných symbolů zaniklé monarchie.⁶³ Německé obyvatelstvo bylo převratem zaraženo a nebylo v prvních dnech schopno žádného odporu, s výjimkou ojedinělých střetnutí na předměstích⁶⁴ a pohrůzek násilí ze strany německé mládeže, pokud se Češi pokusí 3. listopadu 1918 proniknout na radnici a vyvěsit zde slovanský prapor, což se nakonec nestalo.⁶⁵ Mezi německými mluvčím obyvatelstvem vládly zpočátku obavy před českou odvetou za německé chování vůči Čechům v rakousko-uherské monarchii. Člen národního výboru se snažil tyto obavy rozptýlit, když na táboru lidu prohlásil, že „*se také o ně (o Němce – pozn. MT) postaráme, aby oni netrpěli pod československou správou tak, jak jsme trpěli my v jejich Rakousku.*“⁶⁶ I když se německé obyvatelstvo chovalo víceméně pasivně, ještě

⁶³ K událostem okolo 29. října 1918 v Olomouci srovnej: Svozilová-Žáčková, Z.: Tamtéž, s. 15–19.

Svozil, B.: *Kulturně politický vývoj Olomouce v letech 1918–1920*. Olomouc, 1983.

Diplomová práce. UP, FF, s. 11–12.

Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 136–138.

⁶⁴ Ve svých vzpomínkách popsal B. Mauler, jaké překvapení představoval převrat pro německé obyvatelstvo: „*Události 28. října 1918 překvapily veškeré německé obyvatelstvo Olomouce. Každý asi cítil už celé měsíce, že je něco ve vzduchu, ale nikoho ani ve snu nenapadlo, se rozpad rakousko-uherské monarchie na jednotlivé části stane skutečností. Proto bylo také německé obyvatelstvo zaskočeno, když vlajky české bílo-modro-červené trikolóry sporadicky ozdobily domy a jednotlivé skupiny propuštěných ruských zajatců nejistě táhly okolními ulicemi, ozbrojeni kosami a cepy a částečně zbraněmi.*“

Originál citátu: „*Die Ereignisse des 28. Oktober 1918 haben die gesamte deutsche Bevölkerung von Olmütz überrascht. Jeder hatte wohl die dicke Luft verspürt, die seit Monaten wehte, aber niemand ließ sich im Traume einfallen, daß die Auflösung der Österr.-Ungarischen Monarchie in ihre Bestandteile Wirklichkeit werden sollte. Deshalb war auch die deutsche Bevölkerung erstarrt, als vereinzelt Fahnen in der tschechischen Trikolore weiß-blau-rot die Häuser schmückten, einzelne Trupps entlassener russischer Kriegsgefangener mit fraglichem Gelichter aus der Umgebung, bewaffnet mit Sensen und Dreschlegeln und teilweise mit Gewehren durch die Straßen zogen.*“ Viz Mauler, B.: *Herbst 1918 (Eine Dokumentation)*. c. d., s. 133.

V Pavlovicích byly strhávány slovanské prapory. Viz Trapl, M.: Tamtéž, s. 139.

⁶⁵ Viz Svozil, B.: *Kulturně politický vývoj Olomouce v letech 1918–1920*. c. d., s. 12–13.

⁶⁶ Viz *Mährisches Tagblatt*. 30. 10. 1918. Citované podle Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 139.

několik dní převládal pocit, že je situace nejistá, a to především kvůli olomoucké vojenské posádce, u které sloužil značný podíl německých vojáků a jejich velení bylo pod německou kontrolou.⁶⁷ Postupně přebírali čeští činitelé také moc v posádkovém velitelství i na radnici. Německé vojenské jednotky odešly v první polovině listopadu 1918 a 12. listopadu 1918 se konala slavnostní přísaha české posádky, které se zúčastnil také předseda národního výboru dr. Richard Fischer. Převzetí moci na radnici se protahovalo především proto, že německý starosta Karl Brandhuber oznámil 29. října 1918 zastupitelům Okresního národního výboru, že statutární město Olomouc se nepodrobí Okresnímu národnímu výboru, nýbrž že se kvůli dalším pokynům obrátí na místodržitelství v Brně. Okresní národní výbor vyzval 7. listopadu 1918 městské zastupitelstvo k odstoupení z úřadu. Správu města měla převzít správní komise. Na schůzi předsednictva národního výboru se starostou Brandhuberem 10. listopadu 1918 byl městský výbor požádán, aby následujícího dne odstoupil. Němci byli také informováni o složení správní komise, ve které by měli Češi zastoupení po šestnácti členech a olomoučtí Němci po osmi. Reprezentantům olomouckých Němců bylo zaručeno, že německé kulturní a humanitární instituce zůstanou nedotčeny. Dále bylo dohodnuto, že starosta Karl Brandhuber podá zprávu o rozhodnutí městské správy do šesté hodiny večerní 11. listopadu 1918. Po projednání českých nároků bylo rozhodnuto, že městské zastupitelstvo odstoupí do stanovené časové lhůty, a to pod tlakem okolností, aby byl zachován klid a veřejný pořádek a zajištěno zásobování obyvatelstva. Národnímu výboru bylo v odpovědi dále sděleno uznání českého státu *de facto*. Bylo též upozorněno na to, že rozdělení počtu českých a německých zastupitelů je nespravedlivé. Další požadavky se týkaly akceptování rovnosti němčiny s češtinou ve správní komisi, rovný přístup k městským nadacím a fondům a zachování *statu quo* ve školské a kulturní oblasti. Do budoucí správní komise byli městskou radou navrženi Friedrich Galle (obchodník), Julius Grün (úředník), Alfred Kraus (zubní lékař), Rudolf Salinger (pekařský mistr), Josef Schinzel (kanovník), prof. Rudolf

---

⁶⁷ O činnosti německé vojenské rady podal svědectví B. Mauler ve svých vzpomínkách na podzim 1918. Viz Mauler, B.: *Herbst 1918 (Eine Dokumentation)*. c. d., s. 133–135.

Tallaschek (profesor na obchodní akademii), Oskar Theimer (právník) a Josef Föhner (právník). Ustanovení správní komise se stále protahovalo. Čeští politici se nedohodli na personálním obsazení, Němci se ohradili proti personálnímu návrhu národního výboru na místo vládního komisaře, který se jednohlasně vyjádřil pro dr. Richarda Fischera. Olomoucká německá národní rada (ustanovená po převratu), která si přála v úřadě vládního komisaře místo politika spíše úředníka, si proto u moravského místodržitelství stěžovala, avšak neúspěšně. Moravské místodržitelství zamítlo protest 16. listopadu 1918 a potvrdilo dr. Richarda Fischera. Žádost Židovské národní rady (ustanovené též po převratu) o dva mandáty ve správní komisi byla zamítnuta, poněvadž se jednalo pouze o kompromis mezi českými a německými zastupiteli města.⁶⁸ Správní komise začala oficiálně fungovat 17. listopadu. Během její první schůze dr. Richard Fischer zdůraznil, že olomoučtí Němci nemusí mít strach o svou národnost, jazyk ani kulturu, ovšem pod podmínkou, že se budou k novému státu chovat loajálně. Komise vedla správu města až do voleb, které byly uspořádány 15. června 1919.⁶⁹

Jak už bylo výše zmíněno, po vyhlášení samostatnosti Československa se německé obyvatelstvo výrazně aktivně nepostavilo proti převzetí moci, což ale neznamenalo, že se nechalo událostmi úplně zdecimovat. Konfrontace s novými politickými poměry vyvolávala pocit nutnosti bránit své zájmy a zajistit si co nejlepší pozice při vyjednávání o dalších krocích. K opatřením, která provedlo městské zastupitelstvo před odstoupením a která měla zlepšit pozice olomouckých Němců, patřilo např. povýšení mnoha úředníků do vyšších tříd, prodloužení výpovědní lhůty kancelářských sil ze čtrnácti dnů na rok, vystavení výhodných nájemních smluv pro německé spolky (např. *Deutsches Casino/Kasino*, *Schlaraffia*) nebo to, že se město vzdalo předkupního práva na domy a do výboru městské spořitelny byli zvoleni aktuální členové městské-

⁶⁸ Za poskytnutí dvou mandátů byla židovská národní rada ochotna podporovat Čechy v budoucích volbách. Viz Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 140.

⁶⁹ K problematice převzetí městské správy provedené zodpovědnými českými politickými orgány, resp. činiteli srovnej: Trapl, M.: Tamtéž, s. 139–143. Zepek, F.: *Unsere Heimatstadt bis zur tschechischen Majorisierung – Olmütz von 1873 bis 1918*. c. d., s. 19.

ho zastupitelstva. V prvních týdnech ještě olomoučtí Němci doufali, že jejich město bude začleněno do provincie *Sudetenland*. Možné přiřazení tří velkých jazykových ostrovů (Brno, Olomouc a Jihlava) do německých provincií na Moravě bylo také formou zákona schváleno rakouským parlamentem 22. listopadu 1918. Začlenění Olomouce do *Sudetenland* bylo ale zabráněno.⁷⁰ Před stabilizací politické situace vypukly největší nepokoje ze strany Němců v Československu 4. března 1919, kdy se po volbách 16. února 1919 sešlo rakouské národní shromáždění.⁷¹ Přímo v Olomouci v ten den velké nepokoje nenastaly. Československá vláda tehdy zakázala Němcům účast ve volbách. Vládní komisař Fischer dal před samotnými volbami pro jistotu pokyn, aby bylo zabaveno vydání místního německého deníku *Mährisches Tagblatt*, poněvadž zveřejnil informace o volebním hnutí na severní Moravě pro německorakouské Národní shromáždění.⁷²

2.2.2 Složení obyvatelstva a vytvoření Velké Olomouce

Změna politických poměrů vynesla znovu na povrch citlivou otázku zjištění skutečného národnostního složení města, které prodělalo od posledního sčítání lidu v roce 1910 mnohé změny. Blížící se komunální volby, plánované na 15. června 1919, si vynutily v Olomouci mimořádné sčítání lidu, hlavně proto, aby se nekonaly podle starého volebního řádu (podle příslušnosti k národnostním katastrům). Olomouc nebyla jediným městem, kde proběhlo mimořádné sčítání lidu, podobně postupovalo i Brno. Termín sčítání v Olomouci byl 13. ledna 1919 stanoven na 1. března téhož roku. Sčítací formuláře byly sestaveny podle brněnského vzoru a samotné sčítání proběhlo v domácnostech za při-

⁷⁰ O tom, že takové plány měly být realizovány, svědčí skutečnost, že se Němci začali organizovat vojensky a okupovali důležité železniční tratě (jednak z Olomouce do Šumperka, jednak z Olomouce do Opavy). Viz Trapl, M.: Tamtéž, s. 141.

⁷¹ K protičeské demonstraci a jejím následkům pro česko-německé vztahy viz blíže Čapka, F.: *Dějiny země koruny české v datech*. c. d., s. 629.

Kural, V.: *Konflikt místo společenství?* c. d., s. 15–16.

Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 255.

⁷² K postoji olomouckých Němců i jejich politické reprezentace během převratu a po něm srovnej: Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 140–141.

Trapl, M.: *Národní otázka v moravských městech po vzniku Československa*. c. d., s. 183.

tomnosti městských strážníků, zřízců a dvou občanských důvěrníků české a německé národnosti, kteří byli pověřeni sčítací komisí, jež byla zodpovědná za organizaci celé akce. V ní bylo zastoupeno osm Čechů a čtyři Němci. Výsledky analyzovala pro tento účel založená Sčítací kancelář královského hlavního města Olomouce. Pomocí sčítání se evidovaly osobní údaje, povolání, národnost, náboženství a délka pobytu ve městě. Předmětem zájmu nebyla už obcovací řeč, nýbrž národnost, což umožňovalo židovským obyvatelům hlásit se k židovské národnosti a také zamezilo nátlaku sčítacích komisařů na obyvatele, aby uvedli jako obcovací jazyk ten, který používali v zaměstnání nebo ve veřejné sféře, bez ohledu na to, jak mluvili v rodinném prostředí. Sčítání lidu předcházela v obou komunitách kampaň, aby se obyvatelé hlásili ke své národnosti. K tomu například vyzvala 16. února 1919 Německá národní rada. Oporou kampaně se stal také místní český a německý tisk (např. *Pozor* a *Mährisches Tagblatt*). Ve výsledku se odrazilo to, čeho se Němci obávali (a v co Češi doufali). Národnostní poměr se v porovnání s výsledky z roku 1910 úplně obrátil. K ozřejmění uvádím údaje z let 1910 a 1919.⁷³

rok	český jazyk	německý jazyk	jiné	celkový počet obyvatel	civilní obyvatelstvo	počet vojáků	židovské náboženství
1910	8 030	13 253	962	22 245	19 286	2 959	1 679

Tabulka č. 3: Složení obyvatelstva Olomouce v roce 1910⁷⁴

⁷³ K problematice sčítání lidu srovnej: Trapl, M.: *Politický vývoj*. Tamtéž, s. 141–142. Trapl, M.: *Národní otázka v moravských městech po vzniku Československa*. Tamtéž, s. 184.

⁷⁴ Tabulka byla zpracována na základě údajů ze statistických ročenek hlavního města Olomouce. Viz *Der Statistischen Jahrbücher der königlichen Hauptstadt Olmütz*. 5. svazek, c. d., s. 158. *Statistická ročenka, hlav. města Olomouce*. 6. svazek. Olomouc 1933, s. 10.

rok	česká národnost	německá národnost	židovská národnost včetně vojska	česká národnost včetně vojska	německá národnost včetně vojska	celkový počet obyvatel
1919	9 722 (40,86 %)	8 089 (34 %)	1 011 (4,25 %)	14 454 (60,75 %)	8 158 (34,29 %)	23 791

Tabulka č. 4: Složení obyvatelstva k 1. 3. 1919⁷⁵

národnost	počet
židovská	1 011 (51,48 %)
německá	639 (37,72 %)
česká	44 (2,60 %)
celkový počet příslušníků izraelského náboženství	1 694

Tabulka č. 5: Národnostní složení v židovské obce k 1. 3. 1919⁷⁶

Vezmeme-li v úvahu, že dřívější sčítání lidu započítávalo i vojáky, je ze srovnání údajů v obou tabulkách zřejmé, že se výrazně zvýšil podíl českého obyvatelstva a zároveň se redukoval v podobně velkém rozsahu počet Němců, což bylo způsobeno výměnou kategorie obcovací řeči za národnost ve sčítacím formuláři, a tímto se též umožnilo židovskému obyvatelstvu hlásit se ke své národnosti, což většina z nich udělala. Především změna způsobu sčítání lidu je považována za hlavní důvod poklesu počtu německého obyvatelstva nejen v rámci mimořádného sčítání v roce 1919 v Olomouci, ale též v rámci celostátního sčítání lidu v roce 1921. Dalším faktorem bylo snížení počtu vojáků německé národnosti v posádce i úbytek obyvatelstva důsledkem války.⁷⁷

⁷⁵ Tabulka byla zpracována na základě údajů ze statistické ročenky hlavního města Olomouce. Viz *Statistická ročenka hlav. města Olomouce. 7. svazek*, c. d., s. 126.

⁷⁶ Viz tamtéž.

⁷⁷ K této problematice srovnej: Kural, V.: *Konflikt místo společenství?* c. d., s. 27, 85–86. Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 258. Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 148–149.

I v budoucnu se národnostní složení města vyvíjelo ve prospěch českého obyvatelstva. Zapříčinil to v podstatě návrh na vytvoření Velké Olomouce, který dr. Richard Fischer předložil správní komisi 9. prosince 1918. Kromě očekávaného rozvoje města, jenž byl před válkou brzděn strachem německého městského zastupitelstva z připojení českých obcí, mělo toto rozšíření definitivně zabezpečit českou převahu v Olomouci. Čeští a němečtí zastupitelé ve správní komisi měli pochopitelně rozdílné představy o tom, se kterými obcemi by bylo vhodné vést jednání o připojení. Hodolany připadaly v úvahu pro českou stranu, protože v obci žili převážně čeští občané. Němečtí zastupitelé se naopak vyslovili pro připojení Nové Ulice, která patřila k německým obcím v okolí. Nakonec bylo město dle zákona 16. dubna 1919⁷⁸ rozšířeno o třináct obcí, mezi nimiž byla též dvě města (už zmíněné Hodolany a Nová Ulice). Kromě Nové Ulice žilo ještě v dalších pěti obcích převážně německé obyvatelstvo. Jednalo se o Neředín, Nové Sady, Nový Svět, Povel a Pavlovičky (do roku 1919 nazývány Pavlovice). S vytvořením Velké Olomouce se upravil také počet členů v městském zastupitelstvu, jež mělo nyní šedesát členů. Národnostní složení Velké Olomouce a vnitřního města v roce 1921 a v roce 1930 ukazují následující tabulky.⁷⁹

rok	česká národnost	německá národnost	židovská národnost	jiné	cizozemci	celkový počet obyvatel
1921	39 213 (68,55%)	15 818 (27,65%)	792 (1,38%)	220	1 163	57 206
1930	47 861 (72,04%)	15 017 (22,60%)	917 (1,38%)	1 696	949	66 440

Tabulka č. 6: Velká Olomouc⁸⁰

⁷⁸ Zákon byl téhož dne schválen Revolučním Národním shromážděním podle vládní osnovy o volbách ve Velké Praze. Viz Trapl, M.: Tamtéž, s. 143.

⁷⁹ Viz tamtéž, s. 142–143.

⁸⁰ Viz blíže: *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920. čís. 266 Sb. zák. a nař. vydaný Ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921. Praha 1924, s. 63.

Statistický lexikon obcí v Republice Československé. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920. čís. 266 Sb. zák. a nař. vydaný Ministerstvem vnitra a Státním

rok	česká národnost	německá národnost	židovská národnost	jiné	cizozemci	celkový počet obyvatel
1921	14 487 (60,19 %)	8 208 (34,10 %)	578 (2,40 %)	153	643	24 069
1930	15 832 (64,40 %)	6 718 (27,33 %)	neuveдено	1 543	490	24 583

Tabulka č. 7: Olomoucké vnitřní město⁸¹

Tabulky ukazují, že během první Československé republiky byla Olomouc českým městem se silnou německou menšinou. Nejen, že obyvatelstvo v rámci Velké Olomouce bylo převážně české, ale i ve vnitřním městě tvořili Češi většinu. Zatímco během deseti let podíl Čechů vzrostl, ve stejném období podíl německého obyvatelstva klesl.

Celkový demografický vývoj německého obyvatelstva v porovnání s vývojem českého obyvatelstva v českých zemích byl dlouhodobě klesající. Mezi lety 1880 až 1930 se snížil počet německého obyvatelstva oproti českému o sedm procent. Příčiny tohoto poklesu jsou různé. Na jedné straně se jednalo o konjunkturální ztráty (způsobené změnami obcovačích řízení), na straně druhé o ztráty nenarozených, což znamená „ztráty, které sudetští Němci utrpěli v důsledku populačního výpadku.“⁸² K tomu přispěla především mezi lety 1910 a 1921 austroněmecká politika v monarchii, první světová válka s jejími padlými vojáky, kdy v porovnání s rakouskými Němci a říšskými Němci padlo více Němců z českých zemí, a rovněž i válečné důsledky sociálně politického druhu, které vedly k tomu, že se nerodily děti, jež se teoreticky mohly narodit v období míru. Ztráty se odhadují na asi pět set osmdesát tisíc osob. Navzdory tomu vykazovala německá menšina v Československé republice za první republiky přírůstek. Spolu s Pobaltím patřila k těm menšinám,

úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, II. země Moravskoslezská. Praha 1935, s. 85.

Trapl, M. a kol.: *Historický místopis politického okresu Olomouc-město 1848–1960*. c. d., s. 18.

⁸¹ Viz blíže: *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Tamtéž, s. 63.

Statistický lexikon obcí v Republice Československé. Tamtéž, s. 85.

⁸² Srovnej Kural, V.: *Konflikt místo společenství?* c. d., s. 86. V. Kural se zde odvolával na termín, který zavedl J. Weirich.

kteří početně rostly. Avšak i přes tento růst počet Němců v porovnání s vývojem jiných národností žijících v Československu klesl. Souvisí to též se sociální strukturou, kdy existovala jistá souvislost mezi venkovským obyvatelstvem a populačním přírůstkem. Mezi Němci byl právě podíl venkovského obyvatelstva menší než mezi Čechy a Slováky. Rozdíl se ale v rámci pokračující industrializace zmenšoval.⁸³ I když nebyl pokles alarmující, byl vnímán se znepokojením, a to především na Moravě. Populační trend německého obyvatelstva se ubíral směrem k hranici dvaceti procent, která představovala nebezpečí pro jazyková práva tamějšího německého obyvatelstva, poněvadž v komunitách, ve kterých žilo méně než dvacet procent příslušníků nemluvicích českým nebo slovenským jazykem, byla jediným oficiálním jazykem čeština nebo slovenština. Výsledky sčítání lidu ve Velké Olomouci jsou zcela ve shodě s celkovým populačním trendem Němců na Moravě. Právě otázka jazykových práv se stala jedním z hlavních témat v rámci snah o posílení pozice německé menšiny v Československé republice. Též v místním německém tisku byly zveřejněny články o tom, že Němci mají aktivně používat a vymáhat svá jazyková práva, která jim podle zákona náleží, aby si v opačném případě sami neuškodili. V boji o „každý hlas k německé národnosti“ v Olomouci, ale nejen tam, hrála důležitou roli místní židovská komunita, která se před válkou při sčítání lidu většinou přiklápěla spíše k německé národnosti. Podobná situace panovala po válce. I po zavedení principu národnosti se v roce 1921 velký počet olomouckých Židů hlásil k německé národnosti, což bylo ve statistické ročence komentováno takto:⁸⁴ „*Proti sčítání obecnímu z r. 1919 jest ve vnitřním*

⁸³ Srovnej: Kural, V.: Tamtéž, s. 86–87.

Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 243–245.

⁸⁴ K demografickému vývoji německého obyvatelstva v českých zemích, resp. v Československé republice, srovnej Kural, V.: Tamtéž, s. 87–88, 94–97.

Viz dále: *Mährisches Tagblatt*. 10. 11. 1921, s. 1; 6. 8. 1925, s. 3; 1. 3. 1926, s. 1.

Posuzováním jazykového práva z hlediska německých právníků v první československé republice se zabýval blíže S. Müller ve svém článku *Das Sprachenrecht der ersten Tschechoslowakischen Republik im Urteil deutscher Juristen*. In: *Die böhmischen Länder in der deutschen Geschichtsschreibung seit dem Jahre 1848. díl II. Vorträge des 3. Aussiger Kolloquiums des Instituts für slawisch-germanische Forschung an der J. E. Purkyně-Universität in Aussig, des Archivs der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik in Prag, des Instituts*

*městě úchylka jedině u národnosti židovské; (...). Židé dali si zapsati zase většinou národnosti německou a pouze 578 židovskou.*⁸⁵

Následující tabulka ukazuje, že jen asi čtyřicet procent olomouckých občanů izraelského vyznání se při sčítání lidu v letech 1921 a 1930 přihlásilo k židovské národnosti. Většina z nich se hlásila k národnosti jiné.

rok	židovské náboženské vyznání	židovská národnost
1921	2 077	792 (38,13%)
1930	2 198	917 (41,72%)

*Tabulka č. 8: Počet příslušníků židovského náboženství a židovské národnosti ve srovnání za roky 1921 a 1930 (za Velkou Olomouc)*⁸⁶

Není proto divu, že reprezentanti německé společnosti v Olomouci se snažili apelovat nejen na místní německy mluvící obyvatele, aby se hlásili k německé národnosti, ale také na německy mluvící Židy. V předvečer sčítání (1930) byla v deníku *Mährisches Tagblatt* zveřejněná výzva, která se obracela na sudetskou německou společnost, včetně německy mluvících Židů. Zajímavá je i použitá argumentace. Pojem národnost ve sčítacím formuláři byl postaven na stejnou úroveň s pojmem mateřská řeč, což se opíralo o nařízení z roku 1930, které určovalo, že národnost se zjistí na základě mateřské či obcovací řeči. Podle autorů článku nestála za rozhodnutím pro německou národnost nacio-

für deutsche und österreichische Studien an der sozialwissenschaftlichen Fakultät der Karlsuniversität Prag und des Museums der Stadt Aussig (25. – 26. 08. 1996). Ústí nad Labem 1997, s. 81–93.

⁸⁵ *Statistická ročenka hlav. města Olomouce. 7. svazek, c. d., s. 127.*

Problematikou národní identity Židů v Čechách za období první Československé republiky se zabývala K. Čapková ve své monografii *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938*. (dále jen: *Češi, Němci, Židé?*) Praha-Litomyšl 2005. Tematicke vztahu židovské populace k první československé republice se věnovala H. Krejčová v svém článku *Die Loyalität der Juden in der ersten Tschechoslowakischen Republik*. In: M. Schulze Wessel (ed.). *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik 1918–1938 – Politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*. München 2004, s. 193–201.

⁸⁶ Viz blíže: *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku. c. d., s. 63.*
Statistický lexikon obcí v Republice Československé. c. d., s. 85.

nální otázka, nýbrž otázka zabezpečení práva používat německý jazyk na oficiální úrovni i v hospodářské sféře.⁸⁷

2.2.3 Politická orientace olomouckých Němců

Proměny provázející vznik nového československého státu, se týkaly též tradiční struktury politických stran, které se začaly formovat v podmínkách rakousko-uherské monarchie. Zatímco restrukturalizace českých stran proběhla po převratu téměř paralelně s přeměnou starého politického systému, vytváření samostatných německých politických organizací na základě již v monarchii existujících politických stran, resp. hnutí, probíhalo pomaleji. Souviselo to s celkovým postojem německé společnosti vůči novému státu v prvních letech existence Československé republiky. Politická reprezentace Němců se nevzdávala naděje, že by na mírových konferencích mohla být jejich provincie nejen uznána, ale že by bylo umožněno její sloučení s Německým Rakouskem a Německem. Proto došlo k restrukturalizaci německých politických stran teprve v průběhu roku 1919, především po podepsání smlouvy v Saint-Germain, po níž následovala nucená rezignace jejich poslanců v rakouském parlamentu. Jedině německá sociální demokracie (*Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei, DSAP*) byla založena již na přelomu srpna a září 1919. Tento proces byl ukončen v lednu 1920 transformací Svazu zemědělců (*Bund der Landwirte, BDL*) ve stranu s celostátní působností. K nejvýznamnějším německým politickým stranám, které v období první republiky existovaly a hrály v Olomouci zásadnější roli, patřily Německá sociální demokratická strana (*DSAP*), Německá křesťansko-sociální strana lidová (*Deutsche Christlich-Soziale Volkspartei, DCSVP, resp. DCV*),⁸⁸ Německá národně socialistická strana dělnická (*Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei, DNSAP*), Německá národní strana (*Deutsche*

⁸⁷ Viz *Mährisches Tagblatt*. 25. 11. 1930, s. 1–2. K obtížím při volbě národnosti na základě mateřské řeči mezi židovským obyvatelstvem viz blíže Čapková, K.: *Češi, Němci, Židé?* c. d., s. 41–53.

⁸⁸ Pro Německou křesťansko-sociální stranu lidovou se používají dvě zkratky. V pramenech je tato strana uvedena mj. pod zkratkou *DCSVP*. V odborné literatuře se používá většinou zkratka *DCV*. Z tohoto důvodu se rozhodla autorka používat v monografii zkratku *DCV*, avšak s jednou výjimkou týkající se citace údajů z archivních materiálů.

Nationalpartei, DNP), Svaz zemědělců (*BdL*) a Sudetoněmecká strana (*Sudetendeutsche Partei, SdP*).⁸⁹ Postoj německých politických představitelů a preference německy mluvícího obyvatelstva při hlasování ve volbách prošly během existence první republiky několika fázemi. Počáteční odmítavý přístup se pozvolna transformoval u některých stran do postoje aktivistického. Zejména v druhé polovině dvacátých let dvacátého století byla aktivistická politika a ochota ke spolupráci podporována většinou německy mluvícího obyvatelstva v Olomouci i v zemi. Největší úspěch představoval vstup dvou aktivistických stran do vlády (*DCV* a *BdL*), později přistoupila ještě *DSAP*. Pozitivní změna postoje většiny politických reprezentantů vůči státu a ekonomická i sociální stabilita, kterou se vyznačovala Československá republika ve dvacátých letech, především v porovnání se sousedním Německem a Rakouskem, přispěly ke zvýšení akceptace „nechtěného“ státu německým obyvatelstvem. Československé politice se je ale nepodařilo nadchnout pro státní ideu. Místo toho zaujali pragmatický přístup. F. Seibt to formuloval ve své knize *Deutschland und die Tschechen: „Stát byl tedy na konci svého prvního desetiletí života zřejmě akceptovatelným hospodářem pro všechny hosty ve svém domě a mnozí ho podporovali bez výčitek, zvláště po velmi jasné volební porážce národních pravicových stran v roce 1925.“*⁹⁰

Integrační postavou se stal prezident republiky T. G. Masaryk. Od počátku třicátých let se podpora aktivistické politiky postupně proměnila zpět k počátečnímu negativismu, tentokrát v podobě nově založené a nacionalisticky zaměřené Sudetoněmecké vlastenecké fronty (*Sudetendeutsche Heimatfront, SHF*), ve které se po rozpuštění tradičních negativistických a protistátních stran *DNP* a *DNSAP* sdružili i jejich členové. Z hnutí vyšla v roce 1935 nová politická strana s názvem *Sudetendeutsche Partei (SdP)*. Tento vývoj se v olomoucké německé společ-

⁸⁹ Bliže k restrukturalizaci politických stran v Olomouci viz Trapl, M.: Transformace politických stran v Olomouci do nového státu po říjnu 1918. In: *Střední Morava*, č. 30, roč. 16, Olomouc 2010, s. 4–14.

⁹⁰ Originál citátu: „*Der Staat war also am Ende seines ersten Lebensjahrzehnts wohl ein akzeptabler Wirt für alle Gäste in seinem Haus, und viele trugen ihn klaglos, besonders nach der sehr deutlichen Wahlniederlage der nationalen Rechten 1925.*“ Viz Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 294.

nosti odrážel též v parlamentních volebních výsledcích za první republiky. Za hlavní příčinu, která vyvolala postupný odklon od aktivistických a státem podporovaných stran k negativistickému hnutí *SHF* a později Sudetoněmecké straně, se považuje světová hospodářská krize, která vypukla v roce 1929 a která se zpožděním zastihla Československou republiku, kde trvala déle. Hospodářskou krizi doprovázela vysoká nezaměstnanost obzvlášť mezi Němci, kde byla dokonce dvojnásobně vyšší než mezi Čechy. Situaci komplikovala také skutečnost, že nezaměstnanost, jež trvala několik let, měla navíc charakter strukturální. Její rozsah a délka přispívaly mezi Němci v Československu k negativnímu postoji vůči státu, zostřovala soupeření a odhalovala skryté a nevyřešené spory mezi oběma národnostmi. Schopnost řešit nejen ekonomické problémy Němců, ale též otázky související s jejich postavením v československého státě, připisovali Němci stále méně aktivistickým stranám, ale naopak spíše novému nacionalistickému hnutí *SHF*, resp. později *SdP*, tedy straně, která se postupně rozešla se svou počáteční proklamovanou loajalitou vůči Československé republice a podílela se, podporována Německem, na jejím rozkladu. Vedle tohoto vnitrostátního přesunu politických preferencí je nutno konstatovat, že Němci stále intenzivněji sledovali se sympatiemi vývoj v sousedním Německu, které se pod vedením *NSDAP* dostalo z krize dříve než Československá republika a které zastávalo typ nacionalismu založeného na rase.⁹¹ Popsaný

⁹¹ Podklady k zobrazení vývoje politické orientace Němců v Československé republice poskytly: Kural, V.: *Konflikt místo společenství?* c. d., 38, 103–209.

Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 278–296, 319–337.

Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 146–147.

Bliže se roli německých politických stran mezi roky 1918 a 1938 v první československé republice zabývaly mj. následující publikace:

Bosl, K.: *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat. Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 24. bis 27. November 1977 und vom 20. bis 23. April 1978*. München, Wien 1979.

Broklová, E.: *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918–1938*. Praha 1999.

Brügel, J. W.: *Češi a Němci 1918–1938*. c. d.

Cesár, J., Černý, B.: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. 1. díl (1918–1929)*. Praha 1962.

Cesár, J., Černý, B.: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. 2. díl (1930–1938)*. Praha 1962.

vývoj odrážejí v olomoucké německé společnosti i výsledky parlamentních voleb, jak dokládá následující tabulka.

strana	1920	1925	1929	1935
Německá sociální demokracie (<i>DSAP</i>)	2 680 (31,98 %)	1 400 (17,35 %)	2 000 (25,33 %)	1 072 (13,78 %)
Německá křesťansko-sociální strana lidová (<i>DCV</i>)	800 (9,55 %)	1 970 (24,41 %)	1 805 (22,86 %)	1 251 (16,09 %)
Německá národně socialistická strana dělnická (<i>DNSAP</i> , 1920 s <i>DNP</i>)	-	1 230 (15,24 %)	1 617 (20,48 %)	-
Německá národní strana (<i>DNP</i>)	2 980 (35,56 %)	2 490 (30,86 %)	1 054 (13,35 %)	-
Německá strana demokratická a svobodomyšlná	1 680 (20,05 %)			
Svaz zemědělců (<i>BdL</i>)	240 (2,86 %)	980 (12,14 %)	1 419 (17,97 %)	108 (1,39 %)
Sudetoněmecká strana (<i>SdP</i>)	-	-	-	5 060 (65,06 %)
Sudetoněmecký volební blok	-	-	-	286 (3,68 %)
celkový počet německých voličských hlasů	8 380	8 070	7 895	7 777

Tabulka č. 9: Výsledky jednotlivých německých stran v parlamentních volbách v první Československé republice⁹²

Tabulka ukazuje, že i v Olomouci došlo během dvacátých let dvacátého století k poklesu sympatií vůči negativistickým stranám a k posílení stran aktivistických, ačkoliv výsledky voleb v roce 1925 se od všeobecného vývoje lišily. Nejsilnější německá strana (mezi německými stranami) byla tehdy *DNP*, kterou na druhém místě následovala *DCV*, jež měla v následujícím roce spolu s další německou stranou (*BdL*) vytvořit první československou vládu s participací německých stran. Kro-

⁹² Tabulka byla zpracována na základě údajů v historickém místopisu politického okresu Olomouc-město. Viz Trapl, M. a kol.: *Historický místopis politického okresu Olomouc-město 1848–1960*. c. d., s. 100.

mě toho ukazuje srovnání výsledků z let 1920 a 1925, že *DCV* a *BdL* patřily mezi strany, které vykazovaly přírůstek hlasů voličů. Podle výsledků z roku 1929 se i v Olomouci prosadily německé strany, které byly nakloněny spolupráci, což se odrazilo také v diskusi o společnou kulturní spolupráci obou národností. Zcela ve shodě se změnou politické orientace většiny německých voličů ve třicátých letech dvacátého století jsou výsledky voleb z roku 1935, jež jsou důkazem obliby *SdP*. Jiné německé strany nedostaly ani pět procent německých hlasů. Avšak v porovnání s předcházejícími volbami obdržely všechny německé strany dohromady nejméně volebních hlasů vůbec.⁹³

Na komunální úrovni nevystupovaly všechny německé strany samostatně. Ve volbách kandidovala vždy samostatně sociální demokracie. Ostatní strany vytvořily jednu kandidátní listinu nejprve s názvem Německá svobodná volební skupina a později Německé volební společenství, avšak ne vždy se spojily stejné strany.⁹⁴ První volby tohoto druhu se konaly na jaře 1919, což vedlo po zamítnutí odkladu termínu voleb k tomu, že předvolební kampaň proběhla ve spěchu. Češi i Němci považovali tento termín za nevhodný. České straně záleželo po rozšíření města na tom, aby se před volbami upevnila pozice městské správy a německá strana ještě neměla vytvořené samostatné politické strany. Z tohoto důvodu chyběla v Olomouci fungující struktura německých politických subjektů. Komunální volby v roce 1919 byly prvními, které byly uspořádány podle všeobecného rovného a přímého hlasovacího práva. Další novinkou bylo, že poprvé mohly volit ženy. Volební výsledky potvrdily, že i mezi Němci převažovaly levicové sympatie. Německá sociální demokracie skončila mezi německými stranami na prvním místě a na druhém místě mezi všemi stranami (po Československé sociální demokracii). Na druhém místě mezi německými stranami se umístila Německá svobodná volební skupina a na třetím a zároveň posledním místě němečtí křesťanští socialisté.⁹⁵ Následující tabulka uvádí výsled-

⁹³ Srovnej Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 152.

⁹⁴ Samostatně kandidovaly jen *DCV* ve volbách 1919 a 1932 a *DNSAP* ve volbách 1932.

⁹⁵ Srovnej Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 144–145. Blíže k politické orientaci Němců v Olomouci a na Olomoucku srovnej především studii Bieberle, J.: *Olomoučtí Němci – (K 50. výročí jejich přesídlení)*. c. d., s. 4–12.

ky voleb do městského zastupitelstva během první Československé republiky.

strana	1919	1923	1927	1932
Německá sociální demokracie (DSAP)	3 921 (49,45 %)	1 270 (14,17 %)	1 576 (20,67 %)	1 573 (20,30 %)
Německá svobodná volební skupina/od roku 1923 Německé volební společenství	2 974 (37,49 %)	7 692 (85,83 %)	6 049 (79,33 %)	3 145 (40,60 %)
Německá křesťansko-sociální strana lidová (DCSVP)*	1 037 (13,07 %)			1 539 (19,87 %)
Německá národně socialistická strana dělnická (DNSAP)*	-			1 490 (19,87 %)
celkový počet německých voličských hlasů	7 932	8 962	7 625	7 747

Tabulka č. 10: Výsledky voleb do městského zastupitelstva během první Československé republiky (německé politické strany)⁹⁶

Německá sociální demokracie nebyla schopna v následujících volbách zopakovat úspěch z roku 1919, ve kterých ji volilo mezi čtrnácti a dvaceti procenty německých voličů. Německé volební společenství získalo v dalších obecních volbách vždy nejvíce hlasů. V městském zastupitelstvu byly německé strany podle aktuálního výsledku volby zastoupené a představitel nejsilnější strany zaujímal pozici buď prvního, nebo druhého náměstka. Rozpuštění DNP a DNSAP v roce 1933 se odrazilo také v sestavení městského zastupitelstva a ve složení různých městských komisí. Svoje mandáty složili všichni zástupci DNSAP

⁹⁶ Tabulka byla zpracována na základě údajů ve Statistické ročence hlav. města Olomouce a v archiváliích Státního okresního archivu Olomouce (dále jen: SOKA Olomouc). Viz SOKA Olomouc, Archiv města Olomouc (dále jen: AMO), registratura 1920–1940, inv. č. 7 (výsledky voleb do městského zastupitelstva (1923, 1927, 1932). *Statistická ročenka hlav. města Olomouce. 7. svazek, c. d., s. 133.*

*Společně s jinými německými stranami kandidovaly DCSVP a DNSAP v rámci komunálních voleb v letech 1923 a 1927.

a též zástupce strany *DNP*, která v předcházejících volbách kandidovala v rámci Německého volebního společenství. Druhý náměstek Eduard Wyličil, jenž zaujal toto místo po smrti dr. Rudolfa Sallingerera, byl vystřídán německým aktivistickým politikem Wladimírem Schmiedlem. Členové těchto dvou stran museli rovněž odejít z městských komisí, např. dr. Fritz Czermak (*DNP*), který byl v městském školním výboru. Většina členů *DNP* a *DNSAP* vstoupila do *SHF*, resp. do *SdP*, která z tohoto hnutí vznikla a zásadně ovlivnila celkovou politickou atmosféru ve státě. Místní reprezentanti *SdP* se nedají zařadit ani k výrazným exponentům Sudetoněmecké vlastenecké fronty, resp. Sudetoněmecké strany, ani k nejofenzivnějším členům hnutí. Poněvadž poslední volby do městského zastupitelstva proběhly v roce 1932, odrazily výše uvedené výsledky voleb do Národního shromáždění z roku 1935 změnu v politické preferenci olomouckých Němců ve prospěch *SdP*. Aktivistické strany byly čím dál méně schopné přesvědčit Němce v Československu o správnosti své politiky a dostávaly se po volbách v roce 1935 pod rostoucí tlak, aby se sjednotily s *SdP*. Rozpuštění německého aktivistického bloku začalo po připojení Rakouska k Německu v březnu 1938 a po Henleinově výzvě ke vstupu všech československých Němců do *SdP* (17. března 1938). Ještě v březnu se připojil *BdL* k Sudetoněmecké straně a vedení rozpuštěné *DCV* se vyslovilo pro vstup svých členů do Henleinovy strany. Pouze Německá sociální demokratická strana si zachovala svou samostatnost. V době ohrožení demokracie se mezi Němci v Olomouci a okolí našli i obránci demokracie, resp. antifašisté, kteří se na společných akcích k záchraně demokratického Československa podíleli. Je třeba zmínit první májový průvod v roce 1938, ve kterém se objevovaly protinacistické agitační nápisy a ozývaly protifašistické slogany.⁹⁷ Též při mobilizaci československé armády (23. září 1938) spolupracovali němečtí antifašisté s českými vojáky při internování předních zástupců *SdP* z Olomouce i z okolí (např. antifašista Rudolf

---

⁹⁷ Hned 3. října 1938 byla zveřejněna výzva demokratických Němců v *Mährisches Tagblatt*, která se obrátila mj. na demokraticky smýšlející Němce, kteří zůstali mimo území tzv. druhé republiky. Viz Niemand soll seinen Platz verlassen! In: *Mährisches Tagblatt*. 3. 10. 1938, s. 1–2.

Zischka).⁹⁸ Po mnichovské dohodě zůstala Olomouc v pomnichovském Československu (tzv. druhá republika) a byla pohraničním městem, neboť nová hranice s Německem byla vzdálena jen několik kilometrů. Olomoučtí Němci zůstali zatím mimo Německo. Následovalo propuštění zatčených Henleinových funkcionářů, internovaných ve štěpánovských železárnách, a mnoha dalších Němců uvězněných kvůli protistátní činnosti ve věznicí Krajského soudu v Olomouci. Město muselo bojovat nejen s politickými a ekonomickými důsledky mnichovské dohody, ale i s přelidněním způsobeným přistěhovanci. Ve městě zavládla po Mnichově nervozita, která se zintenzivnila, protože existovaly oprávněné obavy, že se olomoučtí Němci spojí na okupovaném území s Henleinovci a připojí Olomouc k Německu.⁹⁹ Během tzv. druhé republiky sympatizovala nadále většina olomouckých Němců se Sudetoněmeckou stranou, jejíž členové už v listopadu 1938 vstoupili do *NSDAP*.¹⁰⁰ Podpora německé sociální demokracie mezi olomouckými Němci byla velmi slabá. Olomoučtí nacisté stále stupňovali provokace až do okupace 16. března 1939.¹⁰¹ Ze strany vedoucího *NSDAP* Ernsta Kundta v tzv.

⁹⁸ V rámci internací během mobilizace byl zatčen též bývalý předseda Německého divadelního spolku dr. Fritz Czermak, který se po válce k tomu vyjádřil v rámci své výpovědi během vyšetřování Lidového soudu. Viz Ference, A. E.: *Příspěvek k zhodnocení role Dr. Fritze Czermaka za období 1938–1945*. c. d., s. 11.

Blíže k činnosti Rudolfa Zischky k podpoře a ochraně republiky viz Bieberle, J., Urbášek, P.: Německý antifašista Rudolf Zischka (1895–1980). In: *Střední Morava*, č. 22, roč. 12, Olomouc 2006, s. 111–112.

⁹⁹ Svědci v rámci vyšetřování Lidového soudu proti dr. Fritzi Czermakovi vypovídali též o dvou memorandech, ve kterých si Němci přáli připojení Olomouce k Sudetám. O připojení Olomouce k Sudetám se podle svědků mluvilo ve městě na konci roku 1938. Viz Ference, A. E.: *Příspěvek k zhodnocení role Dr. Fritze Czermaka za období 1938–1945*. Tamtéž, s. 10–11.

¹⁰⁰ Příkladem toho, že Němci v Olomouci sympatizovali otevřeně s ideologií nacionálního socialismu, je výzva k manifestaci Němců z jazykových ostrovů v Německém domě, která by měla být „...mohutným přiznáním nacionálněsocialistickému pohledu na svět.“ Originál citátu: „...ein machtvolles Bekenntnis zur nationalsozialistischen Weltanschauung.“ Viz Kundgebung der Sprachinseldeutschen. In: *Mährisches Tagblatt*. 17. 1. 1939, s. 3.

¹⁰¹ Podklady k pojednání o politickém vývoji v Olomouci poskytl příspěvek Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 144–156. Sudetoněmeckou otázkou v roce 1938 se zabývala podrobněji zejména monografie D. Brandese s názvem *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*. München 2008. Též F. Seibt a M. Zückert se ve svých člancích např. věnovali problematice náklonnosti Sudetoněmců k ideologii nacionálního socialismu.

druhé republiky byli olomoučtí Němci v únoru 1939 instruováni, „aby vyčkali na svých místech a čekali na vhodný čas a další pokyny.“¹⁰²

2.2.4 Školství a spolková činnost

Německé školství mělo už před převratem dlouhou tradici. Ve městě byly zastoupeny téměř všechny typy škol. V devatenáctém století se školství dále diferencovalo a rozšiřovalo. Vedle obecných, měšťanských škol a gymnázia vznikly i odborné školy. V osmdesátých letech devatenáctého století existovaly dvě obecné německé chlapecké školy a dvě obecné německé dívčí školy. Dále se ve městě nacházely dvě měšťanské školy, pro chlapce a pro dívky. Vyšší vzdělání získávali žáci na olomouckém gymnáziu, které mělo nejdelší tradici (bylo založeno v roce 1566). Jako reakce na technický a ekonomický vývoj, a s tím související zvyšování požadavků na vzdělávání pracovníků, vznikla i v Olomouci vyšší reálka (*Oberrealschule*, 1854), dále živnostenská škola (*Deutsche gewerbliche Fortbildungsschule*, 1876) i první komerční učiliště (*Gremial Handelsschule*, 1887), na které poté navázala kupecká škola (*Kaufmännische Fortbildungsschule*, 1894). V roce 1900 vznikla Německá obchodní akademie (*Handelsakademie*), s níž byla kupecká škola propojena. Dalším německým vzdělávacím institutem byl německý dívčí učitelský ústav (*Elisabethinum*, 1900), který byl v roce 1901 rozšířen o obecnou a měšťanskou dívčí školu a o novou hospodyňskou a kuchařskou školu. Jediná

Seibt, F.: Unterwegs nach München. Zur Formierung nationalsozialistischer Perspektiven unter den Deutschen in der Tschechoslowakei 1930–1938. In: C. Brenner, K. E. Franzen, P. Haslinger, P. Heumos, R. Luft, S. Weiss, (ed.). *Deutsche, Tschechen, Sudetendeutsche – Analysen und Stellungnahmen zu Geschichte und Gegenwart aus fünf Jahrzehnten von Ferdinand Seibt, Festschrift zu seinem 75. Geburtstag*. München 2002, s. 73–90.

Zückert, M.: Vom Aktivismus zur Staatsnegation? Die Sudetendeutschen zwischen Staatsakzeptanz, regional-nationalistischer Bewegung und dem nationalsozialistischen Deutschland. In: P. Haslinger, J. Puttkamer (ed.). *Staat, Loyalität und Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1918–1941*. München 2007, s. 69–98.

¹⁰² Srovnej Trapl, M.: Tamtéž, s. 158.

Už v prosinci 1938 byli němečtí Olomoučané instruováni Ernestem Kundtem o své roli a úkolech: „ (...) *Vy jste přední stráž, přijměte rozkazy, řiďte se jimi a neptejte se proč! (...)*“ Originál citátu: „ (...) *Ihr seid die Vorposten, nehmt die Befehle entgegen, befolgt sie und fragt nicht warum! (...)*“ Viz Ihr seid nicht vergessen und verlassen! Abg. Kundt in Olmütz. – Es wird nicht optiert! In: *Mährisches Tagblatt*. 1. 12. 1938, s. 1.

vysoká škola, která po zrušení univerzity zůstala (1860), byla teologická fakulta. Kromě plnohodnotného vysokoškolského vzdělávání disponovalo německé školství v Olomouci možností získat vzdělání na všech zbývajících vzdělávacích stupních.¹⁰³

Ani německé školství nezůstalo nedotčeno poválečnými politickými změnami. Struktura školského systému se v novém státě změnila minimálně.¹⁰⁴ Do roku 1920 spadaly obecné a měšťanské školy pod správu školních rad, které byly české i německé. Po jejich zrušení byl zřízen městský školní výbor. Dále byly založeny školní výbory českých a německých pokračovacích škol, kuratorium rodinné a živnostenské školy a společné kuratorium české a německé obchodní akademie. Za rakousko-uherské monarchie mělo německé školství více podpory než české, a proto došlo po převratu i v Olomouci k rozšiřování českého školství a reorganizaci německého. Na úrovni mateřského školství (termín, který užívá M. Trapl) byly zrušeny dvě z deseti škol, které existovaly v roce 1918. Některé z nich byly městské, jiné soukromé. Především kvůli poklesu počtu německého obyvatelstva bylo omezováno německé obecné školství. V menší míře se jednalo o odvetné akce jako např. v Neředíně, kde se čeština stala vyučovacím jazykem, ačkoliv mateřským jazykem většiny obyvatel byla němčina. Po reorganizaci se počet německých obecních škol zredukoval na deset. Německé obecné školy existovaly též v předměstských obcích (Nová Ulice, Nové Sady, Nový Svět, Pavlovičky a Povel). K tomu je nutno počítat i dvě soukromé dívčí školy (na Novém Světě a v klášteře voršilek). Ve městě působily také čtyři německé měšťanské školy, jedna z nich byla

¹⁰³ Existují dva údaje ke vzniku Německé obchodní akademie. A. Skoupý uvádí, že Německá obchodní akademie byla založena v roce 1900. E. Wyličil uvádí, že tomu bylo v roce 1894 a o šest let později se přestěhovala do nové školní budovy.

M. Trapl uvádí, že původní *Gremial Handelsschule* a obchodní škola dívčí byly spojeny s obchodní akademií. Viz Skoupý, A.: Školství a věda. c. d., s. 67.

Trapl, M. a kol.: *Historický místopis*. c. d., s. 128.

Wyličil, E.: Das deutsche Schulwesen in Olmütz. In: *Československá republika Olomouc*. c. d., s. 39.

K vývoji olomouckého školství před první světovou válkou viz Skoupý, A.: *Školství a věda*. c. d., s. 65–67.

Wittenberg, H.: Universität. In: *Československá republika Olomouc*. c. d., s. 56.

Wyličil, E.: Tamtéž, s. 38–39.

¹⁰⁴ V platnosti zůstal školský zákon z roku 1869, který byl mnohokrát novelizován. Viz Trapl, M.: *Vzdělávání a osvěta*. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. c. d., s. 167.

soukromá. Stejně jako české živnostenské pokračovací školství, i německé se za první Československé republiky těšilo nárůstu.¹⁰⁵ Též Německá obchodní akademie (od roku 1921 státní) pokračovala ve své činnosti a rozšířila se o dvouletou obchodní školu, abiturientský kurz, odbornou pokračovací školu pro obchodní činnosti a chlapeckou obchodní školu (1920). Německé střední školy, které už existovaly před válkou, fungovaly i po převratu. Pokračovalo také německé státní gymnázium a německá státní reálka, která se ale v polovině dvacátých let sloučila s německým gymnáziem kvůli poklesu německého obyvatelstva a menšímu zájmu žáků. Zrušeny byly dva německé učitelské ústavy (v *Elisabethinu* a u voršilek). Z dalších škol mohl ještě do konce školního roku 1922/23 působit Německý státní učitelský ústav, poté však musel pro nezájem studentů svou činnost zastavit. Do oblasti vzdělávání je možné zařadit i veřejnou německou městskou knihovnu (*Deutsche Stadtbücherei*), která vznikla až po převratu. V roce 1920 byl knihovní fond rozšířen o fondy, jež knihovna obdržela od některých německých národních olomouckých spolků. Prostory knihovny se nacházely ve staré německé reálce (Mořické náměstí), kde byla též čítárna. Čtenářům bylo k dispozici asi deset tisíc svazků.¹⁰⁶

Ze statistických údajů vyplývá, že úroveň německého školství byla uspokojivá. Ve třídách na základních školách bylo méně žáků než v českých třídách nebo v sousedních německých. Celkový počet německých vyšších škol byl dokonce vyšší než počet českých. Uzavření malých německých škol tzv. *Zwergschulen* (jak uvedl F. Seibt) a vznik českých menšinových škol na německy mluvícím území byly vnímány jako redukce „národní državy“ a dávaly další podněty k pokračování v boji za zájmy národa vůči státu. Zvýhodnění rozvoje českého školství bylo způsobeno tím, že německé školství mělo nejlépe vyvinutý vzdělávací systém ve staré monarchii, a proto byl kladen důraz na to, aby české školství tento ná-

¹⁰⁵ Existovala např. dívčí krejčovská škola, dívčí pokračovací škola pro živnosti oděvnícké, odborná pokračovací škola kovoprůmyslová. Viz tamtéž, s. 168.

¹⁰⁶ K této problematice srovnej: Knihovny a archivy v Olomouci. In: *Československá republika Olomouc*. c. d., s. 37.

Trapl, M.: Tamtéž, s. 167–170.

Wyličil, E.: *Das deutsche Schulwesen in Olmütz*. c. d., s. 38–39.

skok dohnalo. Uzavření některých německých škol souviselo také s poklesem počtu německých dětí. Podle statistiky dostávalo více než devadesát osm procent německých dětí školní vzdělávání v mateřském jazyce.¹⁰⁷

Spolkový život před válkou se vyznačoval tvůrčí činností. V roce 1910 bylo ve městě registrováno 288 různých spolků, z nichž 174 bylo německých. V první republice se jejich síť ještě rozšiřovala, takže v roce 1930 působilo ve městě 703 spolků. Činnosti a účely byly rozmanité. Existovaly např. spolky národního, všeobecného, kulturního a školského zaměření, spolky tělocvičné a sportovní, umělecké či dobročinné. Důležitou roli hrály především spolky národní a politické, kulturní a částečně tělocvičné spolky. V roce 1930 působilo v Olomouci dvacet pět německých spolků politického a národního zaměření. K nim patřily jednak *Bund der Deutschen Nordmährens* (Svaz Němců severní Moravy), který měl v Olomouci svou centrálu, jednak spolek *Deutscher Kulturverband* (založen v roce 1919), který byl nástupcem *Der deutsche Schulverein*.¹⁰⁸ K nejdůležitějším tělocvičným a sportovním spolkům patřil *Deutscher Turnverein (DTV)*. Pro pravicovou část dělnictva byl založen *Allgemeiner Arbeiterturnverein* a pro levicově orientované dělníky *Arbeiter Turn- und Sportverein*. Těž němečtí katolíci měli svůj sportovní spolek *Christlich-deutscher Turnverband*, který vznikl při křesťansko-sociální straně. Je třeba zmínit též německé fotbalové spolky, které byly celkem tři: *Deutscher Fussball-Club Olmütz*, *FC Neustift* a *FC Herta Olmütz*. Významné místo mezi sportovními spolků zaujímal také německý bruslařský a hokejový klub *Olmützer Eislaufverein* (Spolek bruslení). Jiné sportovní spolky se zaměřovaly např. na tenis, lehkou atletiku, motorismus či cyklistiku. K dalším důležitým spolkům patřily německý *Kasinoverein* (1851), Spolek katolických tovaryšů, dobročinný spolek *Frauen-Wohltätigkeitsverein* (1861) a významné kulturní a umělecké spolky jako např. *Musikverein*, *Männergesangsverein* a Německý divadelní spolek.¹⁰⁹

¹⁰⁷ K této problematice srovnej: Kural, V.: *Konflikt místo společenství?* c. d., 97–101. Seibt, E.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 279.

¹⁰⁸ Sídlo *Schulverein* zůstalo po válce ve Vídni, a proto byl založen *Deutscher Kulturverband*. Viz Trapl, M.: Spolky. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. c. d., s. 174–175.

¹⁰⁹ Podklady k zobrazení spolkového života poskytly práce: Föhner, J.: *Das Olmützer Vereinswesen*. In: *Československá republika Olomouc*. c. d., s. 59–60.

Na závěr této kapitoly je nezbytné upozornit na to, že německé obyvatelstvo vnímalo úpravy postavení německého obyvatelstva v českých zemích, jež narušily dosavadní status quo „vládnoucí menšiny“ jako něco, co ohrožuje jejich „národní državu“. Též v Olomouci byla redukce německého podílu na úřadech, ve školství, v kulturní i hospodářské sféře přijímána jako něco nespravedlivého a diskriminujícího. Nehrálo roli, jestli provedené opatření bylo skutečně přiměřené nebo neoprávněné.¹¹⁰

Trapl, M. a kol.: *Historický místopis politického okresu Olomouc-město 1848–1960*. c. d., s. 120–125.

Trapl, M.: Tamtéž, s. 174–175.

¹¹⁰ Velmi výmluvný je seznam s tzv. metodami čechizace, sestavený Richardem Zimprichem a zveřejněný v *Olmützer Blätter*. R. Zimprich napsal tento článek třicet šest let po ukončení války. Pojednává o všech oblastech, kde docházelo ke změně statutu quo v neprospěch Němců, a poukazuje na to, jak byla tato doba posuzována ze strany části bývalých olomouckých Němců desetiletí poté. Článek postrádá objektivitu, ale v česko-německých vztazích hrálo subjektivní vnímání, ač oprávněné nebo ne, důležitou roli, neboť ovlivňovalo jednání obou etnik. Viz Zimprich, R.: *Wie Olmütz zwischen 1918 und 1938 gewaltsam tschechisiert wurde*. In: *Olmützer Blätter*, č. 5, roč. 29, 1981, s. 65–68.

3. KULTURNÍ ŽIVOT NĚMECKÝCH OBYVATEL V MEZIVÁLEČNÉ OLMOUCI Z HLEDISKA KULTURNĚ ČINNÝCH SPOLKŮ

3.1 Divadelní činnost

V meziválečné Olomouci se Německý divadelní spolek, po převzetí městského divadla Družstvem českého divadla, pokusil udržet tradici německého profesionálního divadla pomocí pravidelných pohostinských představení. Poněvadž toto úsilí je předmětem hlubší analýzy ve čtvrté kapitole, soustředím se pouze na dvě německá ochotnická divadelní uskupení, která se pokusila částečně zaplnit mezeru, již zanechalo jednak rozpuštění olomouckého stálého divadelního souboru a také drastická redukce počtu divadelních představení. Jednalo se o *Deutsche dramatische Gesellschaft*¹¹¹ (Německá dramatická společnost) a *Laienbühne des deutschen katholischen Gesellenvereines* (Ochotnické divadlo Spolku katolických tovaryšů).

Německá dramatická společnost

Německá dramatická společnost byla založena 24. května 1923, avšak podněty k jejímu založení se objevovaly už v zimě 1922.¹¹² Jejími předchůdci byly *Literarische Arbeitsgemeinschaft* (Literární pracovní skupina) i *Deutscher Dramatischer Klub des YMCA* (Německý dramatický klub YMCA).¹¹³ Přesné datum založení není známo. První zmínka o jejím vzniku pochází z roku 1922. Cílem této skupiny bylo podporovat literární úsilí a oživit zájem o duchovní a uměleckou práci ve společnosti. Skupina také pořádala literární přednášky.¹¹⁴ Počátkem roku 1923

¹¹¹ Viz Zimprich, R., Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. In: M. Hein, R. Zimprich, J. Weber, L. Bergmann (ed.). *Olmütz eine deutsche Stadt in Mähren*. Olomouc 1939, s. 30.

Topolská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters*, [a]. c. d., s. 122.

¹¹² Viz *Mährisches Tagblatt*. 22. 5. 1923, s. 3; 10. 9. 1927, s. 4–5.

¹¹³ Viz *Mährisches Tagblatt*. 23. 10. 1922, s. 4; 20. 11. 1926, s. 5.

Zkratka YMCA znamená v angličtině *Young Men's Christian Association*.

¹¹⁴ První představení bylo plánováno na 16. ledna 1922 v sále domu svatého Josefa. Předvedena měla být divadelní hra *Vater* od Augusta Strindberga. Mezi herci měla též vystoupit profesionální herečka z německého divadla v Brně Martha Finkler. Viz *Mährisches Tagblatt*. 17. 1. 1922, s. 4; 14. 1. 1922, s. 4.

se milovníci umění pod vedením Rudolfa Adolpha sdružili ve spolku s názvem *Deutscher Dramatischer Klub*, který měl podporovat inscenování kvalitních literárních divadelních her. První představení (*Armut* od Antona Wildgansa) bylo odehráno 28. ledna 1923 v nově zařízeném divadelním sálu YMCA (Slavia). Představení mělo zřejmě velký úspěch, poněvadž podle dobového tisku bylo vyprodáno a na mnoho zájemců se dokonce ani nedostalo. I druhé představení v únoru 1923 bylo zcela vyprodáno (*Otec* Augusta Strindberga). Mezi herci Německého dramatického klubu najdeme jména, která se objevila i v recenzích k představením Německé dramatické společnosti. Jednalo se např. o Williho Kohna, Emila Schlesingera, nebo Adolfa Pfeiffera.¹¹⁵ Vedoucím Německé dramatické společnosti, která byla založena krátce po vzniku dramatického klubu, byl knihkupec Rudolf Adolph,¹¹⁶ jenž zastával nejen funkci režiséra, ale byl také hercem, inspicientem i sekretářem společnosti. O dalších členech výboru existuje jen málo informací. Víme, že kromě něho byli v roce 1927 zvoleni do výboru Ferdinand Bernard, malíř Fritz Reichel, August Rießner a člen příjmením Schmidt. Těžištěm práce Německé dramatické společnosti byla činohra, především málo známá moderní a současná dramata, která se v profesionálním divadle hrála jen zřídka. S ohledem na zájem obecnosti se hrála též klasická představení. Společnost se snažila uvádět tzv. sudetské německé premiéry, např. v březnu 1925 *Das Geschlecht* Fritze von Unruha, kte-

---

Literární přednášky se věnovaly např. tématům: Reinhardt a jeho divadlo (W. Kohn), Žena v autobiografii Strindberga (Rudolf Adolph), E. Gerhart Hauptmann (Plewan). Viz *Mährisches Tagblatt*. 19. 1. 1922, s. 4.; Cyklus přednášek Rudolfa Adolpha o moderní německé literatuře byl plánován na únor/březen roku 1922. Viz *Mährisches Tagblatt*. 25. 1. 1922, s. 4.

¹¹⁵ K Německému dramatickému klubu viz *Mährisches Tagblatt*. 24. 1. 1923, s. 4; 30. 1. 1923, s. 4; 26. 2. 1923, s. 3; 12. 2. 1923, s. 4.

Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnentrasch. In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 5, 1957, s. 6.

¹¹⁶ Blíže k osobnosti Rudolfa Adolpha a jeho činnosti v meziválečné Olomouci a po válce v Německu srovnej: Rudolf Adolph 70 (Dr. Z. = Dr. Zimprich). In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 18, 1970, s. 45.

Rudolf Adolph 75 Jahre. In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 23, 1975, s. 43.

Topolská, L.: Rudolf Adolph. In: I. Fiala-Fürst, J. Krappmann (ed.). *Lexikon deutschmährischer Autoren. Beiträge zur mährischen deutschsprachigen Literatur*. 5. svazek. Olomouc 2002, Adolph 2002/1.

rý obdržel cenu F. Grillparzera.¹¹⁷ Dalším úkolem Německé dramatické společnosti byla výchova divadelního publika k moderní dramatické tvorbě. Inscenace byly každý druhý pátek prezentovány na jevišti v německém Kasinu. V roce 1924 bylo jeviště ještě rozšířeno. Většinou byla představení hrána jen jednou, což znamenalo, že se herci museli naučit vždy během čtrnácti dnů jednu divadelní hru. Jen výjimečně se hrálo v městském divadle nebo v evangelickém kostele. Kromě toho hrála společnost pohostinská představení i v jiných německých městech na Moravě (např. v Moravském Berouně nebo v Uničově). V roce 1924 vystupoval tento soubor ochotníků celkem třiadvacetkrát, z toho se sedm vystoupení konalo mimo Olomouc. Na ostatních šestnácti v německém Kasinu se sešlo celkem dva tisíce sedm set devadesát tři diváků a nejúspěšnějšími inscenacemi byly Goethův *Faust* a *Ahnfrau* od Grillparzera. V roce 1926 uvedla Německá dramatická společnost dvacet čtyři představení, z nichž se konalo dvanáct v Olomouci a ostatní mimo město. Zpočátku nebyla činnosti společnosti věnována příliš velká pozornost. V roce 1926, kdy společnost připravovala již sté představení, konstatoval recenzent dr. Heinrich Suchanek, že společnost je čím dál více brána na vědomí a kladně hodnocena. Díky hostujícím představením byla známa i mimo město. Repertoár tvořili jen německy píšící dramatici, ale též významní zahraniční autoři (např. August Strindberg, Bernard Shaw).¹¹⁸ Významná byla i inscenace Čapkovy hry *R.U.R.* (*W. U. R.*) v roce 1923, která byla podle recenzenta deníku *Mährisches Tagblatt* prvním německým představením této hry v tehdejších Česko-

¹¹⁷ Viz Recenze a komentáře v *Mährisches Tagblatt*. 5. 2. 1925, s. 4; 25. 2. 1925, s. 4; 7. 3. 1925, s. 4; 14. 3. 1925, s. 4; 19. 3. 1925, s. 4–5.

Výběr z československých premiér: Strindberg *Ostern*, Wedekind *König Nicolo, oder so ist das Leben*, Werfel *Schweiger* (*Mährisches Tagblatt*. 20. 7. 1923, s. 2); Wilhelm Scholz *Die gläserne Frau* (*Mährisches Tagblatt*. 24. 1. 1926, s. 4) Herbert Eulenberg *Der rote Mond* (*Mährisches Tagblatt*. 3. 9. 1926, s. 3); Helmut Unger *Die Wunder um Beatrice* (*Mährisches Tagblatt*. 4. 11. 1926, s. 4), Schmidtbonn *Pfarrer von Mainz* (*Mährisches Tagblatt*. 13. 1. 1927, s. 4).

¹¹⁸ Viz blíže *Mährisches Tagblatt*. 24. 1. 1923, s. 4; 1. 2. 1924, s. 5; 19. 5. 1924, s. 3; 18. 7. 1924, s. 2; 27. 8. 1924, s. 3; 20. 11. 1926, s. 5; 25. 11. 1926, s. 5; 13. 1. 1927, s. 4; 10. 9. 1927, s. 4–5.

Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 30.
Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnenträsch. c. d., s. 6.

slovensku. Představení se konalo dvakrát, jednak v městském divadle (14. 7.) pro olomoucký Německý divadelní spolek, jednak na jevišti německého Kasina (11. 10.). Z dalších uvedených českých her jmenujeme hru Františka Langera *Velbloud uchem jehly* (Das Kamel geht durch das Nadelöhr, 1924) nebo premiéru hry F. X. Šaldy *Dítě* (Das Kind) v září 1928. Šaldovu hru (za kterou autor získal československé státní vyznamenání za literaturu) avizovala Německá dramatická společnost ihned po jejím překladu do němčiny už v únoru 1925. Tato skutečnost svědčí o tom, že se společnost velice zajímala i o současnou tvorbu českých dramatiků.¹¹⁹ Ochoťnické divadlo se vyznačovalo podle L. Topolské velmi dobrou úrovní, a to nejen díky hereckým výkonům, ale též po programové stránce. Dokládají to recenze jednotlivých vystoupení, i když se v repertoáru občas vyskytly „škváry“ (*Nieten*, jak se vyjádřil jeden tehdejší recenzent). Za nejlepší inscenace Německé dramatické společnosti jsou považovány Goethův *Urfaust* (1927) a *Das Postamt* od Tagorea (1926/27).¹²⁰

Ve snaze prezentovat současné autory se dostala Německá dramatická společnost i do konfliktu s cenzurou. Jako „sudetoněmeckou“ premiéru plánovala v roce 1924 inscenovat dvě divadelní hry německého autora Ernsta Tollera, které cenzura zakázala. Byla to hra s revoluční tematikou nazvaná *Masse Mensch*, která nebyla do té doby veřejně hrána v Rakousku ani v Německu, a pacifisticky založená hra *Hinckemann*.¹²¹ Celá kauza byla ostře sledována místním německým tiskem.

¹¹⁹ Blíže k představení Čapkovy hry a jiných českých her uvedených v němčině viz: *Mährisches Tagblatt*. 12. 7. 1923, s. 4; 17. 7. 1923, s. 4; 6. 10. 1923, s. 5; 12. 10. 1923, s. 3; 5. 2. 1925, s. 4; 8. 9. 1928, s. 4.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarně organizační činnost*. c. d., s. 170.

Topolská, L.: *Německé divadlo*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 189–190.

¹²⁰ K hodnocení výkonu Německé dramatické společnosti viz též: Topolská, L.:

Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters, [a]. c. d., s. 122.

Topolská, L.: *Rudolf Adolph*. c. d., Adolph 2002/1.

Dále srovnej jednotlivé recenze v *Mährisches Tagblatt*. Ve svém úvodním slovu ke stému představení označil recenzent dr. Heinrich Suchanek některé inscenace za nuly. Viz *Mährisches Tagblatt*. 20. 11. 1926, s. 5.

¹²¹ Ernst Toller (1893–1939) byl německým spisovatelem, který psal články, projevy, manifesty a expresionistická dramata (mj. byl lyrikem a vypravěčem). Hlavním tématem Ernsta Tollera je člověk, který se pokusil o nový sociální řád. Jeho idea

Olomoučtí cenzoři zdůvodnili své rozhodnutí tím, že by se hry provinily proti zákonu i náboženským institucím a nebyly by v souladu s morálními a výchovnými zásadami společnosti. Dalším důvodem odmítavého postoje byl zřejmě strach z narušení klidu a pořádku, které by mohlo představení vyvolat, jak tomu bylo v případě *Hinkemann* v Berlíně, Vídně nebo Drážďanech. V Brně se v říjnu 1924 pokusili zřejmě němečtí nacionalisté a národní socialisté vyvolat paniku mezi diváky vyhlášením falešného požárního poplachu právě během představení této hry, uspořádaného místními německými sociálními demokraty během matiné, nicméně tomuto plánu bylo zabráněno. Podle K. Wessely šlo o útok politický.¹²² Německá dramatická společnost se proti zamítavému rozhodnutí v případě divadelní hry *Hinkemann* úspěšně odvolala u zemské správy politické v Brně.¹²³ Zemská správa politická jí hru povolila uvést, avšak za stejných podmínek, jaké byly nařizeny brněnskému německému divadlu (Sloučená německá divadla v Brně), tedy se škrty v textu, záměnu slova „kurva“ (*Hure*) za „nevěstka/prostitutka“ (*Dirne*) a s tím, že hra bude přístupná až od osmnácti let. Představení *Hinkemann* se konalo s velkým zpožděním, tedy ne jako plánovaná sudetoněmecká premiéra, 3. března 1926, u kritiky propadlo, částečně i kvůli vynuceným změnám v textu. Obavy před výtržnostmi během představení i po něm se nenaplnily, čemuž zabránila jednak přítomnost policie a jednak

---

socialismu byla důsledkem jeho pacifistického postoje rodícího se během války. Tento postoj najdeme v Tollerových protiválečných literárních dílech. Divadelní hra *Masse Mensch* (1921) patřila k jeho prvním expresionistickým dramatům se společenskopolitickými utopiemi. Divadelní hra *Hinkemann* (1922) je ponurá tragédie, v níž hraje hlavní postavu zmrzačený navrátilce z války. Toller se politicky angažoval v revolučních týdnech 1918/19 v Bavorsku. Patřil k vůdčím osobnostem tzv. *Räterepublik* (Bavorská republika rad), která byla vyhlášena 7. dubna 1919 v Mnichově. Po pádu tzv. *Räterepublik* (na počátku května 1919) byl Ernst Toller odsouzen k pěti letům vězení. Viz Bode, E. B. (ed.) a kol.: *Der Brockhaus. Literatur. Schriftsteller, Werke, Epochen, Sachbegriffe*. Leipzig Mannheim 2004, s. 849. Blíže k tzv. *Räterepublik* viz Schulze, H.: *Weimar. Deutschland 1917–1933*. Berlin 1998, s. 329–331.

¹²² Srovnej Wessely, K.: *Theater und Identität*. c. d., s. 104–105.

¹²³ Proti zákazu uvádění hry *Masse Mensch* se Německá dramatická společnost u zemské správy politické neodvolala. Viz *Mährisches Tagblatt*. 29. 1. 1925, s. 5. V této souvislosti nutno upozornit na to, že na začátku září 1924 byl uveden *Hinkemann* v rámci představení pro dělníky v Karlových Varech. Viz *Mährisches Tagblatt*. 3. 9. 1924, s. 4.

chybějící politické pasáže v textu, které by mohly vyvolat násilnou reakci.¹²⁴ V této souvislosti je nutno upozornit na skutečnost, že národně založený deník *Deutsche Zeitung*, který dosud výběr divadelních her uváděných Německou dramatickou společností chválil, zaujal vůči tomuto představení pochopitelně negativní postoj. Označil Tollerovu hru za symbolicko-naturalistický mišmaš (*symbolisch-naturalistischen Mischmasch*), který neplní čistě umělecké cíle. Místo uvádění takových autorů měla Německá dramatická společnost, podle názoru deníku, uvádět raději uznávané cizí autory. Deník také zveřejnil názor jednoho čtenáře, který společnosti doporučil, aby zohlednila např. vydání *Bühnenvolksbund* (Lidový svaz scén) ve Frankfurtu nad Mohanem. Tímto dal deník nepřímou najevo svůj postoj k budoucímu výběru divadelních děl.¹²⁵ Z hlediska tehdejší kritiky byla velmi dobře hodnocena inscenace *Jedermann* Huga von Hoffmannsthal (1925) v hlavní roli s hostujícím hercem Wilhelmem Klitschem.¹²⁶ Německá dramatická společnost a její členové vystupovali i na různých dobročinných akcích.¹²⁷ Nebyli to profesionálové a věnovali se uměleckým aktivitám ve volném čase, proto je až neuvěřitelné, že z jejich řad vzešli dva profesionální herci.¹²⁸ Společnost rozšířila později svou činnost o kulturní večírky, recitace i autorská čtení. V říjnu 1923 začala vydávat kvalitní divadelní časopis *Die Rampe* (1923–1924), který se v první řadě věnoval moderní drama-

¹²⁴ Ke kauze inscenace hry Ernsta Tollera viz též: *Mährisches Tagblatt*. 8. 6. 1924, s. 3; 1. 7. 1924, s. 3; 11. 7. 1924, s. 3–4; 12. 7. 1924, s. 4; 15. 7. 1924, s. 3–4; 17. 7. 1924, s. 3; 29. 1. 1925, s. 5; 4. 3. 1926, s. 4; 4. 3. 1926, s. 5. Wessely, K.: *Theater und Identität*. c. d., s. 104–105.

¹²⁵ Viz též: *Deutsche Zeitung*. 18. 2. 1926, s. 5; 6. 3. 1926, s. 7.

¹²⁶ Viz *Mährisches Tagblatt*. 11. 12. 1925, s. 4. Wilhelm Klitsch hostoval ještě jednou v hlavní roli inscenace *König Ödipus* v městském divadle. Viz dále: *Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnenträsch*. c. d., s. 6. *Mährisches Tagblatt*. 20. 11. 1926, s. 5.

¹²⁷ Např. 6. listopadu 1926 v rámci večírku pro německé děti s jednoaktovkou *Der Nachwächter* viz *Mährisches Tagblatt*. 4. 11. 1926, s. 4; nebo divadelní představení spolu s *Neugaßler Schutzvereinsbühne* k podpoře práce Německého kulturního svazu 11. dubna 1928 viz *Mährisches Tagblatt*. 2. 4. 1928, s. 3.

¹²⁸ Viz blíže: *Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnenträsch*. c. d., s. 6. *Deutsche Zeitung*. 1. 2. 1925, s. 7. *Mährisches Tagblatt*. 20. 11. 1926, s. 5.

tické tvorbě a byly zde publikovány teoretické studie, články a úryvky z korespondence s mnohými autory a přehled divadelních programů v Praze a ve Vídni. Hned v prvním čísle otiskl příspěvky od autorů jako Ernst Toller, Kasimir Edschmid, Franz Spunda, August Strindberg, Frank Wedekind nebo Heinz Ewers. Časopis měl zřejmě nadregionální charakter, poněvadž podle iniciátorů měl přispět ke zvelebení německého divadelního života v Československu.¹²⁹

I když se Německá dramatická společnost těšila uznání místní kritiky a svých příznivců, neodrážel se tento úspěch ve financích.¹³⁰ Po pěti letech činnosti, počátkem roku 1927, konstatoval Rudolf Adolph na valné hromadě společnosti, že přišel čas k otevřené diskusi, proč se vlastně hraje divadlo a k čemu je velká námaha herců. Z finančního hlediska byl totiž rok 1926 pro společnost velkým neúspěchem. Z celkového počtu uváděných inscenací v Olomouci skončily jen dvě v zisku. Za dané situace se už vynořila myšlenka pozastavit divadelního provoz, ale nakonec k tomu nedošlo. Netrvalo ani rok a na mimořádné valné hromadě v září v roce 1927 se znovu diskutovalo o finanční situaci a smyslu práce spolku. V diskusích o významu společnosti pro německý kulturní život ve městě bylo zdůrazňováno, že její další vývoj by byl do jisté míry indikátorem kulturní úrovně německé komunity v Olomouci a vůle německé společnosti podporovat snahy o vytváření permanentního a kvalitního ochotnického divadla. Společnost se rozhodla v činnosti pokračovat, další působení ale podminila úspěšným prodejem předplatného na pět představení, které bylo poté zavedeno. Dále se rozhodla uspořádat finanční sbírku. Velkou podporu získal návrh Rudolfa Adolpha zahrnout předplatitele do výběru repertoáru pomocí zvolených pověřenců (jeden

¹²⁹ Podle J. Kubička vyšla dvě čísla časopisu *Die Rampe*. Viz Kubiček, J.: *Bibliografie novin a časopisů na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1945*. c. d., s. 178. Dále srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 31. 10. 1923, s. 5.

Topolská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters*, [a]. c. d., s. 123.

Václavek, L.: *Německá literární kultura*. c. d., s. 187.

¹³⁰ Německá dramatická společnost zveřejnila 29. 9. 1925 v *Mährisches Tagblatt* přehled nákladů na jedno představení. Celkové náklady byly cca 1 200 Kčs. Když byly zapotřebí kostýmy, připočítalo se dalších 400 Kčs. Průměrný příjem z představení byl 1 000–1 200 Kčs, pokud bylo představení vyprodáno, byl zisk 1 500 Kčs. Některá představení ale skončila se ziskem blížícím se k 1 000 Kčs. Herci a režisér za práci nedostali žádnou finanční odměnu. Viz *Mährisches Tagblatt*. 29. 9. 1925, s. 3.

pověřenec na dvacet předplatitelů). Pomocí aktivní participace při rozhodování o repertoáru chtěl zvýšit zájem o práci společnosti a posílit existující vazby mezi ní a zainteresovanými divadelními návštěvníky. Bilance sezony 1927/28 sice nedopadla z finančního hlediska příznivě, avšak z morálního hlediska byla na valné hromadě hodnocena velmi pozitivně. Zdálo se, že zvolená strategie předplatného byla správnou volbou a společnost se začala do budoucnosti dívat s lehkým optimismem. Podařilo se totiž vytvořit okruh příznivců, který umožnil pokračovat v činnosti. Hojný počet návštěvníků vykazovaly i literární a kulturní večírky. Vzhledem k tomu, že Německá dramatická společnost nezveřejňovala pravidelné zápisy z valné hromady, není možné kontinuálně sledovat její další finanční a umělecký vývoj, ani vývoj počtu návštěvníků. Poněvadž nepůsobila až do konce první Československé republiky, je možné usuzovat, že se jí nepodařilo dlouhodobě upevnit své místo v německém kulturním životě. Přesné datum a příčiny jejího zániku nejsou známy. Bývalá členka ve svých vzpomínkách naznačuje, že rozpuštění společnosti souviselo se ztrátou jeviště (po převzetí sálu majitelem papírnictví Löw, který tam měl svůj provoz). Stopy o činnosti společnosti mizí po představení *Maitanz* Karla Schönherra 17. května 1929. Německá dramatická společnost uvedla během své existence přibližně sto padesát inscenací.¹³¹

Ochotnické divadlo Spolku katolických tovaryšů

Kromě Německé dramatické společnosti existovalo v Olomouci další ochotnické divadelní uskupení, které vycházelo z německého katolického prostředí. Přesné datum jeho založení však není známo. Jedná se o výše zmíněné *Laienbühne des deutschen katholischen Gesellenvereines* (Ochotnické divadlo Spolku katolických tovaryšů).¹³² Později jsou

¹³¹ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 13. 1. 1927, s. 4; 10. 9. 1927, s. 4–5; 30. 6. 1928, s. 5.

Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnentrasch. c. d., s. 7.

Rudolf Adolph 75 Jahre. c. d., s. 43.

4. května 1929 bylo v *Mährisches Tagblatt* poslední oznámení o divadelním představení společnosti, které je možné připsat Německé dramatické společnosti.

Viz *Mährisches Tagblatt*. 4. 5. 1929, s. 4.

¹³² Vznik *Deutsche katholische Gesellenverein* je datován na 24. června 1848, kdy oznámil Msg. Cernoch zřízení „nedělní školy pro dospělé“. Provoz školy byl zahájen 11. května 1848. Viz *Mährisches Tagblatt* 20. 6. 1923, s. 4.

jeho představení v deníku *Mährisches Tagblatt* často oznamována buď pod názvem Divadelní představení v Německém katolickém lidovém spolku (*Deutscher katholischer Volksverein*), nebo Divadelní představení v Domě sv. Josefa (*Theater im Sankt Josefshaus*). Představení se konala v Domě sv. Josefa a uváděny byly především veselohry z venkovského prostředí nebo lidové hry se zpěvem (např. *Erde* Karla Schönherra, *Meinidbauer* Ludwiga Anzengrubera, *Im weißen Rössel* Ralpa Benatzkého). Ve dvacátých a třicátých letech byly na programu také operety (např. *Das Blumenmädel*, *Das Walzermädel von Wien* Williho Webela a Carla Sibera, *Gruß aus Wien* Franze Streckera). Repertoár byl částečně ovlivněn nedostatkem finančních prostředků.¹³³ Ochotnické divadlo vystupovalo po celé období první Československé republiky a jeho představení se konala od podzimu do jara vždy v neděli, někdy i v sobotu. Dlouholetým předsedou uskupení byl Vinzenz Beil, který působil též jako režisér a herec. V roce 1934 byl kvůli nemoci ve funkci nahrazen Ignazem Kašparíkem. Režie jednotlivých inscenací byla v rukou několika režisérů, kteří současně vystupovali také jako herci. K těm známým patřili Adalbert Drechsler, Josef Janour, Wilhelm Glaser a Karl Stach. Inscenace Karla Stacha¹³⁴ z třicátých let byly v recenzích velmi dobře hodnoceny a pod jeho vedením se uskupení snažilo hrát i vážnější hry (např. v roce 1936 *Die Else vom Erlenhof* Siegfrieda E. Staacka a *Kampf um Gott*), což recenze rovněž zdůrazňovaly. K hercům patřil např. člen bývalé Německé dramatické společnosti Otto Beer, který v roce 1937 vystupoval ve hře Karla Schönherra *Erde*. Ze souboru divadelního uskupení a ženského sboru pocházela také mladá operní pěvkyně Marie Rezniczek,¹³⁵ která

¹³³ Viz blíže: Vzpomínky bývalé herečky souboru Eriky Bürger (rozená Čap, v *Mährisches Tagblatt* uvedená jako Čap viz 16. 12. 1936, s. 4) v *Olmützer Blätter*. Viz Bürger, E.: *Die Laienbühne im Maria-Theresienhaus oder auch St. Josephshaus genannt*. In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 9, 1961, s. 10–11.

Mährisches Tagblatt. 30. 11. 1926, s. 3; 29. 11. 1927, s. 4; 28. 1. 1929, s. 3; 16. 3. 1935, s. 6; 26. 10. 1935, s. 5; 15. 1. 1936, s. 4; 16. 12. 1936, s. 4; 16. 2. 1937, s. 4; 4. 11. 1937, s. 4.

¹³⁴ Karl Stach působil též jako režisér v rámci Ochotnického divadelního spolku *Olmützer Salzergut* (Olomouc-Nový svět). Informace o pohostinském představení divadelního spolku *Olmützer Salzergut* v domě sv. Josefa viz *Mährisches Tagblatt*. 3. 5. 1933, s. 4.

¹³⁵ Marie Rezniczek byla nejstarší dcerou rady Liesinga. Viz *Mährisches Tagblatt*. 19. 5. 1924, s. 3.

byla v roce 1926 angažovaná městským divadlem v Košicích.¹³⁶ Jednotlivé inscenace ochotnického divadla nebyly v *Mährisches Tagblatt* vždy recenzovány. Pokud však recenze vyšly, byly většinou kladné a často v nich můžeme číst, že se představení pro velký zájem u obecnstva muselo opakovat.¹³⁷

Ochotnické divadlo katolického tovaryšského spolku se pravděpodobně v roce 1936 transformovalo na *Dilletanten-Theaterverein* (Ochotnický divadelní spolek), který byl koncem září roku 1936 založen v Německém domě a v němž figurovali též členové Divadelního uskupení katolického tovaryšského spolku (resp. katolického lidového spolku). Předsedou nového Ochotnického divadelního spolku se stal dr. Othmar Karschulin. Do vedení byli zvoleni Wilhelm Glaser (zapisovatel), Josef Janour (hudební referent), Adolf Čap (pokladník) a Viktor Kullil (režie). Mezi herci se našli také členové bývalé Německé dramatické společnosti, kteří často hráli pod vedením Viktora Kullila. Představení tohoto nového spolku byla (pokud je mi známo) uvedena v Německém spolkovém domě (dnešní budova Slovanského domu) a jako hostující inscenace v Domě Sv. Josefa. Zveřejněné recenze ke dvěma představením byly velmi kladné, např. k veselohře z venkovského prostředí *Der siebente Buu* (Neal a M. Ferner, 23. října 1937) pod vedením režiséra Stacha, ve které bylo jen kriticky poznamenáno, že by návštěvnost mohla být ještě vyšší. Druhé recenzované představení, *Die drei Eisbären* Maximiliana Vituse, bylo odehráno 16. ledna 1938. V recenzi bylo vysloveno přání, aby se Ochotnickému divadelnímu spolku i do budoucna dobře dařilo. Z toho lze usuzovat, že představení byla u obecnstva oblíbena.¹³⁸

Vedle stálého českého divadelního souboru v městském divadle, které, jak už bylo řečeno, provozovalo Družstvo českého divadla, exi-

¹³⁶ Viz *Mährisches Tagblatt*. 4. 8. 1926, s. 5.

¹³⁷ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 7. 9. 1926, s. 5; 17. 10. 1934, s. 5; 15. 1. 1936, s. 4; 7. 10. 1936, s. 5; 16. 12. 1936, s. 4.
Bürger, E.: *Die Laienbühne im Maria-Theresienhaus oder auch St. Josephshaus genannt*. c. d., s. 10–11.

¹³⁸ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 4. 11. 1926, s. 4; 28. 3. 1933, s. 5; 17. 10. 1934, s. 5; 26. 10. 1935, s. 5; 15. 1. 1936, s. 4; 1. 10. 1936, s. 4; 23. 10. 1937, s. 3; 18. 1. 1938, s. 5.
Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnentrasch. c. d., s. 7.

stovaly též v české olomoucké komunitě ochotnické soubory, z nichž několik mělo relativně slušnou úroveň, jako např. Jednota divadelních ochotníků besedních. Ochotnickému divadlu se značně věnovaly i německé a české spolky, a to i hudební nebo tělocvičné (např. Sokol, Orel, *Deutscher Turnverein*). K divadelní činnosti můžeme počítat i oblíbená loutková představení, k nejvýznamnějším patřil soubor Kašpárkova říše (založen 1920).¹³⁹

3.2 Hudební aktivity

Nositeli německého hudebního života v meziválečné Olomouci, který znovu po válce prožíval období rozkvětu, byla především tradiční „hudební trojice“ sestávající z *Musikverein*, *Männergesangsverein* a *Damensingverein*. Ta se po přerušení činnosti během první světové války snažila navázat na předválečné aktivity, což bylo podníceno dr. Rudolfem Sallingerem, jenž byl považován za duchovního „znovuzakladatele“, aktivního a nadšeného podporovatele *Musikverein*. První koncert po válce se konal na začátku března 1919 pod vedením prof. Spacka. Konec války oslavovaly německé hudební a pěvecké spolky 25. a 27. dubna 1919 dvojnásobným uvedením Německého requiem (*Deutsches Requiem*) Johannese Brahmse (dirigentem byl olomoucký rodák Fritz Zweig). Ačkoli všechny tři spolky tvořily samostatné korporace, byly organizačně propojené. I po smrti dlouholetého dirigenta a sbormistra Wladimira Lablera v roce 1914 měly společného hudebního ředitele, jímž se stal po válce Josef Heidegger. Pořádaly také společné koncerty, čímž umožnily uvádění větších hudebních představení.¹⁴⁰

¹³⁹ Viz: Lazorčáková, T.: Loutkářství. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 176.

Trapl, M.: Divadelní kultura a kina. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 176.

¹⁴⁰ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 9. 1919, s. 6; 30. 9. 1919, s. 5; 1. 3. 1921, s. 4; 16. 6. 1930, s. 44; 25. 3. 1931, s. 5; 4. 10. 1933, s. 4.

Fuchs, T.: Olmütz. In: Sudetendeutsches Musikinstitut (ed.). *Lexikon zur deutschen Musikkultur: Böhmen, Mähren, Sudetenschlesien*, 2. svazek. München 2000, s. 1049.
Kullil, V.: Der Olmützer Männergesangsverein mit Dir. Wladimir Labler. In: *Olmützer Blätter*, č. 4, roč. 10, 1962, s. 9.

Lyko, P., Steinmetz, K.: Hudební kultura. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 195.
Matzenauer, C.: Musikalische Vereine in Olmütz. In: *Olmützer Blätter*. č. 2, roč. 16, 1968, s. 19.

Musikverein

Nejvýznamnějším z nich byl *Musikverein*, který byl podle názoru hudební kritičky Angely Drechsler z deníku *Mährisches Tagblatt* (16. května 1929) považován za jednoho z hlavních nositelů kulturního života v Olomouci. Spolek byl obnoven na zasedání jeho bývalých členů v lednu 1919 a v prosinci téhož roku převzal oficiálně funkci dirigenta po prof. Spackovi Josef Heidegger.¹⁴¹ Před příchodem do Olomouce byl Josef Heidegger od roku 1910 ředitelem *Kaiser Franz Josef Musikschule* (Hudební škola císaře Františka Josefa) v Kroměříži, která byla svého času prestižní hudební školou na Moravě a roku 1919 byla zrušena. Zároveň učil ještě zpěv na kroměřížském gymnáziu. V Olomouci převzal nejen funkci ředitele místní *Deutsche Musikschule Olmütz* (Německé hudební školy Olomouc) a dirigenta *Musikverein*, ale i funkci sbormistra *Männergesangsverein* a *Damensingverein*. *Musikverein* usiloval o zvelebení hudebního života v Olomouci, viděl svou práci rovněž jako součást lidového vzdělávání a pokusil se svou činností oslovit všechny vrstvy společnosti.¹⁴² V prvních letech první Československé republiky, kdy německá divadelní sezona probíhala v jarních a letních měsících, měly koncerty *Musikverein* sloužit i jako odškodnění za období bez divadel-

¹⁴¹ Josef Heidegger pocházel z Korutan. Jako chlapec zpíval na kúru v katedrále v Klagenfurtu. V korutanském *Kunstverein* se učil hře na housle, klavír a varhany. Po prvním varhanním koncertě v klagenfurtské katedrále (bylo mu 15 a půl roku) byl jmenován druhým varhaníkem katedrály a brzy poté se stal varhaníkem katedrály v Friesachu, kde též vedl jako sbormistr místní mužský pěvecký sbor. Jako sbormistr korutanského pěveckého svazu vystupoval v osmnácti letech na oslavě Svazu pěvců v Štýrském Hradci. Na vídeňské konzervatoři studoval u profesora Roberta Fuchse předměty kontrapunkt a kompozice, u profesora Karla Prochasky klavír a u profesora Eugena Thomase absolvoval školu sbormistrovství. Navštěvoval též všechny předměty, které byly zapotřebí k získání kvalifikace vedoucího orchestru a sboru i vedoucího vyšších hudebních vzdělávacích zařízení. Jeho první zaměstnání ho přivedlo do Kroměříže, kde se stal v roce 1910 ředitelem hudební školy *Kaiser Franz Josef Musikschule* a zároveň pracoval jako učitel zpěvu na kroměřížském gymnáziu. Hudební škola byla v roce 1919 zrušena a Josef Heidegger odešel do Olomouce. Blíže viz Musikdirektor Josef Heideggers 25jährige Direktortätigkeit. In: *Mährisches Tagblatt*. 7. 12. 1936, s. 5.

¹⁴² Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1919, s. 6; 30. 9. 1919, s. 5; 12. 12. 1919, s. 4; 22. 9. 1920, s. 3; 11. 9. 1924, s. 4; 16. 5. 1929, s. 4; 7. 12. 1936, s. 4. Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 28. Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195.

ních představení a společné koncerty s *Männerengesangsverein* a *Damen-singverein* měly nahradit chybějící operní představení.¹⁴³

V období první republiky pořádal v prvních letech pět, potom čtyři symfonické koncerty ročně, obvykle od podzimu do poloviny jara. Koncerty se zpravidla pořádaly v sále Reduty, jen ojediněle v divadelní budově.¹⁴⁴ Koncertní činnost se v letech 1918 až 1930 v porovnání s předválečným obdobím zdvojnásobila.¹⁴⁵ Vedle klasických a romantických symfonických děl např. od Josepha Haydna (*Schöpfungsmesse* nebo *Symfonie Es dur, Mit dem Paukenschlag*), Wolfganga Amadea Mozarta (např. *Requiem, Symfonie D dur, KV 73* nebo *Symfonie D dur Haffner*), Ludwiga van Beethovena (např. *Symfonie č. 1 až 9*), Antona Brucknera (*Symfonie č. 3 až 7*), Bedřicha Smetany (*Valdštýnův tábor*) nebo Antonína Dvořáka (např. *Symfonie č. 2 a 5*) nastudoval spolek též moderní díla současných skladatelů, např. Richarda Strausse (např. *Ein Heldenleben* nebo *Tod und Verklärung*), Franze Schmidta (*Symfonie č. 1*), Nikolaie Miaskovského (*Symfonie č. 7*), Egona Kornautha (*Ballade für Cello und Orchester*), Ericha Korngolda (např. *Viel Lärm um Nichts* nebo *Die tote Stadt*) nebo Hanse Pfitznera (*Käthchen von Heilbronn*). Oblíbené byly také orchestrální a operní předehry např. od Ludwiga van Beethovena *Prometheus* nebo *Zur Weihe des Hauses*, Johannese Brahmsa *Tragische Ouvertüre* nebo od Felixe Mendelssohna Bartholdyho *Meeresstille und glückliche Fahrt, Die Meistersinger von Nürnberg* od Richarda Wagnera, *Oberon* a *Euryanthe* od Carla Maria von Webera nebo *Die lustigen Weiber von Windsor* od Otty Nicolaie. Repertoár *Musikverein* sestával především z děl německých a rakouských skladatelů.¹⁴⁶ Jak zjistila

¹⁴³ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 15. 9. 1920, s. 3; 28. 9. 1921, s. 4.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život* (Diplomová práce). c. d., s. 88.

¹⁴⁴ Viz blíže: Olmütz: Blick vom Mauritzturm über die Dächer der Häuser auf der Linie AB hinweg in den Oberring mit dessen Westseite (Theater-Linie). In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 9, 1961, s. 1.

Odstrčilová, E.: *Tamtěž*, s. 72.

¹⁴⁵ Viz *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 44.

¹⁴⁶ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 16. 1. 1922, s. 3; 16. 6. 1930, s. 44; 9. 12. 1933, s. 11. Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 29–30.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195.

Blíže k jednotlivým koncertům *Musikverein* v období 1918–1938 srovnej diplomové práce N. Hirnerové a E. Odstrčilové.

E. Odstrčilová, *Musikverein* uvedl v období 1918 až 1928 z celkových 148 komorních děl 123 německých.¹⁴⁷ V menším počtu seznamoval spolek německé obyvatelstvo s díly světové hudby, ojediněle s českými skladateli. Kromě výše zmíněných skladatelů uváděl *Musikverein* ze světové hudby např. ještě díla Petra Iljiče Čajkovského (*6. symfonie*), Claude Debussyho (*Faunovo pozdní odpoledne*) nebo Edvarda Griega (*Sigurd Jorsalfar* nebo *Peer Gynt*). Z české tvorby se vedle už zmíněných děl skladatelů Bedřicha Smetany (*Valdštýnův tábor*, 1924) a Antonína Dvořáka (*Symfonie č. 5*, 1922; *Symfonie č. 2*, 1923; v roce 1929 sbor *V přírodě*) uváděla ještě díla Jaromíra Weinbergera (*Loutkohra*, 1929 a *Vánoce*, 1930) a Josefa Suka (*Meditace na Svatováclavský chorál*, 1936). Společně s *Männergesangsverein* a *Damensingverein* uváděl *Musikverein* celou řadu známých a ceněných sborových děl (např. *Symfonii č. 9* od Beethovena, Mozartův *Requiem*, *Stabat Mater* od Rossiniho), avšak v porovnání s předválečným obdobím nebyla tato spolupráce tak úzká.¹⁴⁸ K příležitosti sedmdesátého výročí založení *Musikverein* (30. května 1923) nastudoval ve spolupráci 300 pěvců a pěvkyní z *Männergesangsverein* a *Damensingverein* a sborů učitelského ústavu a obchodní akademie předešlu *Zur Weihe des Hauses* a *9. Symfonie s Ódou na radost* od Ludwiga van Beethovena. Sóla převzali pěvci německého operního divadla v Brně.¹⁴⁹ Kromě vlastních koncertů organizoval *Musikverein* též mimořádná vystoupení. Vedle koncertů sólových umělců to byla vystoupení komorních sdružení, jejichž repertoár tvořila hlavně klasická romantická díla. Nechyběly ani kompozice soudobých skladatelů. Na těchto koncertech, které se konaly především ve dvacátých letech, vystupovali např. kla-

---

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu*. Diplomová práce. c. d., s. 170–199.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život*. Diplomová práce. c. d., s. 71–92.

¹⁴⁷ Srovnej Odstrčilová, E.: Tamtéž, s. 90.

¹⁴⁸ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 44; 9. 12. 1933, s. 11.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 29–30.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu*. Diplomová práce. c. d., s. 170–199.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195.

Odstrčilová, E.: Tamtéž, s. 88.

¹⁴⁹ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 1. 6. 1923, s. 3; 18. 12. 1923, s. 3–4.

Odstrčilová, E.: Tamtéž, s. 76–77.

vírista Eugen d'Albert (1919), Quartett Rosé a Fitzner-Quartett (1921), Brněnské smyčcové kvarteto (1922 a 1926), houslista Georg Kulenkampff-Post (1923), Prager Trio (1927) nebo Sedlak-Winkler Quartett (1932). Většina těchto mimoolomouckých umělců pocházela z Vídně (Olomouc byla před válkou považována za součást vídeňského kulturního kruhu a kulturní život města se orientoval na tamější dění), mezi vystupujícími byli ale i umělci z Brna, Berlína, Mnichova nebo Prahy.¹⁵⁰ K dalším mezinárodním aktivitám *Musikverein* patřily rovněž výjezdy do jiných měst. První úspěšný výjezd podnikl spolek na jaře 1921 do Šternberka, kde se konal v listopadu téhož roku jeho další koncert. Díky dobrým kontaktům sbormistra Josefa Heideggera vystupoval spolek v letech 1934 a 1935 také v Brně. K významným akcím můžeme počítat i rozhlasové nahrávky v únoru 1938 v sále Reduty, kde mj. vystoupily *Männergesangsverein* a *Damensingverein*.¹⁵¹ Pod vedením Josefa Heideggera se stálý počet hudebníků zvětšil na třicet. Při předvádění velkých hudebních kompozic, které vyžadovaly početné nástrojové obsazení, spolupracoval s městským, později divadelním orchestrem. Tímto byl orchestr posílen o čtyřicet členů.¹⁵²

Činnost dirigenta *Musikverein* a sbormistra *Männergesangsverein* a *Damensingverein*, který se angažoval při kulturní obnově města a byl známou a váženou osobností, se neomezila jen na německý hudební život ve městě. Byl také činný jako skladatel církevních kompozic, sólových zpěvů, sborů a klavírní fugy. V listopadu 1937 byla poprvé uvedena *Josefova mše (Josefsmesse) B-dur* od Josefa Heideggera ve

¹⁵⁰ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 28. 9. 1923, s. 3.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 29–30.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu*.

Diplomová práce. c. d., s. 197–199.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195.

Odstrčilová, E.: *Tamtéž*, s. 73.

Schindler, A.: Die Musikstadt Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 39, 1991, s. 151.

Zimprich, R.: Theater in Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 7, roč. 38, 1990, s. 90.

¹⁵¹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 2. 5. 1921, s. 3; 14. 2. 1938, s. 3.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 30.

¹⁵² Viz Hirnerová, N.: *Tamtéž*, s. 29.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195.

vídeňském chrámu sv. Štěpána.¹⁵³ Úspěch Josefa Heideggera při obnově olomouckého hudebního života vedl v roce 1925 k nabídce, aby se stal ředitelem brněnské Hudební akademie a vedoucím sborových a orchestrálních koncertů. Nabídku přijal s podmínkou, že se dva dny v týdnu bude věnovat své dosavadní práci v Olomouci. Brněnští kulturní činitelé doufali, že Josef Heidegger bude schopný úspěšně reorganizovat brněnský hudební život a brněnský *Musikverein* očekával období nového uměleckého vzestupu. Olomouckému *Musikverein* se díky tomu podařilo navázat trvalé umělecké kontakty s filharmoniky a *Männer-gesangsverein* v Brně, což vedlo několikrát k vystoupení brněnského *Männergesangsverein* v Olomouci a k účasti filharmoniků z Brna na koncertech olomouckého *Musikverein*. V březnu 1927 uváděly např. brněnský *Schubertbund*, olomoucký *Musikverein*, *Männergesangsverein* a olomoucká sólistka Emma Effenberger pod vedením Josefa Heideggera *Requiem* od Huga Kauna. Kromě toho uváděl *Schubertbund* ještě dva sbory (*Nachthelle* Franze Schuberta a *Die Tiroler Nachtwache* od Richarda Heubergera) a *Musikverein* hrál předehru z *Meistersinger von Nürnberg*. V letech 1925 a 1926 pořádal brněnský *Musikverein* koncerty v Olomouci.¹⁵⁴ Heideggerova činnost byla v dobových komentářích a v pozdějších příspěvcích vždy velmi kladně hodnocena. Soudobá hudební recenzentka Angela Drechsler jej označila za „hudebníka výborné kvality“.¹⁵⁵ Podle N. Hirnerové vděčil *Musikverein* právě Josefovi Heideggerovi za to, že spolek dosáhl po válce během krátké doby vynikající úrovně, kterou si podle E. Odstrčilové v období 1918–1928 udržel. Za kvalitu těchto výstupů byl chválen nejen v *Mährisches Tagblatt*, ale i hudebními kritiky z českého tisku, kteří občas jeho koncerty recenzovali. To bylo opět pozitivně vnímáno německou hudební kritikou,

¹⁵³ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 7. 12. 1936, s. 4; 24. 11. 1937, s. 5.

Lyko, P., Steinmetz, K.: Tamtéž.

¹⁵⁴ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 5. 5. 1925, s. 4; 9. 5. 1925, s. 4; 13. 6. 1925, s. 5; 20. 10. 1925, s. 5; 25. 1. 1926, s. 3; 8. 3. 1927, s. 3.

Fuchs, T.: *Olmütz*, c. d., s. 1049.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 29.

Lyko, P., Steinmetz, K.: Tamtéž.

¹⁵⁵ Originál citátu: „*Musiker von Rang und Qualität*.“ Viz Musikvereinskonzert (A. D.–r.). In: *Mährisches Tagblatt*. 28. 2. 1920, s. 5.

kteřá v kladných českých recenzích viděla důkaz kvality. Z *Musikverein* se stal i v meziválečné Olomouci významný kulturní činitel, který byl v širokém okolí města jedinou německou hudební korporací, jež byla schopná uvádět velká orchestrální díla svými hudebníky.¹⁵⁶ Význam koncertů spočíval podle Angely Drechsler mj. v tom, „že si Olomouc od doby zániku německého divadla získávala své silné umělecké impulsy z koncertů *Musikverein* (...).“¹⁵⁷ Tato skutečnost byla podle ní zásluhou právě Josefa Heideggera.¹⁵⁸

Informací o personálním složení je k dispozici jen velmi málo. Bezprostředně po válce byl na valné hromadě v lednu 1919 do funkce předsedy zvolen dr. Leo Mojžischek, který tuto funkci vykonával dlouhodobě ve dvacátých letech, pouze s přerušením na jeden rok. Od konce září 1922 až do poloviny prosince 1923 zastával pozici předsedy dr. Adolf Kofranyi. Není známo, kdy převzal funkci předsedy dr. Rudolf Sallinger, avšak uvádí se jako předseda v jednom článku o čestných členech z června 1928. Rudolf Sallinger vedl spolek až do své smrti v srpnu 1933 a díky jeho kontaktům s význačnými osobnostmi z hudební oblasti bylo umožněno uvádění kvalitních hudebních děl. Jako místostarosta se zasadil o to, aby městské zastupitelstvo docenilo a uznalo úsilí *Musikverein*. Od poloviny listopadu 1933 až do listopadu 1935 vedl spolek Msgr. dr. Alois Bönisch; po něm následoval v úřadě poslední předseda spolku dr. Franz Panagl. První spolkový výbor se v roce 1919 skládal z těchto členů: dr. Smolera, stavebního rady Lechnera, dr. Sallingera, vrchního městského rady dr. Gustava Prunnera, prof. Franze Klara, Sigmunda Fleischera a ředitele Aloise Schreyera. Na zasedání však došlo ke změně dosavadního zvyku. Do hudebního poradního sboru byla zvolena Angela Drechsler, která už před válkou učila na hudební

¹⁵⁶ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 28. 6. 1922, s. 2; 3. 3. 1923, s. 4; 18. 12. 1923, s. 4. Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 29. Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 196.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život*. Diplomová práce. c. d., s. 72.

¹⁵⁷ Originál citátu: „daß Olmütz seit der Zerstörung des Deutschen Theaters seine stärksten künstlerischen Impulse aus den Konzerten des Musikvereines holt (...).“
Viz Musikdirektor Josef Heidegger (A. D.-r.). In: *Mährisches Tagblatt*. 5. 5. 1925, s. 4.

¹⁵⁸ Viz tamtéž.

škole.¹⁵⁹ Jako náhradníci byli zvoleni prof. Bönisch a prof. dr. Monser. Většina členů, kteří byli zvoleni v roce 1923, byla ve výboru už zastoupena v roce 1919 (rada Sigmund Fleischer, prof. Franz Klar, dr. Gustav Prunner, dr. Rudolf Sallinger). Nově byli zvoleni kpt. Gilbert Schiffrer, ing. Franz Przeczek a továrník Otto Zweig. Také sestavení spolkového výboru v letech 1933 až 1935 se vyznačovalo jistou personální kontinuitou. Mezi členy výboru a jeho náhradníky opět najdeme jména jako dr. Alois Bönisch, dr. Franz Panagl, dr. Paul Langer, Ludwig Krinninger, prof. dr. Franz Klar, ing. Franz Przeczek, polesný Gerster, kpt. Gilbert Schiffrer, prof. Eder nebo továrník Rudolf Zweig. Angela Drechsel byla v zápisu valné hromady z února 1933 vedená jako kronikářka spolku. Je možné, že tuto funkci vykonávala už předtím. Rozšíření členské základny spolku, jež byla v důsledku války zdecimovaná, patřilo k prvotním úkolům spolku.¹⁶⁰ Aktivním členem se mohl stát každý výkonný hudebník, bez ohledu na pohlaví, a každý poctivý Němec. Všichni členové německy mluvící komunity v Olomouci a jejím okolí byli vyzýváni, aby vstoupili do spolku jako přispívající členové. Spolková činnost byla financována pomocí členských příspěvků, prodejem vstupenek a předplatného. V roce 1919 činil příspěvek pro přispívající členy deset korun, později byl zvýšen na dvacet korun. Členové *Musikverein* měli nárok na slevu na koncerty *Musikverein*, *Männergesangsverein* a *Damensingverein* a na vybrané koncerty (především komorního rázu). Důležitý zdroj financování činnosti představovalo přeplatné, které mělo především pokrýt režijní výdaje, zejména při realizaci finančně náročných hudebních děl, a zajistit, aby spolek měl stabilní počet posluchačů.

¹⁵⁹ V článku nebylo uvedeno, v čem spočívala zásadní změna dosavadního zvyku.

Domnívám se, že se jednalo o skutečnost, že spolková funkce byla pravděpodobně poprvé svěřena do rukou ženy. Viz *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1919, s. 6.

¹⁶⁰ K členům spolku a spolkového výboru srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1919, s. 6; 29. 9. 1922, s. 3; 9. 10. 1922, s. 3; 15. 12. 1923, s. 3; 3. 10. 1925, s. 4; 5. 11. 1931, s. 3; 3. 2. 1933, s. 4; 14. 11. 1933, s. 4; 1. 12. 1934, s. 6; 30. 11. 1935, s. 5.

Reichert, E.: *Bekenntnisse eines Musikfreundes*. Musikalische Erinnerungen.

In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 9, 1961, s. 2.

Hirnerová, N.: Olomoucký Musikverein. c. d., s. 24, 28.

Hirnerová, N.: Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu.

Diplomová práce. c. d., s. 200.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195.

Tímto mělo být zaručeno, že se spolek může v klidu věnovat svým úkolům a nemusí organizovat finanční sbírky. U předplatného se rozlišovalo mezi předplatiteli, kteří byli členy *Musikverein* a předplatiteli bez spolkové příslušnosti. Ceny pro členy byly pochopitelně nižší. V sezóně 1922/23 dostali např. slevu ve výši třicet tři procent a předplatitelé bez spolkové příslušnosti ve výši dvacet pět procent. V září 1924 měla celková cena předplatného (pět koncertů) často hodnotu ceny jednoho sedadla u jednoho představení ve varieté. Aby *Musiverein* umožnil návštěvu svých koncertů i zájemcům ze střední vrstvy, zavedl v sezóně 1926/27 možnost splátek. První splátku bylo třeba zaplatit při vyzvednutí předplatného a druhou splátku 1. ledna 1927. *Musikverein*, který před válkou obdržel roční subvenci ze strany městského zastupitelstva a zemskou subvenci, nedostával pravděpodobně v období první Československé republiky z veřejné strany již další peněžní podporu.¹⁶¹

Ačkoli byla úroveň koncertů hodnocena pochvalně, neprojevil se tento fakt ani finančně, ani vyšším počtem návštěvníků. Stížnosti na nezájem německého obyvatelstva můžeme v deníku *Mährisches Tagblatt* sledovat po celou dobu první republiky. Absence dostatečného počtu posluchačů působila značné finanční potíže. *Musikverein* byl proto odkázán nejen na vysoký počet spolkových členů a předplatitelů, ale též na plný koncertní sál. Několikrát oznámil, že pokračující nezájem může způsobit pozastavení jeho činnosti. Tuto skutečnost se snažil odvrátit především pomocí výzvy, aby se olomoučtí Němci, resp. osoby počítající se k německému kulturnímu okruhu, stali členy *Musikverein* a předplatiteli koncertů spolku. Apelovalo se na hudební tradice v Olomouci, na dlouholetou činnost či jeho význam jako jediného německého hudebního spolku v okolí Olomouce, který byl schopný zorganizovat velká hudební představení. Dále bylo poukázáno na to, že se orchestrální koncerty považovaly za měřítko kultury ve městě a případné zastavení činnosti spolku by bylo hanbou (tzv. *Armutszeugnis*) německé kultury

¹⁶¹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 30. 9. 1919, s. 5; 22. 9. 1920, s. 3; 11. 6. 1921, s. 3; 15. 2. 1922, s. 3; 26. 9. 1922, s. 2; 29. 3. 1923, s. 5; 11. 9. 1924, s. 4; 18. 8. 1925, s. 5; 28. 7. 1926, s. 4; 25. 10. 1927, s. 4; 28. 3. 1931, s. 5.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. Tamtéž, s. 24.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život*. Diplomová práce. c. d., s. 72.

v Olomouci. Umožnit pokračování *Musikverein* a zachování německé hudební kulturní úrovně bylo proto považováno za povinnost každého olomouckého Němce a nábor nových členů a předplatitelů byl povinností každého přítele hudby.¹⁶² Tento postoj nejlépe vyjadřuje výzva z roku 1934: „*Proto Němci z Olomouce, navštěvujte koncerty Musikverein a posílejte své děti do německé hudební školy.*“¹⁶³ Účastí na jubilejním koncertě k příležitosti osmdesátého pátého výročí spolku (uváděla se 9. *symfonie* od Beethovena), který se konal 6. listopadu 1936, měli Němci demonstrovat svou sounáležitost s německou kulturou. V souvislosti s tím je zajímavé, že k jeho návštěvě nevyzýval jen *Musikverein*, ale též *Bundesgruppe* (Spolková skupina) a *Frauenbundesgruppe* (Ženská spolková skupina), které prohlásily návštěvu těchto koncertů za čestnou povinnost svých členů a členů národa, tzv. *Volksgenossen*. Tyto organizace též oznamovaly, že mají k dispozici určitý počet vstupenek, které by mohly rozdávat zadarmo těm, kteří si nemohli dovolit vstupenku koupit (např. nezaměstnaným). Uspokojivý počet návštěvníků zaznamenávaly vždy jubilejní koncerty *Musikverein*.¹⁶⁴ Angela Drechsler v únoru 1931 konstatovala, že olomoucké německé publikum ne-

¹⁶² K této problematice srovnej blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 10. 1920, s. 3; 28. 9. 1921, s. 4; 11. 6. 1921, s. 3; 23. 11. 1921, s. 4; 13. 1. 1922, s. 3; 28. 6. 1922, s. 2; 22. 9. 1923, s. 5; 18. 12. 1923, s. 4; 25. 1. 1928, s. 3; 27. 1. 1928, s. 2; 16. 5. 1929, s. 4; 12. 2. 1931, s. 5; 20. 1. 1931, s. 3; 28. 3. 1931, s. 5; 8. 10. 1934, s. 5; 8. 5. 1937, s. 5.

K dlouholeté a významné hudební kultuře v Olomouci viz např. též články zveřejněné v *Olmützer Blätter*, které publikovala Angela Drechsler. Drechsler, A.: Olmütz: Gedenken um Leben und Sterben unseres Musikdirektors Josef Heidegger. In: *Olmützer Blätter*, č. 5, roč. 9, 1961, s. 11.

Drechsler, A.: Deutsche Musikkultur in Olmütz. In: *Olmützer Blätter*. č. 1, roč. 14, 1966, s. 7.

Dále srovnej články J. Balatkové např.:

Balatková, J.: Německá opera. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 97–105.

Balatková, J.: Zur Geschichte der deutschen Oper in Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 7, roč. 40, 1992, s. 94–95.

Balatková, J.: 5. Theater/Oper. In: Sudetendeutsches Musikinstitut (ed.). *Lexikon zur deutschen Musikkultur: Böhmen, Mähren, Sudetenschlesien*. 2. svazek. c. d., s. 1051.

¹⁶³ Originál citátu: „*Darum Deutsche von Olmütz, besucht die Konzerte des Olmützer Musikvereines und schickt Eure Kinder in die deutsche Musikvereinschule.*“
Viz *Mährisches Tagblatt*. 1. 6. 1923, s. 3; 6. 10. 1934, s. 5.

¹⁶⁴ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 18. 12. 1923, s. 4; 24. 10. 1936, s. 5; 27. 10. 1936, s. 5; 31. 10. 1936, s. 6; 2. 11. 1936, s. 5; 7. 11. 1936, s. 5.

bylo schopno zaplnit sál Reduty ani při vážných ani při veselých uměleckých programech.¹⁶⁵

Nepatrný zájem o koncerty vážné hudby spočíval podle tehdejšího mínění v rostoucím vlivu tzv. mechanické hudby, označované též za mrtvou hudbu, např. v podobě rozhlasových koncertů, nebo v odklonu od vážné hudby a zájmu o tehdejší módní trendy. Lidé chodili např. poslouchat hudbu do kina nebo do baru a oblíbený byl jazz a šlágry. Někteří se údajně spokojili s domácí produkcí hudby (tzv. *Hausmusik*). Německy mluvícímu obyvatelstvu bylo vyčítáno jisté sobectví a nedostatek pocitu zodpovědnosti vůči veřejnosti. Návštěva koncertu *Musikverein* byla podle toho považována za službu v zájmu veřejnosti. Dalším důvodem, který měl negativní vliv na kulturní život, byly hospodářské poměry v prvních letech po vzniku republiky, především pak ve třicátých letech. V roce 1934 bylo podle T. Fuchse zjištěno, že se hudební život ve městě v posledních letech stále redukoval. Kritizován byl jednak pokles počtu pořádaných koncertů na české i německé straně, jednak nezájem o moderní hudební tvorbu.¹⁶⁶ Rozdávání bezplatných vstupenek místními skupinami Svazu Němců s tímto vývojem souvisí. *Musikverein* nebyl ale jediný spolek, který si stěžoval na nezájem. V květnu 1937 napsal dr. Heinrich Suchanek o posledním koncertu *Musikverein* v sezoně 1936/1937: „Ovšem: že večer nevykazoval návštěvnost, jakou by si byl zasloužil, je hořká kapka, (srovnejme a poznamenejme: také poslední koncert Žerotína měl slabší návštěvnost).“¹⁶⁷ To, že si němečtí a čeští kulturní činitelé stěžovali na nedostatek návštěvníků, zaznamenala E. Odstrčilová i v období 1918 až 1928.¹⁶⁸ Posledním důvodem, který podle dr. Heinricha Suchanka do určité míry způsobil tak malou návštěvnost, byla dezorganizace německého kulturního života.

¹⁶⁵ Viz *Mährisches Tagblatt*. 12. 2. 1931, s. 5.

¹⁶⁶ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 12. 2. 1931, s. 5; 28. 3. 1931, s. 5; 24. 9. 1931, s. 4; 10. 9. 1932, s. 5; 24. 12. 1934, s. 7.

Fuchs, T.: *Olmütz*. c. d., s. 1050.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život*. Diplomová práce. c. d., s. 72.

¹⁶⁷ Originál citátu: „*Freilich: daß der Abend nicht jenen Besuch aufwies, den er verdient hätte, ist ein Wermutstropfen (vergleichsweise bemerkt: auch das letzte Konzert des Žerotin hatte einen schwächeren Besuch).*“ Viz *Mährisches Tagblatt*. 8. 5. 1937, s. 5.

¹⁶⁸ Srovnej Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život*. Diplomová práce. c. d., s. 92.

S *Musikverein* je též úzce spojená *Deutsche Musikschule*, která se také mohla pyšnit dlouholetou, byť dvakrát přerušenu činností. Hudební škola byla založena v roce 1852 a fungovala do roku 1867. Její činnost byla obnovena v letech 1893 až 1917, avšak během první světové války jen omezeně, poněvadž část učitelů musela narukovat. Kromě toho došlo i k poklesu počtu žáků. Olomoucká německá hudební škola byla považována za jednu z nejlepších hudebních škol v rakousko-uherské monarchii a vzešlo z ní mnoho známých umělců. Po převratu byla znovu otevřena (1919) a jejím ředitelem se v září téhož roku stal právě Josef Heidegger, jenž byl v roce 1925 vystřídán kapelníkem a učitelem hry na housle Antonem Rollingerem, který vedl školu do konce roku 1934. Po něm řídila hudební školu, pravděpodobně až do jejího zániku na konci války, Angela Drechsler, která ve škole učila hudební teorii a nauku o akordech. Josef Heidegger zůstal jako důvěrník *Musikverein* ve správním výboru školy, což bylo důležité jak z administrativního, tak i z uměleckého hlediska.¹⁶⁹ Cílem hudební školy bylo, aby se učila nejen technika, ale i porozumění hudbě. Důraz byl kladen na to, aby se neupřednostňovaly módní hudební proudy. Škola měla zaručit dostatek mladých aktivních hudebníků, pochopitelně i v zájmu vlastní činnosti. Sídliila v Zámečnické ulici č. p. 5, kde *Musikverein* pořádal své pravidelné zkoušky. V roce 1922 probíhala výuka v těchto předmětech: klavír, violoncello, kontrabas, komorní hra, hra v orchestru, sólový zpěv a hudební teorie. Na škole vyučovalo v tomto období deset pedagogů 272 žáků. V roce 1933 zahrnovaly vyučované obory všechny smyčcové a dechové nástroje, klavír a sólový zpěv. Kromě toho nabízela škola přípravné kurzy na státní zkoušky pro zájemce, kteří se chtěli připravit na zkoušku z učitelské způsobilosti.¹⁷⁰ Hudební škola byla financována jednak ze školného, jednak z darů přátel školy. Ve školním

¹⁶⁹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 30. 9. 1919, s. 5; 25. 6. 1928, s. 3; 24. 12. 1934, s. 7; 7. 12. 1936, s. 4.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 30.

Reichert, E.: *Bekenntnisse eines Musikfreundes. Musikalische Erinnerungen an Olmütz*. c. d., s. 1–2.

¹⁷⁰ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 24. 12. 1934, s. 7; 9. 12. 1933, s. 11.

Hirnerová, N.: *Tamtéž*, s. 30–31.

Odrščilová, E.: *Olomoucký hudební život*. Diplomová práce. c. d., s. 83.

roce 1922/23 bylo školné rozděleno na měsíční splátky, které se platily předem (na začátku každého měsíce).¹⁷¹ Škola pořádala na konci školního roku obvykle veřejná představení žáků, tzv. *Vortragsabende*, která sloužila k její propagaci a zároveň nabízela možnost zajistit si další finanční prostředky. Špatné hospodářské poměry v třicátých letech se zřejmě podílely na finanční krizi školy, jejíž další provoz byl ohrožen, což přivedlo v roce 1934 pedagogické pracovníky na myšlenku pořídat koncerty učitelského sboru. Škola musela bojovat nejen s nezájmem mladší generace, která raději poslouchala šlágry, ale i s nezájmem rodičů, kteří kladli stále menší důraz na hudební vzdělávání svých potomků. V hudební škole účinkoval též dětský pěvecký sbor.¹⁷²

Činnost *Musikverein* skončila v roce 1939 rozpadem spolku, v němž zbyli jen neprofesionální hudebníci. Tito členové už v Olomouci nevystupovali, ale zorganizovali jen několik přednášek. *Musikverein* uspořádal v roce 1943 dva koncerty ve Šternberku, ale nový repertoár představoval podle N. Hirnerové umělecký kolaps. Od té doby se pravděpodobně už nekonala žádná vystoupení. Profesionální hudebníci, i Josef Heidegger, se stali součástí krajského symfonického orchestru a městského orchestru. Zánik hudební školy byl pravděpodobně spojen s koncem války.¹⁷³

Männerengesangsverein

Dalším spolkem z této trojice byl *Männerengesangsverein*, který se při samostatných koncertech soustředil především na sbor a capella. Spolek prošel pod vedením svého sbormistra Josefa Heideggera po válce reorganizací. Repertoár sahal od klasických a romantických děl Franze Schuberta a Johannese Brahmsa až k soudobým kompozicím, včetně vlastních skladeb sbormistra Josefa Heideggera (mj. *Max Egger*, *Adolf*

¹⁷¹ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 2. 9. 1922, s. 6.

Hirnerová, N.: Tamtéž.

¹⁷² Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 11; 24. 12. 1934, s. 7.

Hirnerová, N.: Tamtéž.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život*. Diplomová práce. c. d., s. 84.

¹⁷³ Viz Hirnerová, N.: Tamtéž, s. 30.

Prümers, Otto Siegl).¹⁷⁴ *Männergesangsverein* byl uznávaným sborem nejen v Olomouci a v okolí, ale i na celé Moravě. Podle bývalého člena vedení Karla Nesbedy (tajemníka obchodní komory) mu nemohl konkurovat žádný pěvecký spolek na Moravě i mimo ni. Toto hodnocení podtrhuje jednak skutečnost, že se slavnosti u příležitosti výročí založení spolku (např. v letech 1920, 1931, 1936) zúčastnil velký počet spřátelených spolků nejen z Olomouce, ale i z jiných měst, a rovněž to, že spolek pravidelně dostával početné písemné gratulace ke svým výročím (např. 1931 od vídeňského *Schubertbund*, brněnského *Schubertbund*, Pěveckého svazu *Frohsinn* z Linze a mužských pěveckých spolků z Bruntálu, Nového Jičína a dalších měst). Vysoké úrovni, která přesáhla úroveň *Liedertafel* (uvádění písní), vděčil svým dvěma sbormistrům Wladimiru Lablerovi a Josefu Heideggerovi. Úspěchy *Männergesangsverein* chválil sám sbormistr ve svém příspěvku o olomouckém hudebním životě v prosinci 1933. Význam spolku demonstruje též vystoupení *Männergesangsverein* v rámci programu brněnského rozhlasu, který v květnu 1933 věnoval jeden pořad německému kulturnímu životu v Olomouci. Během tohoto vysílání, jež probíhalo přímo v olomoucké Redutě, vystupoval i *Männergesangsverein*.¹⁷⁵ Spolek pořádal ročně obvykle dvě vystoupení, čímž splnil jednu z povinností definovaných ve stanovách. Vedle toho vystupoval jednou až dvakrát ročně společně s *Musikverein* a *Damensingverein*. Dále pořádal církevní koncerty nebo se účastnil pěveckých soutěží a setkání pěveckých spolků (velká oslava zpěváků *Sängerbundesfest* ve Vídni 1929/30).¹⁷⁶ V rámci tzv. *Sängerfa-*

¹⁷⁴ Vzorový přehled uváděných děl viz *Olmützer Musikleben von 1880 bis 1930* (Angela Drechsler). In: *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 44. Dále viz: *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 11; 20. 11. 1936, s. 4.

¹⁷⁵ Karl Nesbeda byl na valné hromadě *Männergesangsverein* v roce 1922 zvolen za nového člena do vedení spolku. V roce 1929 slavil své dvacetileté členství ve spolku, za které byl vyznamenán čestným prstenem. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 18. 3. 1922, s. 5; 25. 11. 1929, s. 4. Dále viz: *Mährisches Tagblatt*. 22. 6. 1920, s. 3–4; 16. 6. 1930, s. 44; 9. 11. 1931, s. 3; 24. 5. 1933, s. 2; 26. 5. 1933, s. 3; 9. 12. 1933, s. 11; 26. 11. 1936, s. 3.

Nesbeda, K.: *Erinnerungen an den Olmützer Männergesangsverein*. In: *Olmützer Blätter*. č. 2, roč. 4, 1956, s. 2.

¹⁷⁶ Datum oslavy zpěváků nebylo v článku C. Matzenauer *Musikalische Vereine in Olmütz* uvedeno. Viz Matzenauer, C.: *Musikalische Vereine in Olmütz*. c. d., s. 19. Panagl, F.(†): *Vom Olmützer Männergesangsverein*. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 23, 1975, s. 87.

hrten (Jízdy zpěváků) navštěvoval obvykle společně s *Damensingverein* spřátelené spolky v blízkém i dalekém okolí (např. Uničov, Nový Jičín, Šternberk). Podílel se rovněž na různých dobročinných koncertech resp. akcích.¹⁷⁷ Jedním z vrcholů činnosti v meziválečném období patřila v roce 1930 bezpochyby zvláštní cesta zpěváků do Německa, tzv. *Rheinfahrt*. Iniciátorem byl *Männergesangsverein*, jehož členové vytvořili pro tuto příležitost společně s členy brněnského *Schubertbund* pozoruhodný sbor pod vedením Josefa Heideggera.¹⁷⁸ Zvláštním vlakem cestovalo do Porýní 160 zpěváků a 200 hostů (mj. rodinní příslušníci), dále delegáti z dvaatřiceti spřátelených pěveckých spolků a zástupci žup sudetského německého svazu zpěváků. Celkový počet cestujících byl 420. Během cesty se zastavovalo v různých německých městech (např. v Norimberku, Heidelbergu, Kolíně nad Rýnem, Frankfurtu, Erfurtu, Lipsku a Drážďanech), kde byli účastníci cesty vždy srdečně přivítáni místními spřátelenými spolky a reprezentanty města.¹⁷⁹ Podle novinových článků a vzpomínek měla tato cesta velký úspěch především díky vřelému přivítání jinými spolky, které tímto prokázaly zájem o Němce v Československu a jejich kulturní práci, ale i díky úspěšně absolvovaným koncertům, jež se těšily velké návštěvnosti (např. na koncertě ve veletržní hale v Kolíně nad Rýnem bylo přítomno 3 500 posluchačů). Především úspěšné koncerty v Norimberku, ve Frankfurtu nad Mohanem a v Kolíně nad Rýnem, tedy v místech považovaných za bašty špičkových německých pěveckých spolků, zanechaly dojem, že kvalita

¹⁷⁷ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 1. 3. 1920, s. 4–5; 24. 1. 1931, s. 6; 25. 3. 1931, s. 5; 13. 4. 1931, s. 3; 28. 4. 1932, s. 4; 9. 12. 1933, s. 11; 21. 1. 1936, s. 4–5. Matzenauer, C.: Tamtéž, s. 19.

Panagl, F.: Tamtéž.

¹⁷⁸ Viz *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 44.

¹⁷⁹ Bývalý člen spolku Karl Nesbeda o této cestě podrobně informoval v *Olmützer Blätter*. V tomto kontextu srovnal vřelé přivítání v roce 1930 s chladným přijetím ve stejných místech o šestnáct let později. Napsal v *Olmützer Blätter* „(...) Tehdy uvítání jako hosté se všemi poctami, krátce potom jako vyhnanci z domova a „otravní vetřelci“. Jaká ironie osudu!“ Originál citátu: „(...) Damals als willkommenen Gäste mit allen Ehren empfangen, kurze Zeit später als bettelarme Heimatvertriebene und „lästige Eindringlinge“. O Ironie des Schicksals!“ Viz Nesbeda, K.: Deutschlandfahrt des Olmützer Männergesangsvereins im Jahre 1930. In: *Olmützer Blätter*. č. 2, roč. 5, 1957, s. 6.

sborového umění Němců z Československa se může bezvýhradně srovnávat s kvalitou těchto špičkových pěveckých spolků.¹⁸⁰

Organizační a umělecké vedení *Männerengesangsverein* se v meziválečném období vyznačovalo jistou personální kontinuitou. Po obnovení činnosti spolku zastával pozici předsedy notář dr. Gustav Raynoschek, který pro pracovní vytížení odmítl v roce 1926 znovu kandidovat. Místo něj byl zvolen dr. Franz Panagl (odborný učitel na německém státním reálném gymnáziu), jenž byl zároveň i posledním předsedou spolku a zároveň i předsedou župy Olomouc a okolí svazu německých zpěváků (*Obmann des Gaus Olmütz und Umgebung des Sängerbundes der Sudetendeutschen*). Ve třicátých letech byl též předsedou *Musikverein*. Umělecké vedení, tj. funkce sbormistra, bylo po válce krátkou dobu v rukou ředitele měšťanské školy Aloise Schreyera, který na valné hromadě v březnu 1920 prohlásil, že už znovu nebude kandidovat. Za svého nástupce navrhl Josefa Heideggera, jenž byl na počátku třicátých let též sbormistrem župy (*Gauchormeister*). Alois Schreyer udržoval především po smrti Wladimíra Lablera v prvních poválečných letech hudební a pěvecký život v aktivní formě. Josef Heidegger zastával nejprve od března 1920 do září 1920 pozici zástupce sbormistra a pak byl na mimořádné valné hromadě 17. září 1920 řádně zvolen do funkce. V roce 1920 měl sedmdesát tři aktivních členů a netrpěl nedostatkem aktivních a ani přispívajících členů. Na začátku třicátých let zaznamenal značný nárůst členstva, zejména z řad mládeže. Počet aktivních členů stoupl v roce 1935 na devadesát šest členů a navíc bylo ještě 171 přispívajících členů.¹⁸¹ K získání nových aktivních členů a zároveň i k zaru-

¹⁸⁰ O cestě Männerengesangvereinu do Porýní zveřejnil *Mährisches Tagblatt* celou řadu článků, mj. od zvláštního zpravodaje, který se spolkem cestoval. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 14. 12. 1929, s. 4.; 3. 3. 1930, s. 3; 7. 7. 1930, s. 3; 8. 7. 1930, s. 4; 10. 7. 1930, s. 4; 15. 7. 1930, s. 3; 17. 7. 1930, s. 4; 19. 7. 1930, s. 5–6; 22. 7. 1930, s. 2–3; 24. 7. 1930, s. 3; 26. 7. 1930, s. 5. Též druhý německý deník *Deutsche Zeitung* měl během této cesty svého zvláštního zpravodaje. Deník *Deutsche Zeitung* podal stejně podrobně a nadšeně zprávu o cestě Männerengesangverein do Porýní viz blíže: *Deutsche Zeitung*. 18. 7. 1930, s. 4; 19. 7. 1930, s. 7–8; 27. 7. 1930, s. 3. Viz dále: Nesbeda, K.: Tamtéž, s. 3–6.

Panagl, F.: *Vom Olmützer Männerengesangverein*. c. d., s. 87.

¹⁸¹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 1. 3. 1920, s. 4–5; 4. 2. 1926, s. 5; 13. 1. 1930, s. 3; 13. 4. 1931, s. 3; 5. 11. 1931, s. 3; 24. 1. 1935, s. 5; 6. 5. 1938, s. 3.

čení kvality zpěvu založil *Männergesangsverein* na začátku dvacátých let školu sborového zpěvu pro muže (*Chorgesangsschule*) pod vedením místního skladatele, dirigenta a hudebního učitele Vinzenze Schindlera, který už školu podobného typu dříve řídil. Výzva k účasti byla adresována především mládeži (od sedmnácti až do třiceti let) a místním národním spolkům (např. *Turnverein*). V rámci školy sborového zpěvu byly zprostředkovány potřebné hudební základy pro úspěšnou činnost v *Männergesangsverein*. Škola aktivně působila v letech 1920–1921. V následujících dvou letech (1922 a 1923) měl spolek v úmyslu v této činnosti pokračovat, avšak není již známo, zda škola nakonec byla opravdu otevřena. Spolek uvažoval v roce 1920 i o škole sborového zpěvu pro dívky a ženy. Zánik školy sborového zpěvu možná souvisel s úmrtím vedoucího Vinzenze Schindlera v lednu 1929 a se skutečností, že k pokrytí potřeb nových aktivních členů by taková škola nemusela nutně fungovat každý rok.¹⁸²

Damensingverein

Třetí spolkem byl *Damensingverein*, který nevystupoval samostatně, nýbrž na koncertech *Musikverein* a *Männergesangsverein*. Po první světové válce se stal jeho sbormistrem, po Aloisi Schreyerovi, již zmíněný Josef Heidegger, pod jehož vedením nastudoval sborová díla např. od Josepha Haydna (*Schöpfung*), Wolfganga Amadea Mozarta (*Requiem*), Ludwiga van Beethovena (*Christus am Ölberg*) nebo Hanse Pfitznera (*Von deutscher Seele*). O složení představenstva spolku v meziválečném Československu máme k dispozici jen velmi málo informací. Předsedkyní byla v roce 1920 Emilie Heeg a nově zvolenými členkami výboru se staly manželka městského radního Else Prunner (archivářka spolku), Mitzi Kleibl, Emilie Polzer a Lusii Salinger. Po Emilii Heeg převzala tuto funkci v roce 1921 paní Lehmann a po ní, o osm let později, Luise Steiger. Mezi členy představenstva, které bylo zvoleno v roce 1929, se

---

Kullil, V.: *Der Olmützer Männergesangsverein mit Dir. Wladimir Labler*. c. d., s. 9. Erinnerung an Dr. Panagl. In: *Olmützer Blätter*. č. 10, roč. 26, 1978, s. 157.

¹⁸² Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 16. 2. 1920, s. 4; 20. 2. 1920, s. 4; 1. 3. 1920, s. 5; 17. 9. 1920, s. 3; 15. 1. 1921, s. 4; 11. 11. 1922, s. 4–5; 23. 1. 1929, s. 4; 7. 4. 1930, s. 3. Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život*. Diplomová práce. c. d., s. 83.

objevuje též jméno hudební recenzentky Angely Drechsler (zástupkyně předsedkyně). Spolky *Damensingverein* a *Musikverein* uvažovaly na začátku dvacátých let o připojení *Damensingverein* k spolku *Musikverein*, což ale bylo na začátku roku 1920 jednomyslně (předběžně) odloženo. Zato se na valné hromadě vyslovili členové pro svěření uměleckého vedení do rukou *Musikverein* a pro užší spolupráci s ostatními hudebními spolky, především s *Männerengesangsverein*.¹⁸³

Přestože podmínky činnosti spolků nebyly vždy příznivé, podařilo se podle Angely Drechsler hudební trojici dosáhnout umělecké úrovně, která byla srovnatelná s výkony v předválečném období.¹⁸⁴ Českým protějškem byl v meziválečném období Žerotín (založen v roce 1880) se svým vokálním a instrumentálním sborem, který uváděl sborová a oratorní díla, pořádal sólová a instrumentální představení a po založení Filharmonie Žerotína v roce 1925 se přidala ještě představení symfonického charakteru. Obdobně jako tradiční olomoucké německé hudební a pěvecké spolky byl i sbor Žerotín uznávaným hudebním útvarem s dlouholetou uměleckou úrovní a byl pevně zakotven v hudebním životě nejen v Olomouci, ale též na celé Moravě, a dokonce i v českých zemích. Založením Filharmonie Žerotína se zmenšil náskok a dominantní pozice *Musikverein*. Později byla širě hudebních žánrů, které uváděly jak *Musikverein*, *Männerengesangsverein*, *Damensingverein*, tak i Žerotín se svými suborganizacemi, hodně podobná. Další podobnost představoval repertoár těch hudebních a pěveckých spolků, které při sestavení repertoáru kladly důraz na skladby vlastních autorů, což v případě německých spolků zřejmě souviselo se změnou postavení německého obyvatelstva v první Československé republice. Ve dvacátých letech se sbor v porovnání s *Männerengesangsverein* a *Damensingverein* věnoval více světské tvorbě. Zmíněné německé pěvecké spolky uváděly jak skladby duchovní, tak světské. Stejně jako německá trojice spolků, pocítil klesající zájem ze strany obecnstva o orchestrální a komorní hudbu. Počáteční záměr uvádět ročně čtyři symfonické koncerty

¹⁸³ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 14. 2. 1920, s. 4; 9. 2. 1929, s. 5.

Heidegger, E.: Mein Beitritt zum Olmützer Damensingverein. In: *Olmützer Blätter*, č. 1, roč. 16, 1968, s. 3.

¹⁸⁴ Viz *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 44.

se ukázal právě kvůli nezájmu publika jako neuskutečnitelný, a proto byl spolek nucen slevit na již zmíněné dva koncerty. Tato tendence se ovšem netýkala ostatních druhů hudební produkce. *Musikverein* i Žerotín musely při realizaci náročných děl spolupracovat s jinými hudebními organizacemi. V případě Žerotína a jeho filharmonie se jednalo o spolupráci se sólisty jiných těles z Moravy a z Čech. Další podobnost mezi Žerotínem a *Musikverein* se vztahovala na provozování hudebních škol. Hudební škola Žerotín (založena 1888) prošla v prvních letech po válce jistou reorganizací a pod vedením Gustava Pivoňky (ředitelem od ledna 1921) dosáhla znovu svého dřívějšího významu a stejně jako *Deutsche Musikschule* poskytovala hodnotné vzdělávání, např. v předmětu orchestrální a komorní hry, v kurzech intonace (pouze pro členy) nebo ve varhanických kurzech. Ve školním roce 1930/1931 byl počet oborů, jež vyučovalo šestnáct učitelů dvacet dva (na 385 žáků). Žáci pravidelně pořádali se svými učiteli koncerty (např. čtrnáct koncertů ve školním roce 1930/31). Jednou z funkcí, kterou podle E. Odstrčilové plnily české a německé hudební spolky nejen v Olomouci, byla funkce osvětová a hudební. Uvedené spolky a organizace úspěšně navázaly na předválečnou činnost, dále ji rozvíjely a představovaly tak významný prvek v hudební kultuře Olomouce v meziválečném období. Nejúspěšnější byly především *Musikverein* a Žerotín. Podle P. Lyka a K. Steinmetze dokonce existovala na hudebním poli zdravá konkurence mezi oběma etniky.¹⁸⁵

Deutscher Volksgesang-Verein

Německý hudební a pěvecký život ve městě nezpestřovaly svými aktivitami jen výše zmíněné spolky, ale též *Deutscher Volksgesang-Verein* (Německý lidový pěvecký spolek). Spolek byl vytvořen v roce 1912 z *Gesangsriege deutscher Frauen und Mädchen zur Pflege des deutschen*

¹⁸⁵ Viz blíže: Balatková, J.: Pěvecko-hudební spolek Žerotín. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 109–110.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 192–197.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život*. Diplomová práce. c. d., s. 82–92.

Schindler, A.: *Die Musikstadt Olmütz*. c. d., s. 152.

Štefanides, J.: České divadlo. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 95.

*Volksliedes*¹⁸⁶ (Pěvecké družstvo německých žen a dívek k péči lidových písní, založeno v roce 1904) pod vedením Sophie Förster.¹⁸⁷ Právě od ní vyšel podnět založit tento smíšený pěvecký spolek. K jeho zakladatelům patřil též Vinzenz Schindler, jenž se stal sbormistrem. Přední pozici ve spolku zaujímal od jeho počátku také učitel a pozdější ředitel německé chlapecké lidové a měšťanské školy Franz Schenk, který později vystřídal Vinzenze Schindlera v pozici sbormistra.¹⁸⁸ Spolek se věnoval především lidovým písním na základě *Flugschriften und Liederhefte* (Letáky a sbírky písní), vydaných německým lidovým pěveckým spolkem ve Vídni pod vedením dr. prof. Josefa Pommera, k jehož pojetí lidového zpěvu se spolek hlásil. Německý lidový pěvecký spolek spolupracoval se spřátelenými spolky v Rakousku, např. s *Wiener Volksgesang-Verein* (Vídeňský lidový pěvecký spolek) a jeho organizací v Liesingu. Společně vystoupily např. 8. července 1923 v olomouckém německém Kasinu. Po obnovení činnosti po první světové válce jej řídil spolek nejprve Richard Saliger (předseda spolku) a od roku 1925 do jeho zániku Viktor Kullil.¹⁸⁹ Sborníkem spolku byl ve dvacátých letech až do své smrti v roce 1931 Franz Schenk. Jeho následovníkem a současně i posledním sborníkem se stal učitel Leopold Kwičela. Zkoušky spolku se konaly jednou týdně v prostorách německé hudební školy.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Jednalo se o pěvecké družstvo *Nordmährerbund* (Svaz Němců severní Moravy), které je též uvedeno jako *Gesangsriege der Frauen und Mädchen des Nordmährerbundes* (Pěvecké družstvo žen a dívek Svazu Němců severní Moravy). Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 1. 4. 1930, s. 5; 16. 6. 1930, s. 44.

¹⁸⁷ Sophie Förster se po desetiletí angažovala v německém národním a kulturním životě v Olomouci. Hlásila se k odkazu hnutí lidových písní (*Volksliedbewegung*) Götze a Pommera, kteří byli považováni za buditele hnutí lidových písní v Rakousku. Sophie Förster byla mj. členkou Říšské organizace německého ženského sdružení a pracovala v evangelickém ženském dobročinném spolku. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 25. 11. 1925, s. 5; 16. 6. 1930, s. 44.

¹⁸⁸ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 31. 3. 1922, s. 2; 2. 6. 1925, s. 4; 25. 11. 1925, s. 5; 14. 12. 1931, s. 3.

Der Deutsche Volksgesangverein in Olmütz (GBL.). In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 15, 1967, s. 172.

Kullil, V.: *Der Olmützer Männergesangverein mit Dir*. Wladimir Labler, c. d., s. 9.

¹⁸⁹ Není dosud známo, od kdy byl předsedou spolku.

¹⁹⁰ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 3. 4. 1922, s. 4; 16. 9. 1922, s. 6; 2. 6. 1925, s. 4; 17. 12. 1931, s. 3; 13. 10. 1932, s. 4; 24. 10. 1932, s. 4.

Kullil, V.: *Der Olmützer Männergesangverein mit Dir*. Wladimir Labler. c. d., s. 9.

Hlavním úkolem spolku v meziválečném Československu nebyla jen péče o lidové písně, ale také jejich popularizace mezi německým obyvatelstvem, což mělo přispět k posílení jejich národního vědomí. Pokládal svou práci za součást tzv. ochranné práce (*Schutzarbeit*). Spolek pořádal v období první Československé republiky nejen samostatné koncerty (každoroční večírky lidových písní), ale účastnil se i mnoha německých akcí v Olomouci a v obcích jazykového ostrova. Vystupoval také na církevních koncertech. Spolek pořádal tzv. *Heimatabende*, které sloužily k oživení lidových her, obyčejů a zvyků z domova. Německý lidový pěvecký spolek představoval do jisté míry konkurenci už etablovaných spolků *Männerengesangverein* a *Damensingverein*, se kterými před první světovou válkou odmítl nastudovat velká umělecká hudební díla. Zastával názor, že se nemohou současně věnovat uměleckému zpěvu (*Kunstgesang*), který byl doménou *Männerengesangverein* a *Damensingverein*, i zpěvu lidových písní (*Volksliedgesang*). Po válce se spolek vzdal tohoto nekompromisního postoje, když se v roce 1921 rozhodl k nastudování oratoria Josefa Haydna *Die sieben Worte des Erlösers am Kreuze* v kostele sv. Mořice, což záhy kladně okomentovala Angela Drechsler.¹⁹¹ Z Německého lidového pěveckého spolku vycházelo na konci dvacátých let též sdružení, které se věnovalo péči o zpěvohru. Vedli jej Viktor Kullil a dámy Heeg a Polzer. Hudební vedení převzal Franz Schenk. Toto uskupení oživilo díla jako např. *Der Apotheker* Josepha Haydna, *Der betrogene Kadi* Christopha Willibalda Glucka nebo *Abu Hassan* Carla Marii von Webera. Jedním z největších známých vystoupení bylo asi uvedení lidové opery *Die Wunderblume* místního skladatele, bývalého sbormistra a učitele Vinzenze Schindlera,¹⁹² kterou po premiéře *Volksengesang-Verein* v roce 1910 znovu uvedli

---

Im deutschen Olmütz vor 55 Jahren. In: *Olmützer Blätter*. č. 10, roč. 26, 1978, c. d., s. 149.

¹⁹¹ Podle zveřejněných vzpomínek dával spolek vedoucím i sbormistru *Männerengesangverein* Wladimirovi Lablerovi mnoho podnětů k pohoršení. Viz *Der Deutsche Volksengesangverein in Olmütz*. c. d., s. 172.

Bliže k práci *Volksengesang-Verein* a jeho postoji ohledně spolupráce s jinými pěveckými a hudebními spolky srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 18. 4. 1921, s. 4; 16. 6. 1930, s. 44; 9. 12. 1933, s. 11.

¹⁹² Vinzenz Schindler vedl též Pěveckou skupinu žen a dívek Svazu Němců severní Moravy (*Gesangsriege der Frauen und Mädchen des Nordmährerbundes*) a angažoval

jeho členové v dubnu 1930. Představení se konalo za účasti místních sólistů (Friedl Krcek, Emmy Effenberger, Max Schönwälder, Franz Bahner, Rudolf Ziegler).¹⁹³

Deutsche Singgemeinde a Arbeitergesangsverein „Vorwärts“

Ve dvacátých letech působila v Olomouci ještě *Deutsche Singgemeinde* (Německá pěvecká obec), která byla založena v roce 1923 Otto Kullilem,¹⁹⁴ bratrem Viktora Kullila. Otto Kullil se během svého studia v Lipsku seznámil v kostele sv. Tomáše (*Thomaskirche*) s pěveckou kulturou, která ho uchvátila. Ještě v Lipsku se rozhodl, že se pokusí o podobné uvedení i v Olomouci. Další zdroj inspirace představovalo pěvecké hnutí Fritze Jöderse a Walthera Hensela. Členy pěvecké obce našel mezi přáteli z hnutí *Wandervogel*, mezi studenty z teologické fakulty, žáky německého učitelského ústavu i dalšími německými středními školami. Jako sólistky získal Gertrude Pitzinger¹⁹⁵ a Renate Schreyer. Německá pěvecká obec se věnovala především klasické církevní hudbě, což odpovídalo zájmu jejího zakladatele. Sborové zpěvy, které nastudovala, byly pro pět až osm hlasů. O práci sbormistra se Otto Kullil dělil s přítelem Friedrichem Weiserem, který tuto funkci přebíral vždy na generálních zkouškách a představeních. Většinou byly uváděny mše, moteta, kantáty, madrigaly, chrámové a lidové písně. Repertoár obsahoval nejen star-

---

se také v ochranném spolku. Jeho opera byla napsána v duchu práce *Schutzverein*. Viz *Mährisches Tagblatt*. 1. 4. 1930, s. 5.

¹⁹³ Blíže k uskupení uvádějícímu zpěvohry a představení *Die Wunderblume* srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 15. 3. 1930, s. 5; 20. 3. 1930, s. 5; 2. 4. 1930, s. 4; 7. 4. 1930, s. 3; 16. 6. 1930, s. 44.

¹⁹⁴ K osobnosti knihtiskaře Otta Kullila a jeho profesionální i kulturní činnosti viz Zimprich, R.: Der Olmützer Verleger Otto Kullil. In: *Olmützer Blätter*. č. 2, roč. 24, 1976, s. 18–19.
Zimprich, R.: Der Buchdrucker und Verleger Otto Kullil. In: *Olmützer Blätter*. č. 10, roč. 30, 1982, s. 149–150.

¹⁹⁵ Gertrude Pitzinger vyrostla v Olomouci a stala se známou koncertní pěvkyní (altistka). Pěvecké a hudební vzdělání získala na vídeňské akademii a svou kariéru začala v Liberci a později odešla do Berlína. K vrcholu její činnosti patřila např. *9. Symfonie* společně s Furtwänglerem u příležitosti korunovační slavnosti v Anglii v roce 1937. Vedle své činnosti jako koncertní pěvkyně působila po druhé světové válce od roku 1960 jako vedoucí pěveckých tříd na frankfurtské hudební vysoké škole. Blíže o životě Gertrude Pitzinger srovnej Gertrude Pitzinger. In: *Olmützer Blätter*. č. 12, roč. 12, 1964, s. 7–8.

ší duchovní sborová díla (Johann Sebastian Bach, Palestrina, Vincentius Lübeck), ale i moderní kompozice (Max Reger, Johannes Brahms, Heinrich Schütz), včetně vlastního díla Friedricha Weisera. Německá pěvecká obec vystupovala v kostele sv. Mořice a sv. Michala. Recenze k vystoupením i k práci jejího sbormistra Friedricha Weisera se nesly v kladném duchu. Mimořádný úspěch u obyvatelstva mělo v lednu 1925 uvedení *Missa Papae Marcelli* od Giovanniho Pierluigiho da Palestrina v kostele sv. Mořice. Představení se pro velký úspěch opakovalo v únoru téhož roku v kostele sv. Michala.¹⁹⁶

Do skupiny německých pěveckých spolků můžeme zařadit i *Arbeitsgesangsverein „Vorwärts“* (Dělnický pěvecký spolek „Vpřed“), o jehož činnosti se ví jen málo. Spolek slavil v roce 1928 dvacáté výročí své existence. Členy byli především dělníci a administrativní pracovníci, kteří se věnovali zpěvu dělnických písní a podpoře kultury. V roce 1922 byl předsedou spolku jistý Göttler a funkci sbormistra převzal po kapelníku Bertholdu Adlerovi učitel Anton Rollinger.¹⁹⁷

Na závěr přehledu o spolkové činnosti je třeba upozornit na založení tří spolků, o kterých existuje jen málo zpráv. Dokumentují však ochotu spolupracovat s českými milovníky hudby a také živý zájem o moderní komorní hudbu.

Spolky pečující o komorní hudbu

Vereinigung zur Pflege moderner Musik in Olmütz (Sdružení pro péči o moderní hudbu v Olomouci) bylo dvojnárodní sdružení. Přípravná schůze k založení sdružení se konala v listopadu 1924 na českém dívčím gymnáziu. Výzvu ke spolupráci podepsal za českou stranu prof. E. Ambros, za německou stranu prof. dr. L. Mojžischek. Důvodem vzniku byla tendence propagovat díla moderních skladatelů. Dále byla patrná

¹⁹⁶ K činnosti *Singgemeinde* srovnej: Stratil, F: Jugendbewegte Musikkultur in Olmütz in den Zwanziger Jahren. In: *Olmützer Blätter*, č. 11, roč. 23, 1975, s. 164. *Mährisches Tagblatt*. 9. 1. 1925, s. 3; 18. 10. 1928, s. 3; 8. 3. 1926, s. 3; 18. 3. 1925, s. 4; 23. 5. 1927, s. 3; 15. 10. 1928, s. 3; 18. 10. 1928, s. 3; 16. 6. 1930, s. 44. *Deutsche Zeitung*. 11. 3. 1928, s. 7. Fuchs, T.: *Olmütz*. c. d., s. 1050.

¹⁹⁷ Během války byla činnost spolku zastavena. Blíže k Dělnickému pěveckému spolku „Vpřed“ viz: *Mährisches Tagblatt*. 10. 4. 1922, s. 1; 11. 9. 1922, s. 4; 6. 10. 1928, s. 4.

snaha vzbudit zájem o moderní hudbu v kruzích olomouckých milovníků hudby. Úkolem organizace bylo proto jednak uvádění moderních světových děl místními umělci či cizími sdruženími komorní hudby, ale rovněž pořádání přednášek a diskusí o moderní hudbě.¹⁹⁸ Výzva k založení sdružení je důkazem, že mezi českými a německými kulturními činiteli existovala vůle ke spolupráci.

Péči o komorní hudbu, která měla v Olomouci dlouhou tradici,¹⁹⁹ se věnovala další dvě sdružení: *Olmützer Kammermusikvereinigung* (Olomoucké sdružení komorní hudby), založené na podzim 1924, a sdružení komorní hudby, které bylo pod názvem *Vereinigung der Freunde der Kammermusik* (Sdružení přátel komorní hudby) založeno na konci roku 1937. Členové Olomouckého sdružení komorní hudby byli též členy městského orchestru. Mezi ně patřili např. koncertní mistr a houslista Frayt, houslista Otto Krösa, violisté Kyrlach a Fickler i violoncellista Hanisch. Společně s *Männergesangsverein* vystupovali poprvé v listopadu 1924.²⁰⁰ Sdružení přátel komorní hudby v roce 1937 navázalo na práci *Freie Vereinigung der Freunde moderner Musik* (Svobodné sdružení přátel moderní hudby) a není vyloučeno, že se jedná o už zmíněné Sdružení pro péči o moderní hudbu v Olomouci. Sdružení přátel komorní hudby ve své výzvě k založení nového sdružení komorní hudby sice chválilo jeho práci, nicméně konstatovalo, že uvádění komorních koncertů by se měl chopit spolek, který by byl díky příspěvkům svých členů finančně zajištěn a mohl by se opřít o jejich zájem. Nutnost založit takový spolek se zdůvodňovala jednak zkušenostmi s prací a také úspěchy svobodných sdružení komorní hudby v Olomouci a v jiných městech Československa, které ukázaly, že k uvádění komorní hudby je zapotřebí dobře zorganizovaného spolku. Na druhou stranu bylo upozorňováno, že ostatní hudební tělesa se věnují jiným hudebním odvětv-

¹⁹⁸ Srovnej Gründung einer Vereinigung zur Pflege moderner Musik in Olmütz.

Viz *Mährisches Tagblatt*. 12. 11. 1924, s. 5.

¹⁹⁹ Na konci devatenáctého století a na počátku dvacátého století působily ve městě soukromé soubory komorní hudby (především smyčcové kvartety), zejména v bytě rodiny Johanna Foltina. Viz Fuchs, T.: Olmütz. c.d., s. 1049.

Zum Gedenken. In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 21, 1973, s. 132.

²⁰⁰ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 3. 11. 1924, s. 3; 12. 11. 1924, s. 5; 23. 10. 1937, s. 3; 13. 11. 1937, s. 4.

vím, a proto by byl spolek s takovým zaměřením významným prvkem místního hudebního života, který by napomohl tomu, aby Olomouc už nezaostávala za jinými městy. Podle představ přípravného výboru měli mít aktivní členové volný vstup na koncerty a přispívající členové by získali značnou slevu. Na koncerty chtěli zvát jen proslulé tuzemské i zahraniční umělce (kvarteta, tria nebo soubory dechových nástrojů). Uvádět se měla hodnotná domácí i světová díla. Pro první sezonu 1937/38 bylo plánováno, a později i uskutečněno, pět koncertů. Několik jich bylo připraveno výhradně pro členy spolku. Po výzvě k jeho založení byl zájem obyvatelstva obrovský. První koncert, který byl pouze pro členy a na němž vystupoval *Prager Quartett*, se konal 9. prosince 1937. Druhý koncert, při kterém se olomouckému obecenstvu v lednu 1938 představil *Prager Bläserquintett*, zaznamenal podle dr. Heinricha Suchanka velký úspěch. Koncerty první sezony byly podle jeho slov dokonalým uměleckým zážitkem.²⁰¹

3.3 Výstavní činnost

Olomouc byla tradičním střediskem výtvarníků především ze severní, ojedinele též i jižní Moravy.²⁰² O výstavní činnost pečovaly v olomoucké německé společnosti v období první Československé republiky dvě organizace. Jednalo se o Společnost přátel umění a *Metznerbund*, který byl založen na začátku dvacátých let.

Společnost přátel umění

Společnost přátel umění, která byla v období rakousko-uherské monarchie jedinou organizací, jež se ve městě věnovala výstavní činnosti a poskytovala výtvarníkům obou národností zázemí pro jejich činnost,²⁰³ začala ihned po válce opět organizovat výstavy především německých výtvarníků z Olomouce a okolí. První výstava se konala v prosinci 1919

²⁰¹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 23. 10. 1937, s. 3; 13. 11. 1937, s. 4; 24. 1. 1938, s. 4; 27. 5. 1938, s. 3.

²⁰² Srovnej Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci*. Rigorózní práce. c. d., s. 85.

²⁰³ Blíže k činnosti *Gesellschaft der Kunstfreunde* v předválečném období srovnej: Maliva, J.: *Počátky výtvarného života v Olomouci*. c. d., s. 152–157.
Schulzová, A.: *Tamtéž*, s. 55.

Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 125.

(např. Oskar Heller, Rudolf Mather, Jacques Groag) a další v listopadu 1920 (např. Lilly Gödl-Brandhuber, Anne Engelmann, Paul Engelmann, Jindřich Lenhart).²⁰⁴ Výstavy poskytly německým výtvarníkům možnost představit svou práci. I po převratu se konaly ve spolkových prostorách, v domě číslo 5 na Masarykově náměstí (dnešní Horní náměstí), což souviselo především s tím, že se spolku podařilo na poslední chvíli prodloužit nájemní smlouvu na deset let.²⁰⁵ Cílem společnosti bylo dát co největšímu počtu umělců prostor k prezentaci svých děl, což se stalo terčem kritiky, neboť to znamenalo klást větší důraz na kvantitu než kvalitu. To vedlo mj. k tomu, že společnost zredukovala svou výstavní činnost pouze na pronájem výstavních prostor. Další úkol souvisel s prodejem uměleckých děl. Jak bylo připomenuto na valné hromadě v květnu 1922, spolek převzal po převratu pořádání prodejních výstav na tři roky.²⁰⁶ Po roce 1923 realizovala společnost samostatně jen jednu vlastní výstavu (*Olmütz im Bilde/Olomouc v obrazech*), což souviselo jednak s tím, že umělecké spolky jako *Metznerbund* nebo brněnská *Scholle* organizovaly takové výstavy samy, jednak s finančními možnostmi Společnosti přátel umění. Nutno dodat, že Společnost přátel umění se nejednou pokusila o uspořádání vlastní výstavy, avšak finanční situace takovým záměrům vždy zabránila.²⁰⁷ Jednalo se např. o výstavu *Verband der Münchner Künstler* (Svaz mnichovských umělců) v roce 1924, která nemohla být realizována, poněvadž spolek nemohl poskytnout požadovanou záruku ve výši 100 000 Kčs.²⁰⁸ Na valné hromadě v květnu 1924 musel spolek proto konstatovat, že *„jednání se Spolkem mnichovských umělců ukázala, že spolek až na další není schopen uskutečnit prodejní a ukázkovou*

²⁰⁴ Český malíř Jindřich Lenhart vystavoval pod pseudonymem Eller, což bylo českou stranou silně kritizováno, viz Schulzová, A.: Tamtéž, s. 56.

²⁰⁵ Viz SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126). Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 176–178. Schulzová, A.: Tamtéž, s. 55–58.

²⁰⁶ Viz SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126). Maliva, J.: Tamtéž, s. 176–179. Schulzová, A.: Tamtéž, s. 55–58.

²⁰⁷ Viz SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126). Maliva, J.: Tamtéž, s. 172–173, 179–180.

²⁰⁸ Viz SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

výstavu, neboť požadavky vystavovatelů jsou tak vysoké, že je spolek není schopen splnit.“²⁰⁹ Nejenže nebyly proveditelné výstavy s účastí zahraničních spolků, ale jako neuskutečnitelné se ukázalo i převzetí putovní výstavy z pražského Rudolfinu, kterou chtěla společnost pořádat v zimě 1923. I když důvody nejsou v zápise zasedání z března 1925 uvedeny, můžeme se domnívat, že neuskutečnění výstavy souviselo s finančními prostředky, poněvadž hlavní zdroj příjmu spolku tvořily členské příspěvky. V lednu 1939 činil členský příspěvek deset korun. Spolku se nepodařilo získat subvence a jediný známý dárc, který spolku dvakrát daroval peněžní dar (v roce 1927 to bylo 5 000 Kčs a v roce 1928 celkem 4 000 Kčs), byl patron společnosti kníže Johann II. von und zu Liechtenstein. Ten ovšem v únoru 1929 zemřel.²¹⁰

Záměr posílit výstavní činnost a zájem společně vystupovat při organizaci výstav výtvarníků vedly v roce 1926 ke spolupráci mezi Společností přátel umění a *Metznerbund*, který tuto spolupráci podnítil. Svůj krok obě společnosti veřejně oznámily v deníku *Mährisches Tagblatt* začátkem dubna 1926, kdy seznámily veřejnost s podmínkami této spolupráce. Každý spolek měl poslat dva členy do spolkového výboru toho druhého. *Metznerbund* se zavázal k tomu, že doporučí svým přispívajícím členům vstoupit do Společnosti přátel umění. Společnost přátel umění souhlasila s tím, aby se na budoucích výstavách společnosti podílel *Metznerbund* nejen umělecky, ale také jako poradce. Z finančních důvodů bylo dohodnuto, že Společnost přátel umění bude *Metznerbund* volně vyplácet třicet tři procent z čistého ročního zisku. Knihovna

²⁰⁹ Originál citátu: „[die] Verhandlungen mit dem Verbands Münchner Künstler haben gezeigt, dass der Verein bis auf Weiteres weder Verkaufs- noch Propagandaausstellungen zu bringen imstande ist, da die Forderungen der Aussteller so hoch sind, dass sie der Verein nicht zu leisten vermag.“ Viz tamtéž.

²¹⁰ Viz tamtéž.

Dále viz Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 172.

Kníže Johann II. von und zu Liechtenstein umožnil Společnosti přátel umění zařízení výstavních prostor a knihovní místnosti. Viz: Vereinigung deutscher bildender Künstler Mährens und Schlesiens „Scholle“ und Mährischer Kunstverein (dále jen: Mährischer Kunstverein.) (ed.). *Von unseren deutschen bildenden Künstlern in Mähren und Schlesien*. Brünn 1929, s. 45.

Mährisches Tagblatt. 12. 2. 1929, s. 3.

Společnosti přátel umění měla být *Metznerbund* také k dispozici. Členové obou spolků měli získat na vzájemných akcích stejné slevy nebo volné vstupy. První společná výstava s názvem *Ausstellung des Metznerbundes Kreis Olmütz* (Výstava Metznerbundu okres Olomouc), která měla být odrazem této spolupráce, se konala od 19. prosince 1926 až do 9. ledna 1927.²¹¹ Tato spolupráce trvala jen do roku 1931. Na jaře sdělil předseda *Metznerbund* zastupitelům Společnosti přátel umění, že zruší smlouvu se Společností přátel umění. Ta vzala toto rozhodnutí na valné hromadě v květnu 1931 na vědomí a doufala, že zrušení smlouvy jí umožní vrátit se k původní činnosti, která by mohla do jisté míry oživit samostatnou práci spolku.²¹² Příčiny, které vedly k ukončení spolupráce mezi oběma spolky, byly pravděpodobně ekonomického rázu, jednak kvůli členským příspěvkům členů *Metznerbund*, které měla dostat Společnost přátel umění, jednak kvůli tomu, že Společnost přátel umění si uzurpovala nároky na ekonomické provedení výstavy. Na valné hromadě Společnosti přátel umění v říjnu 1927 si např. pokladník Josef Pappauschek stěžoval na jednotlivé výdaje *Metznerbund* během výstavy. Problémy existovaly patrně též při organizaci roční výstavy *Metznerbund*, poněvadž ze zápisu Společnosti přátel umění

²¹¹ Viz blíže SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Mährisches Tagblatt. 6. 10. 1926, s. 4.

Maliva, J.: Tamtéž, s. 172.

Ke spolupráci mezi oběma spolky viz též: Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci*. Rigorózní práce. c. d., s. 70.

²¹² J. Maliva ve své práci *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost v olomouckém regionu od počátku do poloviny 20. století. Období mezi první a druhou světovou válkou* napsal, že iniciativa k vypovězení smlouvy vycházela ze strany Společnosti přátel umění. Ze zápisu z valné hromady (10. května 1931) však vyplývá, že *Metznerbund* požádal o vypovězení smlouvy. V zápise se k tomu můžeme dočíst že, „(...) na schůzi spolku *Metznerbund* bylo předsedou spolku *Metznerbund* sděleno zástupci Společnosti přátel umění panu *Mojžischkovi*, že je potřeba formálně rozvázat poměr obou spolků, o čemž má jednat dnešní shromáždění.“ Originál citátu: „(...) in einer *Metznerbund* Sitzung wurde jedoch dem Vertreter der G. d. K. [Gesellschaft der Kunstfreunde] *D. Mojžischek*, vom *Obmann des MB* [*Metznerbund*] mitgeteilt, dass dieser beschlossen habe, das Verhältnis beider Vereine formell zu lösen, worüber die heutige Versammlung zu beraten haben wird.“ Viz: SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: Tamtéž, s. 172.

z května 1931 vyplývá, že i přes opakované výzvy se nepodařilo uspořádat ani roční výstavu.²¹³

Společnost přátel umění se snažila pořádat výstavy nejen s *Metznerbund*, ale též s českým Klubem přátel umění, se kterým udržovala dobré vztahy. Na počátku roku 1928 jednaly oba spolky o společném převzetí výstavy rakouských umělců, která se konala v Bratislavě. Po návratu inspektora Čecháka z Klubu přátel umění z Bratislavy a přednesení jeho referátu, bylo vzhledem k výši výdajů na konci března 1928 rozhodnuto od této myšlenky odstoupit. Plán společných výstav ale nebyl tímto zcela zatracen. Byla naplánována společná výstava buď o barokním umění, anebo o Olomouci v umění. Nakonec se podařilo v říjnu 1932 uspořádat výstavu Olomouc v obrazech za účasti české i německé strany a jejich výtvarných organizací (*Metznerbund* a Klub přátel umění) i s pomocí vystavovaných děl z městského majetku a od soukromých osob (např. dr. Alois Karschulin, dr. Otto Morgenstern, Rudolf von Kulmburg, dr. Gideon Brecher).²¹⁴ Společnosti přátel umění zřejmě záleželo na dobrých vzájemných vztazích, což dokazuje poznámka v zápisu z valné hromady 22. dubna 1928: „*I kdyby se plánovaná výstava rakouských umělců neuskutečnila kvůli příliš vysokým nákladům, nechtě je zde konstatován pěkný vztah obou spolků a nechtě je vyjádřena naděje, že to tak zůstane do budoucna.*“²¹⁵ Dalším důkazem vzájemných dobrých vztahů bylo bezkonfliktní převzetí výstavních prostor Společnosti přátel umění ze strany Klubu přátel umění, který se už na počátku třicátých let zajímal o možnost využití výstavních prostor, jež si od města pronajímala Společnost přátel umění. Městská rada proto vyzvala v roce 1933 oba spolky, aby se dohodly na způsobu společného používání těchto prostor. Kompromisu bylo dosaženo v říjnu 1933, což umožnilo

²¹³ Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126). Maliva, J.: Tamtéž, s. 172.

Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci*. Rigorózní práce. c. d., s. 78, 86.

²¹⁴ Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126). Maliva, J.: Tamtéž, s. 172–173.

²¹⁵ Originál citátu: „*Wenn auch die geplante Ausstellung österreichischer Künstler in folge der allzu hohen Kosten nicht zustande kam, so sei hier doch das schöne Verhältnis beider Vereine zueinander festgestellt und der Hoffnung Ausdruck verliehen, dass es in Zukunft auch so bleiben möge.*“ Viz SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126).

vystoupení Společnosti přátel umění z nájemního vztahu vůči městu a vstup Klubu přátel umění, přičemž byly zaručeny stejné povinnosti a stejná práva.²¹⁶ Vzhledem k tomu, že Společnost přátel umění zde měla nadále organizovat výstavy, bylo dohodnuto, že „*Klub přátel umění se zavazuje v přátelské dohodě se Společností přátel umění ve čtvrtletních schůzkách rozvrhovati dobu pro pořádání výstav tak, aby činnost Gesellschaft der Kunstfreunde mohla se nerušně dále vyvíjeti.*“²¹⁷ Stejně jako se Společnost přátel umění po převratu úspěšně dohodla s Klubem přátel umění na pravidlech při využívání výstavních prostor,²¹⁸ podařilo se najít i v opačném případě kompromis. I když nebyla včas podána výpověď, rozhodl se spolek předat prostory Klubu přátel umění už 31. prosince 1933, což dokazuje velmi dobré vztahy. Rozhodnutí vystoupit z nájemního vztahu vůči městu bylo pravděpodobně ovlivněno nejen rozhodnutím Společnosti přátel umění vzdát se v květnu 1931 svého plánu vybudovat spolkovou galerii,²¹⁹ ale i skutečností, že spolek nebyl schopný pořádat kontinuálně vlastní výstavy, což by představovalo finanční zátěž, kterou by si však nemohl dovolit. Tuto domněnku podporuje rozhodnutí spolkového výboru v říjnu 1934, aby spolek jednal s *Verein Deutsches Haus* (Spolek Německého domu) o snížení nájmu za spolkové prostory Společnosti přátel umění v Německém domě.²²⁰ Ochota Společnosti přátel umění předat výstavní prostory už na konci prosince 1933 souvisela zřejmě též s faktem, že se v říjnu 1933 už vě-

²¹⁶ Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126). Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 172–173.

²¹⁷ Viz SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126).

²¹⁸ Mezi Společností přátel umění a Klubem přátel umění bylo 23. září 1922 na společném zasedání dohodnuto, že přidělení výstavních prostor pro české akce se koná jen na žádost Klubu přátel umění přes Společnost přátel umění. Dále bylo stanoveno, že termín vánoční výstavy bude přidělen střídavě. Klub přátel umění měl ručit za bezproblémové vrácení výstavních prostor a odvedení všech poplatků Klubem přátel umění nebo na jeho žádost uspořádaných výstav. Viz SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126). K podmínkám společného využití výstavních prostor srovnej též Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 173.

²¹⁹ Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126). Maliva, J.: Tamtéž.

²²⁰ SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126).

dělo o tom, že Německý dům bude dokončen na konci roku 1933 a že v něm budou k dispozici prostory právě i pro spolky.²²¹

Dobré vztahy udržela Společnost přátel umění též s malířskou obcí ve Šternberku a předseda i zapisovatel Společnosti přátel umění byli ve dvacátých letech dvakrát požádáni, aby se stali členy výstavní poroty.²²²

Jak už bylo zmíněno, spolek se rozhodl pronajmout prostory mnoha organizacím, které v nich chtěly pořádat výtvarné výstavy, resp. výstavy s uměleckou tematikou. Jednalo se nejen o profesionální výstavy spolků, jako byly např. český Klub přátel umění, *Metznerbund*, Pražská družina českých grafiků, ale též o amatérské výstavy organizací jako *Frauenvereinigung* (Sdružení žen) nebo gymnázia a střední školy, které prezentovaly práce svých žáků. Sdružení žen pořádalo výstavy o ručních pracích (1921, 1923), výstavu *Der gedeckte Tisch* (Prostřený stůl, 1923) nebo výstavu hodinek a sklenic (1924).²²³ Poptávka po prostorách byla údajně v roce 1922/23 tak velká, že v tom spolek na valné hromadě v květnu 1923 spatřoval „zřejmý důkaz toho, že naše prostory nejsou nevyužity, že naopak je velmi nutné pro naše město tyto prostory neomezeně ponechat pro výstavní účely.“²²⁴ Tento výrok dokládá, že Společnosti přátel umění hodně záleželo na tom, aby jeho výstavní prostory sloužily svému účelu, tedy výstavám. Zajímavé je, že v červnu 1922 souhlasil s pronájmem prostor na výstavu *Gesellschaft zur Bekämpfung der Geschlechtskrankheiten* (Společnost pro boj proti pohlavním chorobám), avšak pod podmínkou, že se jméno Společnosti přátel umění nesmí objevit na plakátech, což možná souviselo s tím, že tato výstava

²²¹ Blíže ke zrodu myšlenky postavení olomouckého Německého domu a jeho uskutečnění srovnej Ference, A. E.: Německý dům v meziválečné Olomouci – spojka mezi německými spolky a ústřední instituce pro péči o německou kulturu. (dále jen: Německý dům v meziválečné Olomouci.) In: *Historica Olomucensia*, č. 45, roč. XXXIV, 2013, s. 101–119.

²²² Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126). Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarné organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 172, 177, 182.

²²³ Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126). Maliva, J.: Tamtéž, s. 172, 176–178.

²²⁴ Originál citátu: „*deutlicher Beweis dafür, dass unsere Räume nicht unbenutzt liegen, dass es im Gegenteil eine dringende Notwendigkeit für unsere Stadt ist, diese Räume ungeschmälert für Ausstellungszwecke zu behalten.*“ Viz SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126).

neměla nic společného s uměleckou tematikou a Společnost přátel umění s ní nechtěla být spojována. Od roku 1924 musely spolky za pronájem platit 150 Kčs měsíčně a od roku 1926 se cena navýšila na 250 Kčs a za výstavy bez prodeje 150 Kčs.²²⁵

Vedle těchto aktivit pořádala též přednášky osvětového charakteru, které jsou předmětem podkapitoly Přednáškové činnosti a tzv. putování za uměním, což byly v podstatě vlastivědné výlety. Tyto exkurse se konaly většinou v Olomouci (např. v kostele sv. Mořice) a v blízkém okolí (např. v barokním areálu na Svatém Kopečku). Jen příležitostně se uskutečnil výlet do vzdálenější destinace (např. do Kroměříže). Během první republiky se vyvíjela činnost spolku negativně i v těchto dvou oblastech.²²⁶ Je třeba zmínit také spolkovou knihovnu, která kromě knih pravidelně objednávala časopisy, pravděpodobně s umělecko-historickou tematikou. Jejich přesný počet není znám. V roce 1934 se spolek rozhodl zajistit z finančních důvodů jen předplatné časopisu *Die Kunst* a na valné hromadě v lednu 1939 bylo rozhodnuto i o předplatném časopisu *Kunst im dritten Reich*.²²⁷ Podle zápisů ze zasedání výboru a z valných hromad byla knihovna většinou málo navštěvovaná.²²⁸

Činnost řídil spolkový výbor, který se vyznačoval personální kontinuitou. Mezi předními činiteli najdeme i v období první Československé republiky osoby z předválečného období. Předsedou byl v roce 1919

²²⁵ Viz SOKa Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126).

²²⁶ Srovnej blíže: Zápisy z valných hromad a zasedání Společnosti přátel umění za období 1919 až 1938. Viz: SOKa Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126).

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 182.

Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci*. Rigorózní práce. c. d., s. 84.

²²⁷ Originální datum v zápisu je 8. ledna 1938. Domnívám se, že se jedná o chybu, kterou pravděpodobně způsobil přelom roku 1938/1939, tedy období, kdy lidé v lednu často místo nového roku napíší rok předešlý. Moje tvrzení vyplývá z toho, že na konci zápisu je uvedeno, že „shromáždění, které se mělo konat už v květnu 1938, muselo být kvůli politickým událostem přeloženo na dnešek.“ Originál citátu: „Die Versammlung, die bereits im Mai 1938 hätte abgehalten werden sollen, mußte wegen der politischen Ereignisse auf heute verschoben werden.“ Viz SOKa Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126).

²²⁸ Viz tamtéž.

Dále srovnej Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 171, 175.

Friedrich Grosse st., jenž byl v roce 1930 na rok vystřídán dr. Hansem Kuxem a poté byl do funkce zvolen dr. Leo Mojžischek. Po jeho smrti v lednu 1933 se předsedou stal Msgr. dr. Johann Nevěřil, který ze zdravotních důvodů na jaře roku 1936 rezignoval a funkce se ujal opět dr. Hans Kux (od roku 1933 byl čestným předsedou). Prvním místopředsedou byl prof. Franz Ingrisch, který byl v roce 1926 jmenován ředitelem gymnázia v Lanškrounu, a proto ho v této pozici vystřídal dr. Hans Kux. Spolek také zavedl princip dvou místopředsedů, jimiž se v červnu 1930 stali dr. Gideon Brecher a Msgr. dr. Johann Nevěřil. Johann Nevěřil byl v této funkci v říjnu 1933 nahrazen Friedrichem Grosse ml., který byl společně s dr. Gideonem Brecherem až do valné hromady v lednu 1939 místopředsedou spolku. V roce 1939 převzal dr. Robert Theimer funkci místopředsedy za dr. Gideona Brechera. Dlouholetým pokladníkem byl Josef Papauschek, který tuto funkci vykonával až do své smrti. Poté se jím stal v roce 1933 prof. Karl Eder, který byl současně i knihovníkem. Zapisovatelem byl až do svého zvolení do funkce předsedy dr. Leo Mojžischek, po něm převzali tuto funkci nejprve paní Grosse, potom dr. Josef Matzke, Josef (?),²²⁹ dr. August Klemme a dr. Karl Neudörfler. Mezi ostatními členy výboru se objevovala během období první Československé republiky často stejná jména. Ke členům, kteří byli zastoupeni ve spolkovém výboru více než jeden rok, patřili např. dr. Gideon Brecher, Friedrich Grosse ml., dr. Hans Kux, dr. Nevěřil (zřejmě Msgr. dr. Johann Nevěřil), Leo Černík, pan Adolf (zřejmě Rudolf Adolph), prof. Franz Bender, Franz Panagl nebo ing. Otto Alseher. Zájem o členství ve Společnosti přátel umění během tohoto období klesl. V roce 1922 měl spolek 171 členů, což byl údajně doposud nejvyšší zaznamenaný počet. O čtyři roky později měl členů jen 120, což podle J. Malivy souviselo s tím, že mnozí neviděli důvod pro členství v nečinném spolku. Tento trend pokračoval i v dalších letech a nezastavilo ho ani krátkodobé spojení s *Metznerbund*. V roce 1932 měl spolek jen osmdesát čtyři členů. Kvůli nedostatečné účasti členů na schůzích ve třicátých letech nebyly často usnášeníschopné, což mj. vedlo ke změně stanov na valné hromadě

²²⁹ Příjmení tohoto zapisovatele není uvedeno dostatečně čitelně, aby se dalo s jistotou určit. Viz SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

v listopadu 1934.²³⁰ Ztrátu členů, která však nesouvisela s nezájmem veřejnosti, podpořily události z roku 1938. V zápisech valné hromady lze dohledat následující: „*Shromáždění se s ohledem na to, že židovští členové zcela odmítají přijetí členských karet německých spolků, jednohlasně usnáší už do budoucna nevystavovat žádné další členské karty židovským členům Společnosti přátel umění.*“²³¹ Tímto rozhodnutím akceptovali nežidovští členové spolku postoj dosavadních židovských členů, což nakonec vedlo k jejich vyloučení. Z tohoto důvodu bylo nutné zvolit také nového místopředsedu, kterým byl doposud dr. Gideon Brecher. Nutno říci, že první zmínka, která se dá chápat jako důkaz pronacistického smýšlení ve Společnosti přátel umění, pochází z ledna 1939, tedy z období tzv. druhé republiky. Jedná se o usnesení předplatit si již zmíněný časopis *Kunst im dritten Reich*. Podle J. Malivy představoval souhlas Společnosti přátel umění v únoru 1939 se spojením s brněnským *Mährischer Kunstverein* (Moravský umělecký spolek) oslabení vlivu demokraticky smýšlejících členů spolku.²³² Po okupaci existoval spolek ještě do 20. února 1942, avšak o jeho rozpuštění rozhodl spolkový výbor už 29. prosince 1941 po úvodním objasnění poměrů vládním komisařem dr. Fritzem Czermakem. Úřední nařízení říšského protektora o rozpuštění obdržel 18. února 1942.²³³ Vývoj Společnosti přátel umění byl v období 1918 až 1938 v porovnání s předválečným obdobím nepříznivý. Krizové jevy, které se podle J. Malivy vyskytly už na začátku první světové války, přetrvávaly i po převratu a hospodářská krize přispěla

²³⁰ Viz Zápisy z valných hromad a zasedání Společnosti přátel umění za období 1919 až 1938. Tamtéž.

Dále viz: *Mährisches Tagblatt*. 19. 1. 1933, s. 3.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 174–176.

²³¹ Originál citátu: „*Die Vollversammlung beschließt einstimmig mit Rücksicht darauf, daß jüdische Mitglieder die Annahme der Mitgliederkarten deutscher Vereine grundsätzlich ablehnen, in Hinkunft den jüdischen Mitgliedern der Gesellschaft der Kunstfreunde keine Mitgliedskarten mehr zuzustellen.*“ Viz: SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126). Zápis pochází pravděpodobně z ledna 1939. Viz poznámka 229.

Maliva, J.: Tamtéž, s. 175.

²³² Viz Maliva, J.: Tamtéž.

²³³ Viz SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126).

ve třicátých letech k jejich posílení. Další příčiny tohoto vývoje vidí v tom, že se spolkový výbor snažil oslovit jen předválečné vrstvy německé honorace, místo toho, aby byl aktivně činný v oblastech osvěty, výchovy a vzdělávání se zaměřením na sociálně nižší vrstvy, poněvadž ty představovaly početnější část obyvatelstva. K poklesu významu přispěl podle něj též fakt, že se pasivní podporovatelé umění a výtvarníci v meziválečné Olomouci už nesdružovali v jednom společném spolku, nýbrž ve dvou samostatných organizacích, což bylo podle mého názoru nevýhodné pro činnost obou spolků, zvláště pro Společnost přátel umění, která byla jako pouhý spolek podporovatelů, resp. milovníků umění, odkázána na spolupráci s jinými sdruženími a nemohla tudíž pořádat výstavy svých umělecky aktivních členů. Oslabení spolupráce s odborníky z Brna a Opavy představuje podle J. Malivy další příčinu nepříznivého vývoje spolku.²³⁴ Skutečnost, že se aktivity společnosti na konci třicátých let téměř zastavily, byla recenzentem výstavních činností Rudolfem Michalkem v roce 1937 přijata s politováním.²³⁵ Podle něj význam takového spolku, spočíval nejen v tom, že jde o spolek výtvarníků vyznávajících určitý umělecký směr, jak tomu bylo v případě *Metznerbund*, nýbrž o sdružení přátel umění, které může sloužit jako most mezi různými uměleckými směry. V absenci aktivního spolku takového rázu viděl Rudolf Michalik příčinu toho, proč se v Olomouci málo vědělo o jiných uměleckých svazech v Československu.²³⁶

Metznerbund

Po první světové válce se objevil nejen nově založený český Klub přátel umění (založen v roce 1918), který navázal na práci Společnosti přátel umění a umožnil českým výtvarníkům samostatně (tj. bez německých

²³⁴ Srovnej Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 175.

²³⁵ Blíže k malíři Rudolfu Michalkovi srovnej v diplomové práci Davida Vody o Rudolfu Michalkovi. Viz Voda, D.: *Rudolf Michalik (1901–1993)*. Olomouc, 2002. Diplomová práce. UP, FF.

²³⁶ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 1. 7. 1937, s. 3.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 171, 182.

umělců) vystavovat,²³⁷ ale též nový německý konkurenční spolek zabývající se uměním. Byla to pobočka *Metznerbund* v okrese severní Morava, která zde byla založena v lednu 1922. Olomoucká pobočka vzešla s největší pravděpodobností ze Společnosti přátel umění, jak při zahájení první výstavy zmínil malíř Oskar Heller. Za hlavního iniciátora vzniku olomoucké sekce je pokládán malíř a profesor reálky Rudolf Mather. *Metznerbund* byl celostátním Sdružením německých umělců v Československu (*Verband deutscher Kunstschaffender*), který byl pojmenován podle německého sochaře Franze Metznera (rodák z Všerub u Plzně),²³⁸ a měl v zemi další okresní organizace, jejichž zastupitelé se ročně shromažďovali na valné hromadě Sdružení německých umělců – *Metznerbund*. Svaz si kladl za cíl reorganizovat umělecký život v československém státě a chtěl být činný v duchu Metznerovy práce. Byla to organizace, která zastupovala zájmy umělců. V rámci celostátní organizace připadl olomoucké skupině úkol agitovat v zájmu německého umění v zahraničí. První valná hromada severního moravského okresu *Metznerbund* se sídlem v Olomouci se konala 21. ledna 1922 a předsedou svazu v Olomouci se stal malíř Rudolf Mather a jeho zástupcem malíř Oskar Heller. Vedení bylo složeno především z umělců (malířů, architektů, sochařů).²³⁹ V čele *Metznerbund* v Olomouci vystřídal v roce 1925 Rudolfa Mathera, který byl služebně přemístěn do Moravské Třebové, jeho zástupce Oskar Heller. Hellerovu funkci převzal na krátkou

²³⁷ Srovnej: Maliva, J.: Vznik, vývoj a činnost Klubu přátel umění do března 1939. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Paedagogica. Aesthetica VII. Výtvarná výchova* 6. Olomouc 1991, s. 28.

Zatloukal, P.: Výtvarná kultura. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d.*, s. 200.

²³⁸ Franz Metzner (1870–1919) se vyškolil na Smíchově a v Plzni. Do svých 29 let působil v Berlíně. Díky publikaci o jeho práci jménem *Metznerheft*, která byla vydána *Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur* (Společnost na podporu německé vědy, umění a literatury), přáteli v Praze a *Deutsche Arbeit* (Německá práce), byl na něj upozorněn známý architekt pomníku bitvy národů v Lipsku Bruno Schmitz, který pozval F. Metznera ke spolupráci na tomto pomníku. F. Metzner vytvořil velká i malá díla především v Berlíně, ale též mimo Německo se můžeme setkat s jeho tvorbou. Blíže k F. Metznerovi: *Mährisches Tagblatt*. 23. 3. 1922, s. 4; 15. 5. 1922, s. 2; 23. 3. 1924, s. 5; 25. 6. 1929, s. 4.

²³⁹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 23. 3. 1922, s. 4; 27. 1. 1922, s. 3; 23. 3. 1924, s. 5; 25. 6. 1929, s. 4.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba v výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 182.

dobu Arnold Berger²⁴⁰ a po něm v roce 1931 Karl Fischer, který patří mezi významné architekty v meziválečné olomoucké německé společnosti.²⁴¹ I když vedení vždy sestávalo z aktivních umělců, nechyběli v představenstvu ani přátelé umění jako např. Otto Kullil, který zastával v roce 1922 funkci zástupce pokladníka. I v dalších letech se objevovalo jeho jméno mezi členy představenstva, resp. členy výboru (např. v letech 1924, 1925, 1929). Další členové představenstva byli např. Rudolf Adolph (v roce 1930/31 pokladník) nebo Hanni (Johanna) Spunda (v roce 1931 knihovnice a zapisovatelka). Rudolf Adolph patřil mezi první členy podporující umění, již byli přijatí do *Metznerbund*. K nim patřili též Therese Mai, prof. dr. Reif, Emo Groag (továrník), Robert Neumann a Mitzi Kullil. Metznerbund měl v roce 1929 osmdesát členů, z nichž bylo třicet umělců a padesát přispívajících členů.²⁴²

Během své existence se snažil pravidelně organizovat výstavy, ale ne vždy se mu to podařilo. Časový odstup mezi jednotlivými výstavami mohl činit rok a půl až dva roky. Na přelomu let 1926 a 1927 se výstava v Olomouci konala např. po téměř dvouleté přestávce.²⁴³ Také se stalo, že se už plánovaná výstava (v roce 1930) musela odložit na pozdější dobu nebo byla v posledním okamžiku odvolána (v sezoně 1937/38). Většinou se konaly na podzim nebo na přelomu roku, poněvadž vedle úkolu prezentovat vysoce kvalitní díla členů spolku i domácích výtvarníků, kteří měli vazby na Olomouc, umožňovaly vystavujícím díla prodávat. Z tohoto dů-

²⁴⁰ Blíže k životu a práci Arnolda Bergera viz nekrolog Karla Fischera zveřejněný v *Olmützer Blätter*. Fischer, K.: Nekrolog auf einen Künstlerfreund im Metznerbund Kreis Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 7–8, roč. 29, 1980, s. 101–103.

²⁴¹ Vedle Karla Fischera byl dalším významným architektem v tehdejší Olomouci Hans Stratil. Stratil a Fischer spolupracovali s židovskými staviteli a vypracovali pro německé a židovské stavebníky návrhy. Viz Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. c. d., s. 203.

²⁴² Blíže k založení *Metznerbund* a jeho členům viz: *Mährisches Tagblatt*. 15. 5. 1922, s. 2; 10. 6. 1922, s. 4; 15. 7. 1922, s. 5; 31. 1. 1923, s. 5; 18. 1. 1924, s. 4; 15. 6. 1925, s. 3; 25. 6. 1929, s. 4; 12. 12. 1930, s. 4; 24. 9. 1931, s. 4. Mährischer Kunstverein (ed.). *Von unseren deutschen bildenden Künstlern in Mähren und Schlesien*. c. d., s. 46. Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. c. d., s. 202–203.

²⁴³ Další výstavou, která se konala po více než roční přestávce výstavní činnosti, byla výstava *Metznerbund* na podzim 1934. Viz dále: *Mährisches Tagblatt*. 10. 11. 1934, s. 7; 24. 11. 1926, s. 4;

vodu se snažil *Metznerbund* pořádat výstavy v předvánočním čase, což se později stalo (dobrou) tradicí. Během výstav se *Metznerbund* pokusil seznámit veřejnost jednak s díly sudetských německých výtvarníků, ale také s tvorbou z oblasti malířství, grafiky, sochařství a architektury. Tímto způsobem mělo být posíleno německé povědomí. Dále byl kladen důraz na to, aby byla na každé výstavě prezentována díla alespoň jednoho neznámého a nadaného výtvarníka. Vystavená díla byla vybírána porotou, jejíž členové zastávali různé postoje při výběru výtvarných exponátů; např. v porotě v letech 1935 a 1936 byli architekt Karl Fischer (zastávce kompromisu), malíř Oskar Heller (zástupce tradičního maloměstského estetického postoje) i Rudolf Michalek (reprezentant progresivního postoje).²⁴⁴ Z místních olomouckých výtvarníků i německých z Československa vystavovali např. Rudolf Mather, Oskar Heller, Ignaz Neunteufel, Otto Langer, Fritz Raida, Josef Kratschmer, Lilly Gödl-Brandhuber, Adalbert Willmann, Lothar Weiser, Rudolf Sokol a další. K sudetským výtvarníkům s vazbou na Olomouc, kteří působili mimo Československo, patřili např. Leo Scheu (Vídeň), Ivo Saliger (Vídeň), Karl Stratil (Lipsko), Jacques Groag (Vídeň),²⁴⁵ Kurt Gröger (Paříž) nebo předseda spolku Karl Fischer (pobýval v Mnichově). V menším počtu byla vystavována díla umělců, kteří neměli bezprostřední vztah k městu nebo k regionu. To byli hlavně členové spolku *Kunstring* a Jednoty výtvarných umělců z Opavy.²⁴⁶ Za vrchol výstavní činnosti *Metznerbund* ve dvacátých letech je kunsthistorič-

²⁴⁴ Blíže k činnosti *Metznerbund* srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 8. 4. 1925, s. 4; 18. 4. 1925, s. 5; 4. 12. 1926, s. 5; 12. 12. 1930, s. 4; 10. 11. 1934, s. 7; 24. 11. 1934, s. 2–3; 26. 10. 1935, s. 5; 18. 11. 1935, s. 3; 16. 1. 1936, s. 5; 11. 7. 1936, s. 6; 7. 11. 1936, s. 4; 21. 11. 1936, s. 6; 2. 8. 1938, s. 3.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 173, 185.

Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci*. Rigorózní práce. c. d., s. 64–65.

²⁴⁵ Jacques Groag byl žákem Adolfa Loose a byl typickým reprezentantem druhé vídeňské moderny, která pokračovala v tradici A. Looseho, J. Hoffmanna a J. Franka. Viz Zatloukal, P., *Výtvarná kultura*. c. d. s. 204.

Dále srovnej Prokop, U.: *Das Architekten- und Designer-Ehepaar Jacques und Jacqueline Groag. Zwei vergessene Künstler der Wiener Moderne*. (dále jen: *Das Architekten- und Designer-Ehepaar Jacques und Jacqueline Groag*.) Wien 2005.

²⁴⁶ Přehled jmen výtvarníků je zpracován na základě doprovodných informací k výstavám zveřejněných v deníku *Mährisches Tagblatt* mezi lety 1922–1937. Viz blíže též Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 183.

kou A. Schulzovou označováno období mezi lety 1926–1929, neboť v tuto dobu společnost vystavovala pravidelně a v roce 1927 organizovala dokonce hned dvě výstavy. První byla hostující ostravského spolku *Kunstring* a druhá výstava *Metznerbund*.²⁴⁷

Podle kunsthistorika J. Malivy patřila v třicátých letech vystavovaná díla výtvarníků Ferdinanda Kuschela a Kurta Grögera ze Šternberku k nejvýznamnějším, poněvadž „jejich tvorba přesahovala hranice lokálního významu a vřazovala se do celoevropských výtvarných souvislostí.“²⁴⁸ Malířskou a sochařskou práci umělecky činných členů olomouckého *Metznerbund* v období první Československé republiky považuje J. Maliva za rovnocennou ve srovnání s prací českých výtvarníků a „až do počátku druhé světové války zůstávala cenným vkladem výtvarné kultury olomouckého regionu.“²⁴⁹ Úroveň výstav spolku ve dvacátých letech hodnotí A. Schulze jako kvalitnější než během českých výstav, poněvadž německý spolek se regionálně neomezil a prezentoval i výtvarníky mladé generace, která tvořila v moderním duchu.²⁵⁰ Výstavních aktivit si všimla též česká kritika, která se kladně vyjádřila k výstavě z roku 1922. Část jedné kritiky z Našince v roce 1925 byla dokonce citována v německém deníku *Mährisches Tagblatt*.²⁵¹ Vedle vlastních výstav

²⁴⁷ Srovnej Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci*. Rigorózní práce. c. d., s. 61–72.

²⁴⁸ Srovnej Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 186.

Kurt Gröger vystavoval poprvé na jarní výstavě v roce 1932. Blíže k výstavě a Kurtu Grögerovi srovnej:

Mährisches Tagblatt. 10. 5. 1932, s. 3–4; 18. 5. 1932, s. 4; 24. 5. 1932, s. 2–3.

Maliva, J.: Der Maler Kurt Gröger, In: *Historická Olomouc a její současné problémy VII. Tématický sborník příspěvků zaměřených na historickou, umělecko-historickou a literárněvědnou problematiku Olomouce od roku 1918 do současnosti s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem*. (dále jen: *Historická Olomouc a její současné problémy*.) Olomouc 1989, s. 173–183.

²⁴⁹ Srovnej Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Tamtéž, s. 189.

²⁵⁰ Srovnej Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci*. Rigorózní práce. c. d., s. 86.

K hodnocení výstav a vystavujících umělců z hlediska dějin umění srovnej blíže práce J. Malivy a A. Schulzové, především: Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 182–189.

Schulzová, A.: Tamtéž, s. 54–86.

²⁵¹ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 18. 4. 1925, s. 5.

Schulzová, A.: Tamtéž, s. 62.

organizoval *Metznerbund* též výstavy s jinými uměleckými sdruženími, jako např. hned první výstava na jaře 1922 s brněnským spolkem umění *Mährische Scholle*. Tady poprvé podniklo olomoucké uskupení pokus vystavovat na jedné výstavní stěně dohromady grafiky a malby. Na jarní výstavě v roce 1931 seznámil spolek zainteresované diváky s tvorbou sesterských poboček z Čech (z Liberce, Jablonce, Ústí nad Labem a Karlových Varů); jednalo se o díla, která byla v předešlém roce prezentována na mezinárodní výstavě v Karlových Varech a později ve Stuttgartu a v Mannheimu. Součástí výstav byly též komentované prohlídky (mj. pro školy a společnosti) prováděné přítomnými členy výboru *Metznerbund*. Úmyslu uspořádat během výstavy odborné přednášky umělců se spolek vzdal hned v roce 1922, protože na první přednášku se dostavil jen malý počet zájemců. Spolek vystavoval i v dalších městech severní Moravy. V rámci sedmé putovní výstavy o zemědělství, lesním hospodářství a průmyslu v roce 1928 se konala např. výstava *Metznerbund* na uničovském reálném gymnáziu.²⁵²

Spolek velmi negativně vnímal nestabilní počet návštěvníků jednotlivých výstav i nedostatečný zájem o koupi uměleckých děl. Ve výzvách, jež měly podpořit návštěvnost, nechybělo srovnání nepřilíš vysoké podpory německých umělců soukromými německými mecenáši se štědrá podporou českého umění ze strany státu, bank a průmyslu. Zájem o výstavy a koupě uměleckých děl byly považovány za čestnou povinnost všech společenských vrstev, zejména těch majetných. Téměř vždy končí závěrečné zprávy stížnostmi na velmi nízký prodej. Z hlediska počtu návštěvníků můžeme pokládat za úspěšné výstavy z roku 1922, kdy jarní výstavu navštívilo 1 384 návštěvníků a podzimní 1 236. Úspěch zaznamenala také ta z přelomu let 1926/1927. Návštěvníky byli místní obyvatelé a lidé z okolí a výstavu zhlédlo také mnoho školních skupin. Další, která se mohla pochlubit rekordním počtem návštěvní-

²⁵² Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 6. 4. 1922, s. 3–4; 15. 5. 1922, s. 2; 5. 12. 1922, s. 3; 13. 11. 1922, s. 3; 11. 6. 1928, s. 5; 8. 9. 1928, s. 4; 4. 10. 1928, s. 4; 13. 4. 1931, s. 3.; 29. 4. 1931, s. 4; 30. 4. 1931, s. 5.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*.

Habilitační práce. c. d., s. 185.

Schulzová, A.: *Tamtěž*, s. 72–74.

ků, se konala v roce 1934. 25. listopadu bylo zaznamenáno 131 osob za den a v některém z dalších dnů byla návštěvnost dokonce ještě vyšší, až 210 návštěvníků. V *Mährisches Tagblatt* se dočteme, že v dřívějších letech byl takový počet zaznamenán za čtrnáct dnů. Deník v tom spatřoval důkaz živého zájmu lidí o umění. V souvislosti s počtem návštěvníků kritizoval *Metznerbund* též německou politickou reprezentaci a významné osobnosti německé společnosti. Vyčítal jim, že nepodporují práci spolku, jelikož se nezúčastnili zahájení výstavy a ani si neprohlédli vystavená díla. Zveřejněný článek v *Mährisches Tagblatt*, ve kterém *Metznerbund* kritizoval nepřítomnost německé politické reprezentace na slavnostním zahájení podzimní výstavy v roce 1926, byl zřejmě brán z jejich strany vážně, neboť ve zprávě o další podzimní výstavě je zaznamenáno, že se slavnostního zahájení zúčastnili městští zastupitelé v čele se zástupcem starosty Fritscherem.²⁵³

Metznerbund se neomezil jen na svou spolkovou činnost, nýbrž se snažil hrát aktivní roli i při rozhodování v otázkách uměleckého charakteru, kterými se městská rada zabývala. Veřejně s požadavkem na právo spolurozhodovat vystoupil spolek 13. prosince 1923. Spolek zveřejnil v *Mährisches Tagblatt* dopis určený městské radě, v němž se ohrazuje proti kácení akácií na Horním náměstí, což označil za vandalismus (městská rada nechala stromy pokácet kvůli jednotnému osázení). Zároveň radě vyčetl po roky páchané „hříchy na vzhledu města“ a vypracoval pět návrhů, jak by se mohlo do budoucna takovým krokům zabránit. Spolek vystupoval ve jménu všech olomouckých příznivců umění i místních českých umělců. *Metznerbund* v dopise varuje před tím, že umělecké a regionální hodnoty ustoupí ekonomickým ohledům, a vyslovuje, aby to nezašlo tak daleko, že, že „nakonec se i městský park promění v zahradní restauraci, ve které lidé dostanou párky a budou sedět na zašedlém písku pod omšelými kaštaný (...).“²⁵⁴ Návrhy spolku

²⁵³ Srovnej blíže: *Mährisches Tagblatt*. 10. 6. 1922, s. 4; 13. 11. 1922, s. 3; 5. 12. 1922, s. 3; 5. 1. 1924, s. 4; 20. 12. 1926, s. 3; 6. 1. 1927, s. 4; 7. 1. 1927, s. 3; 25. 10. 1927, s. 5; 12. 11. 1927, s. 5; 11. 6. 1928, s. 5; 9. 11. 1929, s. 6; 24. 9. 1931, s. 4; 26. 11. 1934, s. 3; 29. 11. 1934, s. 5.

²⁵⁴ Originál citátu: „dann wird sich schließlich auch noch der Stadtpark in einen Restaurationsgarten verwandeln, in dem man Würstchen zu kaufen bekommt und auf grauen Kiesflächen unter schäbig gewordenen Kastanien beim Bier beisammenhockt,

na ochranu vzhledu města a uměleckých hodnot zahrnovaly mj. požadavek, aby si městská rada v otázkách umělecké povahy vyžádala odborný posudek od místních uměleckých sdružení. Další zveřejněný dopis adresovaný městské radě ze dne 4. ledna 1924 a poznámka v zápise valné hromady dokazují, že spolek měl se svými požadavky úspěch. Už několik dní po prvním dopise byl požádán městskou radou o odborný posudek ohledně kácení stromů na Dolním náměstí a u kasáren domobrany. *Metznerbund* kácení stromů na Dolním náměstí nedoporučil a vyjádřil se pro jejich zachování. V případě stromů u kasáren domobrany se vyslovil pro částečné pokácení. Spolek se domníval, že skutečným důvodem kácení stromů na Dolním náměstí bylo pravděpodobně přání místních obchodníků, neboť stromy omezovaly umístění reklamy. V tomto dopise zopakoval své přání, aby byla podporována ochrana památek (a domoviny) a navrhl městské radě vypracovat obecní řád, na jehož dodržení by měl dohlížet výbor na ochranu památek a jenž by obsahoval předpisy navržené *Metznerbundem*. Zároveň nabídl spolupráci při jeho vypracování. Katalog tematických oblastí, které by zahrnovaly požadované předpisy, by obsahoval ustanovení povinností majitelů domů, podnikatelů ve stavebnictví, živnostníků a obchodníků, dále předpisy na ochranu památek, předpisy pro práci výboru pro ochranu památek i povinné poučení školní mládeže. Rada města vzala zmíněný odborný posudek na zřetel, jak je možné dohledat v deníku *Mährisches Tagblatt* (15. ledna 1924), který také informoval o postoji městských radních. K názoru spolku se připojili všichni němečtí městští radní a několik jejich českých kolegů. I proto nebyly nakonec stromy na Dolním náměstí pokáceny.²⁵⁵

Jak už vyplývá z dopisu, v němž spolek mluví i jménem místních českých umělců, byly vztahy mezi českými a německými umělci pozitivní. Styčné body existovaly jak na osobní, tak názorové rovině. Dobrým příkladem je Rudolf Michalík, který byl členem českého spolku

---

(...). "Viz Das Wort der Künstler. Gegen die Verschandlung von Olmütz. In: *Mährisches Tagblatt*. 13. 12. 1923, s. 3. Podle *Metznerbund* záviděla jiná města Olomouci parky. Srovnej *Mährisches Tagblatt*. 13. 12. 1923, s. 3.

²⁵⁵ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 13. 12. 1923, s. 3; 4. 1. 1924, s. 2-3; 15. 1. 1924, s. 3; 18. 1. 1924, s. 4.

Skupiny olomouckých výtvarníků (SOV, založen 1937) a prezentoval svou tvorbu též na výstavách českého sdružení výtvarníků v Olomouci. Rudolf Michalik přispěl k pozitivním vztahům obou komunit recenzemi o českých výstavách (byl recenzentem *Mährisches Tagblatt* a *Ol-mützer Anzeiger*) a svým nasazením v Klubu přátel umění. Pokusil se vytvořit spojení mezi českým a německým kulturním životem.²⁵⁶ Otevřenost obou komunit v oblasti výtvarné činnosti a uměleckých výstav dokumentuje skutečnost, že na zahájení podzimní výstavy v roce 1935 byli přítomni též zástupci několika českých kulturních sdružení. Právě v tomto roce, kdy většina Němců v Československu v parlamentních volbách dávala svůj hlas *SdP*, je účast českých zastupitelů na zahájení výstavy německého spolku dobrým příkladem stále existující vůle ke spolupráci obou národů. Dalším důkazem je společná organizace výstavy malíře Williho Nowaka z německého oddělení pražské Akademie v lednu 1937.²⁵⁷ Podle J. Malivy se vyslovila většina výtvarné inteligence a kulturně činných osob olomouckého obyvatelstva pro program národní a kulturní koexistence.²⁵⁸

Jak už bylo zmíněno, protějšky Společnosti přátel umění a *Metznerbund* představovaly české umělecké spolky Klub přátel umění a Skupina olomouckých výtvarníků, která se kvůli neshodám v druhé polovině třicátých let odštěpila od Klubu přátel umění. Na české straně se po převratu stal Klub přátel umění hlavním aktérem výtvarného dění v meziválečném období (založen 5. října 1918). V tomto kontextu je zajímavé, že jak Klub přátel umění, tak i *Metznerbund* navázaly do jisté míry na činnost Společnosti přátel umění před první světovou válkou a se svými aktivitami přispěly v období první Československé republiky k oslabení významu a vlivu Společnosti přátel umění. Činnost Klubu přátel umění byla ovlivněna hodonínským Sdružením výtvarných umělců moravských (SVUM) a P. Zatloukal označil olomoucký Klub přá-

²⁵⁶ Srovnej Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 188.

Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. c. d., s. 210.

²⁵⁷ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 18. 11. 1935, s. 3; 1. 7. 1937, s. 3.

Maliva, J.: *Tamtéž*, s. 170, 188.

²⁵⁸ Srovnej Maliva, J.: *Tamtéž*, s. 169.

tel umění dokonce za pobočku tohoto sdružení a za baštu tradicionalismu. Obdobně jako *Metznerbund* kladl Klub přátel umění důraz na to, aby vystavovali místní umělci, především z Moravy, přednostně ze severní Moravy. Jedním z cílů Klubu přátel umění bylo umožnit vystavovat těm českým umělcům, kteří do té doby nedostali příležitost prezentovat svou práci (např. středoškolští pedagogové). Aktivita Klubu přátel umění se neomezovala jen na organizování výstav, ale vztahovaly se, podobně jako v případě Společnosti přátel umění, i na akce vzdělávacího a osvětového charakteru (např. přednášky, diskusní večery, exkurze). Řešily se ale také konflikty mezi členy, které se týkaly především charakteru výstav. Novému vedení klubu, které začalo působit v roce 1932, se podařilo oslabit nejen vliv Sdružení výtvarných umělců moravských, ale i vliv zastánců regionalismu a tradicionalismu, což vedlo k tomu, že se výstavy už neomezovaly jen na moravský region a také mohli vystavovat představitelé mladší generace (i přesto, že ti starší s nimi odmítali vystavovat). Další třetí plochu mezi starší a mladší generací představovala účast cizích výtvarníků na výstavách. V dubnu 1937 se odštěpila od Klubu přátel umění část členů a založila nový spolek, Skupinu olomouckých výtvarníků. Tento akt měl svůj původ jednak v dlouhodobých neshodách týkajících se směřování Klubu přátel umění, jednak souvisel s rozhodnutím, že mladá generace výtvarníků měla od roku 1934 vystavovat vždy během podzimní výstavy. Založení nové skupiny nazval P. Zatloukal secesí „mladší generace“, která byla opozicí členům Sdružení výtvarných umělců moravských, které ovlivňoval Klub přátel umění.²⁵⁹

V Olomouci existoval v meziválečném období ještě jeden český umělecký spolek, který na německé straně neměl skutečný protějšek.

²⁵⁹ Zatloukal se ve svém příspěvku odvolává na výrok J. Malivy. Srovnej Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. c. d., s. 209, dále srovnej s. 200–214.

K činnosti Klubu přátel umění viz blíže: Beranová, V.: O výtvarném životu olomouckého regionu mezi dvěma válkami. In: *Historická Olomouc a její současné problémy*. c. d., s. 153–163.

Maliva, J.: *Vznik, vývoj a činnost olomouckého Klubu přátel umění do března roku 1939*. c. d., s. 27–55.

Schulzová, A.: Kulturní působení výtvarného odboru Klubu přátel umění v Olomouci ve 20. letech 20. století. In: *Historická Olomouc a její současné problémy*. c. d., s. 165–172.

Jednalo se o Klub českých fotografů-amatérů (KČFA, založeno 1907). Vedle pravidelné vlastní velké jarní výstavy v lázeňském pavilonu ve Smetanových sadech (malé výstavy se konaly v klubovnách) nabízel též kurzy fotografování. Členové se účastnili se svými díly celostátních a mezinárodních výstav. Vrchol činnosti spolku představovalo v letech 1935–1938 vydávání časopisu Fotografické besedy Klubu českých fotografů-amatérů v Olomouci.²⁶⁰

Lze konstatovat, že jak česká olomoucká komunita, tak i ta německá, měly své organizace, kde se mohli sdružovat výtvarníci. Činnost *Metznerbund* a Společnosti přátel umění se ale v průběhu třicátých let tak oslabil, že Rudolf Michalik v srpnu 1938 ve svém přehledu o uměleckých aktivitách v Olomouci v sezoně 1937/38 konstatoval, že se aktivní výstavní činnost omezila pouze na aktivity českých organizací. Redukce aktivit Společnosti přátel umění vedla dokonce ke zmíněné absenci zprostředkovatele mezi různými uměleckými směry a de facto ke ztrátě jednoho z aktérů v oblasti vzdělávání a osvěty olomoucké německé společnosti.²⁶¹

3.4 Přednášková činnost

Během celého období první Československé republiky byla pevnou součástí německého kulturního života přednášková činnost. Přednášky místních i hostů se zabývaly nejen tématy literárními, kulturními, politickými, hudebními, ale například i hospodářstvím, geografii nebo medicínou. Vedle recenzí jednotlivých přednášek byla ve třicátých letech přednášková činnost hodnocena celkově za každou sezonu a hodnocení bylo zveřejněno koncem května, resp. na začátku června, v deníku *Mährisches Tagblatt*. Nejaktivnějšími iniciátory přednášek byly spolky *Volksbildungsverein* (Spolek pro národní osvětu) a od konce dvacátých let *Gesellschaft für zeitgenössische Kultur* (Společnost pro současnou kulturu). Oba spolky se vyznačovaly rozmanitostí námětů. Především měly na programu etnologické a literární přednášky. Nechyběly však ani přednášky například z oblasti zeměpisu, národního hospodářství,

²⁶⁰ Srovnej Zatloukal, P.: Tamtéž, s. 201–202.

²⁶¹ Viz *Mährisches Tagblatt*. 2. 8. 1938, s. 3.

politiky, medicíny nebo přírodních věd.²⁶² Ve třetí instituci, která obohatila přednáškovou činnost ve městě, se rozvinula v roce 1937 nově založená *Volkshochschule* (Vyšší lidová škola), jejímiž zakladateli byli Rudolf Adolph a dr. Richard Zimprich. Pod vedením Vyšší lidové školy došlo v sezoně 1937/38 ke shodě německých spolků ohledně společné práce.²⁶³ Přednášely zde nejen místní osobnosti z různých profesí, ale také odborníci z jiných měst Československa i ze zahraničí. V Olomouci např. v letech 1930/31 přednášel slavista Německé univerzity v Praze dr. Gerhard Gesemann o *Jugoslávii a slovanské duši* a prof. Emanuel Rádl vystoupil se svou přednáškou s názvem *Češi a Němci*. Vyšší lidová škola se rychle rozvinula a stala se střediskem kulturní práce v oblasti výzkumu lidu a domoviny.²⁶⁴

Kvalita a kvantita přednáškové činnosti se v jednotlivých letech lišily, jak dokazují hodnocení recenzenta Heinricha Suchanka v přehledech ze třicátých let. V sezonách 1931/32 a 1932/33 ovlivnila počet kulturních akcí hospodářská krize, což se dotklo i přednáškových večerů. O rok později H. Suchanek konstatuje, že se klesající trend kulturního života zastavil, a to s ohledem na kvantitu i kvalitu. Přednášková činnost v sezoně 1933/34 opět ožila a řada národohospodářských přednášek pořádaných Společností pro současnou kulturu byla hodnocena jako mimořádně zajímavá. Přednášeli zde i bývalý rakouský kancléř Ernst Streeruwitz nebo místní řečník dr. Hugo Wittenberg. Přednášky nenavštěvovalo mnoho zájemců, což bylo přirozeně kritizováno, avšak recenzent musel v roce 1935 připustit, že na vině je i nové konkurenční medium – rozhlas.²⁶⁵

²⁶² Dobrý přehled o širše témat poskytuje v *Mährisches Tagblatt* zveřejněný přehled kulturních událostí v předešlé sezoně za období 1931–1938. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 30. 5. 1931, s. 3; 4. 6. 1932, s. 3; 13. 6. 1933, s. 3–4; 7. 6. 1934, s. 3; 1. 6. 1935, s. 3–4; 30. 5. 1936, s. 4–5; 8. 6. 1937, s. 3; 27. 5. 1938, s. 3.

²⁶³ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt* 8. 6. 1937, s. 3; 27. 5. 1938, s. 3.

Zimprich, R.: Deutsche Volksbildungsarbeit in Olmütz nach 1918. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 18, 1970, s. 82.

Zum Tode von Dr. Richard Zimprich. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 35, 1987, s. 92.

²⁶⁴ Viz blíže *Mährisches Tagblatt*. 27. 10. 1930, s. 3; 30. 5. 1931, s. 3.

Zum Tode von Dr. Richard Zimprich. Tamtéž.

²⁶⁵ Recenze jednotlivých sezon Heinricha Suchanka za období 1931–1938 v *Mährisches Tagblatt* 1931–1938. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 30. 5. 1931, s. 3; 4. 6. 1932, s. 3;

Společnost pro současnou kulturu

Z kulturního a politického hlediska si zaslouží pozornost Společnost pro současnou kulturu, která byla založena 13. září 1929. Podnět k jejímu založení dal známý knihkupec Rudolf Adolph. Adolph ve svém článku o Společnosti pro současnou kulturu z června 1930 napsal, že iniciativa vyšla z veřejného diskusního večera, jehož tématem byl stav německé kultury v Olomouci (*Die kulturelle Lage in Olmütz*).²⁶⁶ Podle něj ji založilo dvacet tři zástupců různých myšlenkových směrů. Současně s německou společností byl založen i český protějšek s identickým programem, který měl být partnerem při prosazování podobných cílů.²⁶⁷ Pro vznik nové společnosti bylo zapotřebí vytvořit platformu všech světových názorů. Cílem byla podpora současné kultury prostřednictvím přednášek, koncertů, výstav nebo publikací. Podle Rudolfa Adolpha měla spojením všech významných osobností města z oblasti kultury vzniknout jedna velká reprezentativní společnost, která by zásadně ovlivnila duchovní tvář Olomouce. Tato společnost měla umožňovat a podporovat kulturní činnost mladé generace, což bylo považováno za jeden z hlavních úkolů. Ve výboru byla zastoupena všechna náboženství. Spektrum jejich členů svědčí o zájmu německy mluvících Židů o kulturní dění německé společnosti ve městě. Dále se angažovali prof. dr. H. Mikula (předseda), kanovník dr. Karl Menshengen (místopředseda), dr. ing. B. Bergmann (místopředseda), Rudolf Adolph (tajemník), Hans Schmidt (zástupce tajemníka), dr. Grünwald (pokladník), Johanna Spunda (knihovnice společnosti) a dr. Jellinek (archivář společnosti).²⁶⁸ Jako členové jsou uvedeny i další osobnosti města, kupříkladu Trude Groag, Marianne Brieß, Paul Engelmann (architekt), evangelický farář Matuschek, Rudolf Michalík (akademický malíř), Fritz Reichel (akademický malíř),

13. 6. 1933, s. 3–4; 7. 6. 1934, s. 3; 1. 6. 1935, s. 3–4; 30. 5. 1936, s. 4–5; 8. 6. 1937, s. 3; 27. 5. 1938, s. 3.

²⁶⁶ Viz *Mährisches Tagblatt*. 1. 6. 1935, s. 4.

²⁶⁷ Předsedou české Společnosti pro současnou kulturu byl MUDr. Mořic Remeš. Blíže k české a německé Společnosti pro současnou kulturu viz Dvořák, J.: *Časopis a nakladatelství Index a meziválečná Olomouc*. In: *Historická Olomouc a její současné problémy*. c. d., s. 316–317.

²⁶⁸ Složení výboru se na valné hromadě v lednu 1931 jen nepatrně změnilo. Vyměněn ve funkci byl jen zástupce tajemníka Hans Schmidt, který byl vystřídán právníkem dr. Neudörflerem. Viz *Mährisches Tagblatt*. 23. 1. 1931, s. 4.

dr. Schein (sanitní rada), prof. dr. Suchanek nebo dr. H. Wittenberg (ministrský rada). Seznam přednášejících,²⁶⁹ který byl prezentován na zakládající schůzi, zahrnoval dvaadvacet místních řečníků; mezi nimi byli i Češi, např. Otto Babler nebo inspektor Pelíšek, jenž se vyslovil pro vznik české Společnosti pro současnou kulturu. K těm, kteří nebyli přímo z Olomouce, patřili např. Karl Anton Prinz Rohan (generální tajemník Svazu intelektuálů), Walter von Molo (prezident německé akademie básníků v Berlíně) nebo germanista pražské Německé univerzity prof. Herbert Cysarz. Právě přednášku Herberta Cysarze s názvem *Wagner, Nietzsche, George* považoval dr. Heinrich Suchanek za vrchol literárních večerů v sezoně 1930/31. K podpoře vnitřní výstavby společnosti a rozšíření její působnosti bylo v říjnu roku 1931 vytvořeno šest sekcí: hudební sekce s vedoucím dr. Suchankem, literární sekce pod vedením městské knihovnice Johanny Spunda, přírodovědná sekce s vedoucím dr. ing. B. Bergmannem, geopolitická sekce, kterou vedl dr. H. Mikula, sekce pro výtvarné umění pod vedením architekta a předsedy olomouckého *Metznerbund* Karla Fischera a psychologická sekce, kterou řídil psycholog dr. A. Jellinek. V době své existence se Společnosti pro současnou kulturu nepodařilo uskutečnit všechny stanovené cíle, resp. jejich uskutečnění nesplnilo očekávání. Recenzent Suchanek s lítostí poznamenává, že společnost nemohla v sezoně 1931/32 dokončit velkorysý plán představit uzavřený, celistvý obraz světa. Nevyvážený byl též počet přednášek, které společnost nabízela v jednotlivých ročnících. V porovnání s předešlým rokem (1931/32) se značně utlumila činnost společnosti, resp. došlo téměř ke stagnaci, jak napsal Heinrich Suchanek v červnu 1933. Tento trend se ukázal jako krátkodobý, neboť už o rok později byla práce společnosti pozitivně hodnocena. Není vyloučeno, že se na něm podílela i všeobecná hospodářská krize.²⁷⁰

²⁶⁹ Další výmluvný přehled o pestré přednáškové činnosti společnosti je otištěn v rámci recenze divadelní, koncertní a přednáškové činnosti v *Mährisches Tagblatt*. 7. 6. 1934, s. 3.

²⁷⁰ Blíže k vzniku a práci *Gesellschaft für zeitgenössische Kultur* viz: *Mährisches Tagblatt*. 6. 5. 1929, s. 2; 14. 9. 1929, s. 5; 16. 6. 1930, s. 64–65; 30. 5. 1931, s. 3; 4. 6. 1932, s. 3; 13. 6. 1933, s. 3; 17. 10. 1931, s. 6.

Německá dramatická společnost

Dalším spolkem pořádajícím přednášky byla již zmíněná Německá dramatická společnost. Za její přednáškovou činností stál záměr vzdělávat divadelní publikum. Společnost uspořádala např. od podzimu roku 1924 cyklus kurzů a přednášek o divadle s cílem seznámit veřejnost s nejvýznamnějšími díly světové literatury, hudbou i divadelním uměním. O jevištní hudbě přednášela Angela Drechsler,²⁷¹ dr. Heinrich Suchanek hovořil o Shakespearovi a prof. Rudolf Tallaschek o Olomouci jako o divadelním městě.²⁷² Během literárních večerů v březnu 1928 přednášel Otto Babler o moderní české lyrice a prezentoval několik ukázek, které byly přednášejícím přeloženy a recitovány členkou Německé dramatické společnosti.²⁷³

Společnost přátel umění

Společnost přátel umění se zaměřila především na přednášky s uměleckou, resp. kunsthistorickou tematikou. Společnost se snažila získat jako přednášející nejen nadšené laiky z řad vlastních členů (např. Friedrich Grosse st., Dr. Johann Kux), ale též odborníky, což bylo z finančních důvodů problematické. Za přednášku Dagoberta Freye s tématem *Das Wesen der deutschen Baukunst* v listopadu 1922 musela společnost např. zaplatit 500 Kčs. V zápisu z valné hromady z června 1930 se můžeme dočíst, že pozvání vynikajícího přednášejícího by si nemohl spolek dovolit kvůli vysokým nákladům. Zřejmě proto bylo na zasedání spolku v říjnu 1924 navrženo, aby byl historik umění prof. Richard Hamann z Marburgu pozván na přednášku jen tehdy, pokud by zrovna pobýval

²⁷¹ Angela Drechsler byla mj. recenzentka deníku *Mährisches Tagblatt*. Blíže k Angele Drechsler viz Zimprich, R.: Angela Drechsler gestorben. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 9, 1961, s. 9.

²⁷² Rudolf Tallaschek byl předsedou divadelního spolku. Blíže k jeho osobě viz: Oberstudiendirektor Rudolf Tallaschek. In: *Olmützer Blätter*, č. 10, roč. 20, 1972, s. 138–139.
Nachruf auf Rudolf Tallaschek. Tamtéž, s. 140.
Olmützer Gedenktage - Rudolf Tallaschek. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 34, 1986, s. 29.

²⁷³ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 1. 10. 1924, s. 5; 5. 3. 1928, s. 3.
Přednáška Ottý Bablera nebyla jediná, která se pokusila seznámit německé posluchače s českou literární tvorbou. Srovnej *Mährisches Tagblatt*. 20. 3. 1929, s. 5.

v regionu. K tomu ale nedošlo. Kvůli nedostatku finančních prostředků se např. neuskutečnila ani plánovaná přednáška Rudolfa Hönigschmida *O moravském baroku* v roce 1927. K významným přednáškám, které spolek uspořádal v meziválečném období, patřila na počátku roku 1923 přednáška vídeňského historika umění prof. Hanse Tietze *Gobelin v umění (Der Gobelin in der Kunst)*, na podzim téhož roku přednáška ředitele opavského muzea dr. Edmunda Wilhelma Brauna *Umělecký vývoj německého porcelánu v 18. století (Die künstlerische Entwicklung des deutschen Porzellans im 18. Jahrhundert)*, dále přednáška prof. Viktora Oppenheimera z Brna v dubnu 1925 *Módní výstřelky (Modetorheiten)* a v říjnu 1932 přednáška architekta Josefa Hoffmanna *Moderní dům, moderní bydlení (Moderne[s] Haus, moderne Wohnung)*.²⁷⁴

Olomoucká antroposofická skupina

Filozofickým otázkám i jiným tématům (*Antroposofie a filosofie a Antroposofie a morálka*, listopad 1934) se zejména ve třicátých letech věnovala ve svých přednáškách olomoucká antroposofická skupina, která byla založena pravděpodobně na počátku dvacátých let.²⁷⁵ Z počáteční jednotné skupiny se postupně vykryštovaly skupiny dvě. Jako česká se dá označit skupina kolem majora Chlubny. Skupina kolem Antonína Kubise, která více stála za přednáškami pro německé obecnostvo, byla česko-německo-židovská. Historik umění P. Zatloukal označuje tuto společnost za „ostrov tolerance.“²⁷⁶ K jejím členům patřili např. Johanna Spunda (básnířka, knihovnice německé knihovny a recenzentka), Rudolf Michalik (malíř a grafik) nebo Anna Mastná (rotariánka, sběra-

²⁷⁴ Viz blíže: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6–126).

Mährisches Tagblatt. 21. 1. 1933, s. 4.

Maliva, J.: *K vědomí duchovní kontinuity. (První umělecko-historické přednášky v Olomouci)*. c. d., s. 94–96.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*. Habilitační práce. c. d., s. 87, 180–181.

Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci*. Rigorózní práce. c. d., s. 84.

²⁷⁵ Olomouc byla podle Davida Vody jedním z center antroposofického hnutí v Československu. Blíže ke vzniku skupiny: Voda, D.: *Rudolf Michalik (1901–1993)*. Diplomová práce. c. d., s. 22–23.

²⁷⁶ Srovnej Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. c. d., s. 210.

telka, ochránkyně zvířat). Antroposofické hnutí v Olomouci skončilo s nástupem totality a po vzniku Protektorátu Čechy a Morava mohlo existovat jen ilegálně. Za zmínku stojí debata s Oswaldem Spenglerem v listopadu 1935, kterou uspořádala antroposofická skupina společně se Společností pro současnou kulturu.²⁷⁷ Přednášky se dle kritiky z roku 1935 obracely jen k malému okruhu zájemců.²⁷⁸

Poznámka: Engelmannův kroužek

Bez připomenutí by neměl zůstat tzv. *Olmützer Kreis* nebo Engelmannův kroužek, který vznikl spontánně. Jeho začátky se datují zřejmě do prvních let první světové války. V Engelmannově kroužku se neformálně sdružovali zájemci o kulturu, umělci i myslitelé, především z německy mluvící židovské komunity v Olomouci. Členové skupiny se setkávali většinou v bytě rodiny Engelmannů. Kroužek se aktivně zapojil do uměleckého i kulturního života a zaujímal odmítavý postoj k nacionalismu a autoritářství. Ve dvacátých letech navázal kontakt s bilingvní společností Filosofická jednota, kterou vedl Josef Ludvík Fischer, i s jinými uskupeními patřícími k olomoucké české intelektuální komunitě. Členy skupiny, kteří pocházeli převážně z Olomouce a z okolí, spojovaly především přátelské vztahy a společné intelektuální zájmy. Vedle ústřední osoby, architekta Paula Engelmanna²⁷⁹ a jeho sourozenců malíře a kreslíře Petra a ilustrátorky dětských knih Anny, mezi nimi najdeme například malíře Oskara Hellera, dále architekta a malíře Jacques Groaga, malíře Fritze Reichela nebo filosofa Friedricha Patera, jehož kniha *Alles und Eins* (1930) byla diskutována mezi olomouckými

²⁷⁷ Blíže k činnosti antroposofické skupiny kolem Antonína Kubise a k činnosti Rudolfa Michalíka viz Voda, D.: *Rudolf Michalik (1901–1993)*. Diplomová práce. c. d., s. 22–31.

²⁷⁸ Viz *Mährisches Tagblatt*. 30. 5. 1936, s. 4–5.

²⁷⁹ Blíže k osobě Paula Engelmanna viz články o něm v: *Lexikon deutschmährischer Autoren* (Bakacsy, J.: Paul Engelmanna) a v *Architektenlexikon Wien 1770–1945* (Scheidl, I.: Paul Engelmanna). Oba články zahrnují další literaturu k jeho životopisu a dílu. Viz Bakacsy, J.: Paul Engelmanna. In: I. Fiala-Fürst, J. Krappmann (ed.). *Lexikon deutschmährischer Autoren. Beiträge zur mährischen deutschsprachigen Literatur*. 5. svazek. Olomouc 2002, Engelmanna Paul 2002/1–2002/6. Scheidl, I.: Paul Engelmanna. In: *Architektenlexikon Wien 1770–1945*. [online]. [cit. 2. února 2014]. Dostupné na internetu: http://www.architektenlexikon.at/de/idx_E.htm

německými a českými intelektuály. Friedrich Pater přispěl nejen k literární estetice, ale též k intelektuálnímu sblížení obou národností. Společně s Ottou Františkem Bablerem zprostředkoval kontakt mezi Engelmannovým kroužkem a Filosofickou jednotou. Nejvýznamnější literární osobností, která vyšla z této skupiny, byl dramatik Max Zweig a k dalším členům patřil například továrník Emo Groag s chotí Gertrude. Stopu zanechal Engelmannův kroužek patrně též v díle Ludwiga Wittgensteina, který navštívil setkání skupiny v roce 1916 během svého půlročního pobytu ve městě. Vliv na Wittgensteinův *Tractatus logico-philosophicus* měly především diskuse s Paulem Engelmannem. Podle J. Bakacsy měla filosofická témata pro Paula Engelmana velký společenskopolitický význam.²⁸⁰ Domnívala se, že veřejné filozofování v tehdejší Olomouci znamenalo především „*politické angažmá v debatě o asimilaci a sionismu.*“²⁸¹ Paul Engelmann se zapojil do debaty svými projevy, články a veřejnými dopisy.²⁸² Význam Engelmannova kroužku spočíval v tom, že na jedné straně „*představoval v tehdejší konzumní německé společnosti vskutku elitu*“,²⁸³ na druhou stranu z něj vyšli průkopníci z oblasti architektury, hudby, literatury, filosofie aj.²⁸⁴ Jeho význam pro Olomouc zdůraznil též potomek rodiny Briessových Harry J. Benton, který se v předmluvě ke knize M. Viktoříka *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu (od 60. let 19. století do roku 1948)* zmiňuje o Olomouci jako o kul-

²⁸⁰ Podklady k poznámce Engelmannův kroužek poskytly především články Ludvíka E. Václavka o Engelmannově kroužku a o německé literární kultuře. Srovnej: Václavek, L.: *Der Engelmann-Kreis in Olmütz.* c. d., s. 189–198.

Václavek, L.: *Německá literární kultura.* c. d., s. 185–188.

Dále srovnej: Prokop, U.: *Das Architekten- und Designer-Ehepaar Jacques und Jacqueline Groag.* c. d., s. 14.

Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura.* c. d., s. 204.

Bakacsy, J.: c. d., Engelmann Paul 2002/1.

²⁸¹ Originál citátu: „(...) *politisches Engagement in der Auseinandersetzung zwischen Assimilation und Zionismus.*“ Viz Bakacsy, J.: c. d., Engelmann Paul 2002/2.

²⁸² Viz tamtéž.

²⁸³ Originál citátu podle L. Václavka: „(...) *in der damals konsumorientierten deutschen Gesellschaft eine wahrhafte Elite.*“ Viz Václavek, L.: *Der Engelmann-Kreis.* c. d., s. 190. L. Václavek cituje z článku M. Wahrhaftig: *Deutsches und österreichisches Architekturerbe in Israel.* In: *Kunst und Kirche*, č. 4, 1986, s. 256.

²⁸⁴ Srovnej Václavek, L.: *Německá literární kultura.* c. d., s. 185.

turním středisku a o *Olmützer Kreis* říká: „*Stala se [Olomouc] centrem kultury a umění a mnoho slavných umělců, skladatelů a architektů navštívilo Olomouc, aby se mohli zúčastnit dění v Olmuetzer Kreis.*”²⁸⁵ Citace trefně ozřejmuje význam tohoto neformálního sdružení. K zániku Engelmannova kroužku přispěly jistě politické a společenské poměry ve střední Evropě ve třicátých letech (především v Německu, Rakousku a Československu). Ústřední osobnost kroužku, Paul Engelmann, emigroval v roce 1934 do Palestiny. Jeho bratr Peter opustil Berlín, kde žil několik let, krátce po převzetí moci Hitlerem a *NSDAP* v roce 1933. Usadil se ve Vídni, odkud se po anšlusu Rakouska v roce 1938 vrátil do Olomouce. Na jaře 1939 spáchal Peter Engelmann se svou manželkou sebevraždu. Anny Engelmann zemřela v roce 1942 v koncentračním táboře Malý Trostinec u Minsku.²⁸⁶

---

²⁸⁵ Originál citátu: „*It had become a center of culture and the arts and many of the famous artists, composers and architects visited Olomouc in order to take part in the ‚Olmuetzer Kreis‘.*” Viz Benton, H. J.: Preface. In: *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu (od 60. let 19. století do roku 1948)*. M. Viktořík. Olomouc 2007, s. 9.

²⁸⁶ Srovnej Václavek, L.: *Německá literární kultura*. c. d., s. 185.

4. SPOLKOVÁ ČINNOST NĚMECKÉHO DIVADELNÍHO SPOLKU V OLOMOUCI

4.1 Vznik, účel a činnost spolku před převratem

Německý divadelní spolek v Olomouci byl moravským místodržitelstvím úředně povolen po úpravě předložených stanov 7. října 1911.²⁸⁷ Kvůli obtížím s moravským místodržitelstvím se konalo zakládající shromáždění spolku teprve 13. dubna 1913 v německém Kasinu. Nový spolek měl dva úkoly. Prvním bylo zachování a podporování německé divadelní činnosti v Olomouci. Podle stanov se vztahovala péče o německé divadlo nejen na udržení divadla, ale též na jeho zařízení a chod. Druhým byla realizace stavby nové budovy německého divadla. Byl řízen spolkovým výborem, který měl dvanáct členů (z toho bylo deset z řad spolkových členů, jeden z městské správy a jeden z městské spořitelny). Členové ve vedení byli voleni na valné hromadě na jeden rok, a to opakovaně. Valná hromada se konala podle stanov každoročně. Užší vedení sestávalo z předsedy spolku a jeho zástupce, dále zapisovatele, pokladníka a archiváře. Ostatní členové tvořili poradní sbor. Spolkový výbor se musel zodpovídat před valnou hromadou, která měla spolurozhodovací právo ve všech důležitých záležitostech. Mimořádné valné hromady se mohly konat jednak z iniciativy vedení spolku, jednak na základě přání členů (minimálně třicet osob). Členové mohli být řádní, ti platili šest korun členského příspěvku ročně a přispívající, kteří platili jen dvě koruny ročně. Podle výše příspěvků se dále rozlišovalo mezi zakladateli-dárci (*Stifter*) s minimálním jednorázovým příspěvkem ve výši 1 000 korun a zakladateli (*Gründer*) s minimálním jednorázovým příspěvkem ve výši 500 korun. Členy se mohli stát i cizinci. Zvláště bylo zdůrazňováno, že spolek je otevřen mužům i ženám. V této souvislosti je zajímavé, že pro pouhé

²⁸⁷ První žádost o založení divadelního spolku, kterou podali tajemník obchodní komory dr. Hans Krick a Adolf Heeg 25. 8. 1911 byla odmítnuta, poněvadž stanovy nespĺnily požadavky spolkového zákona z 15. 11. 1867 § 6 (R. B. Bl. Nr. 134). Nebyla například přesně určena práva přispívajících členů a povinnosti čestných zakladatelů-dárců (*Stifter*), zakladatelů (*Gründer*) a přispívajících členů. Viz SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

členství ve spolku nebyla německá národnost závazná, což ale neplatilo pro členy spolkového výboru, kteří museli být německé národnosti. Skutečnost, že se Německý divadelní spolek považoval spíše za spolek zaměřený na německy mluvící obyvatelstvo, potvrzuje nejen ustanovení jednacího jazyka spolku, kterým byla němčina, a slovo „německý“ v názvu spolku,²⁸⁸ nýbrž též ustanovení pro rozpuštění spolku, jak dokládá následující výtah z § 18 spolkových stanov: *„Žádost o změnu německého jednacího jazyka nebo jeho zrušení je třeba posuzovat jako žádost o zrušení spolku.“*²⁸⁹ Změna jednacího jazyka tímto nebyla možná a zároveň bylo zaručeno, že Německý divadelní spolek bude sloužit německým divadelním zájmům. Není proto divu, že se stanovilo, aby v případě rozpuštění přešel majetek spolku do rukou kuratoria (vytvořeného z členů posledního spolkového vedení), jehož členové museli být německé národnosti. Finanční prostředky na realizaci svých cílů chtěl spolek získat pomocí členských příspěvků, dobrovolných darů, sbírek, příležitostných představení, oslav, loterií i úroků z fondů. Oznámení spolku musela být též zveřejněna v německém tisku, který spolek určil.²⁹⁰

Na zakládající schůzi byli do vedení výboru zvoleni Hedwig May, Mäda Primavesi, císařský rada Max Deutsch, dr. Franz Eisenbeißer, místostarosta Josef Föhner, ředitel Theodor Knaute, Max Kreß, dr. Hans Krick, redaktor *Mährisches Tagblatt* Emanuel Ulrich. Městskou správu reprezentoval radní Adolf Heeg a spořitelnu Friedrich Grosse. Původně měla být posádka zastoupena též jedním členem ve výboru, ale nakonec k tomu z neznámých důvodů nedošlo. Do užšího vedení spolku byli 15. května 1913 zvoleni dr. Krick (předseda), Hedwig May (místopředsedkyně), Theodor Knaute (zapisovatel), Max Deutsch (pokladník) a Emanuel Ulrich (archivář).²⁹¹

²⁸⁸ Blíže ke stanovám a účelům spolku viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94). *Mährisches Tagblatt*. 14. 4. 1913, s. 2.

²⁸⁹ Originál citátu: *„Ein Antrag auf Abänderung oder Aufhebung der Bestimmung über die deutsche Verhandlungssprache ist als Antrag auf Auflösung des Vereines zu behandeln.“* Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

²⁹⁰ Viz § 5, 8, 19 stanov Německého divadelního spolku v Olomouci. Tamtéž.

²⁹¹ Viz blíže: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Podle účastníků zakládající schůze se mělo prosazení spolkových záměrů dosáhnout pomocí aktivní činnosti, která měla vést na jedné straně k většímu zájmu obyvatel, na druhé straně aktivním přístupem k sestavení repertoáru (to byla reakce na divadelní program sezony 1912/13, kdy nebyla věnována klasickému umění odpovídající pozornost). Dalším prostředkem mělo být zavedení speciálních představení. Materiální základ pro stavbu divadelní budovy, která byla druhým záměrem spolku, tvořil odkaz Alberta Redlicha, který daroval jistý finanční obnos k vytvoření fondu na postavení divadla. Nominální hodnota této částky dosáhla v dubnu 1918 výše 49 028 korun. Ihned začátkem nové sezony v roce 1913 začal spolek aktivně reklamou a 18. září 1913 nechal zveřejnit v *Mährisches Tagblatt* apel na přátele a podporovatele německého divadla. Německé obyvatelstvo v Olomouci bylo vyzváno k návštěvám divadelních představení a k zakoupení předplatného, což bylo považováno za národní povinnost vůči „úctyhodnému stáří kulturní instituce“ a také umožňovalo klást vyšší nároky na kvalitu repertoáru (právě množství zakoupených předplatných a počet diváků „platil“ na ředitele divadla a následně sestavení repertoáru). Budova divadla měla zcela přirozeně pro německé obyvatele města velký význam.²⁹²

Podle zprávy z valné hromady z dubna 1918 měla první světová válka na olomoucký spolkový život ochromující vliv. I v tomto nelehkém období byl však spolek natolik úspěšný, že byl schopen vytvořit základ pro plné znovuoživení spolkové činnosti. Hlavním cílem bylo postavení nové divadelní budovy. Do spolkového výboru byli zvoleni Hedwig May, Mäda Primavesi, Max Deutsch, Josef Föhner, Max Kreß, dr. Hans Krick a Emanuel Ulrich, chrámový prelát hrabě Mels-Colloredo, dr. Theodor Straßnik von Straßenheim a prof. Rudolf Tallaschek. Do vzniku první Československé republiky spočívala činnost spolku především v agitaci ke zvýšení počtu divadelních návštěvníků, k podpoře vysoce kvalitního divadla a k výstavbě jeho nové budovy.²⁹³

Mährisches Tagblatt. 14. 4. 1913, s. 3.

²⁹² Viz blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Mährisches Tagblatt. 14. 4. 1913, s. 2; 18. 9. 1913, s. 4; 29. 4. 1918, s. 5.

²⁹³ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 29. 4. 1918, s. 5.

Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 28.

4.2 Německý divadelní spolek v Olomouci v období první Československé republiky

4.2.1 Soužití Německého divadelního spolku a Družstva českého divadla

Moravská divadelní scéna v době vzniku Československa měla podle J. Štefanidese základy v osmnáctém a devatenáctém století. Tvořila ji městská divadla v Brně, Jihlavě, Olomouci, Uherském Hradišti a ve Znojmě. Na začátku dvacátého století se přidalo ještě městské divadlo v Ostravě. V uvedených divadlech se hrálo až na výjimky výhradně německy i přesto, že v těchto městech žili i česky mluvící obyvatelé. Proto bylo české divadlo na Moravě podle K. Wessely nuceno hrát v adaptovaných hostincích nebo v místním Národním domě.²⁹⁴ Změna politických poměrů v roce 1918 se pochopitelně projevila též v otázce využití olomouckého divadla pro česká divadelní představení, resp. převzetí divadla a divadelního provozu Družstvem českého divadla. Dle K. Wessely pocítilo německé divadlo politické změny obzvlášť na Moravě, zejména v těch městech, která byla kdysi pod německou městskou správou. Týkalo se to jednak provozovatele divadla, jednak divadelní budovy. Stejně jako např. v Brně, ve Znojmě nebo v Ostravě bylo i v Olomouci provozovatelem německého divadla město. Tuto jeho funkci musely po převratu nahradit divadelní spolky, které ale bylo nutné většinou teprve založit. Další změna se týkala divadelních budov, které byly zpravidla majetkem měst a na které vznesly české divadelní spolky nárok.²⁹⁵ Obecným důsledkem politické situace pro německé divadlo v Čechách a na Moravě bylo uzavření mnoha divadel, resp. omezení jejich provozu. Podle H. Haider-Pregler mohla na Moravě dále disponovat stálým německým reper-

²⁹⁴ Srovnej: Štefanides, J.: Tvůrčí stereotypy provinčního divadla na Moravě v 19. století. In: J. Štefanides (ed.). *O divadle 2008, Příspěvky pronesené na teatrologických konferencích v Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci: O divadle na Moravě a ve Slezsku III, Olomouc 8. října 2008: Paměť divadla, Olomouc 9.–10. října 2008.* (dále jen: *O divadle 2008.*) Olomouc 2009, s. 53.

Wessely, K.: Identitäten im Umbruch. Die Situation an den mährischen Theatern nach 1918. (dále jen: Identitäten im Umbruch.) In: *O divadle 2008.* Tamtéž, s. 60.

²⁹⁵ Viz Wessely, K.: Tamtéž, s. 59–60.

toárem jen německá divadla v Ostravě a v Brně.²⁹⁶ V Olomouci bylo bezprostřední převzetí městského divadla Družstvem českého divadla znesnadněno tím, že městské zastupitelstvo ještě v březnu 1917 uzavřelo s bývalým opavským ředitelem dr. Robertem Schliessmannem-Brandtem nájmní smlouvu na tři roky (končící v dubnu 1920), což umožňovalo udržení stálého německého divadelního souboru na další dvě plnohodnotné německé divadelní sezony (sedm měsíců), kdy se hrálo denně.²⁹⁷ Zahájení první české divadelní sezony se stálým souborem se proto konalo teprve v září 1920. Německý divadelní spolek si byl vědom toho, že změna politických poměrů by ohrožovala i fungování německého divadla (včetně jeho stálého divadelního souboru), a proto se v této otázce neúspěšně obrátil už v polovině října 1918 na městské zastupitelstvo a na správní komisi s žádostí o přenechání nájmu na šest let. První rozhodnutí, které nakonec určilo do jisté míry směr budoucího vývoje německého divadla, bylo usnesení městského zastupitelstva ze dne 9. září 1919, jež povolilo Německému divadelnímu spolku v Olomouci využívat městské divadlo čtyři měsíce v roce.²⁹⁸ Tomu předcházela dvě

²⁹⁶ Blíže k situaci německých divadel bezprostředně po převratu srovnej následující disertace k německým divadlům v Praze, Ostravě a v Brně:
Haider-Pregler, H.: *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau von den Anfängen bis 1944*. (dále jen: *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau*.) Wien, 1965. Disertační práce. Universität Wien, Philologische Fakultät, s. 121–123.

Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit*. Wien, 1993. Disertační práce. Universität Wien, Grund- und Integrativwissenschaftliche Fakultät, s. 105–106.

Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 85–91.

²⁹⁷ Viz *Statistická ročenka hlavního města Olomouce*. 6. svazek. c. d., s. 345. Družstvo českého divadla se snažilo, aby mohlo převzít městské divadlo už od zimní sezony 1919/20. Jeho úsilí skončilo neúspěchem, jednak žádal ředitel Schliessmann-Brandt příliš vysokou denní úhradu, jednak respektovali zastupitelé na radnici smlouvu, kterou s ním město uzavřelo v březnu 1917. Srovnej: Zamykal, L.: Když jsme zakládali olom[o]ucké české divadlo. In: Družstvo českého divadla (ed.). *Přehled práce Družstva českého divadla v Olomouci za léta 1920–1930*. Olomouc 1930, s. 16. Čičatka, J.: České divadlo v Olomouci v letech 1920–1940. In: Družstvo českého divadla (ed.). *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920–1940*. Olomouc 1941, s. 77. Drlík, J.: Finance Družstva českého divadla v uplynulém dvacetiletí (1920–1940). In: *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920–1940*. Tamtéž, s. 37.

²⁹⁸ Srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 30. 9. 1919, s. 3.
Deutsche Zeitung. 11. 11. 1919, s. 2.

rozhodnutí správní komise z 2. dubna 1919, která stanovila, aby bylo městské divadlo pronajato Družstvu českého divadla od 1. května následujícího roku na šest let. Vzhledem k blížícím se komunálním volbám bylo zemským výborem anulováno a obnoveno městským zastupitelstvem na konci září 1919.²⁹⁹ Druhé rozhodnutí správní komise z 2. června 1919 se vztahovalo na využití městského divadla pro německá představení. Bylo dosaženo kompromisu, který určil německému divadlu hrací dobu na čtyři měsíce ročně. To byl do určité míry úspěch v porovnání s dřívější žádostí, podle které měl nový nájemce, tedy české divadelní družstvo, právo přenechat budovu divadla německému divadlu v období letních prázdnin. Stanovení termínu německé divadelní sezony bylo podle tohoto rozhodnutí ponecháno na domluvě mezi českým a německým divadelním spolkem.³⁰⁰ Po zářijovém definitivním rozhodnutí o pronájmu městského divadla Družstvu českého divadla začala jednání mezi Německým divadelním spolkem a Družstvem českého divadla o termínu německé divadelní sezony a o jednotlivých právech a povinnostech, která byla završena dalším rozhodnutím městského zastupitelstva z 19. ledna 1920. To určilo německou divadelní sezonu 1920/21 a přidělilo Německému divadelnímu spolku v Olomouci pro německá představení období od 1. března 1921 do 1. července 1921. Divadlo bylo na šest let (1. 5. 1920 – 30. 4. 1926) pronajato Družstvem českého divadla včetně kostýmů a dekorací. Tato smlouva se nevztahovala na sál Reduty a prostory firemních obchodů. Družstvo nemuselo platit nájem a město platilo náklady spojené s osvětlením, topením a obsluhou železné opony. Za to se Družstvo českého divadla zavázalo, že přenechá divadlo za stejných podmínek včetně příslušenství Německému divadelnímu spolku. Německý divadelní spolek neměl, s výjimkou přiděleného období, nárok na využití divadla a jeho vybavení (*fundus*). Vzhledem k časové fixaci německé divadelní sezony v následujících letech bylo ustanoveno, že se

²⁹⁹ Podle zprávy v deníku *Mährisches Tagblatt* anuloval zemský výbor usnesení vzhledem k měnícím se poměrům, tím měl údajně na mysli vítězství sociální demokracie v komunálních volbách. Viz *Mährisches Tagblatt*. 30. 9. 1919, s. 3. Též autoři článku *Deutsches Theaterleben in Olmütz* uvádějí, že o předání divadla bylo rozhodnuto v létě 1919 po volbách do městského zastupitelstva. Viz Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 28.

³⁰⁰ Srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 3. 6. 1919, s. 4; 30. 9. 1919, s. 3.

Družstvo českého divadla má dohodnout přímo s Německým divadelním spolkem. V případě, že by se oba spolky nebyly schopny domluvit, měla rozhodnout městská rada. Kromě toho byla Německému divadelnímu spolku na první sezony povolena subvence ve výši 25 000 korun, o kterou požádali městští zastupitelé Grün, dr. Hochwald a dr. Sallinger.³⁰¹ Jak už bylo zmíněno, představitelé obou spolků vedli jednání o způsobu budoucího společného využívání divadelní budovy a pro důkladné řešení této otázky byl navíc zřízen městský divadelní výbor pod vedením F. Smrčka. Německý divadelní spolek reagoval na usnesení městského zastupitelstva z 29. září 1919 dopisem divadelnímu výboru, v němž předložil své požadavky a přání, která měla být zahrnuta do finálního návrhu smlouvy. Spolek požádal na čtyři měsíční divadelní sezony o výhradní dispoziční právo a o uzavřeném podzimním období od 1. září do 31. prosince. V době, kdy bude městské divadlo k dispozici Družstvu českého divadla, bylo požadováno, aby sál Reduty byl kdykoliv k dispozici Německému divadelnímu spolku. Ve stejném období měla být městská kapela (zcela nebo částečně) k dispozici Německému divadelnímu spolku. V obou případech měly být upřednostňovány zájmy olomouckého Německého divadelního spolku. Po dohodě s Německým divadelním spolkem měly i ostatní olomoucké německé spolky užívat stejné zvýhodnění jako divadelní spolek. Dále byla vyslovena žádost o roční subvenci a poskytnutí stejných výhod, jaké náležely Družstvu českého divadla. Vzhledem k inventáři divadla a Družstva českého divadla si (za finanční odměnu) nárokoval Německý divadelní spolek v Olomouci právo, aby mu byl inventář k dispozici během celé německé divadelní sezony (a mimo sezonu podle možností). Další bod seznamu požadavků se týkal práva na využití prostoru divadla po postavení plánované nové budovy. Podle představ Německého divadelního spolku měla stará budova být k dispozici jemu, a to bez zvláštních nároků. Pokud šlo o sál Reduty, městskou kapelu a inventář, naznačil, že by byl ochotný se vůči Družstvu českého divadla zachovat vstřícně.³⁰² Požadavky a přání Německého divadelního spolku

³⁰¹ Viz blíže: *Statistická ročenka hlavního města Olomouce. 4. svazek. c. d., s. 345. Deutsche Zeitung.* 11. 11. 1919, s. 2.

Mährisches Tagblatt. 20. 1. 1920, s. 4.

³⁰² Srovnej: *Mährisches Tagblatt.* 10. 11. 1919, s. 3.

v Olomouci se týkaly i otázky nalezení oboustranně uspokojivého řešení. Jednalo se o časovou fixaci německé divadelní sezony, o právo na využití sálu Reduty a dále šlo o městskou kapelu i nárok na městskou subvenci. Nejpalčivější otázkou z pohledu olomouckého Německého divadelního spolku bylo stanovení přesného termínu německé divadelní sezony. Poněvadž bylo známo, že se v Evropě v letních měsících nehraje, byla divadelní sezona o dva měsíce kratší než regulérní kalendářní rok. Německý divadelní spolek v Olomouci proto požádal, aby mu byly zaručeny přidělené čtyři měsíce, ve kterých obvykle probíhá divadelní sezona. Oproti tomu chtělo Družstvo českého divadla ustanovit konkrétní termín německé divadelní sezony na základě standardního kalendářního roku.³⁰³ Tento spor byl ovlivněn tím, že nejvýhodnější dobou pro provoz divadla byly měsíce od září do poloviny března. Potom už obvykle zájem o divadlo klesal, protože na jaře a v létě se návštěvníci více věnovali jiným aktivitám. Zcela pochopitelně upřednostňovali posezení v letních zahrádkách restaurací nebo cestování.³⁰⁴ Oprávněně byl proto pro českou stranu nepřijatelný německý návrh, který by zaručil německému divadlu nejlukrativnější měsíce, stejně jako pro německou stranu nebyly přijatelné české návrhy, které jednak přidělily Družstvu českého divadla měsíce od září do prosince a Německému divadelnímu spolku měsíce leden, únor, květen a červen. Tyto návrhy počítaly rovněž s německou sezonou začínající 15. března a končící 15. července 1921.³⁰⁵ Další návrh německé strany nabízel možnost, aby

---

Deutsche Zeitung. 11. 11. 1919, s. 2.

³⁰³ K této problematice srovnej blíže: články v *Mährisches Tagblatt*. 27. 12. 1919, s. 1–2; 26. 8. 1922, s. 2–3; 11. 6. 1921, s. 5.

³⁰⁴ Viz blíže: články v *Mährisches Tagblatt*. 20. 12. 1919, s. 4; 20. 1. 1920, s. 4; 9. 2. 1920, s. 1; 20. 1. 1921, s. 1–2; 12. 4. 1921, s. 4; 11. 6. 1921, s. 5; 10. 10. 1921, s. 2; 26. 8. 1922, s. 2 i v *Deutsche Zeitung* ze dne 4. 7. 1924, s. 5.

³⁰⁵ Blíže srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 27. 12. 1919, s. 1–2.

Zamykal, L.: Když jsme zakládali olom[ou]cké české divadlo. c. d., s. 20.

Radikální názor na délku české divadelní sezony publikoval J. Cell v deníku *Pozor* na začátku prosince 1919. Jeho článek byl zveřejněn v německém překladu. Podle něj J. Cell požadoval, aby česká divadelní sezona trvala od 1. října do 1. června. Viz Ein „Pozor“ – Artikel zur Theaterfrage. In: *Mährisches Tagblatt*. 4. 12. 1919, s. 3. Německý překlad nebylo možné srovnat s českým originálem v deníku *Pozor*, poněvadž ve Státním okresním archivu v Olomouci jsou k dispozici jednotlivé ročníky deníku *Pozor* jen za období 1921 až 1938. Ve Státní vědecké knihovně v Olomouci byla ke dni

probíhala od 1. února do 30. května 1921, čímž by oba spolky mohly využít výhodnější měsíce během divadelní sezony. Družstvo českého divadla mělo dále dostat po německé divadelní sezoně možnost posezonního období, což se nelíbilo Družstvu českého divadla. Na zasedání divadelního výboru v polovině prosince 1919 vyjádřila česká strana souhlas s tím, aby německá divadelní sezona začala už 1. března 1921, tedy v termínu, který by se podle rozhodnutí z 20. ledna 1920 stal definitivním pro zahájení německé divadelní sezony 1920/21.³⁰⁶ Proti tomuto rozhodnutí podal Německý divadelní spolek na začátku února 1920 stížnost u Moravského zemského výboru, kde mj. upozornil na to, že čeští městští zastupitelé hlasovali proti začátku německé divadelní sezony od 1. února 1921, přestože přední činitelé Družstva českého divadla považovali německou divadelní sezonu od 1. února do 30. května 1921 s následujícím českým divadelním posezonním obdobím za technicky proveditelnou. Kromě toho ignorovali přání prezidenta Masaryka, který delegaci města poradil, aby se v těchto otázkách chovali vůči olomouckým Němcům v zájmu dobrých vztahů vstřícně.³⁰⁷ Zájem o fixaci divadelní sezony německého divadla nejen pro sezony 1920/21 byl mj. důležitý i proto, že se uvažovalo o udržení stálého německého divadelního souboru. Avšak tyto snahy zkomplikovalo rozhodnutí městského zastupitelstva tím, že ponechalo stanovení termínu budoucích německých divadelních sezon na domluvě mezi oběma spolky. Proto není divu, že hned během první německé sezony (poté, co divadlo převzalo Družstvo českého divadla), byla v dubnu 1921 znovu nastolena otázka určení přesného období německé divadelní sezony na rok 1922. Podnětem k opětovným sporům byla žádost Družstva českého divadla o prodloužení české divadelní sezony 1921/22 na osm měsíců (končící

---

7. června 2012 vydání tohoto deníku z druhého pololetí roku 1919 neznámá. Podle deníku *Mährisches Tagblatt* byl článek v Pozoru zveřejněn 4. 12. 1919.

³⁰⁶ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 12. 1919, s. 4; 27. 12. 1919, s. 1–2.

Ještě 20. ledna 1920 se snažili němečtí zastupitelé v rámci zasedání zastupitelstva města prosadit, aby německá divadelní sezona mohla být zahájena už 15. února 1921; žádost byla zamítnuta. Srovnej *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1920, s. 4.

³⁰⁷ Viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Mährisches Tagblatt. 20. 1. 1920, s. 4; 26. 1. 1920, s. 3.

prvního května). Německý divadelní spolek měl pro své účely využívat budovu od května do srpna 1922.³⁰⁸ Ten s návrhem nesouhlasil ze stejných důvodů, které uvedl už během jednání o sezoně na rok 1921. Nový český návrh byl dokonce vnímán německou stranou jako pokus o úplnou likvidaci německého divadla, neboť, jak už bylo zmíněno, dva z těchto čtyř měsíců byly prázdninové, a červen patřil co do počtu návštěvníků tradičně k měsícům slabším, což se ukázalo v německé divadelní sezoně 1921. Ta byla z pohledu návštěvnosti považována za výbornou, neboť denně bylo vyprodáno, avšak v červnu klesl počet návštěvníků kvůli počasí.³⁰⁹ Následující jednání mezi Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem bylo dočasně přerušeno, protože česká strana nechtěla ustoupit od svých požadavků a akceptovat kompromis navržený německou stranou, který spočíval v tom, že by se Německý divadelní spolek vzdal měsíce března, pokud by mu byl poskytnut vhodný prostor pro divadelní provoz v měsících únoru a březnu. Pro německou stranu však nepřicházel v úvahu další přesun německé divadelní sezony do letních měsíců. Na žádost Družstva českého divadla měla tuto otázku řešit městská rada rozsudkem smírčího soudu. Německý divadelní spolek poslal městské radě memorandum, ve kterém upozornil na smluvně zaručené čtyři měsíce pro německou divadelní sezonu, jež měla proběhnout během desetiměsíční divadelní sezony, tedy do konce června. Německý divadelní spolek připomenul, že na rozdíl od Družstva českého divadla, kterému by byl v posezonním období k dispozici Národní dům s vhodným divadelním sálem, se Německý divadelní spolek nemůže o takovou instituci opřít. Městská rada rozhodla ve prospěch Družstva českého divadla a stanovila 10. června 1921 termín německé divadelní sezony na období od 15. dubna do 15. srpna 1922. Proti tomuto rozhodnutí podali němečtí zastupitelé neúspěšné odvolání, ve kterém rozsudek smírčího soudu zpochybnili.³¹⁰ To mělo platit pouze pro jednu sezonu. V létě

³⁰⁸ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1920, s. 4; 3. 6. 1919, s. 4–5; 12. 4. 1921, s. 4; 11. 6. 1921, s. 5.

³⁰⁹ Viz: Tamtéž. 12. 4. 1921, s. 4; 11. 6. 1921, s. 5.

³¹⁰ Viz k jednání o divadelní sezoně 1922 a rozsudek smírčího soudu srovnej blíže: Tamtéž. 11. 6. 1921, s. 5; 14. 6. 1921, s. 1; 27. 6. 1921, s. 2; 10. 10. 1921, s. 2; 11. 10. 1921, s. 3.

V žádosti o subvenci, se kterou se Německý divadelní spolek obrátil na Ministerstvo

1922 navrhlo Družstvo českého divadla řešení, které mělo v dalších letech přispět ke stabilitě. Družstvo českého divadla by přenechalo v divadelní sezoně 1922/23 od 18. září 1922 Německému divadelnímu spolku divadlo jedenkrát v týdnu (v pondělí) na německá divadelní představení, a to za honorář, který by odpovídal žánru (činohra nebo hudební představení) a pokrýval by režijní náklady a hudbu. Dodatečně by se mělo v červnu a červenci konat i německé posezonní divadelní období. Ukázalo se totiž, že německá divadelní sezona měla na jaře z finančního hlediska na provoz českého divadla, které se též ocitlo v nelehké situaci, negativní vliv. Hlavní body českého návrhu byly přijaty valnou hromadou na začátku září 1922, kdy se spolek rozhodl vzdát se uzavřené divadelní sezony. Německý divadelní spolek požadoval, aby kromě pondělních představení získal též plnohodnotné posezonní divadelní období. Divadelní výbor byl pověřen prosazením jeho brzkého začátku. Obě strany se nakonec domluvily na již zmíněných pondělních představeních a rovněž na posezonním období v červnu (pro německá divadelní představení).³¹¹ Tento kompromis nebyl pro Německý divadelní spolek zcela vyhovující. Spolek si byl vědom toho, že s přijetím návrhu Družstva českého divadla se vzdává faktické možnosti udržet si vlastní divadelní soubor a možnosti ovlivnit sestavení repertoáru, který by vyhovoval zájmu obecnosti i uměleckým nárokům. Olomoucký divadelní program by se stal závislým na repertoáru cizích pohostinských divadel. Dalším důvodem k nespokojenosti byla platba navržená pro jed-

---

školství a národní osvěty 31. března 1920, upozornil Německý divadelní spolek mj. na skutečnost, že v porovnání s Družstvem českého divadla není pro potřeby německého divadla k dispozici vhodný jiný sál než sál v městském divadle. Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

³¹¹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 26. 8. 1922, s. 2-3; 4. 9. 1922, s. 2.

Deutsche Zeitung. 27. 8. 1922, s. 3; 5. 9. 1922, s. 6.

Topolská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters* [b]. c. d., s. 310.

Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*, c. d., s. 29.

V březnu 1922 se konala jednání mezi Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem, ve kterých požádalo Družstvo českého divadla o další zkrácení německé divadelní sezony, což bylo odmítnuto a v novinách bylo apelováno na smířlivé Čechy v Družstvu českého divadla, aby valná hromada Družstva českého divadla nepodpořila tento požadavek. Usnesení valné hromady Družstva českého divadla by rozhodlo o národnostním smíru ve městě. Viz *Das zweischneidige Schwert*. In: *Mährisches Tagblatt*. 29. 3. 1922, s. 3.

notlivá pondělní představení, kterou měl platit Německý divadelní spolek Družstvu českého divadla. Tento návrh byl považován za pokus připravit Německý divadelní spolek o právo bezplatného využití divadla, které mu náleželo podle rozhodnutí městského zastupitelstva o smlouvě s Družstvem českého divadla z roku 1920. Důsledkem tohoto návrhu by bylo i dramatické snížení počtu uvedených divadelních představení ze současných 120 na pětadesát, a to i kvůli tomu, že by se do kalkulace nemohl zahrnout měsíc červenec. Podle této domluvy se pak odehrály dvě sezony (1922/23 a 1923/24), které ukázaly, že sezonní období v červnu bylo v roce 1924 finančně neúnosné, tudíž se německé divadlo do budoucna omezilo na pondělní představení a občasná páteční představení.³¹² V deníku *Deutsche Zeitung* byl nezdár sezonního období vysvětlen takto: „(...), jelikož příroda je příliš silná a svůdná milenka, letní měsíce mávají na pozdrav a i další okolnosti mluví proti tomu.“³¹³ Na začátku července 1924 byl Německý divadelní spolek v Olomouci konfrontován s požadavkem Družstva českého divadla, aby německé divadlo hrálo jen každé druhé pondělí. Vrcholem konfliktu bylo na konci září 1924 jednostranné vypovězení smlouvy Německému divadelnímu spolku, a to k 15. říjnu 1924. Spor byl vyřešen dohodou 9. října 1924. Podle ní se měla německá divadelní představení konat jako dříve, tedy v pondělí a občas v pátek. České požadavky byly v německých kruzích vnímány jako další neúnosný nátlak, a tím vzrostla potřeba postavit Německý dům, který by mj. fungoval jako nový „domov“ německého divadla.³¹⁴ Tento spor byl, se sympatiemi pro německé divadlo v Olomouci, sledován i v jiných německých denících v Československu, např. v pražském deníku *Bohemia* nebo v ostravském deníku *Ostrauer Zeitung*.³¹⁵ S blížícím se koncem smlouvy v roce 1926 sou-

³¹² Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 26. 8. 1922, s. 2–3; 4. 9. 1922, s. 2. *Deutsche Zeitung*. 27. 8. 1922, s. 3; 5. 9. 1922, s. 6; 4. 7. 1924, s. 5.

Bühnenbund (ed.). *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. Brünn 1932, s. 49.

³¹³ Originál citátu: „weil die Natur eine zu starke Nebenbuhlerin wird, die Sommerurlaube winken und viele andere Umstände dagegen sprechen.“ viz Nachwort zum Abschluß des deutschen Theaters. In: *Deutsche Zeitung*. 4. 7. 1924, s. 5.

³¹⁴ Viz blíže k tomuto tématu: Tamtéž.

Mährisches Tagblatt. 1. 10. 1924, s. 4; 2. 10. 1924, s. 4; 4. 10. 1924, s. 1; 10. 10. 1924, s. 3.

³¹⁵ Viz blíže: *Ostrauer Zeitung*. 1. 10. 1924, s. 2; 2. 10. 1924, s. 2–3.

visela též nová regulace práv na využití budovy divadla olomouckým Německým divadelním spolkem. Debaty o podobě smlouvy začaly už na jaře 1924, protože smlouva nevyhovovala ani Družstvu českého divadla ani městu. Cílem bylo nahradit starou smlouvu novou dohodou, a to ještě před skončením její platnosti. Výbory městského zastupitelstva proto vypracovaly návrh, který stanovil délku smlouvy na dvanáct let, přestup městské kapely k Družstvu českého divadla, dále převzetí sálu Reduta a jeho přístěnku do správy Družstva českého divadla, zaručil přednostní nájemní právo firmám, které měly v budově pronajaté obchodní prostory (Strobl & Mader, Hrachovina & Večerka) a určil, že smlouva mezi Německým divadelním spolkem a Družstvem českého divadla má být integrální součástí smlouvy mezi městem a Družstvem českého divadla. Město se mělo současně zavázat k přidělení podpory Družstvu českého divadla. Navržená smlouva byla na zasedání výborů městského zastupitelstva kritizována, a to jak z české, tak z německé strany. Problematickými body byly délka smlouvy, výše subvence, využití městské kapely a sálu Reduta.³¹⁶ Divadlo bylo 8. června 1925 znovu na šest let pronajato Družstvu českého divadla a v § 9 této smlouvy bylo Německému divadelnímu spolku zaručeno využití divadla na tři měsíce. Bylo stanoveno, že německá divadelní sezona nemusí být pořádána v jednom časovém bloku. Tímto nabyla platnosti úmluva mezi Německým divadelním spolkem a Družstvem českého divadla z 16. prosince 1924, což v praxi znamenalo, že do roku 1941 se německá divadelní představení hrála pravidelně vždy v pondělí a někdy také v pátek.³¹⁷

Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit*. Disertační práce. c. d., s. 106.

³¹⁶ Blíže viz: *Mährisches Tagblatt*. 29. 10. 1924, s. 3; 20. 12. 1925, s. 4; 27. 12. 1925, s. 4. Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 29. *Statistická ročenka hlav. města Olomouce*. 8. svazek. Olomouc 1925, s. 341.

Deník *Mährisches Tagblatt* informoval 29. října 1924 o tom, že navýšení subvence (z 50 000 na 600 000 korun) pro Družstvo českého divadla by měl podle představ Družstva doprovázet přestup městské kapely do služeb Družstva českého divadla. Viz *Mährisches Tagblatt*. 29. 10. 1924, s. 3.

³¹⁷ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 27. 2. 1925, s. 4; 28. 4. 1925, s. 3; 6. 3. 1926, s. 4–5. Zimprich, R.: *Vom deutschen Theaterleben in Olmütz*. In: *Nordmährisches Heimatbuch*. *Nordmährische Kulturstelle*, roč. 14, 1967, s. 57.

S Družstvem českého divadla byla smlouva prodloužena ještě dvakrát. Smlouvy byly uzavírány vždy na šest let, a to v roce 1932 (22. 2.) a v roce 1938 (21. 3.). Smlouva

Jablkem sváru mezi oběma spolky bylo především stanovení termínu české a německé divadelní sezony. Jako problematické se ukázalo také využití městské kapely, kterou si nárokoval Německý divadelní spolek pro celou německou sezonu s poukazem na fakt, že městská kapela je z jedné třetiny financována z daní německých obyvatel. Na to však nechtělo přistoupit Družstvo českého divadla, protože městskou kapelu potřebovalo pro pohostinská představení v okolních městech (např. v Prostějově, Přerově), a proto německé divadlo mělo mít k dispozici jen budovy divadla, včetně práv a výhod, které by mělo Družstvo českého divadla, avšak s jedinou výjimkou, kterou představovala právě městská kapela. Řešení této otázky spočívalo v tom, že Družstvu českého divadla měla být k dispozici městská kapela během německé divadelní sezony třikrát až čtyřikrát v týdnu. To ale vedlo na německé straně k pochybnostem, zda je možné německou divadelní sezonu vůbec realizovat.³¹⁸ Znamenalo by to, že by se redukoval repertoár především na činohru, poněvadž na stálý provoz opery a operety by chyběl potřebný hudební doprovod. Za těmito obavami stála pravděpodobně představa, že k plnohodnotnému provozu patří nejen činohra, ale též opereta a především opera, která, jak dokazují výsledky práce K. Wessely o brněnském německém divadle, rozhodovala o tom, zda divadlo bylo skutečně kulturním místem, nebo jen umělecky bezvýznamným provinčním divadlem. Opera byla podle ní též prostředkem k tomu, aby mohli brněnští Němci ukázat rovnocennost s Čechy, resp. svou převahu. Vzdát se opery by představovalo kapitulaci německého umění před politickými poměry. Kromě toho plnila opera funkci sociální. K. Wessely uvádí, že opera měla vyšší sociální prestiž než opereta nebo činohra a její návštěva byla mj. spojená s funkcí „vidět“ a „být viděn“.³¹⁹ Je pravděpodobné, že podobné názory byly rozšířené též v olomoucké německé společnosti a především mezi členy Německého divadelního spolku a milovníky divadla, což by vysvětlovalo, proč Německému di-

---

z roku 1938 měla platit do 31. prosince 1944, avšak 8. února 1940 byla smlouva upravena. Platnost této smlouvy byla od 1. ledna 1940 do 30. června 1941. Viz Drlík, J.: *Finance Družstva českého divadla v uplynulém dvacetiletí (1920–1940)*. c. d., s. 37.

³¹⁸ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 27. 12. 1919, s. 1–2; 20. 1. 1920, s. 4.

³¹⁹ Srovnej Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 109–113.

vadelnímu spolku tolik záleželo na zachování plnohodnotného divadelního provozu. Podle J. Štefanidese byla zejména v devatenáctém století opera v Olomouci považována za vysoké umění a „lepší“ část programu, přestože se představení hrála jen během všedních dnů.³²⁰ Německý divadelní spolek se nehodlal smířit s rozhodnutím o společném využívání městské kapely a usiloval o pronájem vlastního orchestru, jak dokazuje žádost o podporu určená Ministerstvu školství a národní osvěty, v níž Německý divadelní spolek neúspěšně žádal o finanční příspěvek (mj. i k angažmá vlastního orchestru), poněvadž podle Německého divadelního spolku by společné využití městské kapely nemohlo zaručit dostatečný příjem.³²¹ Jelikož české divadlo v Olomouci pravidelně vyjíždělo na pohostinská představení do jiných měst, kde především na střední Moravě a na Hané zastupovalo divadlo bez stále scény či profesionálního divadelního souboru, a to jak na počátku první republiky (např. ve Zlíně), tak i po celou dobu jejího trvání, bylo nutné mít orchestr k dispozici. Dalším důvodem této snahy v první sezoně 1920/21 bylo zabezpečení existence stálého českého divadelního souboru i ve zkrácené sezoně, o což se pokusil spolek během posezonních představení v Prostějově, kde byly na programu (hlavně v březnu) zpěvohry. Proto bylo pro Družstvo českého divadla vyloučeno přenechat městskou kapelu na čtyři měsíce Německému divadelnímu spolku. Potřeba zajistit co možná nejrozmanitější divadelní představení v Prostějově a v jiných městech se zřejmě stala důvodem,³²² proč v únoru 1922 přišlo družstvo

³²⁰ Srovnej Štefanides, J.: *Tvůrčí stereotypy provinčního divadla na Moravě v 19. století*. c. d., s. 54.

³²¹ Dopis byl též poslán moravskému zemskému výboru. Viz blíže SOKa Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

³²² Český divadelní soubor z Olomouce pořádal pohostinská představení nejčastěji v Prostějově, kam začal jezdit v sezoně 1920/21 a vystupoval tam během celého období první Československé republiky. Od poloviny dvacátých let se představení českého divadla z Olomouce v Prostějově konala dvakrát až čtyřikrát měsíčně. Kromě toho se za první republiky pořádala pohostinská představení ještě ve Zlíně, Přerově nebo Kroměříži. Blíže srovnej: příspěvky z publikace *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920–1940* (viz poznámka 299). Bátěk, V.: *Překotný vývoj Zlína*. c. d., s. 85–86.

Flégl, J.: *České divadlo v Olomouci a Prostějově*. c. d., s. 81–84.

Kunc, R.: *Každý pátek do divadla*. c. d., s. 89–90.

Stoklásková, R.: *Zájezdy olomouckého divadla do Přerova*. c. d., s. 87–88.

s požadavkem omezit právo Německého divadelního spolku na využívání městského orchestru během německé divadelní sezony 1922 na tři dny v týdnu a jednu neděli v měsíci, což na německé straně znesnadňovalo realizaci plánovaného repertoáru. Představa úplného převzetí městského orchestru do rukou družstva dala v roce 1924 v městském zastupitelstvu podnět k diskusím, které na začátku vedly ze sociálních důvodů k nesouhlasu, avšak nakonec městský orchestr do služeb Družstva českého divadla přešel jen přešel.³²³ Obdobně složité bylo hledání řešení pronájmu sálu Reduta. Sál zůstal po celé období první Československé republiky v městské správě. Tím bylo zaručeno, že nebude k dispozici výlučně jen jednomu spolku, resp. jedné organizaci. To bylo velmi podstatné, neboť to byl nejdůležitější městský sál, ve kterém se konaly nejen akce kulturní a společenské, ale též politické a hospodářské. Samozřejmě jej využívaly i jiné spolky. Požadavek Německého divadelního spolku ze září 1919, aby byl sál Reduta během české sezony kdykoliv volně k dispozici Německému divadelnímu spolku a přednostně k dispozici jiným olomouckým německým spolkům, byl pro českou stranu nepřijatelný, poněvadž by to znemožnilo konání českých akcí a zároveň by souběžné konání představení v divadelním sále a v Redutě ohrožovalo provoz českého divadla. Proto se třeba v jednom článku v deníku Pozor na počátku prosince 1919 požaduje,³²⁴ aby se Reduta přidělovala podle národnostního složení obyvatelstva. Stejně obavy měli představitelé olomouckých německých spolků, když Družstvo českého divadla požadovalo v prosinci 1924 výhradní dispoziční práva na Redutu. Německé spolky v Olomouci vnímaly tento požadavek jako hrozbu, a proto se vyslovily pro setrvání Reduty v městské správě, aby si ji mohly zajistit na sedmdesát večerů kulturního, resp. společenského druhu, jak uvádí deník *Deutsche Zeitung* na počátku března 1925.³²⁵

Přehled o místech, kde Družstvo českého divadla pořádalo pohostinská představení v sezoně 1929/30, je uveden např. v publikaci: Družstva českého divadla (ed.).

Přehled práce Družstva českého divadla za léta 1920–1930. c. d., s. 63.

³²³ Blíže k problematice městské kapely: *Mährisches Tagblatt*. 3. 2. 1922, s. 2; 20. 12. 1924, s. 3; 28. 4. 1925, s. 3.

Deutsche Zeitung. 4. 2. 1922, s. 5.

³²⁴ U tohoto článku z *Pozoru* se jedná o článek zmíněný v poznámce 307.

³²⁵ K otázce využití sálu Reduty viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1920, s. 4;

Posledním bodem sporu, který bude blíže představen v podkapitole Financování spolkových činností, představovaly různé formy podpory německému divadlu.³²⁶ Mezi Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem v Olomouci panovaly korektní vztahy, což bylo zdůrazněno i ve výročních zprávách Družstva českého divadla.³²⁷ Pokud se v publikovaných výročních zprávách Německého divadelního spolku vyskytovaly poznámky o českém spolku, pak byly především kladné.³²⁸ Dalším příkladem je finanční spoluúčast Německého divadelního spolku na výdajích na opravu dekorace ve výši 20 000 korun, pocházející ze sbírek v roce 1922.³²⁹

Poslední aspekt, který určoval především v prvních letech první Československé republiky vztah mezi oběma spolky, bylo vnímání divadelní budovy olomouckými Němci jako německého kulturního majetku. To bylo zvláště po převratu ještě posíleno snahou o prosazování českých nároků na převzetí divadla do vlastních rukou, resp. požadavkem české strany získat co nejdelší a nejlukrativnější divadelní sezonu. Hrozící ztráta výhradního dispozičního práva na divadelní budovu, i pozdější posun zkrácené německé divadelní sezony do jarních, resp. letních měsíců, vyvolaly u německých činitelů zabývajících se budoucností německého divadla pocit, že se v této otázce jedná o obranu „německé národní

---

20. 12. 1924, s. 3; 27. 2. 1925, s. 4; 28. 4. 1925, s. 3; 11. 11. 1919, s. 2.

Deutsche Zeitung. 1. 3. 1925, s. 5.

Statistická ročenka hlavního města Olomouce. 8. svazek. c. d. 341.

³²⁶ K pozadí stanovisek obou spolků srovnej: *Mährisches Tagblatt* 30. 9. 1919, s. 3; 10. 11. 1919, s. 3; 20. 12. 1919, s. 4; 27. 12. 1919, s. 1–2; 20. 1. 1920, s. 4; 9. 2. 1920, s. 1; 12. 4. 1921, s. 4.

³²⁷ Viz Topolská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters*, [b]. c. d., s. 311.

³²⁸ Srovnej výroční zprávy Německého divadelního spolku v denících *Mährisches Tagblatt* a *Deutsche Zeitung* (do zastavení činnosti deníku v roce 1934) za období 1918 až 1938. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 10. 11. 1919, s. 3; 3. 2. 1921, s. 3; 3. 2. 1922, s. 2; 22. 3. 1923, s. 3; 20. 2. 1924, s. 3; 27. 2. 1925, s. 4; 6. 3. 1926, s. 4–5; 23. 2. 1927, s. 4; 12. 3. 1928, s. 2–3; 26. 4. 1929, s. 3; 14. 4. 1930, s. 3; 20. 4. 1931, s. 3; 25. 4. 1932, s. 3; 8. 5. 1933, s. 3; 31. 8. 1933, s. 3; 2. 3. 1934, s. 4; 4. 5. 1935, s. 5; 7. 3. 1936, s. 4; 30. 4. 1937, s. 3; 20. 6. 1938, s. 3; 25. 6. 1938, s. 5. *Deutsche Zeitung*. 11. 11. 1919, s. 2; 4. 2. 1922, s. 5; 5. 9. 1922, s. 6; 21. 2. 1924, s. 5; 1. 3. 1925, s. 5; 7. 3. 1926, s. 6; 27. 2. 1927, s. 7; 13. 3. 1928, s. 5; 27. 4. 1929, s. 6; 15. 4. 1930, s. 5; 22. 4. 1931, s. 8; 26. 4. 1932, s. 8; 9. 5. 1933, s. 7.

³²⁹ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

državy". S nejvyšší pravděpodobností se spolek už brzy po převratu zasadil o zájmy německého divadla, jak vyplývá ze zprávy valné hromady olomouckého Německého divadelního spolku z listopadu 1919. Hlavními cíli spolku bylo udržení divadla v německých rukách a realizace nové budovy.³³⁰ V této souvislosti je třeba upozornit na fakt, že se olomoucká německá společnost mohla po převratu opřít o divadelní spolek, který byl (jako organizace zastupující zájmy německého divadla) založen už za rakousko-uherské monarchie. V porovnání s jinými národnostně smíšenými městy Československé republiky, ve kterých byly německé divadelní spolky založeny po převratu, aby nadále pokračovaly v divadelním provozu (např. v Ostravě v lednu 1919 a v Brně v červnu 1919), měl tedy Německý divadelní spolek výhodu při „rozjezdu“, která mu umožnila rychle reagovat na politické změny.³³¹ Stanovy Německého divadelního spolku v Olomouci byly v novém Československém státě schváleny ještě 16. února 1923 Moravskou politickou zemskou správou.³³² Na začátku listopadu 1919 převzal Německý divadelní spolek oficiálně roli zmocněnce německé kulturní vůle s proklamací, že německé divadlo bude pod jeho opatrovnictvím, aby mohl zaručit dobrou uměleckou úroveň do té doby, než vznikne nové německé divadlo. Německý divadelní spolek doufal, že se jeho touha brzy naplní. Tento krok, který byl 20. října 1919 oznámen v deníku *Mährisches Tagblatt*, souvisel zřejmě s rozhod-

³³⁰ Viz *Mährisches Tagblatt*. 10. 11. 1919, s. 3.

³³¹ Srovnej blíže: Haider-Pregler, H.: *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau*. Disertační práce. c. d., s. 122.

Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce, s. 85, 94.

Wessely, K.: Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen der deutschen Theater in der ersten Tschechoslowakischen Republik. (dále jen: Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen.) In: T. Lazorčáková (ed.). *O divadle na Moravě a ve Slezsku II. mezinárodní konference v Olomouci 20. -- 22. 11. 2003: sborník příspěvků*. Olomouc 2004, s. 79.

Wessely, K.: *Identitäten im Umbruch*. c. d., s. 59–62.

V Bratislavě byl německý divadelní spolek založen teprve v roce 1925. Blíže viz Lajcha, L.: Enkláva německého divadla v Bratislavě (1918–1945). In: B. Srba, J. Stárková (ed.). *Ztracené kontexty: k souvztažnostem české a německé mluvící divadelní kultury v Čechách a na Moravě: sborník referátů přednesených 18. října 1995 na konferenci českých a rakouských divadelních historiků na Masarykově univerzitě v Brně a doplněných novými studii účastníků pracovního setkání*. (dále jen: *Ztracené kontexty*.) Brno 2004, s. 146.

³³² Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

nutím městského zastupitelstva (29. září 1919), jež stanovilo pravidla využití městského divadla Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem. Německý divadelní spolek zveřejnil na začátku dubna 1920 cíle a úkoly divadelního spolku. Činnost spolku se měla zaměřit především na trvalé zabezpečení existence německého divadla, a to postavením důstojné divadelní budovy. Kromě toho měl pečovat o vše, co bylo nutné k udržení, řízení a provozu německého divadla v Olomouci. To zabezpečil tím, že umožnil na základě divadelní koncese (udělena 17. května 1920) pohostinská představení divadelních souborů. Práce spolku získala svůj význam právě po již zmíněném rozhodnutí městského zastupitelstva. Budova divadla byla považována za nejstarší a nejdůležitější německou kulturní instituci v Olomouci a její udržení v německých rukou, resp. udržení německé divadelní sezony, bylo chápáno jako národní záležitost nejvyššího významu.³³³ Je třeba si uvědomit, že divadelní tradice v Olomouci sahala až do třináctého století a německá divadelní představení se konala ještě před příchodem jezuitů, kteří obohatili divadelní život nejen v pražském Klementinu, ale též v Brně, v Olomouci, Českém Krumlově a Chomutově. Podle W. Greiseneggera přilákal řád svými „nádhernými a efektními inscenacemi“³³⁴ každoročně tisíce diváků, zřejmě i z toho důvodu, že se představení konala v českém i německém jazyce. Vedle jezuitů zpestřovala olomoucký divadelní život také kočovná divadla. První skutečné divadlo získalo město v roce 1770. Prostory divadla se nacházely nad Masnými krámy na Dolním náměstí.³³⁵

³³³ Ke kulturnímu významu německého divadla a k roli Německého divadelního spolku v otázce zabezpečení pokračování provozu německého divadla po převratu srovnej blíže SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94). Dále srovnej:

Mährisches Tagblatt. 3. 6. 1919, s. 4–5; 20. 10. 1919, s. 3; 27. 10. 1919, s. 1; 8. 11. 1919, s. 3; 10. 11. 1919, s. 3; 3. 4. 1920, s. 5; 27. 3. 1920, s. 3; 20. 1. 1921, s. 1–2. Topolská, L.: *Německá činohra v Olomouci 1918–1941*. c. d., s. 129.

³³⁴ Originál citátu: „(...) prunkvollen und effektbewußten Masseninszenierungen.“ Viz Greisenegger, W.: *Das Theater in der Tschechoslowakei*. In: M. Hurliman (ed.). *Das Atlantisbuch des Theaters*. Zürich 1966, s. 749.

³³⁵ K divadelní tradici v Olomouci od třináctého století do osmnáctého století viz Greisenegger, W.: *Das Theater in der Tschechoslowakei*. Tamtéž, s. 749–750. Kožušník, V.: *Historie budov olomouckého divadla*. c. d., s. 7–11. *Das Deutsche Theater in Olmütz*, Dr. Sch [ein]. In: *Festschrift*. c. d., s. 17–19. Krätschmer, A.: *Am Anfang unseres Theaters*. In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 4, 1956, s. 1–2.

Slavná éra německého divadla, jak se vyjádřili autoři příspěvku *Deutsches Theaterleben in Olmütz* v roce 1939,³³⁶ začala v roce 1828, kdy byla postavena moderní divadelní budova (dnešní budova divadla). Podle autorů se Olomouc postupně stala nejvýznamnějším divadelním městem na severní Moravě a olomoucké německé divadlo se těšilo dobré pověsti v celé monarchii. L. Topolská jej označila za jedno z nejlepších provinčních divadel poloviny devatenáctého století, které bylo skutečným zdrojem kulturního života Němců v Olomouci. Na konci devatenáctého století a na začátku dvacátého století dle jejího názoru začíná jeho úpadek, poněvadž „bylo příliš konzervativní a umělecky málo hodnotné“.³³⁷ Teprve na konci první světové války bylo uváděno více novinek, které se pak často reprízovaly.³³⁸ Podobný názor zastává i J. Štefanides, který zařadil olomoucké německé divadlo v německy mluvícím divadelním světě až do podzimu 1920 k těm významnějším, což bylo jednak způsobeno tím, že na olomouckém jevišti hostovali významní herci a zpěváci, kteří měli angažmá v jiných rakouských a německých divadlech, jednak tím, že z olomouckého operního souboru vzešlo mnoho slavných umělců.³³⁹ Toto stručné vysvětlení zákulisních poměrů vysvětluje vnímání divadelní budovy olomouckými Němci jako nejstarší a nejvýznamnější kulturní instituce. Nejmarkantněji se tento postoj projevil tehdy, když se blížilo ukončení poslední německé divadelní sezony na jaře 1920, což dokládá následující úryvek:

„S blížícím se koncem sezony městského divadla v Olomouci k 15. dubnu [tohoto roku] se uzavírá historická kapitola jeho čistě německé minu-

---

Topolská, L.: *Německá činohra v Olomouci 1918–1941*. c. d., s. 129.

Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 27.

Zimprich, R.: *Vom deutschen Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 52–56.

³³⁶ Srovnej Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. Tamtéž.

³³⁷ Srovnej Topolská, L.: *Německá činohra v Olomouci 1918–1941*. c. d. s. 129.

³³⁸ Viz tamtéž.

³³⁹ Viz blíže: Štefanides, J.: *Německy mluvené divadlo v Olomouci – divadelní výročí bez kontinuity?* c. d., s. 120.

Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 27.

Dále k této problematice srovnej:

Tyrolt, R.: *Debut in Olmütz*. In: *Mährisch–Schlesische Heimat*. Steinheim am Main 1958, s. 295–301.

Zimprich, R.: *Vom deutschen Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 56–57.

losti. V tomto okamžiku divadlo přechází do českého vlastnictví a německé umění se bude muset až do doby, než si znovu vybojuje své hodnotné postavení, spokojit doma s postavením Popelky.“³⁴⁰

Srovnání s postavou Popelky mělo zřejmě připomenout, že i německému divadlu v Olomouci připadl stejný osud. Před první sezonou v roce 1921 bylo apelováno na německé obyvatelstvo, že udržení německého divadla v divadelní budově je považováno za „*pozitivně aplikovaný nacionalismus*“.³⁴¹ V protikladu k tomu byla návštěva českých divadelních představení členy německé společnosti ostře kritizována a chápána jako oslabení pozice německého divadla v Olomouci. První německá divadelní sezona měla velký význam, protože měla dokázat, že zájem o divadlo je mezi německým obyvatelstvem vysoký. V tomto roce byla dokonce otázka divadla srovnávána co do důležitosti s výsledkem při sčítání lidu. Proto se očekávalo, že vysoký počet návštěvníků ukáže, že poptávka po divadelních představeních je větší, než by dovolilo období stanovené pro německou divadelní sezonu.³⁴² I přes slabší červen se očekávání divadelního spolku splnilo. Pokusy Družstva českého divadla v první polovině dvacátých let stanovit německou divadelní sezonu ve vlastní prospěch přispěly k tomu, že v letech 1921 a 1922 bylo ustanovení české a německé divadelní sezony považováno za záležitost, která by v nejhorsším případě mohla způsobit nezvratné odtržení obou divadelních spolků a jež by ohrozila národnostní klid ve městě. Český návrh z léta 1924, aby německé divadlo hrálo jen každé druhé pondělí v měsíci, posílil snahu o urychlenou realizaci Německého domu včetně divadelních prostor, s odkazem právě na to, že by se tímto způsobem vyřešila otázka divadla. Zároveň se také apelovalo na ochotu německých sponzorů, dárců.³⁴³

³⁴⁰ Originál citátu: „*Mit der zu Ende gehenden Spielzeit beschließt das Olmützer Stadttheater am 15. April l. J. [laufenden Jahres] das historische Kapitel seiner rein deutschen Vergangenheit. Es geht in diesem Augenblicke in tschechischen Besitz über, und die deutsche Kunst wird fortan bis zu dem Zeitpunkte, in dem sie sich wieder eine ihrer würdige Stätte erkämpft haben wird, am eigenen Herde eine Aschenbrödel-Stellung einnehmen müssen.*“ Viz Die deutschen Festspiele im Stadttheater. In: *Mährisches Tagblatt*. 27. 3. 1920, s. 3.

³⁴¹ Originál citátu: „(...) *positiv angewendeter Nationalismus.*“ Viz Das Olmützer deutsche Theater im Jahre 1921. In: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1921, s. 2.

³⁴² Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1921, s. 1–2; 27. 3. 1920, s. 3; 14. 9. 1920, s. 2–3.

³⁴³ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 14. 6. 1921, s. 1; 29. 3. 1922, s. 3; 26. 8. 1922, s. 2–3;

K nezvratnému rozkolu mezi oběma spolky nakonec nedošlo, ale soudobé prameny naznačují, jaký význam mělo divadlo nejen pro německé kulturní zájmy, ale i pro německou kulturu, a to nejen v prvních letech první Československé republiky, nýbrž po celé období jejího trvání.

Pole kultury sloužilo už v monarchii jako bojiště obou národností žijících v českých zemích a divadlo hrálo v tomto zápase o kulturní převahu důležitou roli.³⁴⁴ Význam divadla pro český národ v době monarchie a pro německou menšinu v období první republiky snad nejlépe popsala V. Reittererová: „*Podobně jako český národ v rámci rakousko-uherské monarchie usilovala německy mluvící menšina v Československé republice o svou jazykovou a kulturní identitu. V obou případech bylo cílem, znamením a důkazem samostatnosti vlastní divadlo.*“³⁴⁵

Podle K. Wessely bylo divadlo místem k prověření a zároveň demonstraci nového sudetoněmeckého sebevnímání a v národnostně smíšených městech bylo divadlo nejen kulturním, ale též politickým faktorem,³⁴⁶ což platilo i v případě Olomouce. Tuto skutečnost potvrzuje i výše uvedené přirovnání k hlasování při sčítání lidu. Obojí bylo prohlášeno za „svatou věc“. Olomouckým Němcům bylo proto několik týdnů před zahájením první německé divadelní sezony vnučováno, že na úspěchu této divadelní sezony závisí budoucnost či minulost olomouckého německví. Podpora formou návštěv divadelních představení se tehdy očekávala výslovně od předních reprezentantů olomouckých Němců, od vůdčích osobností politických stran, národních spolků

---

25. 6. 1924, s. 3; 2. 10. 1924, s. 4; 4. 10. 1924, s. 1; 16. 6. 1930, s. 57.

³⁴⁴ Srovnej Wessely, K.: *Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen der deutschen Theater in der ersten Tschechoslowakischen Republik*. c. d., s. 74–76.

³⁴⁵ Originál citátu: „*Ähnlich wie die tschechische Nation im Rahmen der Österreichisch-Ungarischen Monarchie, so strebte auch die deutschsprachige Minderheit der Tschechoslowakischen Republik nach ihrer sprachlichen und kulturellen Identität. In beiden Fällen wurde das Ziel, das Zeichen und der Beweis der Selbstständigkeit auch das eigene Theater.*“ Viz Reittererová, V.: *Das tschechische und das deutsche Theater zwischen den beiden Weltkriegen. Ihre gegenseitige Reflexion in der zeitgenössischen Musikpresse*. In: A. Jakubcová (ed.). *Deutschsprachiges Theater in Prag*. c. d., s. 286.

³⁴⁶ Srovnej Wessely, K.: *Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen der deutschen Theater in der ersten Tschechoslowakischen Republik*. c. d., s. 74.

i od každého občana, kterému nebyly záležitosti olomouckých Němců lhostejné.³⁴⁷

4.2.2 Zajištění německých divadelních představení v letech 1920 až 1938

Po rozhodnutí městského zastupitelstva z konce září 1919, které přidělilo Německému divadelnímu spolku výhradní dispoziční právo na divadelní budovu na čtyři měsíce v sezoně 1920/21, byla na valné hromadě Německého divadelního spolku v listopadu 1919 projednána otázka, jakým způsobem by mohl spolek zajistit kvalitní divadelní provoz v první sezoně po plánovaném převzetí divadelní budovy Družstvem českého divadla. Diskutovalo se také o možnosti vytvořit tzv. *Städtebundtheater* (Divadlo svazu měst) a vedení spolku bylo proto pověřeno úkolem zahájit jednání v této záležitosti s městy na severní Moravě a ve slezské části Československé republiky. Dále se vyslovilo proti pronájmu divadla a pro zvolení uměleckého vedoucího, který by měl dostávat stálou mzdu.³⁴⁸ K vytvoření *Städtebundtheater* nedošlo a na sezonu 1921 byl vedením olomouckého německého divadla na období 1. března – 30. června 1921 pověřen vedoucí brněnských Sloučených německých divadel dr. Rudolf Beer, který zajišťoval současně (během jarních měsíců) též divadelní provoz v městském divadle v Bratislavě. Očekávalo se, že pod jeho vedením bude na olomouckém jevišti vystupovat během prvních třech měsíců kvalitní umělecký soubor uvádějící činohry, veselohry a operety. Poslední měsíc byl vyhrazen opeře. Pro Německý divadelní spolek představovala právě osoba dr. Beera záruku kvality souboru. Podle smlouvy divadelního spolku s dr. Beerem měl vést divadelní provoz na vlastní náklady, repertoár měl být smíšený (činohra, opereta a opera), mělo se uvádět minimálně dvacet oper, dvakrát v měsíci se měla konat lidová představení za snížené vstupné a celý hrubý příjem z jednoho představení měl být určen na dobročinné účely.³⁴⁹ Právě spolupráce

³⁴⁷ Viz *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1921, s. 3.

³⁴⁸ Viz tamtéž. 10. 11. 1919, s. 3.

³⁴⁹ Srovnej blíže: Tamtéž. 9. 2. 1920, s. 1; 9. 11. 1920, s. 2.

Bondí, G.: *Geschichte des Brünner deutschen Theaters 1600–1925*. Brünn 1924, s. 153. Na valné hromadě přednesl předseda prof. Rudolf Tallaschek zprávu o jednání

s dr. Beerem a s brněnským divadelním souborem rozhodla o trvalé spolupráci se Sloučenými německými divadly v Brně pod řízením brněnského Německého divadelního spolku. Smlouva o spolupráci s uměleckým ředitelem o provozu divadla v Olomouci se uzavírala zpravidla na jednu sezonu, což umožnilo Německému divadelnímu spolku na jedné straně znovu vyjednávat smluvní podmínky s ředitelem Sloučených německých divadel v Brně a na druhou stranu měl spolek možnost uzavřít smlouvu s jiným divadelním ředitelem, což se ale ukázalo jako nemožné, poněvadž Olomouc byla podle úmluvy mezi *Bund der Angestellten der deutschen Theater in der Tschechoslowakischen Republik* (Svaz zaměstnanců německých divadel v Československé republice)³⁵⁰ a *Verband deutscher Bühnenleiter in der Tschechoslowakei* (Svaz německých ředitelů divadelních scén v Československu)³⁵¹ přidělena k Brnu. Kromě toho byl Německý divadelní spolek v Olomouci spojen s Brnem proto, aby mohl vykonávat divadelní koncesi, která byla vázána na jmenování tuzemského divadelního vedoucího.³⁵² Je třeba upozornit na to, že nové předpisy na udělení divadelní koncese nepovolovaly, aby její držitel za-

---

s dr. Beerem o možnosti uvádění komorních her brněnského divadelního souboru před začátkem divadelní sezony (čtyřikrát měsíčně v tělocvičně). První představení byla plánována na listopad. Viz *Mährisches Tagblatt*. 9. 11. 1920, s. 2.

³⁵⁰ Svaz byl v říjnu 1919 založen a zastupoval v první řadě zájmy účinkujícího personálu. V rakousko-uherské monarchii byl účinkující personál dosud zastoupen buď ve spolku *Österreichischer Bühnenverein* (Rakouský svaz divadelních scén), anebo v *Genossenschaft Deutscher Bühnenangehöriger* (Družstvo německých zaměstnanců divadelních scén). Svaz projednával s *Verband deutscher Bühnenleiter in der Tschechoslowakei* (Svaz německých ředitelů divadelních scén v Československu) kolektivní smlouvy pro účinkující personál. Poněvadž v Československu neexistoval divadelní zákon, vyjednávaly oba nejen honoráře účinkujících, ale též pracovněprávní předpisy. Kvůli zákonu se musel Svaz zaměstnanců německých divadel v Československé republice na konci roku 1930 přejmenovat na *Bühnenbund in der Tschechoslowakei* (Svaz divadelních scén v Československu). Viz bliže Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit*. Disertační práce. c. d., s. 142–144.

Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 94–97.

³⁵¹ R. Zimprich a R. Tallaschek ve svém článku uvedli tento svaz pod jménem *Direktorenverband* (Svaz ředitelů). Viz Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 30. Vznik Svazu německých ředitelů divadelních scén v Československu byl podle K. Wessely reakcí na založení Svazu zaměstnanců německých divadel v Československé republice. Wessely, K.: Tamtéž, s. 96.

³⁵² Viz Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 30.

městnával ve svém divadle kompletní divadelní soubor, resp. jeho část ze zahraničí. To působilo podle U. Stamberg v roce 1923 potíže právě provinčním divadlům.³⁵³ Zejména v prvních letech po převzetí divadla ztížilo každoroční vyjednávání o stanovení německé divadelní sezony dlouhodobé plánování ze strany olomouckého Německého divadelního spolku a nenechalo pravděpodobně prostor k úvahám o různých dlouhodobých závazcích. Později zřejmě přispěly občasná nestabilita brněnských poměrů i jistá míra nespokojenosti se způsobem vedení olomouckého divadelního provozu k tomu, že se ve výročních zprávách Německého divadelního spolku neobjevily zmínky o možnosti uzavřít smlouvu s brněnským divadelním vedením na období překračující jednu sezonu. Na sezonu 1922 (od 15. dubna do 15. srpna) byla znovu uzavřena, pravděpodobně za podobných podmínek jako v předchozím roce, smlouva s dr. Beerem, který byl v té době ředitelem vídeňského *Raimundtheater*. Vedení Německého divadelního spolku si smluvně nárokovalo rozsáhlá práva k uměleckému vedení divadla a na spolurozhodování o sestavení repertoáru. Divadelní soubor se měl na činoherní představení skládat z členů souborů *Raimundtheater* a na operní představení z *Volksoper*. Poněvadž se dr. Beer nemohl na delší dobu vzdát svých povinností v *Raimundtheater*, bylo původně plánováno, že ho bude v Olomouci zastupovat Emil Bauer (bývalý ředitel městského divadla v Barmenu). Ze zdravotních důvodů jej nahradil dr. Josef Weniger (ředitel jabloneckého divadla), který byl společně s dr. Beerem během rozhodování o udělení divadelní sezony 1922 kandidátem na pozici ředitele olomouckého německého divadla.³⁵⁴ Po dr. Beerovi převzali vedení

³⁵³ Srovnej Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit*. Disertační práce. c. d., s. 106.

Dále srovnej Stamberg, U.: *Beschäftigungspolitik auf dem deutschsprachigen Theatersektor der Tschechoslowakischen Republik*. (dále jen: *Beschäftigungspolitik*.) In: B. Srba, J. Stárková (ed.). *Ztracené kontexty*. c. d., s. 108–138.

³⁵⁴ Srovnej blíže: *Mährisches Tagblatt*. 16. 1. 1922, s. 2, 5; 3. 2. 1922, s. 2; 15. 3. 1922, s. 3.

Bondí, G.: *Geschichte des Brünner deutschen Theaters*. c. d., s. 153.

Bühnenbund (ed.). *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. c. d., s. 45.

Josef Weniger zaujímal v období, kdy se ucházel o převzetí divadelního provozu v sezoně 1922, funkci ředitele jabloneckého divadla. Poněvadž J. Weniger měl k dispozici velmi dobrý divadelní fundus, který byl už tehdy jen těžko sehnatelný,

Sloučených německých divadel v Brně Georg Höllering a dr. Franz Höllering, otec a syn (od sezony 1923/24 jen pod vedením Georga Hölleringa).³⁵⁵ Řídili rovněž olomoucký divadelní provoz v první sezoně, ve které se hrálo vždy v pondělí a za níž bylo ustanoveno posezonní období. Hölleringové, kteří nebyli jedinými zájemci³⁵⁶ o olomoucké německé divadlo, jej pak provozovali společně s brněnským divadelním souborem až do konce působení Georga Hölleringa na pozici ředitele v prosinci 1924. Podmínka Hölleringových, aby posezonní období začalo už před 1. červnem (termín stanovila česká strana), jinak by byl celý projekt už předem odsouzen k nezdaru, nebyla splněna, což však nakonec nezabránilo převzetí divadla a brněnský operní soubor začal 1. června své jednoměsíční hostování. Pondělní představení měla podle dr. Franze Hölleringa podléhat měsíčnímu turnusu a během jednoho měsíce se měly hrát v tomto pořadí činohry, operety, činohry a opery.³⁵⁷ Podle slavnostní reklamní brožury *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)* bylo rozhodnutí dr. Franze Hölleringa spojit brněnskou divadelní scénu s olomouckou a ostravskou i uspořádat operní měsíc v Olomouci po ukončení divadelní sezony v Brně motivováno potřebou vyhovět finančním požadavkům, které vplynuly z rozčlenění brněn-

---

padla na něho volba, aby se stal zástupcem dr. Beera. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 3. 2. 1922, s. 2; 15. 3. 1922, s. 3.

³⁵⁵ Georg Höllering a dr. Franz Höllering byli otec a syn. Po jmenování dr. Franze Hölleringa vedoucím nového městského divadla v Teplicích převzal vedení brněnského německého divadla jeho otec na další dva roky. Viz: Bondi, G.: *Geschichte des Brünner deutschen Theaters*. c. d., s. 173–174.

Bühnenbund (ed.): *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. s. 49.

³⁵⁶ Spoluuchazečem byl ředitel opavského divadla Warbeck. Divadelní spolek jednal s oběma uchazeči, avšak jednání s Brnem se vyvíjela pozitivně, takže se už 4. září 1922 očekávalo, že budoucím ředitelem olomouckého německého divadla se stane brněnský divadelní ředitel. Viz *Mährisches Tagblatt*. 4. 9. 1922, s. 2–3.

³⁵⁷ Srovnej blíže: *Mährisches Tagblatt*. 1. 9. 1922, s. 3; 4. 9. 1922, s. 2–3; 5. 5. 1923, s. 5. *Deutsche Zeitung*. 5. 9. 1922, s. 6.

Bondi, G.: *Geschichte des Brünner deutschen Theaters*. c. d., s. 174.

V této sezoně plánovalo brněnské divadelní vedení též uvedení komorních her (především literárních) v německém Kasinu každých čtrnáct dní ve čtvrtek. Přípravy a jednání s Německým divadelním spolkem a spolkem německého Kasina byly už uzavřeny a vystoupení byla ohlášena. Na základě dosud prozkoumaných pramenů není možné zjistit, jestli se nakonec vystoupení realizovala. Viz *Mährisches Tagblatt*. 15. 9. 1923, s. 5.

ského divadelního provozu do tří částí.³⁵⁸ Tento předpoklad se ukázal jako nesprávný, poněvadž podle Gustava Bondiho nebylo spojení s Olomoucí pro brněnské divadlo výhodné ani z finančního, ani z uměleckého hlediska a spojení s Ostravou nebylo možné vůbec.³⁵⁹ Jak už bylo uvedeno, zklamání z operního měsíce v roce 1924 vedlo ke zrušení německého posezonního období a bylo i jednou z příčin,³⁶⁰ které přispěly k finančnímu zhroucení vedení Sloučených německých divadel v Brně v čele s Georgem Hölleringem, který divadlo vrátil v roce 1924 do rukou brněnského Německého divadelního spolku v prosinci 1924. Fakt, že ředitel Georg Höllering složil funkci, nebylo pro znalce divadelního provozu překvapením. Během jeho vedení se divadelní provoz ocitl minimálně jedenkrát v roce v existenční krizi.³⁶¹ Nejen jeho ekonomická nekompetentnost, ale i politické, hospodářské a společenské poměry přispěly k této divadelní krizi, jak uvedl v lednu 1925 německý deník *Brünner Tagesbote* a připomenul následující:

³⁵⁸ V období první Československé republiky hrála Sloučená německá divadla v Brně na těchto třech jevištích: v městském divadle (opera, vždy v pondělí a v úterý), v německém domě a v redutním sále divadla *Schauspielhaus* (od středy do neděle). Viz Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 92–93. Brněnský deník *Brünner Tagesbote* v souvislosti s ukončením působení George Hölleringa ve funkci ředitele zdůraznil, že rozčlenění brněnského divadelního provozu do tří částí bylo spojeno s velkými nevýhodami nejen z uměleckého hlediska, ale též z finančního hlediska. Viz *Mährisches Tagblatt*. 9. 1. 1925, s. 2. Blíže k problémům spojení s rozložením brněnského německého divadla viz Wessely, K.: Tamtéž, s. 93.

³⁵⁹ Viz Bondi, G.: *Geschichte des Brünner deutschen Theaters*. c. d., s. 174. Bühnenbund (ed.). *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)* c. d., s. 47–49. K vedení ostravského německého divadla za éry ředitele Hölleringa viz blíže Haider-Pregler, H.: *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau*. Disertační práce. c. d., s. 177.

³⁶⁰ K dalším příčinám patřily: schodky ze sezony 1923/24, nadměrné náklady spojené s desetiměsíčním divadelním obdobím, nepříznivé finanční výsledky provozů ve Vídni (*Komödienhaus*), Ostravě a Mariánských Lázních. Už v prosinci 1924 nebyl Georg Höllering schopen plnit svoje finanční povinnosti. Viz Bühnenbund (ed.). *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. Tamtéž, s. 49. Haider-Pregler, H.: Tamtéž, s. 177.

³⁶¹ Viz blíže *Mährisches Tagblatt*. 9. 1. 1925, s. 2–3; 16. 2. 1925, s. 3. Bondi, G.: *Geschichte des Brünner deutschen Theaters*. c. d., s. 174. Bühnenbund (ed.). *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. c. d., s. 49. K působení Georga Hölleringa ve funkci ředitele a ukončení jeho působení srovnej též Wessely, K.: *Theater und Identität*. c. d., s. 128.

„Tak jako všechna divadla bez rozdílu trpí také brněnské divadlo už léta nevýhodnými poměry. Všeobecná dražota, změněný vkus návštěvníků divadla, nedostatek silných dramatických děl a v neposlední řadě kina jako stále silnější konkurence přispívají k tomu, že jeviště trpí. Jen velmi málo divadel má to štěstí, že skončí rok čistým ziskem. (...) Proto ta četná omezení divadelních provozů a úplná uzavření divadel. Pro německé kulturní instituce přispívá v Československu k tomuto všeobecnému ještě nevýhodné působení změny režimu. Ve starém Rakousku mohla německá divadla počítat s tím, že jejich ztráty budou dorovnány z veřejných prostředků.“³⁶²

Uvedené důvody vysvětlují těžkou situaci, v níž se ocitlo divadlo v polovině dvacátých let. Zmínka o dopadu převratu na vývoj německých divadel v Československu je oprávněná, poněvadž německé divadlo už nebylo tím „hýčkaným dítětem“, které se mohlo i po finančně nevydařené sezoně těšit hojné podpoře. Rozčlenění brněnského divadelního provozu způsobilo v porovnání s poměry před převratem zvýšení výdajů o třicet procent.³⁶³ Německá divadla se např. musela v první polovině dvacátých let vypořádat nejen se všeobecnou změnou preferencí obecnstva, ale též s upravenými podmínkami, jež se týkaly jeho divadelního provozu v nově založeném československém státě. Není proto divu, že některá německá divadla tento adaptační proces nezvlád-

³⁶² Originál citátu: *„Wie alle Theater ohne Unterschied leidet auch das Brünnner Theater seit einigen Jahren unter der Ungunst der Verhältnisse. Allgemeine Teuerung, veränderter Geschmack der Theaterbesucher, Mangel an zugkräftigen dramatischen Schöpfungen und nicht zum geringsten die immer empfindlicher werdende Konkurrenz des Lichtspieltheaters haben alle Bühnen notleidend gemacht. Nur ganz wenige Theaterleiter haben das Glück, das Spieljahr mit einem Reinertrag abzuschließen. (...) Daher die zahlreichen Einschränkungen von Theaterbetrieben und vollständigen Sperrungen von Theatern. Zu diesen allgemeinen Übeln gesellen sich in der Tschechoslowakei für die deutschen Kunststätten noch die nachteiligen Wirkungen des Umsturzes. Im alten Österreich konnten die deutschen Bühnen damit rechnen, daß ihre Abgänge aus öffentlichen Mitteln beglichen werden.“* Jedná se o úryvek z článku zveřejněného v *Brünnner Tagesbote*, který byl otištěn v *Mährisches Tagblatt*. Viz *Zusammenbruch der Theaterdirektion Höllering*. In: *Mährisches Tagblatt*. 9. 1. 1925, s. 2.

³⁶³ Zvýšení způsobil mj. fakt, že brněnské německé divadlo mělo k dispozici pro své účely více divadelních sálů. Hrál se ve třech divadelních sálech, což nutně vedlo k růstu provozních výdajů brněnského německého divadla. Viz *Mährisches Tagblatt*. 21. 1. 1925, s. 5.

la, či zvládla jen s obtížemi. Náhlé ukončení působení Georga Hölleringa ve funkci ředitele v průběhu sezony ohrozilo jak brněnskou, tak olomouckou divadelní sezону a oba spolky se pokusily o záchranu divadelní sezony a o udržení brněnského divadelního provozu. Jaký význam mělo přežití brněnského německého divadla pro německví na Moravě, zvlášt pak pro Olomouc, objasní následující výrok z výzvy brněnského divadelního spolku adresovaný především brněnským německým spolkům s prosbou o podporu:

*„Žádný brněnský Němec nesmí stát stranou v tomto okamžiku nouze našeho divadla. Každému brněnskému Němci musí být jasné: s německým divadlem v Brně je nerozlučně spjato nejen německví Brna, nýbrž i Moravy. Když padne německé divadlo v Brně, musí padnout i německé divadlo v Olomouci.“*³⁶⁴

Zajímavý je výňatek z českého deníku Pozor v německém *Mährisches Tagblatt*, který v odstoupení Georga Hölleringa viděl krizi moravského německví. Oba výroky potvrzují, že v národnostním sporu bylo udržení funkčního divadla jedním z indikátorů hodnocení životaschopnosti národa. S trochou škodolibosti deník dodává, že olomoučtí Němci už nebudou mít jinou možnost než chodit do českého divadla, jak to už dlouho předtím udělali brněnští Němci.³⁶⁵

Olomoucký Německý divadelní spolek se rozhodl v dané situaci vést divadelní provoz ve vlastní režii, což vedení ješt v únoru 1922 odmítlo ze strachu před rizikem a možným zvyšováním nákladů. S brněnským Německým divadelním spolkem byl ihned na začátku ledna 1925 navázán kontakt ohledně dodržení smluvních povinností vyplývajících ze smlouvy s bývalým ředitelem Sloučených německých divadel v Brně, především ohledně zajišťování a pokračování olomoucké divadelní sezony brněnským německým divadelním souborem, což bylo v zájmu

³⁶⁴ Originál citátu: *„Kein Deutscher Brünns darf in dieser augenblicklichen Notlage unseres Theaters teilnahmelos beiseite stehen. Es muß jedem Deutschen Brünns klar und eindringlich zum Bewußtsein kommen: Mit dem Deutschen Theater Brünns ist nicht bloß das Deutschtum Brünns, sondern auch Mährens untrennbar verbunden. Wenn das deutsche Theater in Brunn fällt, muß zunächst auch das deutsche Theater in Olmütz nach.“* Viz Direktor Höllering im Ausgleichsverfahren. In: *Mährisches Tagblatt*. 13. 1. 1925, s. 3.

³⁶⁵ Viz *Mährisches Tagblatt*. 14. 1. 1925, s. 4 a původní článek v Pozoru, 14. 1. 1925, s. 3.

předplatitelů. Brněnský Německý divadelní spolek sice signalizoval v rozhovoru s představiteli olomouckého Německého divadelního spolku Rudolfem Tallaschkem a Heinrichem Suchankem souhlas s pohostinskými představeními, avšak přesné určení jejich podmínek muselo počkat na konečnou dohodu o společném vedení divadla mezi Německým divadelním spolkem v Brně a členy brněnského divadelního souboru, ke které došlo až po dlouhém a obtížném vyjednávání a za přítomnosti tajemníka rakouského *Bühnenverein* Eißlera na konci února 1925.³⁶⁶ Dosavadní provizorní vedení, kterého se chopil dlouholetý tajemník divadla Gustav Bondi, bylo nahrazeno vedoucím kolegiem. Kolegium sestávalo z Gustava Bondiho a Julia Herzka,³⁶⁷ ze zastupitelů jednotlivých odborových skupin (*Angestelltenfachgruppen*) i zastupitelů brněnského Německého divadelního spolku; toto kolegium mělo řídit divadelní provoz do konce sezony. Nejasné brněnské poměry vedly olomoucký Německý divadelní spolek k hledání dalších možností k udržení divadelního provozu, a proto spolek navázal mj. kontakt s vídeňskými řediteli dr. Beerem a Patkem, kteří přislíbili pomoc. Tu nabídlo např. i brněnské koncertní ředitelství. Dr. Beer nakonec vystoupení svého souboru z finančních důvodů odmítl. Spolek vedl též jednání s řediteli v Ostravě a v Děčíně. Ta skončila neúspěšně, jelikož kvůli výše zmíněné kolektivní smlouvě spadala Olomouc pod Sloučená německá divadla v Brně.³⁶⁸ Po čtrnáctidenní přestávce a dvou pohostinských vystoupeních skupiny *Zwerenz* pokračoval olomoucký německý divadelní provoz s brněnskými představeními. Po skončení působení Georga Hölleringa ve funkci ředitele se olomoucký Německý divadelní spolek rozhodl vést provoz od 27. února 1925 až do začátku letních prázdnin ve vlastní režii. Snažil se přitom maximálně zmírnit škody způsobené ředitelem Georgem Hölleringem, především

³⁶⁶ Srovnej blíže: *Mährisches Tagblatt*. 3. 2. 1922, s. 2; 9. 1. 1925, s. 3; 10. 1. 1925, s. 3–4; 12. 1. 1925, s. 3; 21. 1. 1925, s. 4; 28. 1. 1925, s. 5.

Deutsche Zeitung. 13. 1. 1925, s. 5; 18. 1. 1925, s. 5.

³⁶⁷ Podle K. Wessely se rozvinulo toto řešení, aby nebyl z právního hlediska po ukončení Hölleringovy ředitelské funkce za jeho dluhy zodpovědný brněnský Německý divadelní spolek. Toto řešení bylo i v příštích letech uplatněno v podobné situaci. Viz blíže Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 129.

³⁶⁸ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 28. 1. 1925, s. 5; 17. 2. 1925, s. 5; 7. 2. 1925, s. 3. *Deutsche Zeitung*. 13. 1. 1925, s. 5; 18. 1. 1925, s. 5; 1. 3. 1925, s. 5.

Wessely, K.: Tamtéž. c. d., s. 128–129.

vůči předplatitelům. Nepodařilo se mu sice zajistit všechny dosud neuvedené inscenace nabízené v rámci předplatného (z třiceti zbývalo ještě patnáct), nicméně na konci sezony dokázala pomocí dvou představení v rámci abonmá a pěti dalších za snížené vstupné pro předplatitele uvést dvacet dva procent zbývajících představení. Ukázalo se, že výše zmíněné obavy ohledně zvýšení režijních nákladů v případě převzetí divadelního provozu do vlastní režie se nenaplnily. Naopak, po domluvě s vedením Sloučených německých divadel v Brně se snížily náklady olomouckého divadelního provozu, což po špatných zkušenostech s ředitelem Georgem Hölleringem zřejmě povzbudilo olomoucký Německý divadelní spolek a jeho vedení k rozhodnutí vést ho i nadále ve vlastní režii, což činil do konce první Československé republiky.³⁶⁹

Přechodné vedení Sloučených německých divadel v Brně vedoucím kolegiem bylo nahrazeno v sezoně 1925/26 nejprve Juliem Herzkem, který však ve funkci z finančních důvodů v říjnu 1925 skončil. Po dalším přechodném období kolegia v čele s Gustavem Bondim byl v únoru 1926 vedením pověřen Hans Demetz, který řídil divadlo do srpna 1932. Ještě pod Gustavem Bondim byla v prosinci 1925 v brněnském německém divadle uváděna *Prodaná nevěsta* Bedřicha Smetany. Kvůli její plánované inscenaci v Olomouci byl pravděpodobně v únoru 1926 olomoucký Německý divadelní spolek německým nacionálně zaměřeným deníkem *Deutsche Zeitung* ostře kritizován, neboť na základě nového jazykového nařízení by bylo uvádění německých oper jako *Siegfried* nebo *Tannhäuser* vhodnější než česká opera, která symbolizovala „pokleknutí“ před Čechy. K uvedení této opery nakonec nedošlo, avšak pravděpodobně ne kvůli těmto námitkám, nýbrž kvůli neochotě brněnského českého divadla dát k dispozici baletní soubor a kostýmy.³⁷⁰ O smluvních jednáních

³⁶⁹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 10. 1. 1925, s. 4; 6. 3. 1926, s. 4–5.

Deutsche Zeitung. 1. 3. 1925, s. 5; 7. 3. 1926, s. 6.

³⁷⁰ *Prodaná nevěsta* byla v brněnském německém divadle uváděna s pomocí českého baletního souboru a používaly se též kostýmy a dekorace brněnského českého divadla. Srovnej Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 119–120. K uvedení *Prodané nevěsty* v olomouckém německém divadle viz blíže:

SOka Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Mährisches Tagblatt. 4. 2. 1926, s. 4.

Deutsche Zeitung. 11. 2. 1926, s. 6; 13. 2. 1926, s. 6.

mezi olomouckým a brněnským Německým divadelním spolkem, resp. ředitelem Sloučených německých divadel v Brně a o jednotlivých smlouvách, které olomoucký spolek uzavřel s brněnským spolkem, jsou k dispozici jen kusé informace. Předmětem těchto jednání bylo stanovení celkového počtu představení i finanční vyrovnáním za neuskutečněné zkoušky. Dále se určily náklady za cestovní výdaje a diety nebo pravidla týkající se výběru inscenací. Např. v sezoně 1925/26 byla částka za jednotlivé představení, kterou musel platit olomoucký Německý divadelní spolek brněnskému Německému divadelnímu spolkem, stanovena na 2 500 Kčs. O tři sezony později žádal brněnský Německý divadelní spolek už o 3 300 Kčs na sezonu 1928/29.³⁷¹ Každoroční náklady za olomoucký provoz představovaly problém mezi oběma spolky, neboť každá strana se přirozeně snažila prosadit co nejlepší podmínky. Vedení divadla Hansem Demetzem, které K. Wessely nazvala obdobím aktivismu v brněnském německém divadle, přineslo do jisté míry uklidnění brněnských divadelních poměrů, avšak nikoli z finančního hlediska. Každoroční jednání mezi olomouckým a brněnským Německým divadelním spolkem za Hanse Demetze, pokud byla vůbec ve zprávách o valné hromadě komentována, byla posuzována jako složitá. Dokonce na sezonu 1930/31 nebyla kvůli problémům smlouva mezi oběma spolky vůbec uzavřena. V tomto případě nebylo uvedeno, jestli byly příčinou neshody mezi oběma spolky, anebo interní problémy brněnských Sloučených německých divadel. K vážnému ohrožení olomoucké německé divadelní sezony pod jeho vedením nedošlo. Je třeba zmínit, že u některých členů olomouckého Německého divadelního spolku zavládla zřejmě nespokojenost s vedením Hanse Demetze, která došla tak daleko, že na valné hromadě v březnu 1928 vystoupil dr. Meitner s požadavkem, aby se olomoucký Německý divadelní spolek spojil proti řediteli Hansi Demetzovi s opozicí v brněnském Německém divadelním spolkem, což bylo předsedou spolku zamítnuto, neboť nebylo známo,

---

³⁷¹ Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Mährisches Tagblatt. 6. 3. 1926, s. 4.

Deutsche Zeitung. 27. 4. 1929, s. 5.

jakou sílu by tato opozice měla.³⁷² Od konce dvacátých let ovlivňovaly spolupráci mezi olomouckým a brněnským Německým divadelním spolkem čím dál tím víc následky hospodářské krize a zintenzivnění politické radikalizace jednotlivých stran a názorů. Pokusy o získání vlivu na chod brněnských Sloučených německých divadel a v brněnském Německém divadelním spolku ze strany *Bund der Deutschen* (Svaz Němců, dále jen: *BdD*), *SdP* a nacistických kruhů ve třicátých letech přispěly též k destabilizaci divadelního provozu a opakovaně k jeho existenčnímu ohrožení.³⁷³ Z vypovězení smlouvy s Hansem Demetzem na podzim 1931 vyplývají nejen názorové rozdíly mezi divadelním spolkem a Hansem Demetzem, ale též rostoucí vliv nacionálně založených členů divadelního spolku.³⁷⁴ Podle K. Wessely byly od roku 1933 v souvislosti se stupňujícími se vnitřními rozpory v brněnském Německém divadelním spolku na pořadu dne nejen časté změny spolkového výboru, ale též obviňování, rezignace, nové volby, doplňkové volby členů výboru nebo zprávy o konkurzu.³⁷⁵ Po Hansi Demetzovi byl ze 102 uchazečů o místo ředitele Sloučených německých divadel v Brně zvolen divadelním výborem brněnského Německého divadelního spolku tehdejší intendant městského divadla ve Štýrském Hradci Felix Knüpfer,³⁷⁶

³⁷² Ke vztahu mezi olomouckým Německým divadelním spolkem a brněnským Německým divadelním spolkem, resp. divadelním ředitelstvím pod vedením Hanse Demetze viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 6. 3. 1926, s. 4–5; 23. 2. 1927, s. 4; 12. 3. 1928, s. 2–3; 26. 4. 1929, s. 3; 14. 4. 1930, s. 3; 20. 4. 1931, s. 3. *Deutsche Zeitung*. 13. 3. 1928, s. 5.

³⁷³ Srovnej Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 131. To, jakým způsobem se pokusily *BdD*, *SdP* a nacistické kruhy získat kontrolu v brněnském Německém divadelním spolku a také pozdější pokus o jeho zničení (poněvadž se jim nepodařilo podrobit spolek své politice), vylíčila blíže K. Wessely ve své práci o brněnském německém divadle, viz Wessely, K.: Tamtéž. Zvlášť kapitoly III. 4, III. 8, III. 9 a III. 10.

³⁷⁴ K. Wessely vyzovuje z vypovězení smlouvy s Hansem Demetzem vliv nacionálně založených členů Německého divadelního spolku v Brně. Není vyloučeno, že k vypovězení smlouvy přispěly též umělecké rozpory mezi Hansem Demetzem a výborem Německého divadelního spolku v Brně. Viz tamtéž, s. 173.

³⁷⁵ Blíže k vlivu politiky na chod brněnského německého divadla a na záležitosti Německého divadelního spolku v Brně srovnej Wessely, K.: Tamtéž, s. 131, s. 170–174.

³⁷⁶ Divadelní spolek v Brně se rozhodl pro Felixe Knüpfera ze třech důvodů. Zaprvé na něj měli v Brně dobré vzpomínky jako na umělce i jako člověka z doby jeho dřívějšího působení v divadle. Zadruhé znal brněnský divadelní provoz. Zatřetí měl Felix Knüpfer československou státní příslušnost, což byla výhoda, neboť

který vedl Sloučená německá divadla v Brně do konce března 1935. Jeho jmenování vyprovokovalo další krizi v brněnském Německém divadelním spolku, poněvadž se antisemitsky smýšlející části německé brněnské veřejnosti i některým členům Německého divadelního spolku v Brně nelíbilo, že Felix Knüpfer byl židovského původu, což bylo vyčítáno i dlouholetému a zasloužilému brněnskému divadelnímu tajemníkovi Gustavu Bondimu. Rozhodnutím o rozvázání smlouvy s Felixem Knüpferem se snažil brněnský Německý divadelní spolek uklidnit stav brněnského divadla, kde osoba ředitele představovala záminku pro vypuknutí sporů a narušení vztahů, nehledě na špatnou finanční situaci brněnského německého divadla, které se už několik let nacházelo v latentní krizi.³⁷⁷

Vedení Sloučených německých divadel v Brně a s ním spojené povinnosti k olomouckému německému divadelnímu provozu převzal do konce března 1938 Leopold Kramer, který byl nahrazen vedoucím kolegiem sestaveným z herců; kolegium však vedlo divadelní provoz jen krátce. K rozdělení Sloučených německých divadel v Brně do dvou částí (*völkisch*, tedy nacionální, a demokratické) došlo 13. dubna 1938.³⁷⁸ Vývoj v brněnském Německém divadelním spolku, který ovlivnil všeobecný chod německého brněnského divadla, byl sledován nejen v Olomouci, jak dokazují pravidelné zprávy v deníku *Mährisches Tagblatt*, ale nezůstal bez ohlasu ani u olomouckého Německého divadelního spolku. Valná hromada olomouckého Německého divadelního spolku se

---

v Československu vládla z protekčních důvodů (ochrana tuzemských zaměstnanců v oblasti divadla) přísná pravidla ohledně zaměstnávání umělců ze zahraničí.

Do úzkého výběru se tehdy dostalo sedm uchazečů, z toho tři z Německa, tři z Rakouska a jeden z Československa. Viz *Mährisches Tagblatt*. 18. 1. 1932, s. 3.

Blíže k volbě Felixe Knüpfera též *Mährisches Tagblatt*. 14. 1. 1932, s. 4.

K zaměstnanecké politice v oblasti divadla, zejména ve třicátých letech dvacátého století, srovnej blíže: Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit*. Disertační práce. c. d., s. 140–186.

Stamberg, U.: *Beschäftigungspolitik*. c. d., s. 108–138.

Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 142–154.

³⁷⁷ Viz blíže *Mährisches Tagblatt*. 9. 2. 1932, s. 4; 4. 3. 1935, s. 3; 5. 3. 1935, s. 5; 28. 3. 1935, s. 5; 21. 6. 1935, s. 5.

Wessely, K.: *Tamtéž*, s. 177–179.

³⁷⁸ V sezoně 1936/37 vedl brněnské německé divadlo Leopold Kramer a kolegium. Viz blíže Wessely, K.: *Tamtéž*, s. 185–186, 264, 267, 270.

konala na začátku května 1935, jak bylo uvedeno ve zprávě, ovlivněna brněnskou divadelní krizí. Olomoucký spolek sice v této době už vedl s brněnským spolkem jednání o sezoně 1935/36, ale kvůli nejasným poměrům v Brně nemohla být uzavřena smlouva a olomoucký Německý divadelní spolek na valné hromadě prohlásil, že uzavře smlouvu s Brnem jen tehdy, bude-li zajištěno finanční zázemí a umělecky bezchybné vedení divadla.³⁷⁹ Během tohoto shromáždění bylo jednomyslně prohlášeno, že výlučná vazba na brněnská Sloučená německá divadla se jeví jako neúnosná, což bylo zdůvodněno tím, že se brněnská Sloučená německá divadla pokusila zabránit pohostinskému vystoupení opavského divadla (*Sommernachtstraum*). Výbor olomouckého spolku byl proto vyzván, aby podnikl potřebné kroky k uvolnění této vazby. Cílem bylo nejen pokračování ve spolupráci s Brnem, ale i získávání větší svobody při pořádání pohostinských představení jiných divadelních souborů. Rozhodnutí o uvolnění vztahů s Brnem však nezáviselo primárně na jednání s brněnským partnerem, ale především na jednání se Svazem divadelních scén v Československu a se Svazem německých divadelních provozovatelů v Československé republice (*Verband der deutschen Theatererhalter in der Tschechoslowakischen Republik*).³⁸⁰ Prosazování větší svobody pro olomoucký Německý divadelní spolek demonstruje jeho ochota v případě nezdaru svolat mimořádnou valnou hromadu, která by rozhodla, jestli by se měla v tomto případě vůbec organizovat regulérní divadelní sezona 1935/36.³⁸¹ Ta byla nakonec uspořádána.

³⁷⁹ Srovnej *Mährisches Tagblatt*. 4. 5. 1935, s. 4.

³⁸⁰ Svaz byl založen v březnu 1920 a sídlo svazu bylo z počátku v Brně. Valné hromady a zasedání představenstva se měly podle oznámení svazu konat v Praze. Ve svazu byli sdružení různí provozovatelé německých divadel, což byla jednak německá města (např. Cheb nebo Teplice), jednak divadelní spolky v národnostně smíšených městech (např. Brno, Ostrava nebo Olomouc). Svaz se též podílel na jednáních o honorářích a kromě toho se staral o financování divadel a o spolupráci s československými úřady. Zejména se chtěl svaz starat o malá divadla, poněvadž podle jeho názoru by právě ona potřebovala nejnutnější ze všech divadel ochranu silné organizace. V období jeho vzniku se k němu připojily téměř všechny obce a spolky, které v Československu provozovaly německá divadla. K tomu patřil též Německý divadelní spolek v Olomouci a jeho předseda prof. Tallaschek byl členem předsednictva svazu. Blíže k práci svazu viz: *Mährisches Tagblatt*. 16. 3. 1920, s. 4; 4. 6. 1920, s. 5.

Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 97.

³⁸¹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 4. 5. 1935, s. 4; 27. 3. 1936, s. 4; 30. 4. 1937, s. 3.

Uvolnění vazby na Brno se nepodařilo olomouckému Německému divadelnímu spolku z již známých důvodů prosadit. Usnesení Svazu německých ředitelů divadelních scén v Československu, Svazu divadelních scén v Československu a Svazu německých divadelních provozovatelů v Československé republice vzbudilo na valné hromadě olomouckého Německého divadelního spolku v dubnu 1937 značnou nespokojenost, poněvadž poměry v Brně byly tak nejasné a nestabilní, že už na valné hromadě v březnu 1936 byla jednání s Brnem o nové smlouvě, resp. sestavení repertoáru pokládána za zbytečná, a proto byla odložena. V dubnu 1937, kdy pro olomoucký Německý divadelní spolek bylo nejspíše sestavení repertoáru na sezonu 1937/38 kvůli brněnským poměrům a kdy se spolek obával, že se brněnská Sloučená německá divadla přetransformují na čistě činoherní divadlo, bylo na valné hromadě zažádáno o změnu dosavadního vztahu s Brnem a vysloveno přání, aby výbor Německého divadelního spolku trval na rozšíření vztahů s Opavou a Ostravou.³⁸² Výbor Německého divadelního spolku byl pověřen zahájením jednání. Na této schůzi bylo též s radostí konstatováno „že naše divadlo (ukazuje se to už v dobré spolupráci výboru) se drží dál od politiky a má na zřeteli jen kulturní zájmy.“³⁸³ Do jaké míry byl tento výrok pravdivým vylíčením rozpoložení a úmyslů olomouckého Německého divadelního spolku se nedá jednoznačně posoudit, poněvadž prolog k představení Goethova *Egmonta* (15. únor 1937), které Německý divadelní spolek uspořádal ve prospěch *Sudetendeutsche Volkshilfe* (Sudetoněmecká lidová pomoc),³⁸⁴ se nesl natolik v duchu nacistické ideologie třetí říše, že vzbudil v demokratických kruzích olomoucké divadelní obce rozhořčení a přiměl bývalého divadelního referenta *Mährisches Tagblatt* (1923–1925), advokáta

³⁸² Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 27. 3. 1936, s. 4; 30. 4. 1937, s. 3.

³⁸³ Originál citátu: „daß unser Theater (es zeigt sich das schon in der trächtigen Zusammenarbeit des Ausschusses) der Politik entrückt ist und nur die kulturellen Belange im Auge hat.“ Viz Hauptversammlung des Theatervereines. In: *Mährisches Tagblatt*. 30. 4. 1937, s. 3.

³⁸⁴ V Brně vedl pokus o uvedení hry *Egmont* s říšskoněmeckými herci ve prospěch Sudetoněmecké lidové pomoci ke sporu, poněvadž, jak spekuloval tisk, angažováním tří herců z *Preußisches Staatstheater* se pokusil BdD inscenovat představení souborem, který by byl čistě árijský. Zemský úřad neudělil dvěma německým hercům pracovní povolení a představení bylo proto zrušeno. Viz Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d, s. 140–141.

dr. Lea Hrbka,³⁸⁵ dopisem z 1. března 1937 adresovaným Německému divadelnímu spolku v Olomouci k protestu proti „zneužití *Goethovy hry, která byla současně i charitativním představením k více či méně otevřené propagandě a politickým požadavkům hnutí hákového kříže (které údajně není žádným exportním artiklem) – proti tomuto protestuji o to důrazněji, že se tato propaganda odehrála před shromážděnou školní mládeží.*“³⁸⁶ Zmíněná propaganda se vztahovala na propagaci ideologie *Reinheit des Blutes* (Čistota krve) v prologu předneseném dr. Walterem Zawadilem.³⁸⁷ Propaganda byla podle jeho názoru nejen v rozporu s principy demokratické společnosti a platným právním řádem, resp. zákony první Československé republiky, ale přispěla i k probuzení nenávisti vůči jiným rasám. Poněvadž se Německý divadelní spolek v Olomouci bezprostředně po představení veřejně neohradil vůči obsahu prologu, obrátil se dr. Leo Hrbek asi čtrnáct dnů poté na Německý divadelní spolek. Ve zmíněném dopise nejenom ostře kritizoval obsah prologu, ale také požádal, aby se Německý divadelní spolek, o kterém se domníval, že nebyl předem o obsahu informován, veřejně a jednoznačně od tohoto prologu distancoval a aby vyjádřil politování nad touto událostí. Následovala korespondence mezi dr. Leo Hrbkem a předsedou Německého divadelního spolku dr. Fritzem Czermakem, která se zachovala jen v brožuře *Das Flugblatt*, ve které dr. Leo Hrbek v červnu 1938 zveřejnil celou korespondenci.³⁸⁸

³⁸⁵ Viz Topolská, L.: *Německá činohra v Olomouci 1918–1941*. c. d., s. 132–133.

Následující líčení obsahu dopisů vyměněných mezi dr. Leo Hrbkem a dr. Fritzem Czermakem pochází z letáku dr. Lea Hrbka, který byl zveřejněn v červnu 1938. Blíže viz Hrbek, L.: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes. Die Zeit der großen Charakterprobe*. (dále jen: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes*.) In: *Das Flugblatt*, č. 1, roč. 1, Olmütz 1938.

³⁸⁶ Originál citátu: „*Mißbrauch einer Goethe-Aufführung, die zugleich eine Wohltätigkeitsveranstaltung war, zu mehr oder minder offenen Propaganda einer politischen Forderung der Hakenkreuzbewegung (die doch angeblich kein Exportartikel ist) – ich erhebe diesen Protest umso nachdrücklicher, als die Forderung vor versammelter Schuljugend erhoben wurde.*“ Podtržená slova byla v letáku zdůrazněna. Viz Hrbek, L.: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes*. c. d., s. 6.

³⁸⁷ Dr. Fritz Czermak poprosil dr. Zawadila, aby vypracoval prolog pro toto představení, poněvadž dr. Zawadil přednesl na začátku činnosti Sudetoněmecké lidové pomoci v roce 1937 v Německém domě projev, který se setkal se všeobecným souhlasem. Viz tamtéž, s. 7.

³⁸⁸ Můžeme připustit, že dopisy dr. Fritze Czermaka, tak jak jsou publikovány v letáku *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes, Die Zeit der großen*

Ve své odpovědi (3. března 1937) se snažil předseda divadelního spolku celou záležitost vyřešit tím, že na sebe vzal vinu za přednesený prolog, který si údajně přečetl asi tři dny před představením a argumentoval tím, že úryvek o čistotě krve nelze politicky vykládat, poněvadž byl přednesen s odkazem na německou mládež. Podle něj nepředstavoval tento výrok porušení demokratických idejí ani výzvu k rasové nenávisti a odvolával se na podobné názory existující v židovsko-nacionálních a česko-nacionálních kruzích. Přesto ale vyjádřil politování, že se tento prolog stal podnětem pohoršení a zdůraznil, že jako předseda Německého divadelního spolku vždy usiloval o to, aby oddělil divadlo od politiky a vyloučil všechny politické rozpory. Nezapomněl také znovu zdůraznit neutrální postoj olomouckého Německého divadelního spolku a jeho předsedy. *„Německý divadelní spolek je nepolitický, slouží čistě kulturním účelům, neměl nikdy v úmyslu vyvolávat stranickopolitické rozbroje a v každém případě lituje stejně jako já, že toto se stalo v důsledku nesprávně vyložené události.“*³⁸⁹ Předseda spolku, který dopis napsal jako soukromá osoba, doufal, že jeho odpověď bude dostatečná a celá záležitost se bude moci uzavřít. Zdá se, že dr. Czermak chtěl zabránit tomu, aby byl do celé záležitosti zapojen výbor olomouckého spolku, který podle jeho názoru nenesl zodpovědnost za celý případ, a aby se spolek vyhnul veřejnému protestu proti prologu, jak si přál dr. Leo Hrbek. Ten se ale s touto odpovědí nespokojil a v dalším dopise (z 5. března 1937) požádal předsedu divadelního spolku o manuskript prologu, který však předseda neměl k dispozici. Dr. Fritz Czermak odpověděl ve druhém dopise dr. Lea Hrbka, že už není zapotřebí v této záležitosti dále vést korespondenci. Dr. Leo Hrbek se s tím opět nespokojil a sdělil dr. Fritzovi Czermakovi, že jako odpověď na svůj první dopis dostal pouze osobní stanovisko soukromé osoby, a nikoliv oficiální stanovisko Německého

---

Charakterprobe se doslovně shodují s originály napsanými samotným dr. Fritzem Czermakem, poněvadž dr. Leo Hrbek by si jako právník s nejvyšší pravděpodobností nedovolil zveřejnit nepodložené informace.

³⁸⁹ Originál citátu: *„Der Deutsche Theaterverein ist unpolitisch, dient rein kulturellen Zwecken, hatte niemals die Absicht, parteipolitische Gegensätze aufzurufen und bedauert jedenfalls gleich mir, daß dies infolge mißverständlicher Deutung des bewußten Passus geschehen ist.“* Podtržená slova byla v brožuře zdůrazněna. Viz Hrbek, L.: Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes. c. d., s. 9.

divadelního spolku v Olomouci. Proto ho informoval, že znovu napsal Německému divadelnímu spolku v Olomouci dopis (11. března 1937) s prosbou o vyřízení svých dvou předchozích dopisů. Na odpovědi čekal více než měsíc a 15. dubna 1937 mu dr. Fritz Czermak, tentokrát jménem Německého divadelního spolku, stručně sdělil výsledek zasedání výboru, jenž se zabýval jeho dopisy. S odvoláním na první dopis předsedy spolku vyjádřil výbor Německého divadelního spolku své politování nad skutečností, že pasáž z prologu vedla k politickým sporům a zdůraznil, že usiloval o to, aby si divadlo udržovalo odstup a vyvarovalo se politických rozporů. Pro olomoucký spolek byla tato záležitost definitivně uzavřena. Výbor Německého divadelního spolku tímto převzal stanovisko svého předsedy, vyjádřené v jeho prvním dopise, a dal tak najevo, že veřejné neschválení prologu, které svým způsobem představovalo jasný signál proti šíření nacistických myšlenek, nepovažoval výbor Německého divadelního spolku za nutné. Tato reakce byla poněkud zvláštní, neboť ve výboru Německého divadelního spolku v Olomouci byli členové židovského vyznání, např. dr. Schein nebo R. Kulmburg, který sice sám Žid nebyl, ale měl ve své rodině příbuzného židovského vyznání.³⁹⁰ Nabízí se minimálně dvě možná vysvětlení tohoto rozhodnutí. Na jedné straně nelze zcela vyloučit, že výbor Německého divadelního spolku (včetně předsedy) podcenil nebezpečí, které vycházelo z obsahu prologu. Jinak lze jen těžko vysvětlit, proč židovští členové výboru podporovali postoj předsedy. Ještě na začátku července 1937 bylo v jednom článku, který pravděpodobně pocházel od dr. Alberta

³⁹⁰ Viz tamtéž, s. 8, 12. Ve své brožuře *Das Flugblatt* upozornil dr. Leo Hrbek na to, že se u jmenovitě uvedených členů divadelního výboru (srovnej dopis dr. Fritze Czermaka ze dne 3. března 1937) jednalo v případě dr. Alberta Scheina o člena židovského vyznání a v případě R. Kulmburga o člena, jehož zeť byl židovského vyznání. Srovnej tamtéž, s. 12.

Jména obětí holocaustu pocházejících z Olomouce. Seznam odpovídá obsahu čtyř pamětních desek, které se nacházejí na židovském hřbitově v Olomouci, s. 20. [online]. [cit. 2. února 2014]. Dostupné na internetu:

<http://kehila-olomouc.cz/rs/wp-content/uploads/seznam-jmen.pdf>

Na tomto místě je třeba upozornit na to, že po rozhodnutí valné hromady Německého divadelního spolku ze dne 23. 6. 1938, kdy bylo přijato, že spolek bude veden ve „*völkisch*–*düchu*“, najdeme jméno R. Kulmburga mezi jmény členů předsednictva. Viz *Mährisches Tagblatt*. 25. 6. 1938, s. 5.

Scheina (domnívám se, že se jedná o stejného dr. Scheina z brožury *Das Flugblatt*), zdůrazněno, že německé divadlo v Olomouci bylo vzdáleno politickým sporům a ješitnosti.³⁹¹ Na druhou stranu je možné, že díky velké podpoře, které se těšila *SdP* stále více, což jednoznačně ukázaly i výsledky parlamentních voleb z roku 1935, i značným sympatiím k Hitlerovu Německu, které v sudetoněmecké společnosti existovaly, nechtěl výbor Německého divadelního spolku v čele s předsedou, který byl od roku 1935 členem *SdP*, veřejným neschválením riskovat, že by se postavil de facto veřejně proti *SdP* a organizaci s ní sympatizující. Po válce vysvětloval bývalý předseda Německého divadelního spolku svůj dobrovolný vstup do *SdP* tím, že „se tehdy nechtěl z národního společenství vyloučit.“³⁹² V této souvislosti je nutno upozornit na skutečnost, že po parlamentních volbách v roce 1935 se ztrojnásobil počet členů *SdP*.³⁹³ Podle mého názoru je velmi pravděpodobné, že při rozhodování o nutnosti veřejného odmítnutí prologu, jak požadoval dr. Leo Hrbek, hrálo podobné uvažování důležitou roli. Snaha o harmonickou spolupráci ve výboru a politickou neutralitu německého divadla, které slouží jen kulturním zájmům, jak bylo prezentováno sotva čtrnáct dnů po definitivní odpovědi Německého divadelního spolku na dotaz dr. Lea Hrbka na valné hromadě na konci dubna 1937, bylo zřejmě pokusem divadelního výboru demonstrovat na jednu stranu jednotu výboru, spolku a divadelní obce a na druhou stranu se pravděpodobně jednalo o gesto jakéhosi ujištění demokraticky smýšlejících členů Německého divadelního spolku a divadelní obce v Olomouci o politické neutralitě

³⁹¹ Viz *Mährisches Tagblatt*. 3. 6. 1937, s. 3.

³⁹² Viz Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (dále jen: ZAO), Fond: MLS Olomouc, poř. č. 1697, Sign. Ls 78/47, (nestránkovaný fond). Blíže k činnosti dr. Fritze Czermaka mezi roky 1938 a 1945 srovnej: Ference, A. E.: *Příspěvek k zhodnocení role Dr. Fritze Czermaka za období 1938 a 1945*. c. d., s. 4–23.

Michna, P.: ... k pravdivému poznání a pochopení historie, a tím i k většímu česko-německému porozumění... ? In: *Vlastivědný věstník moravský*, č. 4, roč. 2006, s. 387–394.

Před vstupem do *SdP* se dr. F. Czermak zřejmě angažoval v *DNP* i za zájmy *DNSAP*. Viz *SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc* (neinventarizováno, M6-94), Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 154.

³⁹³ Srovnej Brandes, D.: *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*. c. d., s. 45.

Po parlamentních volbách v roce 1935 stoupl počet členů *SdP* na 371 315 osob. Na konci roku 1936 bylo ve straně 459 883 členů. Viz Brandes, D.: *Tamtéž*.

spolku. Tímto se asi olomoucký Německý divadelní spolek pokusil vyhnout jasnému stanovisku k výše uvedenému prologu.

Německému divadelnímu spolku v Olomouci se nepodařilo zachovat politickou neutralitu a dodržet heslo „*Umění nade vše*“.³⁹⁴ Na tomto místě bych ráda upozornila, že mezi lety 1934 a 1936 lze v *Mährisches Tagblatt* najít doklady o neutrálním postoji Německého divadelního spolku.³⁹⁵ Velmi výmluvný je následující výrok Rudolfa Adolpha, který právě v kulturní a politické neutralitě Německého divadelního spolku viděl jednu z příčin jednobarevnosti repertoáru: „*Neutralita naší scény ve smyslu politickém a kulturním, jinak jistě velmi vítaná, se však stane osudovou, pokud se zvrtné do naprosté bezbarvosti a bude se ze zásady vyhýbat všem současným otázkám.*“³⁹⁶ Přesná rekonstrukce jednotlivých kroků a událostí, které vedly k transformaci olomouckého Německého divadelního spolku do spolku v duchu ideologie *völkisch* (v duchu kulturního antisemitismu) není na základě dosud známých pramenů možná. S jistotou můžeme jen konstatovat, že se výbor Německého divadelního spolku v dubnu 1938 po referátu svého předsedy dr. Fritze Czermaka rozhodl, že olomoucké divadlo bude v budoucnosti vedeno „*přesně podle směrnic völkisch*“,³⁹⁷ což vyvolalo okamžitou rezignaci tří členů. Rozhodnutí výboru bylo na valném shromáždění spolku 23. června 1938 potvrzeno a dále byla po referátu zastupitele brněnské herecké skupiny (*völkisch*) schválena spolupráce s touto skupinou.³⁹⁸ Objasnění dalších skutečností, jež mj. způsobily změnu postoje německého divadelního spolku, nabízí jednak článek zveřejněný v deníku *Mährisches Tagblatt* několik dní před konáním valného shromáždění, které mělo potvrdit rozhodnutí výboru olomouckého Německého divadelního spolku

³⁹⁴ Originál citátu: „*Kunst über alles.*“ Viz *Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3.

³⁹⁵ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 13. 1. 1934, s. 4; 23. 3. 1935, s. 6.; 19. 9. 1936, s. 4.

³⁹⁶ Originál citátu: „*Die an sich gewiß begrüßenswerte Neutralität unserer Bühne im politischen und kulturellen Sinn aber wird verhängnisvoll, wenn sie zu vollkommener Farblosigkeit entartet und grundsätzlich allen Gegenwartsfragen ausweicht.*“ Viz Diskussionsabend über das Olmützer deutsche Theater. In: *Mährisches Tagblatt*. 13. 1. 1934, s. 4.

³⁹⁷ Originál citátu: „*strengen völkischen Richtlinien*“ Viz Der deutsche Theaterverein in Olmütz. In: *Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3.

³⁹⁸ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3; 25. 6. 1938, s. 5., Hrbek, L.: Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes, c. d., s. 5.

vést divadlo v duchu *völkisch*,³⁹⁹ jednak *Das Flugblatt* dr. Leo Hrbka, který jej vydal v červnu 1938 a pravděpodobně před valným shromážděním, neboť se o rozhodnutí tohoto shromáždění v brožuře nezmínil. Článek v *Mährisches Tagblatt* (ze dne 20. června 1938) vyzýval účastníky valného shromáždění, aby si uvědomili odpovědnost, kterou mají při rozhodování o budoucím směřování olomouckého německého divadla vůči německému uměleckému a spolkovému životu a německému divadlu, v jejichž zájmu, podle deníku, nemůže být politizace německého spolkového života v Olomouci.⁴⁰⁰ Za výzvou zřejmě stála naděje, že valné shromáždění zvrátí svým rozhodnutím dubnové usnesení výboru Německého divadelního spolku v Olomouci. Domnívám se, že pravděpodobně ze stejného důvodu vydal dr. Leo Hrbek svůj *Das Flugblatt*. Jaké tedy byly podle deníku *Mährisches Tagblatt* a dr. Lea Hrbka příčiny, které vedly ke zřeknutí se dosavadního nepolitického postoje Německého divadelního spolku? Byly v podstatě dvě. Německý divadelní život závisel na spolupráci s brněnským Německým divadelním spolkem, který zdejší divadlo provozoval. Tamní boj o budoucí směřování brněnského Německého divadelního spolku i o vývoj brněnských Sloučených německých divadel mezi demokratickým táborem a *völkisch* táborem se stále zintenzivňoval a neomezoval se jen na brněnský Německý divadelní spolek, ale rozšiřoval se též na divadelní soubor. Spor vedl 13. dubna 1938 k rozštěpení brněnského divadelního souboru, který do té doby řídil provoz divadla opět formou vedoucího kolegia (bez účasti ředitele Leopolda Kramera a Gustava Bondiho), a to kvůli absenci řádného vedení. Brněnský divadelní soubor se rozdělil na demokratickou skupinu a na *völkisch* skupinu. Obě ihned po rozdělení pokračovaly ve své práci a s přípravou na sezonu 1938/39, avšak Mnichovská dohoda nejenže odsunula plánovaný začátek sezony, ale také znemožnila zahájení divadelní sezony demokratické skupiny, poněvadž úřady se obávaly, že zahájení divadelního provozu by mohlo narušit veřejný klid a pořádek.⁴⁰¹ Tyto události ovlivnily také olomoucký Německý

³⁹⁹ Blíže o vzdání se politické neutrality Německého divadelního spolku na jaře, resp. v létě 1938 viz: *Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3; 25. 6. 1938, s. 5.

⁴⁰⁰ Viz *Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3.

⁴⁰¹ Podrobněji se touto problematikou zabývala Katharina Wessely ve své disertaci.

divadelní spolek. Jak napsal deník *Mährisches Tagblatt*, vývoj v Brně postavil olomoucký Německý divadelní spolek před těžkou volbu, zda by měl olomoucký Německý divadelní spolek dále vést politicky a stranicky nezávislé divadlo.⁴⁰² Druhým důvodem, který by mohl objasnit radikální změnu stanoviska, byly podle dr. Lea Hrbka proměny mezinárodních politických poměrů vyvolané připojením Rakouska a „protože se seskupením zahraničně politických sil změnila situace v zemi. Takové změny smýšlení způsobené změnami mocenských poměrů a strachem, že opomenou anšlus.“⁴⁰³ Jeho výrok o „strachu z opomenutí připojení“ je podle mého názoru narážkou na to, že mezi Němci v Československu většinou zavládlo, zejména po připojení Rakouska, očekávání, že otázka Němců v českých zemích bude vyřešena připojením oblasti Sudet k Německu. Další význam tohoto výroku je, že členství v *SdP* a podpora její politiky byla považována (a ze strany *SdP* i vnucována) za záruku správného rozhodnutí jednotlivce nebo organizace, že se tak v případě připojení k Německu ocitne na správné straně. Dr. Leo Hrbek nebyl sám, kdo se pokusil popsat politické rozpoložení mezi Němci v Československu v období mezi připojením Rakouska a obecními volbami v květnu a v červnu 1938.⁴⁰⁴ V své studii *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr*

Viz Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 183–199.

K demokratické divadelní skupině viz též: *Mährisches Tagblatt*. 15. 4. 1938, s. 3; 21. 4. 1938, s. 4.; 25. 5. 1938, s. 5; 31. 5. 1938, s. 5.; 28. 5. 1938, s. 4; 1. 6. 1938, s. 4. K této problematice srovnej též: Schneider, H.: *Exiltheater in der Tschechoslowakei 1933–1938*. (dále jen: *Exiltheater*.) Berlin 1979, s. 151–156.

Schneider, H.: Ein Theater in der Zerreißprobe. Die deutsche Bühne in Brünn im Jahre 1938. (dále jen: Ein Theater in der Zerreißprobe.) In: *Zeitschrift für Germanistik* (N. F. 14), č. 1, 2004. s. 165–173.

Stamberg, U.: Das deutschsprachige Theater in Böhmen und Mähren. Der Bedeutungswandel des Nationaltheaterbegriffs. In: *Ztracené kontexty*. c. d., s. 91–93.

⁴⁰² Viz: *Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3.

Hrbek, L.: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes*. c. d., s. 5.

Topolská, L. *Německá činohra v Olomouci 1918–1941*. c. d., s. 132.

⁴⁰³ Originál citátu: „weil sich durch Umgruppierung von außenpolitischen Kräften die Lage des Landes verändert hat. Solche Änderung der Gesinnung, herbeigeführt durch die Änderung von Machtverhältnissen und durch die Furcht, den Anschluß zu versäumen.“ Viz Hrbek, L.: Tamtéž, s. 4. Autorkou monografie byla podtržena část citace, aby byla zdůrazněna podobnost volby slov s následující citací. Podtržená část ozřejmuje motivaci příklonu Němců v Československu k *SdP* po připojení Rakouska.

⁴⁰⁴ Srovnej Schneider, H.: *Exiltheater*. c. d., s. 149–150.

1938 citoval D. Brandes např. funkcionáře DSAP z Friedlandu (7. květen 1938) slovy: „*SdP ukazuje otevřeně svůj důrazně protistátní a nacionálně socialistický charakter. Obecně se počítá s brzkým připojením ke třetí říši. Pasivní chování státních orgánů tento postoj potvrzuje. Téměř všichni němečtí státní a veřejní činitelé vstoupili do SdP, protože nechtěli přijít o anšlus.*“⁴⁰⁵

V této souvislosti je třeba upozornit na to, že SdP prováděla v období od připojení Rakouska k Německu až do obecních voleb tzv. kampaň za „glajchšaltování“ zaměřenou na německé strany, organizace, instituce a na německý tisk v Československu. Tato kampaň byla doprovázená terorem a zavražďováním, což se projevilo např. násilnými činy proti antifašistickým dělníkům v podnicích nebo v bojkotu demokratických, resp. židovských živnostníků a řemeslníků. Už po parlamentních volbách v roce 1935 o sobě SdP prohlásila, že je jediným, svrchovaným mluvčím Němců v Československu, a to nejen na politickém poli, ale též na poli kulturním. Den po připojení Rakouska vyzval Konrad Henlein Němce žijící v Československu, aby vstoupili do konce května do SdP. Tato výzva nutila podle D. Brandese lidi k tomu, aby se buď veřejně hlásili k politice Sudetoněmecké strany, nebo proti ní vystupovali,⁴⁰⁶ a tímto způsobem zostřila už tak napjatou atmosféru mezi Němci v Československu. Tu lze jednoduše popsat slovy: kdo není s námi (tedy s SdP), vylučuje se ze společenství národa (*Volksgemeinschaft*) a bude pokládán za zrádce. Jako zrádci byli mj. označováni členové a podporovatelé DSAP. Členství v SdP bylo při náboru nových členů, jak už bylo uvedeno, prezentováno tak, že výhradně členové SdP se mohli spolehnout na Hitlerovu ochranu v případě vpádu německého vojska do Československa.⁴⁰⁷ V podobném duchu podala M. Jesenská ve své repor-

⁴⁰⁵ Originál citátu: „*Die SdP zeigt ganz offen ihren betont antistaatlichen und nationalsozialistischen Charakter. Allgemein rechnet man mit dem baldigen Anschluss an das Dritte Reich. Das passive Verhalten der staatlichen Organe bestätigt diese Annahme. Fast alle deutschen staatlichen und öffentlichen Angestellten sind der SdP beigetreten, weil sie den Anschluss nicht verpassen wollten.*“ Citováno podle knihy D. Brandes. Viz Brandes, D.: *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*. c. d., s. 131. Zdůraznění části citace – viz výše.

⁴⁰⁶ Viz tamtéž, s. 71.

⁴⁰⁷ Viz: Tamtéž, s. 70–75.

Schneider, H.: *Exiltheater*. c. d., s. 149–151.

táží ze Sudet v roce 1938 zprávu o politické atmosféře mezi tamějšími Němci.⁴⁰⁸ V oblasti kultury se pokusila *SdP* především ovlivňovat kulturu a kulturní instituce pro stranické účely, o což se strana snažila už od roku 1935, avšak v případě německého divadla v Československu se to dařilo mnohem pomaleji a obtížněji, v porovnání s literaturou (např. knihovnamí nebo knihkupectvími). Po připojení Rakouska a zejména po obecních volbách byla ale německá divadla v Československu, která se snažila zachovat si svou demokratickou pozici, nucena podrobit se kulturní politice *SdP*, což se projevilo i tím, že se dosavadní vedoucí divadla buď přiklonili k *SdP*, anebo byli jako nežádoucí osoby nahrazeni osobami jednajícími v duchu *völkisch*. Výjimku představovalo brněnské německé divadlo, kde, jak už bylo zmíněno, se divadelní soubor rozpadl a brněnská demokratická divadelní skupina byla podle H. Schneidera vzorem nepoddajnosti i vytrvalosti.⁴⁰⁹ Na pozadí tohoto vývoje lze předpokládat, že rozhodnutí olomouckého Německého divadelního spolku bylo ovlivněno všemi jmenovanými faktory a je třeba zohlednit i to, že jeho předseda byl členem *SdP*. Nemůžeme vyloučit, že jeho členství ovlivnilo směr a činnost spolku. Souvislost mezi jeho členstvím v *SdP* a jeho spolkovou činností dokládá projev, který pronesl před výborem Německého divadelního spolku, na jehož základě se výbor rozhodl směřovat spolek v budoucnosti v duchu *völkisch*.

Následující sezona (1938/39) olomouckého německého divadla byla zahájena teprve v prosinci 1938, kdy došlo ke spolupráci s německými divadly podobného smýšlení v Ostravě, Opavě a Praze. Nadále byl divadelní provoz zajištěn pohostinskými představeními, což mělo původně trvat ještě dvě sezony, avšak počet uváděných představení se zvýšil. Především bývalý předseda Německého divadelního spolku

---

Podrobněji se obdobím mezi připojením Rakouska k Německu a obecními volbami v květnu/červnu 1938 zabýval D. Brandes ve III. a IV. kapitole své studie *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*, kde mnoha prameny dokládá nejen politickou a společenskou atmosféru, která tehdy mezi Němci v Československu vládla, ale též způsob, jakým se snažila *SdP* o „glajchšaltování“ Němců v Československu. Viz tamtéž.

⁴⁰⁸ Srovnej Jesenská, M.: *Nad naše síly: Češi, Židé a Němci 1937–1939*. Olomouc 1997, s. 21–58.

⁴⁰⁹ Blíže srovnej Schneider, H.: *Exiltheater*. c. d., s. 92–98, 149–157.

a tehdejší vládní komisař dr. Fritz Czermak se úspěšně zasadil o opětovné založení stálé německé scény v Olomouci, která po renovaci v roce 1941 zahájila svou činnost. V důsledku války byl provoz německého divadla na konci roku 1944 pozastaven, což znamenalo definitivní konec sta let německé divadelní tradice v Olomouci.⁴¹⁰

Na závěr této podkapitoly bych ráda upozornila na skutečnost, že v *Mährisches Tagblatt* najdeme zmínku o tom, že rozhodnutí olomouckého Německého divadelního spolku vedlo i v olomoucké německé divadelní obci k rozdělení na dva tábory. Ve zmíněném deníku ze dne 20. června 1938 se dočteme, že se i v Olomouci uvažovalo o založení demokratického kulturního společenství podle vzoru *Demokratische Kulturgemeinschaft* (Demokratické kulturní společenství) v Brně,⁴¹¹ kde pod jejím patronátem fungovala též *Demokratische Schauspielbühne* (Demokratické divadelní uskupení). Kvůli divadelním představením byl v *Mährisches Tagblatt* dne 25. července 1938 uveřejněn návrh, který počítal s vytvořením tzv. *Fünf = Städte = Theater* (divadlo pěti měst) na demokratickém základě. Tento divadelní svaz měla tvořit města Brno, Ostrava, Opava, Olomouc a Bratislava. V článku je i zmínka o tom, že v těchto městech už byl založen demokratický divadelní spolek a pokud ne, tak se tento krok chystal.⁴¹² Není známo, zda byl nový demokratický německý divadelní spolek v Olomouci založen. Zmínka o chystaném založení je důkazem toho, že i v Olomouci existovaly snahy o zachování demokratické tradice německého divadla ve městě.

⁴¹⁰ Blíže srovnej: Kožušník, V.: *Historie budov olomouckého divadla*. c. d., s. 37.

Topolská, L.: *Německé divadlo*. c. d, s. 190.

Suchanek, H.: Unser Olmützer Theater 1941–1944. In: *Olmützer Blätter*, č. 1, roč. 3, 1955, s. 1.

Zimprich, R.: *Vom deutschen Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 57.

⁴¹¹ Blíže k Demokratickému kulturnímu společenství viz Schneider, H.: *Ein Theater in der Zerreißprobe*. c. d., s. 168.

⁴¹² Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 30. 6. 1938, s. 3; 20. 6. 1938, s. 3; 25. 6. 1938, s. 3.

4.2.3 Sestavení repertoáru – aneb jak je těžké všem vyhovět

4.2.3.1 Počet inscenací a jednotlivé žánry

Úsilí o novou organizaci německého divadla v Olomouci se odrazilo též v počtu divadelních představení, která byla uvedena poté, co olomoucký Německý divadelní spolek převzal provoz německého divadla. Tento vývoj nezávisel jen na domluvě mezi Družstvem českého divadla a olomouckým Německým divadelním spolkem, ale též na poměrech brněnských Sloučených německých divadel a v neposlední řadě na olomouckém obecnstvu a poměrech v Německém divadelním spolku v Olomouci. Podle dostupných informací je známo, že v první německé sezoně 1921 se uvádělo 123 představení, o tři sezony později (1923/24) se hrálo jen padesát představení a od sezony 1925/26 až 1934/35 se pohyboval počet představení v jednotlivých sezonách od dvaatřiceti do třiačtyřiceti.⁴¹³ Snížení počtu představení souviselo jednak se změnou divadelní sezony v jarních (resp. letních měsících) za pondělní představení v řádné divadelní sezoně, a také se zkrácením a později zrušením letního posezonního divadelního období, a to kvůli počasí a nezájmu obecnstva. Rozdělení jednotlivých žánrů v období 1923 až 1935 ukazuje následující tabulka.

⁴¹³ Srovnej údaje dochovaných seznamů (přehled představení a jejich náklady), které spolek zpracoval k předložení pro daňovou administrativu, resp. jako přílohu k žádosti o subvenci (pro Ministerstvo školství a národní osvěty) a údaje dochovaného vlastnoručního vyúčtování ve fondu Německého divadelního spolku Olomouc. Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94). Dále srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 23. 10. 1924, s. 3; *Deutsche Zeitung*. 4. 2. 1922, s. 5.

sezona	celkový počet představení	opera	opereta	dramata	veselohry	další
1923/1924	50	10	14	13	13	
1925/1926	32	3	12	9	8	
1926/1927	43	2	11	9	20	1
1927/1928	37	2	13	11	11	
1928/1929	39	2	12	11	14	
1929/1930	41	1	13	8	19	
1930/1931	41	1	11	9	20	
1931/1932	42	3	9	11	19	
1932/1933	41	3	8	8	21	1
1933/1934	35	2	8	8	17	
1934/1935	34	1	6	11	15	1

Tabulka č. 11: Přehled počtu divadelních představení jednotlivých žánrů v období mezi roky 1923–1935⁴¹⁴

Mezi lety 1923 a 1935 klesl počet oper, jejichž inscenace se od sezony 1925/26 do sezony 1934/35 pohybovaly mezi jednou až třemi během jedné sezony. Ve stejném období se snížil na polovinu též počet operet. Převahu měly během celého období činohry, zvláště veselohry.

⁴¹⁴ Seznam vyúčtování sezony 1924/25 neobsahoval tituly představení, což neumožnilo spolehlivé rozlišení mezi jednotlivými žánry. Z tohoto důvodu nebyla tato sezona zařazena do přehledu. Výčet představení podle žánrů byl sestaven jednak na základě dochovaných seznamů, které spolek zpracoval k předložení pro daňovou administrativu, resp. jako přílohu k žádosti o subvenci (pro Ministerstvo školství a národní osvěty), a jednak na základě dochovaných vyúčtování. K vytvoření seznamu byly použity údaje zveřejněné v deníku *Mährisches Tagblatt*, pokud byly uvedeny oficiálně ve zprávách o valné hromadě olomouckého Německého divadelního spolku a pokud nebyl nalezen ve fondu Německého divadelního spolku seznam uváděných představení za toto období. Při detailní rekonstrukci repertoáru byly použity též údaje o repertoáru brněnského německého divadla v meziválečném období, které zpracovala K. Wessely ve své práci *Brněnské německé divadlo*. Srovnej sezony: 1925/26, 1926/27, 1927/28, 1928/29, 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33, 1933/34, 1934/35, 1935/36. Srovnej blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Mährisches Tagblatt. 23. 10. 1924, s. 3.

Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 229–232, 236–264.

4.2.3.2 Hodnocení repertoáru v očích soudobé olomoucké německé divadelní kritiky

Hlavními divadelními kritiky deníku *Mährisches Tagblatt* v meziválečném období byli dr. Heinrich Suchanek,⁴¹⁵ o kterém dr. Leo Hrbek v *Das Flugblatt* napsal, že jeho „recenze měly úroveň, která značně přesahovala průměr“,⁴¹⁶ a dr. Albert Schein, který se vyjadřoval především k operetním představením.⁴¹⁷ V roce 1930 u příležitosti padesátého výročí deníku zveřejnil dr. Heinrich Suchanek hodnocení vývoje německého divadla v Olomouci po převratu. Podle jeho názoru se ocitlo divadelnictví obecně v úpadku, což platilo i pro olomoucké německé divadlo, které zařadil mezi provinční divadla. Tento všeobecný trend se podle něj vyznačuje tím, že v divadelním repertoáru dominuje povrchní zábavná kultura. Divadelní repertoár na konci dvacátých let označil v porovnání s operou a operetou za monotónní a s činohrou za bezkonceptní. Zřídka se uváděla díla, která by problémy tematizovala a snažila se o čistou poetickou formu. Dalším charakteristickým znakem byla podle jeho slov tendence pohrdat klasickými díly devatenáctého století. K vývoji repertoáru olomouckého německého divadla ve dvacátých letech poznamenal:

*„Ačkoliv v odlehlem místě, mělo naše německé divadlo (i když od převratu ve stále více okleštěných hracích dnech) přece jen zajímavé večery, které nabízely charakteristický výsek světové dramatické produkce. Nebo-li: snad právě kvůli tomuto ubohému omezení, neboť naše divadelní scéna byla tím vzdálena konglomerátu obvyklé dramatické tvorby a u vedoucích divadel (zvláště po sloučení s Brnem) existovala vždy snaha v tomto jediném hracím dnu nabídnout to nejlepší, pokud to ‚nejlepší‘ vůbec zde bylo k dispozici. A jelikož to nebyl vždy tento případ, docházelo opakovaně k těžkým zklamáním.“*⁴¹⁸

⁴¹⁵ Jako zkratku pod svými příspěvky používal Dr. H. S.

⁴¹⁶ Originál citátu: „(...) die ein Niveau hatten, das erheblich über dem Durchschnitt lag, (...)“. Viz Hrbek, L.: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes*. c. d., s. 14.

⁴¹⁷ Dr. Albert Schein zveřejnil v deníku *Brünner Tagesbote* článek s názvem *Brünn – Olmütz*, který byl napsán stejně zábavným způsobem jako jiné články, které byly v tomto deníku publikovány pod zkratkou Dr. Sch. (Olmütz). S největší pravděpodobností se jednalo o tutéž osobu, která své kritiky většinou publikovala pod zkratkou Dr. Sch. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 13. 6. 1929, s. 2–3; 11. 2. 1935, s. 4.

⁴¹⁸ Originál citátu: „Wiewohl entlegenes Hinterland, hat unsere deutsche Bühne an ihren seit dem Umsturz immer kärglicher zugeschnittenen Spieltagen doch interessante

Uvedená citace dokládá, že s výjimkou několika zajímavých představení, která prezentovala světovou dramatickou tvorbu, byl repertoár během tohoto období hodnocen spíše negativně. Přestože divadelní kritik dr. Heinrich Suchanek většinou kritizoval vývoj repertoáru olomouckého německého divadla od převratu, kladně hodnotil i některá německá divadelní představení. V souvislosti s operou konstatoval, že do roku 1926 byla uváděna pozoruhodná představení během letního posezonního období (květen až červen), které se kvůli nezájmu v roce 1930 omezilo na několik pohostinských představení. Divadelní sezony 1920/1921 a 1921/1922 za ředitele dr. Beera (1920–1922) se podle něj vyznačovaly vysokou uměleckou úrovní, především v moderní činohře, které později ve dvacátých letech už nikdy nebylo dosaženo. Hrála se např. díla Gerharta Hauptmanna, Hermanna Sudermanna, Arthura Schnitzlera, Henrika Ibsena, Franka Wedekinda, Augusta Strindberga nebo Waltera Hasenclevera. Nezapomněl pochválit ředitele dr. Beera za uvedení klasických dramát a zájem o opery. Právě opera dosáhla za Hölleringa svého vrcholu, byl uváděn téměř celý *Ring der Niebelungen* Richarda Wagnera. Kromě tohoto díla byla uvedena ještě další tři, *Tristan*, *Tannhäuser* či *Meistersinger von Nürnberg*. Od jiných skladatelů byly inscenovány opery např. *Salome* Richarda Strauße, *Ariadne* Giacoma Pucciniho nebo nejnovější operní díla Maxe von Schillingse (*Mona Lisa*) nebo Ermanna Wolf-Ferrariho (*Susannes Geheimnis*). I za ředitele Hölleringa pokračovala tradice moderních dramát, byť v omezeném počtu. Ve srovnání s érou dr. Beera byla zatlačena do pozadí klasická dramata a lidové hry. Závislost olomouckého německého divadla na repertoáru brněnských Sloučenských německých divadel způsobila podle dr. Heinricha Suchanka to, že se na olomoucké scéně příliš často objevovala díla, v nichž kvalitu často

---

Abende gehabt, die einen charakteristischen Ausschnitt der dramatischen Weltproduktion boten. Oder sagen wir: vielleicht gerade wegen dieser kärglichen Beschränkung, da unsere Bühne dadurch dem Konglomerat des täglichen Spielplaneinerleis ferne stand und bei den Bühnenleitern naturgemäß (besonders seit der Ehe mit Brünn) immer das Bestreben obgewaltet hat, an dem einzigen Spieltag das Beste zu bieten, soweit dieses ‚Beste‘ eben überhaupt da war. Und da dies sehr oft nicht der Fall war, gab es das sich ständig wiederholende Kapitel schwerer Verstimmungen.“ Viz Suchanek, H.: Das deutsche Theater in Olmützt seit dem Umsturz. In: *Mährisches Tagblatt*. 16. 7. 1930, s. 41.

nahrazují skvělé výkony brněnských herců, což byl jeden z důvodů, proč bylo spojení s Brnem považováno za prospěšné. Ale i mezi představeními z druhé poloviny dvacátých let byla některá, která dr. Heinrich Suchanek chválil: *Svatá Jana* a *Zpět k Methusalemovi* G. B. Shawa, *Hra o lásce a smrti* Romaina Rollanda, *Diktátor* Julese Romainse *Diktátor*, *Graf unter Gleichen* Wilhelma Schmidtbonna nebo *Fröhlicher Weinberg* Carla Zuckermayera. Pozitivní ohlas mělo také uvedení děl Franka Wedekinda, Arthura Schnitzlera, Gerharta Hauptmanna, Ference Molnára a děl nového českého dramatu nebo příležitostně uvádění „starých“ (starších než pět let) operet v repertoáru. Kritizován byl především stoupající zájem o inscenace děl neněmecky píšících autorů, jako např. francouzské trojúhelníkové komedie, anglické kriminální hry nebo moderní jazzové operety. Tato kritika dr. Heinricha Suchanka z roku 1930 se zřejmě vztahovala především na tehdejší aktuální vývoj olomouckého německého divadla pod vedením Hanse Demetze, který zastával funkci ředitele brněnského německého divadla až do jara 1932. Humorně charakterizoval vývoj olomouckého německého divadla po převratu do konce roku 1929 divadelní kritik dr. Albert Schein ve svém novoročním přání, které věnoval brněnskému německému divadlu. Poznamenal k tomu: to byla zřejmě nářážka na Schillera.

*„Einst war´s ein herrliches Lor – Beer – Reis,
Dem deutschen Theater zum Heil und Preis. –
Dann Hölle – Ring – Theater! – Bekannt,
Daß der Chef nur allein dabei abgebrannt. –
Nach Hertzka hob sich die Küsslerrund
Rasch sieghaft zum stolzen De – Metznerbund;
Als ruhender Pol geschätzt und gesucht:
Blieb Bondi in der Erscheinungen Flucht.
Wenn ich jeden erwähnte aus diesem Jahrzehnte,
Der Jubiläumsbericht sich allzu dehnte;
Drum sei euch Lieben aus unserer Zeit
Ne – billige Dankadresse geweiht.“⁴¹⁹*

⁴¹⁹ Překlad citátu: „Byl jednou jeden výhonek vavřínového listu, německému divadlu ku zdaru, Pak peklo - kruh - divadlo! - Je známo, že jen šéf sám při tom pohořel. - Po [panu] Hertzkoví se zvedl kruh umělců Rychle k vítěznému a hrdému spolku

Toto novoroční přání bylo napsáno formou básně a jména jednotlivých vedoucích, resp. činitelů brněnského německého divadla (v básni tučně označeni) byla ze stylistických důvodů přetvořena. Jednalo se o dr. Rudolfa Beera, ředitele Hölleringa, Hanse Demetze a Gustava Bondiho. Není známo, jestli existuje podobný přehled vývoje olomouckého německého divadla ve třicátých letech i od dr. Heinricha Suchanka, avšak právě on začal v roce 1931 každý rok publikovat kulturní přehled o minulé sezoně, v němž podrobil kritice i olomoucké německé divadlo. Posledním dvěma sezonám pod vedením Hanse Demetze vyčítal především bezkonceptní repertoár a převahu povrchných zábavných her, tzv. konverzačních veseloher, zejména francouzského a německého původu. Ostře kritizoval zvýšení počtu jazzových operet a velmi nízkou úroveň operet. Nezapomněl ale také vyzdvihnout pozitivní stránky repertoáru. Ocenil, že v sezoně 1930/31 byly uváděny více činohry německy píšících autorů než autorů jiných. Vrchol sezony představovalo pohostinské představení vídeňského *Burgtheater Kabale und Liebe* od Friedricha Schillera. Z uměleckého hlediska považoval některá představení moderních dramát za hodnotná, jako např. *Hufnägel* Leonharda Franka, *Trojaner* Curta Corintha, *Voruntersuchung* Maxe Alsberga, *Armut* Antona Wildganse nebo *Baumeister Solneß* od Henrika Ibsena. Hluboký dojem zanechaly podle něj též pacifistické hry francouzských autorů Maurice Rostanda *Der Mann, den sein Gewissen trieb* a Siegfried Jeana Giraudoux, což ukazuje, že aktivistická tendence v brněnském divadelním repertoáru se neomezila jen na brněnská Sloučená německá divadla, ale našla uplatnění i v repertoáru olomouckého německého divadla.⁴²⁰ Pozoruhodná představení v sezoně 1931/32 byla podle něho znovu pohostinská představení vídeňského *Burgtheater*, zejména inscenace *Torquato Tasso* od J. W. Goetha a *Liebelei* Arthura Schnitzlera.

Metznerbund; Jako klidný bod [zřejmě narážka na Schillera podle germanistky J. Dubové] *ceněn a hledán: Bondimu nezbylo nic než útěk. Kdybych připomněl každého z tohoto desetiletí, byla by výroční zpráva moc dlouhá; Proto necht je vám drahým z naší doby Věnováno toto poděkování.* Viz Ein Neujahrsgruß dem Brüner deutschen Theater. In: *Mährisches Tagblatt*. 30. 12. 1929, s. 4.

⁴²⁰ Blíže k těmto divadelním dílům a k aktivistické tendenci brněnského německého divadla pod vedením Hanse Demetze viz Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 155–163.

Podle dr. Heinricha Suchanka měla Demetzova poslední sezona nejnižší úroveň za celou dobu jeho uměleckého vedení. Tím více si pak sliboval od nového vedoucího brněnských Sloučených německých divadel Felixe Knüpfera, který byl už v první sezoně schopný pozvednout úroveň nejen repertoáru, ale i uměleckého souboru. Chválil především inscenace her významných představitelů moderního dramatu, např. *Katharina Knie* Carla Zuckermayera, *Vor Sonnenuntergang* Gerharta Hauptmanna nebo *Elisabeth von England* Ferdinanda Brucknera, a úroveň moderní veselohry; jen péče o klasické hry byla podle jeho názoru zanedbávána. Nadšení, které je patrné z recenze dr. Heinricha Suchanka, však postupně mizelo, kladně hodnocena byla ještě sezona 1933/34, v níž chválil uspokojení nároků literárně založených návštěvníků a publika, pro které bylo divadlo jen místem pro zábavu. Ocenil vysokou uměleckou úroveň především činoherního souboru a inscenace klasických a moderních dramát, např. *Wallenstein* a *Vater* Augusta Strindberga, *Professor Bernhardt* Arthura Schnitzlera, *Asien* Henri-Reného Lenormanda, *Hundert Tage* Benita Mussoliniho a *Giovacchina* Forzana nebo *Engel unter uns* Františka Langera. Dále zdůraznil pozitivní vývoj operet. Avšak příliš často byly podle něho uváděny bezcenné moderní veselohry. Poslední sezona Felixe Knüpfera byla dokonce považována za nepřilíš zdařilou, poněvadž v repertoáru převládaly především kriminální hry (např. *Sensationsprozeß* L. Woola nebo *Meine Frau lügt* Ladislase Fodora) a konverzační veselohry (např. *Ping-Pong* Hanse Jaraye nebo *Schule für Steuerzahler* Louise Verneuille a George Berra). Dojem zanechaly jen divadelní hry *Die Insel* Haralda Bratta a *Menschen in Weiß* Sidneye Kinsleye, od kterých divadelní kritik dr. Heinrich Suchanek očekával, že neupadnou tak rychle v zapomnění. Zanedbávání operet, resp. téměř jejich absence, byla kritizována divadelním kritikem dr. Albertem Scheinem. Nespokojenost se stavem olomouckého německého divadla motivovala Rudolfa Adolpha už v polovině sezony 1933/34 k organizaci diskusního večera, který se konal 13. ledna 1934. Zde referoval o stavu divadla nejen on sám, ale též dr. Heinrich Suchanek, který kritizoval uvádění povrchních divadelních děl a vystoupil s požadavkem, aby se hrálo více dobrých, starých či klasických divadelních děl, když nejsou na literárním trhu k dispozici dobrá a moderní díla. Rovněž

Rudolf Adolph, který byl v Olomouci považován za znalce literatury a zejména moderního dramatu, s politováním konstatoval totéž. Také období za Leopolda Kramera nebylo kritikou vždy pozitivně hodnoceno. Podobně jako u Felixe Knüpfera byla první Kramerova sezona 1935/36 dr. Heinrichem Suchankem pozitivně hodnocena především díky vyváženému repertoáru, díky němuž se podařilo přilákat do divadla dokonce i mládež. Pokračovalo se v tradici moderního dramatu (např. bestseller sezony byl *Die erste Legion* Emmeta Laveryho) a zvýšil se počet klasických inscenací, které se těšily oblibě diváků, zvláště obrovskou návštěvnost měla inscenace *Wilhelm Tell*. Divadelní frašky byly zatlačeny do pozadí a s politováním bylo hodnoceno snížení počtu operetních představení a pohostinských vystoupení známých umělců. Vrcholem sezony byla opět pohostinská představení vídeňského *Burgtheater*, konkrétně *Sappho* Franze Grillparzera, *Prinz von Homburg* Heinricha von Kleista a *Karlsschüler* Heinricha Laubeho; zejména poslední hra byla podle něj obrovským úspěchem. Oproti tomu se dle kritiků dr. Heinricha Suchanka a dr. Alberta Schernsteina nepříznivé poměry brněnských Sloučených německých divadel v druhé sezoně 1936/37 odrážely též v repertoáru a na scéně olomouckého německého divadla. Dr. Heinrich Suchanek vyčítal řediteli Kramerovi, že jeho umělecké ambice podléhají nákladovým faktorům. Oba negativně hodnotili převahu činohry, která byla zastoupena buď nicneřikajícími moderními společenskými divadelními hrami, anebo nudnými dramaty, což přimělo dr. Heinricha Suchanka k výzvě, aby v repertoáru byla více zohledněna divadelní díla, která vznikla na přelomu století (např. díla Maxe Halbeho, Franze Werfla, Wilhelma Schmidtbonna, Hermanna Sudermanna, Gerhardta Hauptmanna, Herberta Eulenberga, Arthura Schnitzlera, Henrika Ibsena). Dále vyzval ve svém hodnocení k zohlednění současné německé dramatické tvorby. Zdůraznil, že by neměla být uváděna politická divadelní díla, nýbrž historická dramata Heinricha Zerkaulena a Friedricha Bethgeho. V této souvislosti připomínám, že poslední dva jmenované lze zařadit mezi umělce, kteří podporovali svou literární činností nacistickou politiku v Německu.⁴²¹ Za pozoruhodné inscenace

⁴²¹ Blíže k Heinrichu Zerkaulenovi a Friedrichu Bethgemu viz Klee, E.: *Kulturlexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945*. Frankfurt am Main 2007, s. 46, 614.

považoval klasická dramata (např. Goethův *Egmont*, Shakespearův *Hamlet* nebo *Nathan* od Lessinga), která „udobřila“ tu část divadelní obce, jež se stále více odvracela od představení povrchního zábavného charakteru. Divadelní kritik dr. Albert Schein litoval zejména operetu, která se na olomoucké scéně objevovala jen zřídka, a vzhledem k obávané transformaci brněnských Sloučených německých divadel do ryze činoherního divadla konstatoval, že v tomto případě by ztratilo spojení s Brnem na hodnotě, poněvadž do Olomouce by se nedostaly nejlepší činohry. Poslední sezonu pod vedením ředitele Leopolda Kramera označil dr. Heinrich Suchanek za dobrý průměr, a to vzhledem k repertoáru a ke kvalitě uměleckého souboru. Podle kritiky lze usuzovat, že se ředitel Kramer v sezoně 1937/38 přizpůsobil. V činohře převažovaly nad tzv. *Salonkomödie* vážné, intelektuální hry, které zahrnovaly též díla současné dramatické tvorby německy píšících autorů (např. *Schauspieler* Wilhelma Schmidtbonna, *Zwölftausend* Bruna Frankeho nebo *Jagt ihn – ein Mensch* Erwina Guida Kolbenheyera, *Dr. Med. Hiob Prätorius* Curta Götze nebo *Napoleon* Ferdinanda Brucknera) a více než předtím byly zastoupeny klasické činohry, které měly úspěch mezi mladými lidmi (např. *G'wissenswurm* Ludwiga Anzengruber, *Kabale und Liebe* Friedricha Schillera, Lessingova *Minna von Barnhelm* či Goethův *Faust*).⁴²² Recenze olomouckých kritiků zřejmě nebyly vždy pozitivně přijaty vedením brněnských Sloučených německých divadel, jak dokládá odpověď Gustava Bondiho na novoroční přání dr. Alberta Scheina. V něm vyčítal dr. Suchankovi, kterého nazval *Such – an – Eck*,⁴²³ že úmyslně hledal něco, co by mohl kritizovat. Stálé oblibě, a to nejen ze strany kritiky, se těšila téměř každoroční pohostinská představení *Exlbühne*, kte-

⁴²² Podklady pro zobrazení hodnocení repertoáru olomouckého německého divadla poskytly články o stavu olomouckého německého divadla, zejména od dr. Heinricha Suchanka a dr. Alberta Scheina, a článek o diskusním večírku o olomouckém německém divadle zveřejněný v deníku *Mährisches Tagblatt*, blíže viz: *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 41; 30. 5. 1931, s. 3; 4. 6. 1932, s. 3; 13. 6. 1933, s. 3–4; 13. 1. 1934, s. 4; 7. 6. 1934, s. 3; 11. 2. 1935, s. 4; 1. 6. 1935, s. 3–4; 30. 5. 1936, s. 4; 3. 6. 1937, s. 3; 27. 5. 1938, s. 3.

⁴²³ Viz Bondi, G.: Gegengruß an das Olmützer Theater. In: *Mährisches Tagblatt*. 4. 1. 1930, s. 4. Sloveso *anecken* má v němčině význam *narazit*. Bondiho způsob psaní jména kritika Heinricha Suchanka se dá proto přeložit nejlépe jako: hledej na každém rohu (*Such – an – Eck*).

rá se konala většinou na konci divadelní sezony. S politováním byl konstatován nízký počet pohostinských představení jiných známých souborů a umělců, což souviselo nejen s kontakty na brněnská Sloučenská německá divadla, jak je uvedeno v předchozí kapitole, ale pravděpodobně i s československými zákony, které zejména ve třicátých letech měly protežovat tuzemské divadelní umělce a zaměstnance před umělci ze zahraničí.⁴²⁴ Z pohledu současné germanistiky zhodnotila repertoár L. Topolská. Podle ní byl ve dvacátých letech a na začátku třicátých let velmi konzervativní, avšak v období, ve kterém byl ředitelem brněnského divadla Hans Demetz, vykazoval repertoár velmi vysokou a stabilní úroveň. Jak už bylo uvedeno, právě stabilní uměleckou úroveň vydvihla i K. Wessely.⁴²⁵

4.2.3.3 Faktory ovlivňující sestavení repertoáru

Sestavení repertoáru podléhalo dvěma hlavním faktorům. Na jedné straně měl rozhodující roli vkus cílové skupiny, resp. zájmových skupin, pro které byl repertoár sestavován, na druhé straně to byly faktory související s divadelním provozem.

První faktor, který můžeme nazývat vkusem divadelního obecnstva, lze ještě rozdělit do dvou dalších podskupin, neboť vkus a nároky divadelního obecnstva na repertoár nebyly vždy identické. První skupinu tvořili zastánci myšlenky, že divadlo má sloužit především jako místo, které zprostředkovává umělecké, kulturní a národní hodnoty a kde mají být uváděna kvalitní literární díla. Sem můžeme zařadit olomoucký Německý divadelní spolek, který sám sebe považoval za platformu, kde bylo možné vést diskuzi o repertoáru, a za garanta umělecky a literárně hodnotného německého divadla v Olomouci, v němž pravidelně vystupovali během valné hromady jejich příznivci. Do této skupiny patřili dále divadelní kritici, jejichž stanovisko bylo v předešlé podkapitole předstřeno, a dále zájmové skupiny, jako např. kulturní nebo politické or-

⁴²⁴ Blíže k této problematice srovnej: Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit*. Disertační práce. c. d., s. 140–186.

Stamberg, U.: *Beschäftigungspolitik*. c. d., s. 108–138.

Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 142–154.

⁴²⁵ Viz Topolská, L.: *Německé divadlo*. c. d., s. 188–189.

ganizace. Pod spojením „literárně a umělecky kvalitní díla“ se většinou rozuměla klasická a moderní dramata, opery nebo kvalitní klasické operety. Neshody panovaly jen v otázce zastoupení jednotlivých žánrů. Naopak jednomyslně se vyslovili proti uvádění povrchních zábavných děl jakéhokoliv druhu, zejména francouzského typu nebo nového žánru jazvových operet. Jak už bylo zmíněno, důraz se kladl také na to, aby pevnou součástí repertoáru byla díla německy píšících autorů.⁴²⁶ Protože vystoupení olomouckého německého divadla byla od sezony 1922/23 omezena na jeden den v týdnu, objevil se dokonce už v říjnu 1922 v deníku *Mährisches Tagblatt* radikální názor, že pokud olomoucké německé divadlo nehraje denně, nemělo by zastávat ani liberální postoj při sestavování repertoáru. Jinými slovy chtěl čtenář říci, že by se měla upřednostňovat dramata a nemusely by se vůbec uvádět veselohry, resp. frašky. Podle něho by zábavnost repertoáru zajistila už „trpěná“ opereta.⁴²⁷ Svá přání a nároky ohledně repertoáru olomouckého Německého divadelního spolku nevyjadřovaly jen jednotlivé osoby z řad obecnstva, členů Německého divadelního spolku nebo divadelních kritiků, ale též zájmové skupiny. Doložena je jedna iniciativa, která vznikla jako reakce proti předem zveřejněnému repertoáru na sezonu 1922. Plánovaný repertoár na poslední uzavřenou sezonu byl zveřejněn zhruba měsíc před jejím zahájením (dne 17. března 1922). Iniciativa měla dvě části. První tvořil návrh, se kterým se redaktor deníku *Deutsche Zeitung* Anton Steiger obrátil 21. března 1922 na vedení Německého divadelního spolku v Olomouci.⁴²⁸ Steiger se ve svém dopise odvolával na článek zveřejněný

⁴²⁶ K této problematice srovnej blíže: *Mährisches Tagblatt*. 8. 11. 1919, s. 3; 20. 2. 1924, s. 3; 14. 4. 1930, s. 3; 13. 1. 1934, s. 4; 4. 5. 1935, s. 4; 27. 3. 1936, s. 4; 30. 4. 1937, s. 3. *Deutsche Zeitung*. 19. 3. 1922, s. 4.

Dále k tomu srovnej články v deníku *Mährisches Tagblatt* uvedené v poznámce 424. Výsledky bádání k sestavení repertoáru a jeho ovlivňování v roce 1922 i ke čtenářské anketě se záměrem zjistit přání olomouckého německého obecnstva (*Mährisches Tagblatt*) v roce 1924 zveřejnila autorka i pod titulem *Die Programmgestaltung des Deutschen Theatervereins in Olmütz in den 20er Jahren der Zwischenkriegszeit* viz Ference, A. E.: *Die Programmgestaltung des Deutschen Theatervereins in Olmütz in den 20er Jahren der Zwischenkriegszeit*, In: *Deutsch ohne Grenzen. Gesellschaftswissenschaften*. Jaklová, A. a A. E. Ference (ed.). Brno 2015, s. 171–188.

⁴²⁷ Viz *Mährisches Tagblatt*. 21. 10. 1922, s. 4.

⁴²⁸ Anton Steiger (1889–1952) byl v období první Československé republiky v župním a hlavním vedení *DNP* (*Gau- und Hauptleitung*). Mezi lety 1927 až 1933 byl členem

v deníku *Deutsche Zeitung* s titulem *Wünsche der deutschen Theaterbesucher* (Přání německých divadelních návštěvníků, 19. března 1922), který vyšel dva dny po zveřejnění předběžného repertoáru a ve kterém byl nejen vysloven nesouhlas s repertoárem, ale i jasně vymezen úkol, který mělo olomoucké německé divadlo plnit. Dále byla jmenována díla, která by tomu mohla pomoci.⁴²⁹ Neznámý autor tohoto dopisu popsal úlohu olomouckého německého divadla slovy: „Právě na těžce utlačované půdě olomouckého německví musí divadlo plnit své poslání ve službách národní společnosti.“⁴³⁰ Tím myslel neuvádění francouzských dramát a veseloher a snížení počtu již známých operet a italských oper, jejichž plánovaný počet na sezonu 1922 byl považován za nadstandardní a divadlo si jej nemohlo dovolit. Oproti tomu se mělo německé divadlo v Olomouci soustředit na podporu umění ze strany vlastního národa a na budování národní kultury. Nejlepším způsobem, jak zajistit, aby se německé divadlo v Olomouci neodchýlilo od cesty „duchovní a duševní reformace“ (*geistiger und seelischer Reformation*), mělo být uvádění německých klasických děl, nejnovějších dramát a skladatelů.⁴³¹ Na tento veřejný dopis navázal Anton Steiger ve svém dopise z 21. března 1922, který byl adresován Německému divadelnímu spolku. Steiger v něm navrhl, aby se podle vzorů v Německu, jako např. nově se konstituující a nacionálně zaměřené *Goethebühne*,⁴³² a v Olomouci založila tzv. divadelní

---

městského zastupitelství. Dále byl činný ve vedení Svazu Němců severní Moravy a dočasně byl župním vedoucím *Deutscher Kulturverband* (Německý kulturní svaz). Blíže k jeho osobě a činnosti ve společenském, politickém a kulturním životě Olomouce viz Zimprich, R.: Schriftleiter Anton Steiger zum Gedächtnis. In: *Olmützer Blätter*. č. 5, roč. 17, 1969, s. 70.

Schriftleiter Anton Steiger. Zum 30. Todestag (Dr. Z. = Dr. Zimprich). In: *Olmützer Blätter*. č. 3, roč. 30, 1982, s. 45.

⁴²⁹ Viz blíže: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6– 94).

Mährisches Tagblatt. 17. 3. 1922, s. 2.

Deutsche Zeitung. 19. 3. 1922, s. 4.

⁴³⁰ Originál citátu: „Gerade auf dem schwer bedrängten Boden des Olmützer Deutschtums muß das Theater seine Sendung im Dienste der Volksgemeinschaft bewußt erfüllen.“ Viz *Wünsche der deutschen Theaterbesucher*. In: *Deutsche Zeitung*. 19. 3. 1922, s. 4.

⁴³¹ Viz *Deutsche Zeitung*. 19. 3. 1922, s. 4.

⁴³² Éva Tökei uvedla ve svém článku, že divadla jako *Goethe-Bühne*, *Deutsches Volkstheater* a *Nationalbühne* se opřely o „frazeeologii vychloubání se všim

obec na bázi společného smýšlení (tzv. *Gesinnungsgemeinschaft*), která by se mohla stejně jako v Německu podílet na znovuoživení divadla. Žádal sloučení všech společenských kruhů, které měly zájem právě o divadlo na základě společného smýšlení. K této skupině počítal všechny spolky a organizace, které v Olomouci a v okolí podporovaly umění, vzdělávání a tělesnou výchovu. Konkrétně hovořil o *Musikverein*, *Damensingverein*, *Männergesangsverein*, Německém lidovém pěveckém spolku, *Metznerbund*, Spolku pro národní osvětu a *Turnverein*. Tyto spolky by mohly při zvláštních příležitostech propůjčit svou pracovní a agitační sílu. Podle něj nebyla také vyloučena spolupráce hudebních a pěveckých spolků na podporu orchestru nebo při uvádění inscenací jako např. *Meistersinger*. Pro Německý divadelní spolek v Olomouci by to mj. znamenalo, že materiální zisk by se při zapojení výše zmíněných umělecky a hudebně založených členů olomoucké německé společnosti zvýšil, poněvadž na jejich vystoupení by se přišli podívat rodinní příslušníci a přátelé. Anton Steiger ve svém dopise neskrývá, že Německý divadelní spolek v Olomouci by si mohl být jistý podporou velkých organizací zaměřených na tělesnou a duchovní výchovu, avšak jen tehdy, budou-li v repertoáru zohledněna jejich přání. Dále předestřel, že spojení se Svazem Němců severní Moravy, Německou národní radou, *christlicher Volksbund* (křesťanský Lidový svaz), *sozialdemokratische Gewerkschaft* (sociálnědemokratický odbor), *allgemeine deutsche Gewerkschaft* (všeobecný německý odbor), Spolkem pro národní osvětu a *Turnverein*, by mohlo zaručit, že zmíněné organizace by doporučily svým členům návštěvu divadla. Nevyloučil, že by mohl pro tuto iniciativu získat též *BdL*. Na konci dopisu požaduje, aby byl sestaven literární poradní sbor, který má mít vliv na výběr uváděných děl. Tento poradní sbor měli tvořit zástupci spolků *Musikverein*, *Damensingverein*, *Männergesangsverein*, Spolku pro národní osvětu, Německého lidového pěveckého spolku a *Metznerbund*. Zvláštní důraz kladl na prof. Webera, Otto Kullila, dr. ing. Weisera a prof. Rudolfa Mathera. Při výběru děl se měla zohlednit především národně-výchovná díla. Poradní sbor měl také prosadit

---

německým“ (*deutschtümelnde Phraseologie*). Viz Tökei, E.: *Nationaltheater und Aktualpolitik*. [online]. [cit. 2. února 2012]. Dostupné na internetu: <http://www.kakanien.ac.at/beitr/emerg/ETokei1.pdf>

posílení účasti členů hudebního spolku a pěveckých spolků ve sboru a orchestru. Dále požádal o ustanovení agitačního výboru, který měl být sestaven z členů spolků podporujících vzdělávání a umění. K tomuto výboru měl být připojen i německý tisk. Steigerův návrh neskrýval záměr, že by se mělo olomoucké německé divadlo, a tím i Německý divadelní spolek, podrobit výše uvedené kulturní politice, která v divadle viděla nástroj k národní výchově. Na konci dopisu naznačil, že už byly provedeny potřebné kroky, jež zřejmě vedly ke společné iniciativě Svazu Němců severní Moravy, Spolku pro národní osvětu, Okresního vzdělávacího výboru a místních organizací tří německých politických stran působících v Československu (*BdL*, *DNSAP* a *DNP*).⁴³³ Tyto organizace a politické strany se 28. března 1922 obrátily pěti dochovanými dopisy na Německý divadelní spolek se svými přáními, jež se týkaly repertoáru.⁴³⁴ Je však nutné upozornit na to, že dopisy *DNP*, *DNSAP* a *BdL* jsou obsahově identické, napsané na psacím stroji bez uvedení přesného data v březnu 1922 a pouze podepsané zastupiteli těchto stran. Pouze jeden z podpisů je jednoznačně čitelný a patří dr. Fritzi Czermakovi. Dopis byl tedy pravděpodobně předem připraven někým jiným, resp. jinou organizací, a dr. Czermak jej pouze podepsal jménem místní skupiny *DNSAP*. Dopis představenstva Spolku pro národní osvětu a Okresního vzdělávacího výboru byl jen oznámením, že s požadavky souhlasí. K těmto dopisům patří ještě úvodní dopis organizace Svazu Němců severní Moravy, který je podepsán dvěma osobami a opatřen razítkem vedení svazu *Bund der Deutschen* (Svaz Němců). Čitelně jej podepsal jen dr. Spina. Přiložen byl pravděpodobně též dopis Antona Steigera z 25. března 1922, který poslal olomouckému prelátovi seznam navržených činoher a který obsahuje vlastnoruční poznámky dr. Schinzela. Dopisy byly napsané v podobném duchu, v jakém bylo koncipováno *Přání německých divadelních návštěvníků* i dopis Antona Steigera. Opět se v nich zdůrazňuje, že olomoucké německé divadlo se má podílet na obnovení významu německého národa (pravděpodobně se to vztahovalo na německé obyvatelstvo v Československu) a sloužit skutečnému vzdělávání. To mělo být podpořeno vy-

⁴³³ Viz SOKa Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁴³⁴ Viz tamtéž.

řazením již zmíněných francouzských her a uváděním převážně děl německých klasických dramatiků a moderních, resp. současných divadelních her. V případě operety bylo poznamenáno, že by se klasická díla měla preferovat před méně hodnotnými současnými operetami. Stejně jako Anton Steiger, jenž nabídl podporu divadla velkými organizacemi, pokud by repertoár byl sestaven podle jejich přání, spojily již zmíněné organizace a politické strany svou podporu se stejnou podmínkou. Dopisy politických stran zahrnovaly seznam autorů a divadelních děl, jejichž uvedení požadovaly. Seznam byl údajně sestaven dvěma neznámými literárními experty. Mezi dvaadvaceti uváděnými autory se nacházeli jen tři, kteří nepsali německy: William Shakespeare, Henrik Ibsen a Nikolaj Gogol. Mezi klasickými autory najdeme jména jako Johann Wolfgang Goethe, Gotthold Ephraim Lessing, Friedrich Schiller, ale též Franz Grillparzer nebo Friedrich Hebbel. Z moderních a současných autorů byli v seznamu uvedeni Ludwig Anzengruber, Karl Schönherr, Gerhardt Hauptmann nebo Max Halbe, Georg Kaiser a Paul Apel.⁴³⁵ Celkový přehled uvedených děl uvádějí následující tabulky, které zcela odpovídají pramenům.

autor	dílo
Shakespeare	<i>Romeo und Julia, Hamlet, Der Kaufmann von Venedig, Viel Lärm um Nichts, Richard III.</i>
Lessing	<i>Emilia Galotti, (Nathan[der Weise]), Minna von Barnhelm</i>
Goethe	<i>Clavigo, Faust I, Götz [von Berlichingen], Egmont, Iphigenie</i>
Schiller	<i>Kabale und Liebe, [Die Verschwörung des] Fiesco [zu Genua], Maria Stuart, Wallensteins Tod, [Wilhelm] Tell</i>
Kleist	<i>Prinz von Homburg, Der zerbrochene Krug, Käthchen von Heilbronn</i>
Grillparzer	<i>Ein treuer Diener seines Herrn, Ottokars Glück und Ende, Sappho, Des Meeres und der Liebe Wellen, Weh dem, der lügt</i>
Raimund	<i>Der Verschwender</i>

⁴³⁵ Viz tamtéž.

autor	dílo
Otto Ludwig	<i>Erbförster</i>
Hebbel	<i>Nibelungen, Agnes Ber[n]auer, Maria Magdalena, Gyges [und sein Ring], Herodes u.[nd] Marianne</i>
Freytag	<i>Journalisten</i>
Gutzkow	<i>Königsleutnant, Uriel Acosta</i>

Tabulka č. 12: Starší divadelní díla⁴³⁶

autor	dílo
Anzengruber	<i>Kreuzelschreiber, G´wissenswurm, Meineidbauer</i>
Schönherr	<i>Glaube und Heimat, Volk in Not, Erde, Weibsteufel, Kindertragödie, Karnnerleut</i>
Hauptmann	<i>Weber, Fuhrmann Henschel, Biberpelz, Gabriel, Schillings Flucht, Rose Bernd</i>
Ibsen	<i>Wildente, Nora, Volksfeind</i>
Gogol	<i>Der Revisor</i>

Tabulka č. 13: Nová divadelní díla⁴³⁷

autor	dílo
Apel	<i>Hans Sonnenstößers Höllenfahrt</i>
Butte	<i>Katte</i>
Dreyer	<i>Probekandidat</i>
Eulenberg	<i>Ein Halber Held</i>
Halbe	<i>Jugend, Mutter Erde, Strom, Der Kampf</i>
Hasenclever	<i>Antigone</i>
Hofmannst[h]al	<i>Jedermann</i>
G. Kaiser	<i>[Die] Bürger von Calais, Die Koralle, Gas</i>

Tabulka č. 14: Nejnovější divadelní díla⁴³⁸

⁴³⁶ Viz tamtéž. Doplnění titulů divadelních děl a autorčiny jazykové opravy jsou uvedeny v hranatých závorkách. Podtržení se vyskytují v původním textu.

⁴³⁷ Viz tamtéž.

⁴³⁸ Viz tamtéž. Doplnění titulů divadelních děl a autorčiny jazykové opravy jsou uvedeny v hranatých závorkách.

Není známo, kdo tuto iniciativu podnítl, ale domnívám se, že se tato idea zrodila okolo *Deutsche Zeitung* a Antona Steigera. Steiger věděl, jak už bylo zmíněno, že německé organizace a politické strany nějakou akci chystají a 25. března 1922, několik dnů předtím, než se tito představitelé německých organizací a politických stran oficiálně obrátili se svými dopisy na Německý divadelní spolek, poslal olomouckému prelátovi seznam činoher, které by měly být navrženy olomouckému Německému divadelnímu spolku na příští divadelní sezonu. Prelát mu měl sdělit svůj názor a případná přání. Seznam se mezi archiváliemi nenašel, ale z dopisu Antona Steigera a z poznámek dr. Schinzela se dá s jistotou tvrdit, že se jednalo o identický seznam, který byl poslán olomouckému Německému divadelnímu spolku. Tuto domněnku podporuje jednak odkaz Antona Steigera na to, že seznam byl vypracován dvěma literárními experty, jednak přání dr. Schinzela, že se z něj měly škrtnout dvě divadelní hry, a to *Weibsteufel* od Karla Schönherra a *Jugend* od Maxe Halbeho, tedy díla, která byla zahrnuta v seznamu poslaném Německému divadelnímu spolku o tři dny později.⁴³⁹ Na základě dochovaných pramenů není možné rekonstruovat reakce spolku na tuto iniciativu, jež představovala výrazný zásah do jeho autonomie. Z porovnání seznamu požadovaných německy psaných činoher s realizovaným repertoárem sezony 1922 vyplývá, že Německý divadelní spolek požadavky mírně zohlednil. V repertoáru se nacházely jen tři činohry ze seznamu, které nebyly v původní kritizované verzi (*Die Kreuzelschreiber* Ludwiga Anzengrubera, *Fuhrmann Henschel* Gerhardta Hauptmanna a *Der Strom* Maxe Halbeho). Nebyly uvedeny plánované inscenace *Die Sache mit Lola* a *Die Büchse der Pandora*, které byly německými politickými stranami označeny jako méně hodnotné, a proto nahraditelné.⁴⁴⁰ Uvedené změny v repertoáru byly určitě provedeny ve snaze Německého divadelního spolku v Olomouci uspokojit přání této frakce divadelního obecnstva, poněvadž si olomoucké německé divadlo nemohlo dovolit rozhněvat diváky. Počet změn také ukazuje, že olomoucký Německý divadelní spolek nehodlal svůj repertoár zcela změnit, pravděpodobně proto, že německá

---

⁴³⁹ Viz tamtéž.

⁴⁴⁰ Viz tamtéž.

divadelní sezona měla v roce 1922 začít už 15. dubna,⁴⁴¹ a bylo nemyšlitelné, aby divadelní ředitel dr. Beer souhlasil s drastickou změnou pevně stanoveného repertoáru. U této iniciativy se jedná o jediný doložený pokus o ovlivňování olomouckého Německého divadelního spolku a jeho práce zájmovými skupinami, což by ale nemuselo nutně znamenat, že se dále nepokoušely prosadit v repertoáru olomouckého německého divadla už zmíněná přání. Z korespondence Německého divadelního spolku s ředitelstvím brněnských Sloučených německých divadel víme, že Německý divadelní spolek předložil např. v říjnu 1926 ředitelství brněnských Sloučených německých divadel požadavek, aby se v repertoáru objevovali německy píšící autoři.⁴⁴²

Druhou skupinu tvořila ta část obecnstva, která své požadavky veřejně nepředstavila. Tito diváci byli považováni za příznivce povrchních a zábavných děl, kteří divadlo chápali jako místo pro zábavu a relaxaci. Tato skupina měla nezanedbatelný podíl na celkovém počtu návštěvníků, neboť právě představení zábavného charakteru se těšila oproti opěře a činohře velkému zájmu návštěvníků a byla zisková.⁴⁴³

Na tomto místě je třeba zmínit pozoruhodný nápad *Mährisches Tagblatt*. Deník se rozhodl v září 1924 provést údajně první čtenářskou anketu tohoto druhu se záměrem zjistit přání olomouckého německého obecnstva. Tento nápad byl podporován i olomouckou německou společností. Důvodem pro uspořádání ankety byl zjevný pokles návštěvnosti činoherních představení v porovnání s operou a operetou, který byl vysvětlen tím, že sestavení repertoáru Německým divadelním spolkem nevyhovovalo vkusu obecnstva. Právě to byl důvod k uspořádání čtenářské ankety, jejímž cílem bylo zjistit vkus diváků. Výsledky měly přinést důležité podněty, na které mělo divadlo reagovat. Hlasování proběhlo formou hlasovacího formuláře, který byl vytištěn v *Mährisches Tagblatt*. Podle zkušeností deníku si jeden výtisk přečetly tři osoby, které měly možnost zúčastnit se hlasování. Deník to chtěl zajistit tím, že nechá hlasovací formuláře zveřejnit tři dny po sobě (25. září, 26. září a 27. září 1924). Původní ukončení hlasování bylo plánováno

⁴⁴¹ Viz *Mährisches Tagblatt*. 17. 3. 1922, s. 2.

⁴⁴² Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁴⁴³ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 2. 1924, s. 3; 13. 1. 1934, s. 4.

na 4. října 1924, ale kvůli velkému zájmu, jenž překročil předpokládaný průměrný počet hlasovacích formulářů, se deník rozhodl zveřejnit další dva hlasovací formuláře a prodloužit dobu hlasování až do 11. října 1924. Výsledky byly zveřejněny 18. října 1924. Ankety se mohli kromě předplatitelů zúčastnit i jiní čtenáři, např. další rodinní příslušníci a byla zaměřena na zjištění zájmu o činoherní představení (především o dramata, frašky a veselohry). Deník upozornil na to, že čtenář měl uvést pouze ty činohry, které by skutečně navštívil. Neměly se uvádět ty, které by byly pouze respektovány. Tím se měl zjistit skutečný zájem obecnostva. Každý mohl uvést maximálně tři činohry. Ankety se zúčastnilo 1 024 čtenářů, což bylo sice považováno za úspěch, ale tyto hlasy prý zastupovaly jen malou část německého divadelního obecnostva a ještě menší část čtenářského okruhu.⁴⁴⁴ Výsledky jsou uvedeny v následujících tabulkách, které jsou rozděleny na dvě části, podle autorů a podle děl.

umístění v anketě	autoři	počet hlasů
1	Schiller	316
2	Shakespeare	208
3	Hauptmann	188
4	Sudermann	153
5	Ibsen	132
6	Hebbel	115
7	Grillparzer	108
8	Goethe	101
9	Schönherr/Toller	93
10	Molnar	88
11	Lessing	84
12	Meyer-Förster	80
13	Freytag	77
14	Kleist	72

⁴⁴⁴ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 11. 9. 1924, s. 3; 17. 9. 1924, s. 4; 20. 9. 1924, s. 4; 22. 9. 1924, s. 2; 25. 9. 1924, s. 4; 27. 9. 1924, s. 4; 7. 10. 1924, s. 2.

umístění v anketě	autoři	počet hlasů
15	Nestroy	69
16	Schnitzler/Shaw	52
17	Wedekind	47

Tabulka č. 15: Výsledky ankety podle autorů⁴⁴⁵

Při porovnání výsledků ankety se seznamem činoher můžeme konstatovat, že z devatenácti uvedených autorů se vyskytla jména jedenácti autorů (v tabulce označena tučně) na seznamu činoher z roku 1922. Z toho vyplývá, že seznam z roku 1922 zohledňoval do určité míry vkus divadelních návštěvníků.⁴⁴⁶

umístění v anketě	divadelní hry (včetně autorů)	počet hlasů
1	<i>Alt Heidelberg</i> (Meyer-Förster)	80
2	<i>Journalisten</i> (Freytag)	77
3	<i>Willhelm Tell</i> (Schiller)	76
4	<i>Kabale und Liebe</i> (Schiller)	65
5	<i>Räuber</i> (Schiller) <i>Glaube und Heimat</i> (Schönherr)	57
6	<i>Hamlet</i> (Shakespeare) <i>Der zerbrochene Krug</i> (Kleist) <i>Agnes Bernauer</i> (Hebbel) <i>Masse Mensch</i> (Toller) <i>Hinkemann</i> (Toller)	44
7	<i>Götz [von Berlichingen]</i> (Goethe) <i>Maria Stuart</i> (Schiller) <i>Minna von Barnhelm</i> (Lessing) <i>Peer Gynt</i> (Ibsen) <i>Die versunkene Glocke</i> (Hauptmann)	41

⁴⁴⁵ Tabulky byly zpracovány na základě údajů v denících *Mährisches Tagblatt* a *Ostrauer Zeitung*. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 18. 10. 1924, s. 3.
Ostrauer Zeitung. 20. 10. 1924, s. 3.

⁴⁴⁶ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

umístění v anketě	divadelní hry (včetně autorů)	počet hlasů
8	<i>Faust I</i> (Goethe) <i>Die deutschen Kleinstädter</i> (Kotzebue) [Die] <i>Ehre</i> (Sudermann)	36
9	<i>Richard III.</i> (Shakespeare) <i>Ein Glas Wasser</i> (S[c]ribe) <i>Maria Magdalena</i> (Hebbel) <i>Feldherrenhügel</i> (Roda-[Roda]/ Rößler)	32
10	<i>Heimat</i> (Sudermann) <i>Flachsmann als Erzieher</i> (Ernst) <i>Märchen vom Wolf</i> (Molnár) [Die] <i>Hüttenbesitzer</i> (Ohnet)	29
11	<i>Frühlingserwachen</i> (Wedekind) <i>Johannisfeuer</i> (Sudermann)	24

Tabulka č. 16: Výsledky ankety podle děl⁴⁴⁷

Na základě těchto výsledků můžeme konstatovat, že z devětadvaceti děl bylo jedenáct uvedených v seznamu činoher. Jmenujme především starší hry od Johanna Wolfganga Goetha (*Faust I* a *Götz von Berlichingen*), Friedricha Schillera (*Kabale und Liebe*, *Wilhelm Tell* a *Maria Stuart*), Williama Shakespeara (*Hamlet* a *Richard III.*), Gottholda Ephraima Lessinga (*Minna von Barnhelm*) nebo Friedricha Hebbela (*Agnes Bernauer* a *Maria Magdalena*). U moderních divadelních her se shodovala přání respondentů se seznamem činoher jen v případě *Glau-be und Heimat* od Karla Schönherra. Příkladem toho, že se přání lidí lišila od uvedeného seznamu, je *Peer Gynt* Henrika Ibsena.⁴⁴⁸

Uspořádaná anketa měla ohlas nejen v olomoucké německé společnosti, ale její výsledky byly také očekávány ředitelstvem brněnských

⁴⁴⁷ Tabulky byly zpracovány na základě údajů v denících *Mährisches Tagblatt* a *Ostrauer Zeitung*. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 18. 10. 1924, s. 3., *Ostrauer Zeitung*. 20. 10. 1924, s. 3.

Doplnění titulů divadelních děl a autorčiny jazykové opravy jsou uvedeny v hranatých závorkách.

⁴⁴⁸ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Sloučených německých divadel i několika německými novinami z Československa (*Ostrauer Zeitung* a *Silesia*) i zahraničí (*Neues Wiener Tagblatt* a *Neues Wiener Journal*), které požádaly deník *Mährisches Tagblatt*, aby jim sdělil výsledek ankety, což deník také udělal. Výsledky byly ihned 20. října 1924, bez jakéhokoliv komentáře, zveřejněny v deníku *Ostrauer Zeitung*.⁴⁴⁹ Vídeňský *Neues Wiener Journal* otiskl následující den komentáře k uveřejněným výsledkům. Podobně jako článek v *Mährisches Tagblatt* kladně ohodnotil hojnou účast, která však reprezentovala jen část divadelního obecnstva. Zatímco *Ostrauer Zeitung* se k tomuto nevyjadřoval, vídeňský *Neues Wiener Journal* napsal, že olomoucká divadelní obec má určitý sklon ke konzervatismu a sklon „k starému a dobrému“ (*zum guten Alten*). Moderní tvorba byla podle něj silně zastoupena Ernestem Tollerem, což bylo „účinné oznámení, proti olomouckému cenzorovi, který zakázal uvedení ‚Masse Mensch‘ a ‚Hinkemann‘.“⁴⁵⁰

Gustav Bondi, jako zástupce brněnských Sloučených německých divadel, se vyjádřil k výsledkům dopisem 23. října 1924. S politováním konstatoval, že se anketa vztahovala jen na činohry, poněvadž vedení brněnských Sloučených německých divadel mělo dojem, že divadelními návštěvníky žádané činohry by už uspokojila představení ochotníků – tím se zřejmě naráželo na činnost olomoucké Německé dramatické společnosti. Proto vedení divadla zredukovalo počet vážných činohr, neboť se ukázalo, že taková představení v olomouckém německém divadle skončila po finanční stránce převážně neúspěchem.⁴⁵¹ Bondiho veřejné vystupování proti aktivitám ochotnického divadla v Olomouci souviselo především s tím, že právě ochotnické divadlo představovalo v meziválečném období podle K. Wessely vážnou konkurenci profesionálnímu souboru. Navíc byla jeho představení levnější, což hrálo v tomto období důležitou roli. Proto se Německý divadelní spolek v Brně a ředitelství brněnských Sloučených divadel rozhodly aktivně bojovat proti ochot-

⁴⁴⁹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 9. 1924, s. 4; 18. 10. 1924, s. 3. *Ostrauer Zeitung*. 20. 10. 1924, s. 3.

⁴⁵⁰ Originál citátu: „ (...) eine wirksame Kundgebung gegen den Olmützer Zensor, der die Aufführung von ‚Masse Mensch‘ und ‚Hinkemann‘ verbot.“ Viz *Neues Wiener Journal*. 21. 10. 1924, s. 12.

⁴⁵¹ Viz *Mährisches Tagblatt*. 23. 10. 1924, s. 3.

nickým divadlům a v deníku *Brünner Tagesbote* byl v září 1925 zveřejněn jejich postoj:

*„Výbor divadla a jevištní vedení jsou nuceni bez výjimky odmítnout všem představením ochotnických divadel jakoukoliv pomoc, ať už spoluúčast příslušníků divadla, ať už jde o zapůjčení vybavení, studijní materiál apod. Protože naše jeviště musí každoročně bojovat o své přežití. A i v Brně je tento boj stále citelněji stížen přibývajícím ochotnickými představeními. Proto divadelní výbor vyzývá zdejší německé spolky, aby upustily od takových akcí. Je však připraven za vstřícných podmínek podporovat skutečně dobročinné účely akcemi profesionálních divadelních představení. V úvahu přicházející korporace podnikly také u autorských a vydavatelských svazů kroky k tomu, aby tyto za všech okolností zabránily udělení práva na uvádění her a zapůjčení studijního materiálu.“*⁴⁵²

Německý divadelní spolek v Brně spatřoval v představeních ochotnického divadla snahu o poškození německého profesionálního divadla v Brně.⁴⁵³ Radikální odmítnutí ochotnického divadla Německým divadelním spolkem a Sloučenými německými divadly v Brně se zřejmě vztahovalo na olomouckou divadelní scénu, jejíž součástí byla ve dvacátých a třicátých letech i představení ochotnických divadel. Zejména olomoucká Německá dramatická společnost představovala ve dvacátých letech vážnou konkurenci, poněvadž na začátku února 1926 sdělil Gustav Bondi předsedovi Německého divadelního spolku v Olomouci,

⁴⁵² Originál citátu: *„Der Theaterrausschuß und die Bühnenleitung sind somit gehalten, ausnahmslos allen Liebhabervorstellungen jede Unterstützung, sei es auch durch Mitwirkung von Bühnenangehörigen, sei es durch Entlehnung von Ausstattungsgegenständen, Studienmaterial u. dgl. [und dergleichen], zu versagen. Da auch unsere Bühne einen sich alljährlich steigernden Daseinskampf zu bestehen hat, der auch durch die in Brünn immer mehr überhand nehmenden Liebhabervorstellungen in fühlbarster Weise erschwert wird, ersucht der Theaterrausschuß die hiesigen deutschen Vereine, von derartigen Veranstaltungen abzusehen, ist hingegen gerne bereit, wirkliche Wohltätigkeitszwecke durch Veranstaltung beruflicher Theatervorstellungen unter entgegenkommenden Bedingungen zu unterstützen. Die in Betracht kommenden Körperschaften haben auch bei der Autoren – und Verlegervereinigung Schritte unternommen, damit diese die Erteilung von Aufführungsrechten und das Verleihen von Studienmaterial unter allen Umständen verweigern.“* Viz Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 143.

⁴⁵³ K postavení ochotnického divadla v meziválečném období viz tamtéž.

že „dramatická společnost má raději dbát na podporu divadla než mu konkurovat.“⁴⁵⁴ Trnem v oku byly Bondimu především příznivé recenze představení Německé dramatické společnosti psané olomouckými německými divadelními kritiky a německým tiskem.⁴⁵⁵ V této souvislosti je zajímavé, že se tehdy už bývalému předsedovi Německé dramatické společnosti Rudolfu Adolphovi nepodařilo v roce 1934 získat ani Německý divadelní spolek v Olomouci jako spoluorganizátora diskusního večera o olomouckém německém divadle, ani přesvědčit intendanta Sloučených německých divadel v Brně k návštěvě této akce. Jak již bylo uvedeno, diskuse se tehdy zúčastnil jen předseda olomouckého Německého divadelního spolku. Dá se jen spekulovat o tom, zda odmítání spoluorganizace takového večera či nepřítomnost intendanta souvisela s názorem, že otázky týkající se divadla byly především záležitostí Německých divadelních spolků a vedení profesionálních německých divadel. Iniciativa Společnosti pro současnou kulturu, jejímž členem byl Rudolf Adolph, mohla být z pohledu Německého divadelního spolku v Olomouci brána jako akt, který by zpochybnil jeho dosavadní svrchovanost nejen nad otázkami divadelními, ale též jako platformy pro diskusi o divadelních záležitostech. Členové a podporovatelé olomouckého ochotnického divadla pravděpodobně patřili k pravidelným návštěvníkům divadla.⁴⁵⁶

Gustav Bondi ve své písemné reakci na výsledky ankety v říjnu 1924 vyloučil uvádění prvních tří navržených děl (*Alt Heidelberg, Journalisten, Wilhelm Tell*), neboť vysoký počet účinkujících by zvýšil náklady, které si nemohlo olomoucké německé divadlo dovolit. Jedinou šanci viděl v dobrovolnících, kteří by vystoupili v těchto hrách jako komparzisté.⁴⁵⁷ V dopise hájil dosavadní snahy brněnských Sloučených německých

⁴⁵⁴ Originál citátu: „Die dramatische Gesellschaft soll lieber trachten das Theater zu stützen, als ihm Konkurrenz zu machen.“ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁴⁵⁵ Viz např.: *Mährisches Tagblatt*. 1. 2. 1924, s. 5; 20. 6. 1924, s. 2; 12. 10. 1925, s. 3; 27. 10. 1928, s. 5; 16. 6. 1930, s. 41. *Deutsche Zeitung*. 1. 2. 1925, s. 6–7.

⁴⁵⁶ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 13. 1. 1934, s. 4.

Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., 143–144.

⁴⁵⁷ Viz *Mährisches Tagblatt*. 23. 10. 1924, s. 3

divadel uspokojit různorodý vkus obecnstva a dodal, že „*kdo to s německým divadlem jako s podporou německví myslí vážně, musí samozřejmě pochopit, že divadlo musí sloužit rozmanitému vkusu, protože kromě kulturních požadavků jsou zde zásadní i požadavky peněžní.*“⁴⁵⁸ Během celého období první Československé republiky se ukázala potřeba uspokojit různé zájmy olomouckého divadelního obecnstva a současně dosáhnout vyváženého ekonomického rozpočtu. Navíc se muselo přihlížet k tomu, že brněnská Sloučená německá divadla musela při sestavování repertoáru brát ohled nejen na olomoucké německé publikum, ale též na brněnské německé publikum. Jak se ukázalo, ne vždy se líbilo olomouckému německému obecnstvu to, co mělo u brněnského německého publika úspěch.⁴⁵⁹

Druhý faktor, který ovlivňoval složení repertoáru, představoval společný provoz olomouckého a brněnského německého divadla. Německý divadelní spolek v Olomouci sice vedl po skončení ředitele Georga Hölleringa olomoucké německé divadlo ve vlastní režii, ale sestavení repertoáru mohl ovlivnit jen minimálně. Existovala sice dohoda o tom, v jakém pořadí se mají jednotlivé žánry uvádět (např. v sezoně 1932/33 měla po dvou činohrách následovat opereta), avšak aktuální díla si musel olomoucký Německý divadelní spolek vybírat z repertoáru brněnských Sloučených německých divadel, a skladbu repertoáru německého divadla v Brně, jež spadala výhradně do kompetence tamního vedení, tedy nemohl ovlivnit vůbec. Výjimečně byl olomoucký divadelní výbor osloven s požadavkem, aby pro Německý divadelní spolek vybojoval právo spolurozhodování při sestavování brněnského divadelního repertoáru. Tehdy nezbývalo divadelnímu výboru nic jiného, než upozornit na to, že olomouckému Německému divadelnímu spolku bylo přiznáno pouze právo výběru z aktuálního repertoáru brněnského německého divadla,

⁴⁵⁸ Originál citátu: „*Wer es mit dem deutschen Theater in Olmütz als einer Stütze des Deutschtums ernst meint, der muß es begreiflich finden, daß es allen Geschmacksrichtungen zu dienen hat, weil hart neben der kulturellen die geldliche Forderung steht.*“ Viz Theaterdirektion und Publikum. In: Mährisches Tagblatt. 23. 10. 1924, s. 3.

⁴⁵⁹ Viz k tomu např. Gegengruß an das Olmützer Theater. In: Mährisches Tagblatt. 4. 1. 1930, s. 4.

resp. z předložených brněnských návrhů. Už proto byl prostor pro směřování olomouckého divadelního repertoáru jednotlivými zájmovými skupinami značně omezen.⁴⁶⁰ Základním problémem pro olomoucký Německý divadelní spolek byla během celého období závislost na brněnském repertoáru a tamějším divadelním provozu. V rámci svých možností se snažilo vedení Německého divadelního spolku v Olomouci při výběru děl zohlednit přání a nároky olomouckého německého obecnstva a vyjadřovalo je vůči brněnskému Německému divadelnímu spolku i ředitelství brněnských Sloučených německých divadel. Například na začátku října 1926 sdělil olomoucký Německý divadelní spolek Německému divadelnímu spolku v Brně, že mezi olomouckými předplatiteli a vedením olomouckého Německého divadelního spolku panuje značná nespokojenost s kvalitou inscenací, které byly na výběr, a požádal jej, aby se ředitelství brněnských Sloučených německých divadel snažilo zlepšit repertoár olomouckého německého divadla, což bylo zdůvodněno mj. tím, že olomoucký Německý divadelní spolek platí za jednotlivá představení průměrně 8 000 korun. Pro olomoucký Německý divadelní spolek to byla vysoká částka. Německý divadelní spolek dále kritizoval, že se nehrají díla německy píšících autorů. Odpověď brněnského Německého divadelního spolku však odkrývá jeden z dalších problémů, které se během této spolupráce vyskytly. Německý divadelní spolek v Olomouci, byl, jak vyplývá z pramenů, vybíravý. V tomto případě navrhlo brněnské ředitelství hned na začátku sezony několik divadelních děl a mezi nimi byla i díla německy píšících autorů.⁴⁶¹ Vedení Sloučených německých divadel opakovaně vyslovalo svou ochotu vyhovět a zohlednit přání olomouckého německého obecnstva a vedení olomouckého Německého divadelního spolku, avšak nebylo možné sestavit vlastní repertoár jen pro Olomouc, jak se vyjádřil ředitel Hans Demetz v jednom dopise z října 1926.⁴⁶² Jak už ukázaly předešlé příklady, nebyla spolupráce mezi olomouckým Německým divadelním spolkem

⁴⁶⁰ Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 26. 4. 1929, s. 3; 14. 4. 1930, s. 3; 13. 1. 1934, s. 4.

⁴⁶¹ Viz tamtéž.

⁴⁶² Viz tamtéž.

a vedením Sloučených německých divadel v Brně a brněnským Německým divadelním spolkem vždy bezproblémová. Další problém představovalo včasné předložení seznamu možných her a zaslání informačních materiálů, které měly mít zásadní vliv při výběru jednotlivých děl pro olomoucké německé divadlo a také na patřičné propagování vybraných a chystaných děl mj. v novinách (např. divadelní letáky). Olomoucký Německý divadelní spolek si opakovaně stěžoval, že neobdržel tyto informace s dostatečným předstihem. Tento nedostatek se pokusil vyřešit sám, a sice tím, že na podzim 1925 začal přes divadelního sekretáře Hoffmanna objednávat brněnský německý deník *Brünner Tagesbote*, aby si mohl udělat představu o představeních v brněnském německém divadle. To ale nebyl samozřejmě důvod k tomu, aby stížnosti ustaly.⁴⁶³ Kritiky ze zmíněného brněnského deníku byly též publikovány v deníku *Mährisches Tagblatt*, což nelibě neslo vedení brněnských Sloučených německých divadel, poněvadž se nejednalo vždy o kladné komentáře, což mohlo danou divadelní hru znevýhodnit ještě před premiérou, nebo její premiéře dokonce zabránit, jak tomu bylo v případě plánované inscenace *Lilly, die Kokette* (na podzim 1924).⁴⁶⁴ V této souvislosti si 19. října 1926 stěžoval ředitel Hans Demetz, že divadelní sekretář Hoffmann na základě brněnské kritiky prý odmítal kvalitní divadelní díla, která měla úspěch v Brně a která byla pozitivně hodnocena v tisku.⁴⁶⁵ Demetz k tomu uvedl: „V žádném případě si nenechám ze strany vašeho sekretariátu líbit brněnskou předběžnou soudní cenzuru.“⁴⁶⁶

Hans Demetz nebyl jediným ředitelem brněnského německého divadla, který si na údajný vliv divadelního sekretáře Hoffmanna stěžoval. Jeho nástupce Felix Knüpfer v dopise z 29. září 1932, adresovaném předsedovi Německého divadelního spolku, o Hoffmannovi tvrdil, že zmařil jeho loajální, korektní a solidní záměry. Podle něj sabotoval brněnské návrhy z pouhých sobeckých důvodů a ne vždy podával členům olomouckého divadelního výboru správné informace. Požadoval, aby

⁴⁶³ Viz tamtéž.

⁴⁶⁴ Viz tamtéž.

⁴⁶⁵ Viz tamtéž.

⁴⁶⁶ Originál citátu: „Keinesfalls darf ich mir die Brünner Vorzensur als Gerichtsbehörde mir gegenüber von Ihrem Sekretariat ausspielen lassen.“ Viz tamtéž.

v budoucnosti už nerozhodoval o repertoáru sekretář Hoffmann sám, ale celý divadelní výbor. Dále požadoval, aby mu bylo umožněno spojit se v otázce sestavení repertoáru přímo se členy divadelního výboru, poněvadž odmítal divadelního sekretáře jako spojku mezi ním a divadelním výborem v Olomouci, a za tímto účelem usiloval o získání telefonního čísla. Hoffmann byl podle jeho názoru jen pokladníkem olomouckého Německého divadelního spolku. Důvodem ostré reakce ředitele Felixe Knüpfera byl nečekaný požadavek olomouckého spolku na změnu v repertáru, což nakonec vedlo ke zrušení představení. Knüpfer zastával názor, že sekretář Hoffmann rozhodl o odvolání plánované operety jen z toho důvodu, že se o týden později mělo hrát pohostinské představení Maxe Pallenberga. Domníval se, že uvedení operety týden před tím by mohlo představení ohrozit, protože bylo zřejmé, že se operety těší dobré návštěvnosti. Z pohledu ředitele Felixe Knüpfera tím byla porušena smlouva, v níž se uvádělo, že po dvou činohrách má následovat vždy opereta.⁴⁶⁷ Tímto dopisem začala roztržka mezi ředitelem F. Knüpfere a olomouckým Německým divadelním spolkem, která trvala od konce září 1932 minimálně do počátku listopadu 1932, což bylo způsobeno zejména tím, že Německý divadelní spolek v Olomouci zastával názor, že tato záležitost je věcí týkající se pouze divadelního sekretáře Hoffmanna a ředitele Felixe Knüpfera. Německý divadelní spolek v Olomouci se v této kauze hájil tím, že dle dohody bylo definitivní právo na rozhodování o výběru a stanovení repertoáru vyhrazeno olomouckému Německému divadelnímu spolku. V tomto období došlo ve sporu mezi Felixem Knüpfere a předsedou Německého divadelního spolku v Olomouci dr. Rudolfem Sallingerem k výměně čtyř dochovaných dopisů. Předseda Německého divadelního spolku se snažil celou záležitost řešit osobně s ředitelem Felixem Knüpfere během své návštěvy v Brně 17. října 1932, avšak k plánovanému setkání nedošlo, což dr. Rudolfa Sallingera rozladilo. Interpretace, že se ředitel Knüpfer schůzky asi nechtěl zúčastnit, jej rozzlobila, neboť očekával bezprostřední reakci na svůj dopis z 29. září 1932, která přišla písemně až o tři týdny později, a zároveň nesouhlasil s tím, aby mu byla přítomnost předsedy Německého divadelního

---

⁴⁶⁷ Viz tamtéž.

ho spolku v Brně sdělena teprve v den jeho návštěvy, navíc ve večerních hodinách, kdy kvůli přípravám na představení nemohl opustit divadlo, což nechal údajně panu předsedovi vzkázat. Tvrzení ředitele F. Knüpfera o vlivu divadelního sekretáře na rozhodování o repertoáru bylo vnímáno olomouckým divadelním výborem jako troufalost a znevažování. Předseda olomouckého Německého divadelního spolku ujistil ředitele F. Knüpfera, že o repertoáru rozhodl výhradně divadelní výbor a postavil se za sekretáře Hoffmanna, který z pohledu olomouckého Německého divadelního spolku měl i nadále vykonávat funkci jakési spojky mezi olomouckým Německým divadelním spolkem a ředitelstvím v Brně. Rozhodnutí o další spolupráci se sekretářem Hoffmannem však nechal na řediteli F. Knüpfervi. Lehce ironicky toto rozhodnutí zdůvodnil tím, že členové divadelního výboru mají ještě další „vedlejší úvazky“, které jim brání převzít funkci divadelního sekretáře. Jako přátelské gesto se dá vyložit nabídka předsedy spolku, že by požádal prokuristu Hechta, aby byl přítomen v divadelní kanceláři v době telefonátů mezi „Olomoucí“ a „Brnem“. K usmíření však nedošlo. Výše uvedené důvody přispěly ještě k hlubšímu rozladění ředitele F. Knüpfera, což bylo zakončeno údajným výrokem sekretáře Hoffmanna zveřejněným v brněnském německém deníku, který byl známý svou zaujatostí vůči řediteli F. Knüpfervi.⁴⁶⁸ Sekretář Hoffmann měl uvést, že *„divadelní spolek si nedá líbit žádné direktoriální druhé vedení.“*⁴⁶⁹ Tato událost vedla nejen k úplnému odmítnutí osobního kontaktu s divadelním sekretářem Hoffmannem ředitelem F. Knüpfere, ale i ke změně postoje ředitele brněnského německého divadla k plnění povinností vůči olomouckému divadelnímu provozu. Předsedovi Německého divadelního spolku sdělil: *„Dostal jsem se tam, kam můj předchůdce, totiž, že budu vést olomoucký provoz jistě tak, jak je to má povinnost, ale budu činit jen to, co je má povinnost a nic víc. To mi pánové nemohou po předchozích událostech mít za zlé.“*⁴⁷⁰ Z uvedené

⁴⁶⁸ K tomuto sporu srovnej korespondenci v této záležitosti v období 29. 9. 1932 až 4. 11. 1932. Viz tamtéž.

⁴⁶⁹ Originál citátu: *„(...) der Theaterverein lässt sich keine direktorale Nebenführung gefallen.“* Viz tamtéž.

⁴⁷⁰ Originál citátu: *„Ich bin also jetzt dort angelangt, wo auch mein werter Vorgänger [Demetz] war, nämlich, dass ich den Olmützer Betrieb sicherlich so führen werde, wie es meine Pflicht ist, aber dass ich eben nur meine Pflicht tun werde und nicht mehr.“*

citace je zřejmé, že spolupráce s olomouckým Německým divadelním spolkem byla alespoň podle dvou brněnských divadelních ředitelů tak frustrující, že se míra angažovanosti ve prospěch olomouckého německého divadla snížila na minimum. V této souvislosti je zajímavé, že k ostré reakci ředitele F. Knüpfera došlo už na začátku jeho první sezony. Není vyloučeno, že chtěl na začátku dát najevo, že nebude tolerovat vliv divadelního sekretáře Hoffmanna na sestavení repertoáru. Výhrady k němu měl už během svého hereckého působení v druhé polovině dvacátých let a oproti tvrzení olomouckého Německého divadelního spolku zpochybnil, že brněnské divadelní ředitelství bylo s funkcí a prací divadelního sekretáře Hoffmanna dosud vždy spokojené.⁴⁷¹ Výše uvedená citace přinejmenším naznačuje, že v brněnském německém divadle bylo známo, že ředitel Hans Demetz zastával podobný názor jako ředitel Felix Knüpfer a je možné, že byl ze strany Hanse Demetze o spolupráci s olomouckým Německým divadelním spolkem a s divadelním sekretářem Hoffmannem předem informován. Zmíněné důvody by mohly vysvětlit rezolutní reakci ředitele Felixe Knüpfera. K úplnosti celé kauzy je třeba uvést, že předseda Německého divadelního spolku v Olomouci se nadále domníval, že celá záležitost se týkala výhradně ředitele Knüpfera a divadelního sekretáře Hoffmanna. Od výše zmíněného novinového článku se olomoucký Německý divadelní spolek distancoval a upřesnil, že s jeho zveřejněním neměl ani olomoucký Německý divadelní spolek, ani divadelní sekretář Hoffmann nic společného. Z tohoto důvodu bylo oznámení ředitele Knüpfera neadekvátní. Protože olomoucký Německý divadelní spolek nedal podle něj jakýkoliv podnět k případnému rozhořčení, považoval celou záležitost dopisem ze 4. listopadu 1932 za uzavřenou.⁴⁷²

Nutno říci, že existovaly oprávněné důvody pro nespokojenost obou stran. Takovým příkladem, kdy měly svázané ruce, byla olomoucká pon-

---

Das können mir die Herren nach den bisherigen Vorgängen nicht verübeln.“

Viz tamtéž.

⁴⁷¹ Doloženo je, že Felix Knüpfer byl hercem brněnských Sloučených německých divadel v sezoně 1925/26. Viz tamtéž. K hodnocení funkce divadelního sekretáře z hlediska Felixe Knüpfera v tomto kontextu viz tamtéž.

⁴⁷² Viz tamtéž.

dělní představení, která nejenže ovlivnila repertoár olomouckého německého divadla, ale do jisté míry i repertoár brněnského německého divadla, poněvadž právě v pondělí a v úterý se konala v městském divadle v Brně operní představení, což znamenalo, že pravidelné uvádění oper a velkých operet v Olomouci bylo víceméně nemožné a pokusy o vyřešení této situace skončily neúspěchem. Kromě toho hostoval brněnský divadelní soubor v pondělí i v Bratislavě.⁴⁷³ Odvolání plánované operety sekretářem Hoffmannem rozhněvalo ředitele F. Knüpfera, poněvadž aby mohl uvádět v Olomouci plnohodnotnou operetu (k výběru byly *Mädel aus Wien* nebo *Madame Pompadour*), nasadil v Brně ad hoc operu *Don Pasquale*, ke které zřejmě nepotřeboval kompletní operní soubor. Ředitel Knüpfer v této souvislosti upozornil na to, že právě tímto olomoucký spolek promeškal šanci na dobrou operetu.⁴⁷⁴ Uvedení požadovaných divadelních děl bylo někdy již předem vyloučeno, neboť olomoucké divadelní jeviště nebylo dostatečně velké.⁴⁷⁵ Uvedení konkrétní hry souviselo i s finančními prostředky olomouckého Německého divadelního spolku, který si buď nemohl dovolit finančně náročné inscenace, anebo nechtěl na základě předchozí zkušenosti riskovat, že se mu taková inscenace z finančního hlediska nevyplatí. Po neúspěchu operety *Die Abenteuer des Herrn Maiermax* (1927) se Německý divadelní spolek obrátil na veřejnost s prohlášením, že uvádění kvalitnějších her závisí do značné míry na finančních možnostech spolku, a tím i na finanční podpoře diváků. Zejména opery a operety vyžadovaly vyšší náklady.⁴⁷⁶ Celkem trefně analyzoval hlavní důvody rozladěnosti Gustav Bondi na valné hromadě v únoru 1927. Byl toho názoru, že olomouckému divadelnímu obecenstvu (a do jisté míry i olomouckému Německému divadelnímu spolku) chyběl kontakt s divadelním

⁴⁷³ Viz blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Mährisches Tagblatt. 12. 3. 1928, s. 2–3; 3. 4. 1933, s. 3; 11. 2. 1935, s. 4.

⁴⁷⁴ Viz SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁴⁷⁵ Viz tamtéž.

⁴⁷⁶ Viz blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Mährisches Tagblatt. 20. 2. 1924, s. 3; 6. 3. 1926, s. 5; 19. 1. 1927, s. 4–5; 12. 3. 1928, s. 2–3; 26. 4. 1929, s. 3; 31. 8. 1933, s. 3; 30. 4. 1937, s. 3.

provozem. V Olomouci byly změny v repertoáru nebo hereckém obsazení vnímány jako lehkomyšlnost, bezmyšlenkovost a znevážení. Důvodem byly často zdravotní problémy herců či jejich náhlý odchod z divadla.⁴⁷⁷ Takovým případem bylo nastudování činohry *Viktoria* v březnu 1925. Uvedení této žádané hry bylo dočasně v ohrožení, poněvadž herečka obsazená do hlavní role z divadla odešla a jen kvůli Německému divadelnímu spolku a německému divadlu v Olomouci byla činohra znovu nastudována. V Olomouci bylo představení přijato přesto nevlídně.⁴⁷⁸ Po Bondiho nástinu možných důvodů oné rozladěnosti v únoru 1927 zveřejnil dr. Albert Schein o dva a půl roku později v *Brünner Tagesbote* svou vtipnou glosu o Brünn – Olmütz, kde se podobně jako Gustav Bondi zmínil o tom, že olomoucké divadelní obecnstvo nemá představu o těžkostech divadelního provozu. Napsal: „*V pondělí je představení pro naše publikum. Ale o těžkostech divadla nemá žádné představy.*“⁴⁷⁹ Bondi tehdy poznamenal, že při sestavování repertoáru není vedení brněnského německého divadla tak nezávislé, jak by to mohlo na první pohled vypadat. Jeho sestavení a podíl nových děl byl závislý na situaci na literárním a operetním trhu a brněnské německé divadlo bylo navíc do jisté míry úzce spojené s repertoárem vídeňských scén.⁴⁸⁰

Problémy společného provozu a napětí, které z toho vyplývaly, ozřejmí spor z ledna 1927 mezi Německým divadelním spolkem v Olomouci a ředitelem Hansem Demetzem. Jednalo se o vystoupení operetního tenoristy Huga Wiesera. Brněnské německé divadelní ředitelství týden před plánovaným představením operety *Der Orlow* (Bruno Granichstaedten) s Hugem Wieserem v hlavní roli sdělilo telefonicky Německému divadelnímu spolku v Olomouci, že byli nuceni nahradit Huga Wiesera Janem Kiveronem, neboť Hugo Wieser nebyl po tříměsíční nemoci zcela zdrav. Na toto sdělení však reagoval olomoucký Německý divadelní spolek dle Hanse Demetze ultimátem, že zruší brněnská

⁴⁷⁷ Viz *Mährisches Tagblatt*. 23. 2. 1927, s. 4.

⁴⁷⁸ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁴⁷⁹ Originál citátu: „*Am Montag hat unser Publikum seine Vorstellung. Nur von den Schwierigkeiten des Betriebes hat es keine Vorstellung.*“ Viz Schein, A.: Brünn – Olmütz. In: *Mährisches Tagblatt*. 13. 6. 1929, s. 3.

⁴⁸⁰ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 23. 2. 1927, s. 4; 23. 1. 1936, s. 4.

pohostinská představení, pokud by Hugo Wieser 17. ledna 1927 nevystoupil. Na to reagoval Hans Demetz výhrůžkou, že by mohl ultimátum uveřejnit, poněvadž zpochybnil, že by olomoucké obecnstvo pochopilo reakci olomouckého Německého divadelního spolku. Místo plánovaného představení navrhl tři operetní novinky (*Die Abenteuer des Herrn Maiermax*, *Der Graf von Cagliostro* a *Schwalbennest*). Důvody, které vedly obě strany k používání ultimát a výhrůžek k prosazování, resp. obhajování svých zájmů, objasní vzájemná korespondence. Svě stanovisko obhajoval olomoucký Německý divadelní spolek v dopise z 16. ledna 1927 tím, že jednal v zájmu obecnstva, neboť repertoár byl už zveřejněn a kvůli jeho opětovné změně byl Německý divadelní spolek nucen požádat o dodržení dohodnutého repertoáru. To mělo být sděleno brněnskému Německému divadelnímu spolku písemně a dodatečně i telefonicky brněnskému divadelnímu ředitelství sekretářem Hoffmannem, který měl dojednat možnost uvedení představení *Der Orlow* s Hugem Wieserem.⁴⁸¹ V dopise vedení olomouckého Německého divadelního spolku stojí:

*„V tomto smyslu Vám měl pan Hoffmann sdělit, že my jsme dosud prokázali dostatek porozumění pro těžkou situaci brněnského Německého divadelního spolku, ale že nemůžeme publiku stále jen planě slibovat a musíme trvat na dodržení hracího plánu podle smlouvy. Jinak bychom byli nuceni vyvodit důsledky z nedodržení smlouvy.“*⁴⁸²

V této souvislosti je třeba poukázat na skutečnost, že olomoucký Německý divadelní spolek jednal v prosinci 1926 právě kvůli opakovaným změnám v repertoáru s brněnským Německým divadelním spolkem, který zastupitelům olomouckého spolku slíbil odstranit tyto problémy, a mezi dohodnutými představeními na leden 1927 byla mj. právě opereta *Der Orlow* s Hugem Wieserem.⁴⁸³

⁴⁸¹ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁴⁸² Originál citátu: *„In diesem Sinne hatte Ihnen also Herr Hoffmann mitzuteilen, dass wir bisher genügend Verständnis für die schwierige Lage des Brünner Theatervereines bewiesen haben, dass wir aber schliesslich das Publikum mit leeren Versprechungen nicht länger hinhalten können und endlich auf einer unserem Verträge entsprechenden Einhaltung des Spielplanes bestehen müssten. Andernfalls wären wir gezwungen, aus dieser Missachtung unseres Vertrages die Konsequenzen zu ziehen.“* Viz tamtéž.

⁴⁸³ Viz *Mährisches Tagblatt*. 20. 12. 1926, s. 3.

Z dopisu též vyplývá, že spolek na začátku zpochybnil, že Wieserův zdravotní stav je opravdu tak vážný, aby nemohl vystupovat. Dále se pochybovalo i o tom, že zájem zrušit jeho vystoupení v Olomouci pocházel právě od Huga Wiesera.⁴⁸⁴ Nebylo to poprvé, kdy Německý divadelní spolek v Olomouci pochyboval o pravdivosti údajů o zdravotním stavu účinkujících. Přibližně dva roky předtím, v prosinci 1925, měl vystupovat oblíbený herec Attila Hörbiger ve veselohře *Grossfürstin und der Zimmerkellner* (Alfred Savoir), ale kvůli nemoci byl nahrazen Felixem Knüpferem. Německý divadelní spolek v Olomouci se tehdy domníval, že neúčast Hörbigera nebyla způsobena nemocí, nýbrž úmluvou mezi Hörbigerem a Knüpferem, což se ale snažil vyvrátit Gustav Bondi, který zdrůraznil, že by představení bylo zrušeno, kdyby Hörbigera nezastoupil Felix Knüpfer.⁴⁸⁵ Právě pochyby o zdravotním stavu Huga Wiesera vedly dokonce k tomu, že brněnské německé divadelní ředitelství bylo, jak uvedl sekretář Gustav Bondi, nuceno „*muset prokazovat také olomouckým pánům zřejmou skutečnost tak podrobně*“,⁴⁸⁶ což znovu vyvolalo v brněnském německém divadelním ředitelství údiv a nepochopení. Ředitel Hans Demetz napsal:

„Zdejšími abonentům odepíráme pana Wiesera do 19. ledna [1927] (1. opakování hry ‚Alexandra‘). Rovněž spolky ‚Deutscher Mittelstand‘ [Německý střední stav] a ‚Deutsche sozialdemokratische Partei‘ [Německá sociálně demokratická strana], které by byly rovněž rády měly ve svém představení pana Wiesera, přijaly sdělené rozumné důvody a zřekly se pana Wiesera. Jen Německý divadelní spolek - přesto, že včera byly telefonicky sděleny výše uvedené důvody, trvá na vystoupení stále ještě nemoc-

⁴⁸⁴ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁴⁸⁵ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁴⁸⁶ Originál citátu: „(...) eine, auch für die Olmützer Herren offenkundige Tatsache [neschopnost vystoupení Huga Wiesera] erst in so weitläufiger Weise beurkunden [z dopisu Wiesera v originálu a lékařský posudek] lassen zu müssen.“ Viz tamtéž. Německý divadelní spolek se k této kauze vyjádřil ve svém zveřejněném stanovisku k představení *Die Abenteuer des Herrn Maiermax*, kde též citoval z dopisu Huga Wiesera. Viz blíže k této problematice: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Mährisches Tagblatt. 19. 1. 1927, s. 4–5.

ného pana Wiesera v Olomouci nehledě na to, že tím znovu působí těžké problémy v divadelním provozu.“⁴⁸⁷

Demetzovu reakci, která měla především demonstrovat údiv a nepochopení nad postojem olomouckého Německého divadelního spolku, lze ale též uvádět jako doklad, který by nahrával tvrzení Felixe Knüpfera o tom, že i Hans Demetz nakonec vůči olomouckému německému divadlu plnil jen svoje povinnosti. V tomto kontextu je nutno poznamenat, že Bondiho analýza o hlavním důvodu rozladěnosti mezi „Olomoucí“ a „Brnem“, který prezentoval na valné hromadě v únoru 1927, byla pravděpodobně silně ovlivněná touto událostí, poněvadž podobně se vyjádřil vůči vedení Německého divadelního spolku v Olomouci už ve svém dopise ze 17. ledna 1927.⁴⁸⁸

Další příčinou ostré reakce olomouckého Německého divadelního spolku byl fakt, že z uvedení operety s Hugem Wieserem, která se měla konat mimo abonmá, spolek očekával příjmy, kterými by mohl dosavadní citelné deficity pokrýt. Hugo Wieser byl u olomouckého obecenstva oblíben a předchozí zkušenosti ukázaly, že právě obliba účinkujícího se kladně odráží na počtu diváků i na finančním výsledku představení, neboť mnoho divadelních návštěvníků si kupuje vstupenky na představení především kvůli tomu, že tam vystupuje ohlášený/ohlášená herec/hercečka nebo pěvec/pěvkyně, jak to bylo v už zmíněném případě vystoupení herce Hörbigera.⁴⁸⁹ Výpadek těchto účinkujících, zejména když nešlo o ojedinělé případy, měl pochopitelně negativní dopad na návštěvnost divadla a v neposlední řadě na finanční stránku divadelního provozu.

⁴⁸⁷ Originál citátu: „Den hiesigen Abonnenten enthalten wir Herrn Wieser bis zum 19. Jänner [1927] (1. Wiederholung von ‚Alexandra‘) vor: Ebenso haben die Vereine ‚Deutscher Mittelstand‘ und ‚Deutsche sozialdemokratische Partei‘, die gleichfalls sehr gerne Herrn Wieser in ihrer Vorstellung ‚Zirkusprinzessin‘ gehabt hätten, den ihnen gegenüber geäußerten Vernunftsgründen Rechnung getragen und auf Herrn Wieser verzichtet. Nur der Deutsche Theaterverein in Olmütz beharrt trotz der gestern auf telephonischem Weg mit[g]eteilten oben angeführten Gründen auf eine Reise des noch immer schonungsbedürftigen Herrn Wieser nach Olmütz und auf ein Auftreten daselbst, ungeachtet dessen, dass dadurch abermals schwere Stockungen dem Theaterbetrieb veranlasst werden.“ Viz SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁴⁸⁸ Viz tamtéž.

⁴⁸⁹ Viz tamtéž.

Jako kompenzaci za ztrátu očekávaného finančního zisku z představení *Der Orlow* požadoval olomoucký Německý divadelní spolek, aby mu bylo ze strany brněnského divadelního ředitelství umožněno výnosné představení mimo abonmá. Dne 24. ledna 1927 požádali o operu, anebo uvolnění tohoto pondělí (bez smluvně dohodnutého odškodnění), aby mohli angažovat jiný soubor. K uvolnění zmíněného pondělí nedošlo, neboť brněnské divadelní ředitelství se ho zřejmě z finančních důvodů nechtělo vzdát. Nabídlo místo toho operetu *Alexandra* Alberta Szirmaie s Hugem Wieserem a Janem Kiveronem v hlavních rolích. Jak vyplývá ze seznamu repertoáru na sezonu 1926/27, nakonec byla 17. ledna uvedena opereta *Die Abenteuer des Herrn Maiermax* a 24. ledna 1927 za *Der Orlow* náhradní opereta *Alexandra*,⁴⁹⁰ poněvadž, jak napsal Gustav Bondi: „*Orlow* se nemůže v tento den hrát, neboť naše dosavadní snahy uvést některé pondělí na divadle činohru nebyly doprovázeny úspěchem a *Orlow* se nedá spojit s *Madame Butterfly*“.⁴⁹¹ Je tedy zřejmé, že olomoucký Německý divadelní spolek se pokusil o uvedení operety *Der Orlow*, avšak narazil na již zmíněný problém, který představovalo brněnské operní pondělí. Domnívám se, že v obou představeních účinkoval konkrétní počet stejných představitelů a jak naznačuje výrok Gustava Bondiho, musely se zohlednit též zájmy brněnského německého divadla, které mělo pochopitelně přednost, což ale neznamenalo, že se brněnské ředitelství nesnažilo vyjít vstříc olomouckému Německému divadelnímu spolku. Tímto se sice vyřešil konflikt ohledně vystoupení operetního tenoristy Huga Wiesera, avšak dalším podnětem k nespokojenosti olomouckého německého obecnstva a Německého divadelního spolku v Olomouci bylo právě náhradní představení *Die Abenteuer des Herrn Maiermax*, které bylo kvůli kýčovitému libretu ostře kritizováno. Během představení vyjadřovalo obecnstvo svůj nesouhlas s operetou hlasitým syčením, že herci původně nechtěli představení ani dohrát, čemuž se zabránilo a divadelnímu výboru se nakonec podařilo celou zá-

⁴⁹⁰ Viz tamtéž.

⁴⁹¹ Originál citátu: „ (...) *Orlow* ist an diesem Tag nicht möglich, da unsere bisherigen Bemühungen, an einem Montag ein Sprechstück ins Theater zu bringen, von keinem Erfolg begleitet waren und *Orlow* mit *Madame Butterfly* [opera] nicht zu verbinden ist.“ Viz tamtéž.

ležitost vyřešit s operetním souborem. Německý divadelní spolek vytkl publiku nevhodné chování a zdůraznil, že mění-li se náhle repertoár, vybírají se nové hry většinou jen podle titulu či recenze, což značně ztěžuje celou situaci.⁴⁹² Právě tyto náhlé změny v repertoáru, na které neměl Německý divadelní spolek v Olomouci vliv, avšak s jejich případnými negativními následky se musel vypořádat, i pocit, že na olomoucké německé scéně byla příliš často uváděna díla, která si spolek nevybral, vedly na straně olomouckého Německého divadelního spolku k nespokojenosti, která byla vyjadřována v energickém obhajování zájmů spolku a obecnstva i v tvrdém vystupování proti brněnskému divadelnímu ředitelství.

Na závěr této kapitoly bych ráda upozornila na další faktor, který sice v menší míře ovlivnil repertoár, avšak z hlediska soužití obou národností v jednom městě a v jednom státě představoval důležitý prvek při hodnocení vzájemných vztahů. Aktivistické snahy německých stran v první Československé republice v průběhu dvacátých let dvacátého století se prosadily nejen v politice, ale i v kultuře. Podobně jako tomu bylo u německy hrajících divadel v Praze,⁴⁹³ Brně nebo Ostravě,⁴⁹⁴ plnilo i německé divadlo v Olomouci nejen svůj etnický úkol, tedy být divadlem německy mluvícího obyvatelstva, ale též svou kulturněpolitickou funkci, která mu po převratu připadla.⁴⁹⁵ U příležitosti stých narozenin skladatele Bedřicha Smetany v roce 1924 se Německý divadelní spolek v Olomouci rozhodl uvést 14. března tohoto roku jeho operu *Hubička (Der Kuß)*.⁴⁹⁶ V *Mährisches Tagblatt* to neznámý čtenář okomentoval následovně:

„(...) slavnosti, na kterou se chystá německé divadlo, nechť platí následující slova. Pokud my Němci téměř v celé republice využijeme příležitost oslavy 100. výročí Smetanova narození k zařazení jeho děl do plánu

⁴⁹² Viz: *Mährisches Tagblatt*. 18. 1. 1927, s. 3; 19. 1. 1927, s. 4–5.

⁴⁹³ Srovnej Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit*. Disertační práce. c. d., s. 113–114, 122.

⁴⁹⁴ Srovnej Haider-Pregler, H.: *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau*. Disertační práce. c. d., s. 194.

⁴⁹⁵ Blíže k vytvoření tzv. *Minderheitentheater* (divadlo menšin) po první světové válce a jeho kulturněpolitické funkce srovnej Stamberg, U.: *Das deutschsprachige Theater in Böhmen und Mähren. Der Bedeutungswandel des deutschen Nationaltheaterbegriffs*. c. d., 84–91.

⁴⁹⁶ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 26. 2. 1924, s. 4; 11. 3. 1924, s. 4.

divadla a koncertního sálu..., pak tak činíme krok – krok, který už byl protistranou započat - na cestě ke sblížení obou velkých národů této země přinejmenším v oblasti kultury, neboť politické protiklady se zdají být v současnosti nepřekonatelné. Nechť je připomenuto, že se Češi brzy odvrátili od odmítání německých děl ve svých divadlech a koncertních sálech; dnes jim zní Wagner příjemně. (...) V tomto smyslu chceme také uvítat, že Němcům našeho města, kteří znají většinou jen Smetanovo hlavní symfonické dílo ‚Má vlast‘ nebo Smyčcový kvartet e-moll, (...), se nabízí příležitost poznat také hudebního dramatika. Můžeme proto očekávat dobré, charakteristicky podané představení s lokálním koloritem, neboť ředitel brněnského českého divadla se ujal nastudování se vsí energií.“⁴⁹⁷

Podle uvedené citace je zřejmé, že v období vzájemných politických rozporů došlo na poli kultury ke krokům, které měly obě národnosti sblížit. Kultura byla chápána jako prostředek ke vzájemnému poznání a porozumění. Role ředitele brněnského českého divadla při inscenaci opery demonstruje, že dokonce došlo k vítané spolupráci mezi kulturními činiteli obou národností. I české divadlo udělalo významný krok ke kulturnímu sblížení uvedením dramatu *Judith* Friedricha Hebbela v překladu Olomoučana dr. J. Fischera.⁴⁹⁸ Nebylo to však jediné představení, které české divadlo v Olomouci uspořádalo. Ve třicátých letech, např. v sezoně 1935/36, divadlo uspořádalo české představení *Lucerna*

⁴⁹⁷ Originál citátu: „(...) der Festfeier, zu dem sich das deutsche Theater rüstet, mögen einige Worte gelten. Wenn wir Deutsche fast überall in der Republik die Gelegenheit der Feier des 100. Geburtstages Smetanas zur Einverleibung seiner Werke in den Spielplan von Theater und Konzertsaal benützen..., so tun wir damit einen schon von der Gegenseite begonnenen Schritt weiter auf der Bahn der Annäherung der beiden größten Volksstämme dieses Landes wenigstens auf dem Gebiete der Kunst, da nun einmal die politischen Gegensätze derzeit unüberbrückbar zu sein scheinen. Es sei hier daran erinnert, daß die Tschechen von der Verbannung deutscher Werke aus Theater und Konzertsaal sehr bald abgekommen sind; heute spricht bei ihnen Wagner eine vernehmliche Sprache. (...) In diesem Sinne wollen auch wir es begrüßen, daß den Deutschen unserer Stadt, die meist nur Smetanas symphonisches Hauptwerk ‚Mein Vaterland‘ oder das e-moll Streichquartett, (...), kennen, Gelegenheit geboten wird, auch den Musikdramatiker kennen zu lernen. ... Wir dürfen schon deshalb eine gute, das Lokalkolorit charakteristisch wiedergebende Aufführung erwarten, da der Direktor des Brünner tschechischen Theaters sich der Einstudierung der Oper tatkräftig angenommen hat.“ Viz Zur Aufführung von Smetanas „Kuß“ im deutschen Theater In: *Mährisches Tagblatt*. 11. 3. 1924, s. 4.

⁴⁹⁸ Viz *Mährisches Tagblatt*. 11. 3. 1924, s. 4.

od Jiráska pro žáky německého gymnázia a německé představení pro české studenty *Die Braut von Messina* od Friedricha Schillera anebo na podzim 1937, když uvádělo české divadlo dvojjazyčnou hru *Čech a Němec* od Jana Nepomuka Štěpánka.⁴⁹⁹ Jako souhlas Německého divadelního spolku v Olomouci s aktivistickým zaměřením brněnských Sloučených německých divadel můžeme označit oznámení k představení Langerovy veselohry *Das Kamel geht durch ein Nadelöhr* v rubrice *Aus der Theaterkanzlei* (Z divadelní kanceláře) v deníku *Mährisches Tagblatt* v prosinci 1924, kde vedení scény zdůraznilo, že uvedením díla Františka Langera splnilo svůj záměr seznámit německé obecnstvo se současnou českou literaturou.⁵⁰⁰ V tomto směru umožnilo spojení s brněnskými Sloučenými německými divadly olomouckému německému divadlu např. zážitek prvního uvedení Čapkovy lyrické komedie *Loupežník (Der Räuber)*.⁵⁰¹ Smetanova opera *Der Kuß* se ještě jednou vrátila na jeviště v roce 1934 při příležitosti šestnáctého výročí vzniku samostatného československého státu. Právě na tento významný den se rozhodl Německý divadelní spolek v Olomouci uspořádat o dva dny později slavnostní představení v městském divadle, jež mělo poukázat na loajalitu německého obyvatelstva z Olomouce a okolí k státu. Výňatek z pozvánky jasně dokládá vážnost celé slavnostní akce:

*„Tímto slavnostním představením chce veškeré německé obyvatelstvo Olomouce a okolí uctít slavnostní den hodnotným a uměleckým způsobem. Je proto čestnou povinností všech německých kruhů v Olomouci a okolí, zejména však všech německých korporací, stran a spolků, zúčastnit se slavnostního představení v co největším počtu. Proto jsou vyzývány všechny německé organizace, aby toto slavnostní představení navštívily. Je nanejvýš vhodné, aby se publikum dostavilo ve slavnostním oděvu.“*⁵⁰²

⁴⁹⁹ Srovnej Topoliská, L: *Německé divadlo*. c. d., s. 190.

⁵⁰⁰ Viz *Mährisches Tagblatt*. 18. 12. 1924, s. 3.

⁵⁰¹ Viz *Mährisches Tagblatt*. 20. 3. 1929, s. 4–5; 21. 3. 1929, s. 4.

⁵⁰² Originál citátu: *„Durch diese Festvorstellung will die gesamte deutsche Bevölkerung von Olmütz und Umgebung den Staatsfeiertag in würdiger und künstlerischer Weise ehren. Es ist daher Ehrenpflicht aller deutschen Kreise von Olmütz und Umgebung, insbesondere aber aller deutschen Körperschaften, Parteien und Vereine, sich an dieser Festvorstellung möglichst vollzählig zu beteiligen. Es geht daher an alle deutschen Organisationen die dringende Bitte, diese Festvorstellung recht zahlreich zu besuchen. Das Publikum wird ersucht, in Festkleidung zu erscheinen.“*

a dále „(...) A proto budou všechny německé kruhy z města a z venkova zítřejší den sjednoceny v našem chrámu múz, aby radostně v slavnostní náladě vyznaly svůj postoj ke státu a umění, které spojuje národy.“⁵⁰³

Dokladem toho, že představení bylo považováno Německým divadelním spolkem v Olomouci za důležitou součást oficiálního programu slavnosti oslav vzniku československého státu, je upozornění olomouckého spolku v deníku *Mährisches Tagblatt*, že městská rada zřejmě neúmyslně zapoměla na úřední pozvánce uvést i slavnostní představení olomouckého Německého divadelního spolku.⁵⁰⁴ Podle hudební recenzentky Angely Drechsler, která následující den zveřejnila recenzi opery *Der Kuß*, bylo toto slavnostní představení opravdu vyjádřením úcty ke státu, poněvadž se ho zúčastnili v hojném počtu představitelé všech společenských vrstev. Mezi návštěvníky byli nejen významní činitelé jako starosta dr. Richard Fischer, místostarosta dr. Schmidl, světící biskup dr. Schinzel nebo okresní hejtman vládní rada dr. Žilka, ale také zástupci téměř všech místních německých korporací, spolků a jiných sdružení.⁵⁰⁵ Inscenace českých dramatiků byly německým tiskem hodnoceny velmi kladně.⁵⁰⁶ Uvedené příklady měly ilustrovat, že sestavený repertoár sloužil také jako kulturněpolitický nástroj, který měl jednak pomoci vzájemnému sblížení, jednak vyjádřit loajalitu československému státu. Je třeba zdůraznit, že Německý divadelní spolek v Olomouci ve spolupráci s brněnskými Sloučenými německými divadly o to usiloval už v první polovině dvacátých let.

4.2.4 Financování spolkových činností

Finanční zajištění německých divadelních představení v meziválečné Olomouci bylo jedním z hlavních a zároveň nejtěžších úkolů. Výdaje

---

Viz Festvorstellung des Deutschen Theatervereines. In: *Mährisches Tagblatt*. 26. 10. 1934, s. 3..

⁵⁰³ Originál citátu: „(...) Und deshalb werden alle deutschen Kreise aus Stadt und Land am morgigen Tag in unserem Musentempel vereint sein, um ihr Bekenntnis zum Staate und zur völkerversöhnenden Kunst in froher Feststimmung abzulegen.“

Viz Festvorstellung des Deutschen Theatervereines. In: *Mährisches Tagblatt*. 29. 10. 1934, s. 3.

⁵⁰⁴ Viz *Mährisches Tagblatt*. 25. 10. 1934, s. 3.

⁵⁰⁵ Viz *Mährisches Tagblatt*, 31. 10. 1934, s. 5

⁵⁰⁶ Srovnej Topolská, L.: *Německé divadlo*. c. d., s. 190.

olomouckého Německého divadelního spolku, které byly nutné k udržení a pokračování tradice německého divadla ve městě i bez fungování stálého vlastního divadelního souboru obvykle překročily jeho příjmy. Např. v letech 1923 nebo 1934 zažehnal dokonce i existenční problémy. Informace o financování spolkových činností najdeme v žádostech o veřejné finanční prostředky, zejména v položkách týkajících se vyúčtování za představení jednotlivých sezon, později za kalendářní rok, v účetních uzávěrkách spolku i v korespondenci mezi Německým divadelním spolkem a československými úřady. Pro ilustraci uvádím v následující tabulce údaje o příjmech, výdajích a ztrátách za divadelní sezony 1926/27 až 1930/31. Ostatní údaje se vztahují na jednotlivé kalendářní roky, což se nekryje s obdobím divadelní sezony a nejsou kompletní.⁵⁰⁷

sezona	příjmy	výdaje	ztráty
1926/27	379 151,46 Kčs	392 732,28 Kčs	13 580,72 Kčs
1927/28	336 902,00 Kčs	353 931,77 Kčs	17 029,77 Kčs
1928/29	353 208,90 Kčs	393 184,13 Kčs	39 975,13 Kčs
1929/30	365 517,00 Kčs	404 694,00 Kčs	39 177,00 Kčs
1930/31	354 710,70 Kčs	409 777,60 Kčs	55 066,90 Kčs

Tabulka č. 17: Seznam příjmů, výdajů a ztrát za divadelní sezony 1926/27–1930/31⁵⁰⁸

Tabulka ukazuje, že celkové vyúčtování jednotlivých představení skončilo v letech 1926/27 až 1930/31 ve ztrátě. Pokud byly v roce 1925 a v letech 1931 až 1936 (kalendářní rok) uvedeny úplné údaje (příjmy, výdaje, případné ztráty), zaznamenal Německý divadelní spolek ztráty v řádech tisíců korun.

⁵⁰⁷ Podklady pro tuto kapitolu poskytly jednak články v deníku Mährisches Tagblatt z období první Československé republiky, jednak obsah fondů ze Státního okresního archivu v Olomouci. Viz SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

SOkA Olomouc, AMO, registratura 1920–40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922–1939.

⁵⁰⁸ Viz SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Po zavedení německého divadelního pondělí jako náhrady za uzavřenou německou divadelní sezonu na podzim roku 1922 se příjmy spolku skládaly obvykle z příjmů z inscenací, dále z členských příspěvků, subvencí, darů a úroků. Ojedinele se do kategorie příjmů ještě zařadily peníze z předplatného, které, podle mého názoru, byly většinou už započítány do příjmů jednotlivých představení. Výdaje zahrnovaly pravidelnou částku Družstvu českého divadla za pronájem divadla i platby za udržování divadelní budovy a inventáře (*fundus*). Dále spolek platil brněnskému Německému divadelnímu spolku za jednotlivá pohostinská představení. K těmto účetním položkám je třeba ještě přičíst příspěvky za členství ve Svazu německých divadelních provozovatelů v Československé republice, za divadelní koncesi, dále lokální výdaje za reklamu inscenací (např. vylepování plakátů) a náklady spojené s činností spolku, např. kancelářská síla, cestovní výlohy, dary, různé faktury atd.⁵⁰⁹ Především získávání veřejné finanční podpory, zvýšení počtu předplatitelů a členů představovaly důležité položky ve snaze finančně zajistit německá divadelní představení. Nastínění této problematiky je cílem následující podkapitoly.

4.2.4.1 Subvence

Nová pozice německého divadla jako divadla menšinového, jež byla výsledkem změn politických poměrů, ovlivnila také financování německých divadel v Československu veřejnými prostředky. Divadlo bylo podle U. Stamberg už od počátku dvacátého století považováno za veřejný podnik, což znamenalo, že mělo nárok na finanční podporu. Podle Saint-Germainské mírové smlouvy, odstavce devět, se stát zavázal rozdělovat finanční dávky na kulturní potřeby obyvatel podle etnika, což bylo dalším závažným důvodem pro zjištění národnosti, především v národnostně smíšených městech, kde bylo německy mluvící obyvatelstvo v menšině a hrozil mu pokles pod dvacetiprocentní jazykovou hranici.⁵¹⁰ Finanční prostředky na výchovu, náboženství i na filantropickou činnost musel

⁵⁰⁹ Viz tamtéž.

⁵¹⁰ Viz: Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit*, c. d., s. 14.

Stamberg, U.: *Beschäftigungspolitik*, c. d., s. 108–138.

tehdy Československý stát vydat v případě, kdy v konkrétním městě, resp. okresu „*je usedlý značný zlomek příslušníků československých náležejících k menšinám etnickým, náboženským neb jazykovým.*“⁵¹¹ Finanční prostředky měly poskytnout veřejné fondy „*podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných.*“⁵¹² Německý divadelní spolek začal žádat o dotace na svou činnost ještě před zahájením německé divadelní sezony, v době po převzetí divadla Družstvem českého divadla. Podle dochovaných pramenů se spolek pravidelně ucházel o městské, státní a zemské dotace na divadelní provoz. Ve třicátých letech žádal o podporu několikrát i okresní výbor.⁵¹³

Město Olomouc udělilo v období 1921 až 1938 téměř každoročně dotaci ve výši mezi 10 000 Kčs až 25 000 Kčs. Jen na rok 1924 nebylo možné zjistit, zda Německý divadelní spolek v Olomouci dostal dotaci z města, je ale pravděpodobné, že mu byla opět přidělena.⁵¹⁴ Státní dotace, které divadlům přidělilo Ministerstvo školství a národní osvěty, dostával spolek od roku 1922 až do roku 1931 každoročně, a to ve výši 8 000 Kčs až 10 000 Kčs. Dodatečně k oficiálně uděleným finančním prostředkům na provoz divadla přidělilo v roce 1929 Ministerstvo školství a národní osvěty spolku z jubilejního fondu dalších 20 000 Kčs. V první polovině třicátých let byly pravidelné státní podpory z rozpočtových důvodů odmítnuty, což zřejmě souviselo s hospodářskou krizí. V letech 1935 a 1936 povolilo Ministerstvo školství a národní osvěty z rozhlasových poplatků finanční příspěvek ve výši 10 000 Kčs (1935) a 5 000 Kčs (1936).⁵¹⁵ Dosud není známo, jestli spolek obdržel v letech 1937 a 1938 od ministerstva další peníze. Německý divadelní spolek podával každoročně žádosti o zemské dotace, avšak ve dvacátých letech neúspěšně, poněvadž Moravský, resp. Moravskoslezský výbor neměl ve svém

⁵¹¹ Viz Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem podepsaná v Saint Germain-En Laye dne 10. září 1919, článek 9. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, č. 508, roč. 1921. Praha 1921, s. 2307.

⁵¹² Viz tamtéž.

⁵¹³ Viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

SOKA Olomouc, AMO, registratura 1920–40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922–1939.

⁵¹⁴ Viz tamtéž.

⁵¹⁵ Viz tamtéž.

rozpočtu dostatečné finanční prostředky, aby mohl žádosti vyhovět, jak vyplývá z odůvodnění rozhodnutí Moravského, resp. Moravskoslezského výboru z let 1926 až 1929. Teprve ve třicátých letech mu je Moravskoslezský výbor přidělil, a to s výjimkou roku 1934 na období od roku 1930 až do roku 1936. Částka se pohybovala mezi 4 000 Kčs až 18 000 Kčs.⁵¹⁶ Nepravidelně přispíval též okresní výbor, např. v letech 1930 a 1931 částkou 500 Kčs. Za léta 1925 až 1935 se zachovaly účetní uzávěrky, ze kterých vychází následující tabulka.⁵¹⁷

rok	městská subvence	státní subvence*	zemská subvence
1925	10 000 Kčs	7 920 Kčs	
1926	10 000 Kčs	7 920 Kčs	
1927	10 000 Kčs	7 920 Kčs	
1928	10 000 Kčs	7 915 Kčs	
1929	20 000 Kčs	7 914 Kčs	
1930	10 000 Kčs	9 894 Kčs	10 000 Kčs
1931	20 000 Kčs	10 000 Kčs	18 000 Kčs
1932	20 000 Kčs		18 000 Kčs
1933	20 000 Kčs		12 600 Kčs
1934	20 000 Kčs		
1935	20 000 Kčs		6 000 Kčs

Tabulka č. 18: Veřejné subvence za léta 1925 až 1935⁵¹⁸

Z tabulky vyplývá, že Německý divadelní spolek v Olomouci čerpal finance na svůj divadelní provoz v letech 1925 až 1933 vždy ze dvou veřejných fondů. Kontinuálně dostával dotace od obce a pak buď dotace státní, nebo zemské. Tyto prostředky tedy tvořily nenahraditelnou část financování olomouckého divadelního provozu a spolek ve svých žá-

⁵¹⁶ Viz tamtéž.

⁵¹⁷ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁵¹⁸ Viz tamtéž. *Ministerstvo školství a národní osvěty pravidelně uvolňovalo zaokrouhlené peněžní částky (8 000 Kčs nebo 10 000 Kčs), avšak z této částky byly odpočteny úřední poplatky.

dostech nejednou upozornil na to, že divadelní provoz by nebylo možné udržet jen z členských příspěvků a příjmů od předplatitelů.⁵¹⁹

Vedle přidělených peněz je v tomto kontextu třeba zmínit nejen zdůvodnění, které muselo být součástí všech žádostí, ale také požadavky a podmínky, které byly spojeny s přidělením konkrétní dotace. Žádosti, které podával omloucký spolek, se takřka nelišily. Máme k dispozici i takové, které byly s výjimkou datace/adresáta zcela identické. Spolek v podstatě argumentoval tím, že od převratu musel udržovat provoz německého divadla v Olomouci v nelehkých podmínkách, aby tak mohl zajistit existenci jedné z nejdůležitějších kulturních institucí německy mluvících obyvatel Olomouce. Ty plnily nejen kulturní, ale též výchovnou funkci. Ve třicátých letech se spolek domníval, že olomoucké německé divadlo má také velký význam pro německy mluvící obyvatelstvo na severní Moravě.⁵²⁰ Další důvod se týkal divadelní sezony, která byla značně omezená, což vedlo v prvních letech, kdy se konala čtyřměsíční uzavřená německá divadelní sezona k tomu, že musel na krátkou divadelní sezonu pronajmout divadelní soubor a platit účinkujícím a technickému personálu měsíčně vyšší honorář, než by tito zaměstnanci dostali během standardní osmiměsíční divadelní sezony. Náklady zvýšil i pronájem hotelových pokojů pro personál. Dohoda mezi Německým divadelním spolkem a Družstvem českého divadla z roku 1922, která přidělila německým představením v olomouckém divadle jeden den v týdnu, způsobila, že spolek nebyl schopný angažovat kvůli jednomu divadelnímu dnu v týdnu stálý divadelní soubor a musel zajišťovat divadelní provoz představeními Sloučených německých divadel z Brna. Náklady na jednotlivá představení se skládaly nejen z paušálů, které musel spolek platit jak Družstvu českého divadla za přenechání divadla s inventářem a jeho udržení, tak i brněnskému Německému divadelnímu spolku, ale skládaly se i z diet a cestovného pro účinkující a personál,

⁵¹⁹ Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

SOkA Olomouc, AMO, registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939.

⁵²⁰ Viz tamtéž.

který vysílala brněnská Sloučená německá divadla.⁵²¹ Žádost o dotaci zdůvodnil spolek i tím, že vstupné je v porovnání s českým divadlem o mnoho vyšší (v roce 1929 bylo údajně téměř dvojnásobné). Přidělená dotace měla umožnit méně majetným obyvatelům návštěvu divadla. Spolek také zdůraznil, že i přes značně vysoké vstupné končilo téměř každé představení ztrátou (například v roce 1935 skončila beze ztráty pouze čtyři představení z dvaatřiceti). Z tohoto důvodu bylo další zvyšování vstupného vyloučeno a spolek byl dokonce nucen vzhledem k hospodářské situaci vstupné snížit. V porovnání s pronajatými divadly v Jablonci a v Opavě byly však ceny vstupenek za divadelní představení olomouckého divadla v sezoně 1925/26 v průměru levnější.⁵²² Ve třicátých letech spolek často argumentoval hospodářskou krizí, která měla i na olomoucký německý divadelní provoz nepříznivé důsledky. Na všeobecnou divadelní krizi a rostoucí hospodářskou krizi si v roce 1930 stěžovalo též olomoucké Družstvo českého divadla, počítalo dokonce i s jejím prohloubením.⁵²³ Odůvodnění žádostí o dotace jsou důkazem jednak toho, že Německý divadelní spolek a Družstvo českého divadla v Olomouci se chovaly vůči sobě do jisté míry vstřícně, a že Německý divadelní spolek chtěl upozornit československé úřady na svůj pozitivní postoj ke státu. V roce 1923 úspěšně podpořil svou žádost o zvláštní dotaci na zaplacení divadelního orchestru Ministerstvu školství a národní osvěty argumentem, že v červnu 1923, kdy plánoval svůj operní měsíc, přenechal „svých“ třináct hudebníků městské kapely, kteří podle domluvy z 28. září 1922 měli být k dispozici Německému divadelnímu spolku, Družstvu českého divadla na jejich cestu do Prahy. V Praze tehdy uvádělo olomoucké české divadlo operu a kvalitní hudební doprovod měla zajistit olomoucká městská kapela. Německý divadelní spolek si proto chtěl zamluvit na svůj operní měsíc brněnský orchestr a dohodl

⁵²¹ Viz tamtéž.

⁵²² Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁵²³ Viz blíže: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

SOKA Olomouc, AMO, registratura 1920–40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922–1939.

Hlinceký, O.: Tvrdé časy. In: *Přehled práce Družstva českého divadla v Olomouci za léta 1920–1930*, c. d., s. 51.

se s Družstvem českého divadla na tom, aby mu zaplatilo za přenechání těchto třinácti hudebníků, což by zřejmě umožnilo Německému divadelnímu spolku angažovat brněnský orchestr.⁵²⁴ Když se spolek v roce 1934 opět ocitl v obtížné finanční situaci, která ohrožovala existenci olomouckého německého divadla, poukázal ve své žádosti o dotaci z prosince 1934, určené Moravskoslezskému zemskému výboru, na to, že k oslavě státního svátku 30. října 1934 uvedl operu Bedřicha Smetany *Der Kuß* i přes stávající finanční problémy. Představení skončilo se ztrátou ve výši 5 000 Kčs. V této souvislosti kriticky poznamenal, že ve srovnání s jinými divadly, která dostávala pravidelně finanční příspěvek, Německý divadelní spolek v Olomouci v roce 1934 neobdržel žádné zemské dotace.⁵²⁵ Německý divadelní spolek si nejednou stěžoval na to, že se při rozdělování veřejných finančních prostředků k němu přihlíželo jen okrajově. Spolek si především stěžoval na to, že olomoucké německé divadlo bylo Moravským zemským výborem, resp. Moravskoslezským výborem v porovnání s Družstvem českého divadla i se Sloučenými německými divadly v Brně znevýhodněno. V únoru 1923 poukázal v žádosti adresované Moravskému zemskému výboru na skutečnost, že Družstvo českého divadla obdrželo příspěvek ve výši 150 000 Kčs a požádalo o rozdělování financí podle podílu obyvatelstva. Dotace mu opět přidělena nebyla. Nepřidělení zemské dotace ve dvacátých letech kritizoval spolek v únoru 1929 především proto, že Sloučená německá divadla v Brně a olomoucké Družstvo českého divadla dostaly, podle jeho názoru, vždy značné peněžní částky formou zemských příspěvků. Na skutečnost, že zemské subvence obdržela pravidelně jiná divadla, upozornil spolek též v prosinci 1934, když znovu neúspěšně požádal Moravskoslezský úřad o udělení podpory za rok 1934. Německý divadelní spolek zřejmě musel v „boji“ o dotaci argumentovat tím, že olomoucké německé divadlo by mělo být považováno za samostatné divadlo, poněvadž provoz by měl být zajišťován na základě koncese a pravidelně v pondělí zde hostoval divadelní soubor Sloučených německých divadel z Brna. Kromě brněnských pohostinských představení

⁵²⁴ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁵²⁵ Viz tamtéž.

byla pořádána další představení s jinými soubory, a proto není možné tvrdit, že provoz divadla byl zajištěn jen díky souboru brněnských Sloučených německých divadel, což bylo podle spolku dostatečným důvodem k tomu, aby mohl v červenci 1934 požadovat dotace od Ministerstva školství a národní osvěty.⁵²⁶ Domnívám se, že za tímto argumentem mohla být obava, že by olomoucké německé divadlo kvůli spojení se Sloučenými německými divadly v Brně nemuselo být československými úřady vnímáno jako samostatné německé divadlo, nýbrž jen jako pobočka brněnských Sloučených německých divadel. S tím mohlo souviset i to, že „dotace“ pro olomoucké německé divadlo by se mohla přidělit brněnským Sloučeným německým divadlům. Tuto domněnku dokládá rovněž zmínka v deníku *Mährisches Tagblatt* v září 1935 o příspěvku pro rozhlas, kde bylo uvedeno, že podíl olomouckého německého divadla (10 000 Kčs) z tzv. rozhlasového fondu měl připadnout brněnskému německému divadlu.⁵²⁷ Jak vyplývá z článků o roční bilanci Družstva českého divadla, stížnosti na finanční znevýhodnění Německého divadelního spolku byly oprávněné.⁵²⁸ Družstvo českého divadla např. ve své roční bilanci zisků a ztrát z 30. června 1927 uvedlo, že obdrželo veřejné příspěvky ve výši 1 430 206 Kčs, což bylo deníkem *Mährisches Tagblatt* v říjnu 1927 komentováno následovně:

*„Stát, země a obec přispívají k udržení českého divadla částkou 1 430 206 korun. Německé divadlo v Olomouci se má spokojit s pár tisíci korunami [v roce 1926 a 1927 vždy cca 18 000 Kčs] – stejně jako ostatní německé scény v Československu.“*⁵²⁹

Velké rozdíly v přidělených finančních prostředcích mezi oběma divadelními spolky v Olomouci zůstávaly neměnné. Závěrečné účty Družstva českého divadla z července 1930 uvedly celkovou výši do-

⁵²⁶ Viz tamtéž.

⁵²⁷ Viz *Mährisches Tagblatt*. 12. 9. 1935, s. 5.

⁵²⁸ Srovnej k této problematice: *Mährisches Tagblatt*. 29. 9. 1923, s. 4; 20. 1. 1927, s. 3; 25. 10. 1927, s. 3; 17. 10. 1935, s. 3.

⁵²⁹ Originál citátu: *„Staat, Land und Gemeinde leisten also zur Erhaltung des tschechischen Theaters 1,430.206 Kronen. Das deutsche Theater in Olmütz wird mit wenigen Tausend Kronen [in den Jahren 1926 und 1927 jeweils ca. 18 000 Kčs] abgefunden, genau so wie die übrigen deutschen Bühnen in der Tschechoslowakei.“* Viz Fast 1 ½ Millionen öffentliche Zuwendungen für das Olmützer tschechische Theater! In: *Mährisches Tagblatt*. 29. 10. 1927, s. 4.

tace 2 017 305 Kčs.⁵³⁰ V roce 1935 citoval deník *Mährisches Tagblatt* roční bilanci Družstva českého divadla, podle které obdrželo na sezonu 1934/1935 finanční prostředky ve výši 1,3 milionu Kčs.⁵³¹ (Německý divadelní spolek dostal v letech 1934 a 1935 20 000 Kč a 26 000 Kčs). Je tedy zřejmé, že Německý divadelní spolek nebyl v porovnání s Družstvem českého divadla adekvátně podporován, a to ani na základě podílu obyvatelstva. V případě žádosti z roku 1924 o městskou dotaci spoléhal na již zavedený systém rozdělování peněz. Město poskytovalo Německému divadelnímu spolku podporu ve výši přesné poloviny částky, jež byla přidělena Družstvu českého divadla. Spolek očekával, že v případě navýšení podpory Družstvu českého divadla by mu mělo město dorovnat rozdíl. Kromě toho zdůvodnil svou žádost tím, že daňová síla německého obyvatelstva by zcela jistě ospravedlnila přidělenou městskou subvenci.⁵³²

Dotace státní, zemská a městská byly též doprovázeny požadavky, které měl olomoucký Německý divadelní spolek plnit. Rozhodnutí o jejím udělení na německou sezonu v roce 1921 Ministerstvem školství a národní osvěty bylo v únoru téhož roku odloženo na začátek divadelní sezony, poněvadž referent chtěl být informován o uměleckém směřování a skutečných potřebách.⁵³³ V následujících letech, kdy ministerstvo schválilo finanční prostředky za provoz olomouckého německého divadla, bylo spolku často připomínáno, že účelem státního příspěvku bylo udržení německého repertoáru na přiměřené úrovni. Ministerstvo vyzvalo spolek, aby šetrně a obezřetně hradilo základní výdaje zcela z příjmů svých představení. Východiskem ze špatné finanční situace měla být podle ministerstva lepší volba repertoáru, který by neměl obsahovat nákladná díla. Při výběru a následném provedení německých představení se měl spolek pokusit o to, aby představení odpovídala vždy nezbytným osvětovým požadavkům.⁵³⁴ Udělení zvláštní dotace

⁵³⁰ Viz Závěrečné účty. In: *Přehled práce Družstva českého divadla v Olomouci za léta 1920–1930*, c. d., s. 62.

⁵³¹ Viz *Mährisches Tagblatt*. 17. 10. 1935, s. 3.

⁵³² Viz SOkA Olomouc, AMO, registratura 1920–40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922–1939.

⁵³³ Viz SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁵³⁴ Viz tamtéž.

např. v roce 1929 z jubilejního fondu a z výnosu rozhlasových poplatků v roce 1935 bylo spojeno s dalšími požadavky. Státní jubilejní příspěvek ve výši 20 000 Kčs měl Německý divadelní spolek užít „*k opatřením trvalého rázu, např. zřízení fondu pro představení bezplatná nebo se sníženým vstupným.*“⁵³⁵ Německý divadelní spolek žádost ministerstva splnil a v červnu 1929 oznámil městské radě, že příspěvek ze státního jubilejního fondu bude použit k založení fondu, ze kterého se budou financovat lidová představení za snížené vstupné nebo představení se zvláštním kulturním významem.⁵³⁶ Výnosy z rozhlasových poplatků ve výši 10 000 Kčs byly podle ministerstva určené na honoráře, vč. autorských, pojistné a další poplatky pojišťovacími ústavům. Dále bylo určeno, že příspěvek „*bude použit jedině k udržení pravidelného nerušeného a nezkráceného provozu Vašeho divadla, jakož i k udržení a po případě i k zvýšení jeho umělecké a lidovýchovné úrovně.*“⁵³⁷ Navýšení městské podpory o 10 000 Kčs, o které Německý divadelní spolek v Olomouci v prosinci 1928 žádal, aby mohl prodloužit hrací dny o jeden den v každém druhém měsíci, bylo městským zastupitelstvem schváleno s upozorněním, že účelem navýšení byl nárůst německých dnů o osm dnů za sezonu, které však měly být vyhrazené operním představením.⁵³⁸ Uvedené příklady jasně ukazují, že na jedné straně bylo udělení dotace spojené s určitými nároky na uměleckou a ekonomickou stránku divadelního provozu, čímž na druhou stranu mohly veřejné instituce či úřady do jisté míry nepřímo ovlivňovat chod divadelního provozu. Domnívám se, že rozhodnutí Německého divadelního spolku při sestavení repertoáru bylo ovlivněno např. nejen přáním vedení spolku, aby v květnu 1926 byla z finančních důvodů uvedena představení s menším počtem účinkujících, nebo během jednání o výši paušálu, diet a příplatků na ces-

⁵³⁵ Viz SOKA Olomouc, AMO, registratura 1920–40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922–1939.

⁵³⁶ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁵³⁷ Viz SOKA Olomouc, AMO, registratura 1920–40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922–1939.

⁵³⁸ Viz: SOKA Olomouc, AMO, registratura 1920–40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922–1939.

Mährisches Tagblatt. 20. 12. 1928, s. 3.

tovné, ale též povinností splnit požadavky ministerstva.⁵³⁹ Jako příklad můžeme uvést dopis olomouckého spolku napsaný 29. března 1927 adresovaný Německému divadelnímu spolku v Brně, ve kterém si olomoucký spolek stěžoval jednak na to, že brněnští účinkující obdrželi příplatky na jízdu rychlíkem, avšak zůstali v Olomouci až do druhého dne a vrátili se do Brna osobním vlakem. K tomu údajně došlo po uvedení opery *Don Juan (Don Giovanni)*,⁵⁴⁰ kdy několik účinkujících prokazatelně zůstalo ještě v Olomouci. Jako důkaz přiložil k dopisu ještě vyúčtování za tuto operu, na kterém byly nápadné přepisy a vymazané některé položky. Podle mého názoru se nedá vyloučit, že se divadelní účinkující snažili vylepšit si tímto způsobem honorář. Ve stejném dopise upozornil olomoucký Německý divadelní spolek znovu na to, že brněnská Sloučená německá divadla poslala do Olomouce při příležitosti uvedení už zmíněné opery *Don Giovanni*, příliš mnoho personálu např. kapelníka Wieseho. Spolek zdůvodnil svou stížnost tím, že hudba hrála v orchestřišti, kde byl též klavír na recitativy, na který však hrál osobně místní kapelník Adler. Dle spolku byla jeho přítomnost zcela zbytečná. Předseda Německého divadelního spolku v Olomouci požádal zjevně z finančních důvodů o to, aby do Olomouce jezdili jen lidé, jejichž přítomnost je zcela nezbytná.⁵⁴¹ Před Ministerstvem školství a národní osvěty se olomoucký Německý divadelní spolek snažil svou volbu repertoáru většinou hájit tím, že v této otázce je zcela závislý na repertoáru brněnských Sloučených německých divadel.⁵⁴²

4.2.4.2 Předplatné a členské příspěvky

Předplatné a členské příspěvky představovaly další významné zdroje příjmů. Ziskat co nejvíce předplatitelů a členů patřilo proto k důležitým

⁵³⁹ Viz SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁵⁴⁰ Německý divadelní spolek ve svém dopise napsal místo běžného názvu *Don Giovanni* název *Don Juan*. Poněvadž v divadelní sezoně 1926/27 nebyla v repertoáru brněnských Sloučených německých divadel opera *Don Juan*, ale Mozartova opera *Don Giovanni*, předpokládám, že u uvedené opery *Don Juan* se jednalo o operu *Don Giovanni*. Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Wessely, K.: *Theater und Identität*. Disertační práce. c. d., s. 239.

⁵⁴¹ Viz SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

⁵⁴² Viz tamtéž.

úkolům spolku. Systém předplatitelů fungoval během celého období první Československé republiky. Prameny, které by mohly tyto informace poskytnout, se však nedochovaly. Existují o tom jen ojedinělé zprávy, z nichž se ale nedá rekonstruovat vývoj předplatného. V lednu 1925 se deník *Mährisches Tagblatt* zmínil o jednadevadesáti předplatitelích. Roční uzávěrky z let 1933 a 1934 zaznamenaly příjmy ve výši 187 498 Kčs v roce 1933 a 147 911,75 Kčs v roce 1934.⁵⁴³ Tato část podkapitoly se proto zaměřuje na systém předplatného a strategii Německého divadelního spolku, která měla vést k udržení stávajících předplatitelů a získání nových.

Se zahájením první sezony, tzv. *Montagsbühne* (pondělních divadelních představení), byl zaveden systém zimního a letního období. Předplatitel se musel na zimní období zavázat ke koupi minimálně osmnácti představení, což byla přibližně polovina všech představení. Zároveň si musel koupit předplatné na letní období (minimálně deset představení, avšak s dvacetiprocentní slevou). Uhrazení částky za zimní období a první splátky letní sezony mělo následovat ihned po přihlášení.⁵⁴⁴ Druhá splátka letního období se musela zaplatit do 1. února 1923. Dalším pravidlem bylo, že předplatitel musel vždy v sobotu před pondělním představením v prodejní kanceláři firmy Strobel & Mader potvrdit rezervaci svého místa. Pokud by předem svůj zájem o rezervaci neoznámil, mělo vedení právo dát toto místo volně k dispozici. Je zřejmé, že Německý divadelní spolek si takto chtěl zajistit možnost nabídnout předplacená místa dalším zájemcům. Výhodou pro předplatitele bylo, že nemuseli platit vyšší vstupné za hostující vystoupení. Ceny vstupenek v zimním období se pohybovaly mezi 448 a 528 korunami za místo v lóži, mezi 80 a 144 korunami za přízemí, mezi 64 a 128 korunami na balkonech v první řadě a mezi 56 a 112 korunami ve druhé řadě, místa v galerii (*Galleriespeersitze*) stála čtyřicet osm korun. V rámci předplatného na letní období se ještě nabízely vstupenky v přízemí na stání za čtyři koruny, studentské vstupenky (rovněž přízemí na stání) za tři koruny a ke stání na galerii za dvě koruny pade-

⁵⁴³ Viz SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94). *Mährisches Tagblatt*. 17. 1. 1925, s. 3.

⁵⁴⁴ Viz *Mährisches Tagblatt*. 13. 9. 1922, s. 2–3.

sát haléřů. Ceny za letní sezonu se pohybovaly mezi 56 a 66 korunami za lóže, mezi 10 a 18 korunami za místa v přízemí, mezi 8 a 16 korunami na balkonech v první řadě a mezi 7 a 14 korunami ve druhé řadě, sedadla na galerii (*Galleriespeersitze*) byla za šest korun.⁵⁴⁵ V sezoně 1923/24 bylo možné si zakoupit dva druhy předplatného, a to pro obě divadelní sezony. První obsahovalo třicet představení, z nichž bylo šestnáct činoher, čtyři opery a deset operet. Zbývajících sedm představení sezony 1923/24 se mělo konat mimo předplatné s mimořádnými hosty. Druhý typ předplatného obsahoval abonmá na patnáct představení. Předplátníci prvního typu předplatného měli tu výhodu, že mohli využívat slevu na sedm představení, jež nebyly součástí zakoupeného balíčku, ve výši deset procent. Předplatné bylo nutné opět zaplatit předem.⁵⁴⁶ Srovnání cen není možné, jednak nebyl v září 1923 zveřejněn celkový přehled cen, jednak se počet nabízených představení v obou sezonách lišil. Pro představu však přesto uvádím přehled cen za místa v přízemí, které se platily v sezoně 1922/23 za osmnáct představení a v sezoně 1923/1924 za patnáct představení

přízemí	cena
1. řada	144 Kčs
2.-5. řada	128 Kčs
6.-7. řada	104 Kčs
8.-9. řada	88 Kčs
11.-13. řada	80 Kčs

Tabulka č. 19: Sezona 1922/23⁵⁴⁷

⁵⁴⁵ Viz tamtéž.

⁵⁴⁶ Viz *Mährisches Tagblatt*. 13. 9. 1923, s. 4.

⁵⁴⁷ Viz *Mährisches Tagblatt*. 13. 9. 1922, s. 3.

přízemí	cena
1. řada	330 Kčs
2.–5. řada	270 Kčs
6.–7. řada	240 Kčs
8. řada	225 Kčs
9.–10. řada	195 Kčs
11. řada	180 Kčs
12.–13. řada	165 Kčs

Tabulka č. 20: Sezona 1923/24⁵⁴⁸

Jak je z tabulky patrné, ceny za přízemí v sezoně 1923/24 se oproti sezoně 1922/23 zvýšily, a to i přesto, že počet představení se oproti předešlé sezoně snížil o tři. Předplatné číslo jedna a číslo dvě na letní období sezony 1923/1924 obsahovalo v každé sérii dvanáct představení, z čehož byly vždy rovnoměrně zastoupeny činohra, opera a opereta. Představení se neopakovala, a tak bylo na léto plánováno pro předplatitele dvacet čtyři představení a čtyři mimo abonmá.⁵⁴⁹ Po zrušení letního posezonního období se udržel systém dvojího předplatného minimálně do sezony 1931/1932.⁵⁵⁰ Podle dosud známých pramenů nelze říci, zda Německý divadelní spolek i nadále nabízel předplatné číslo dvě. Je pravděpodobné, že se spolek rozhodl toto předplatné nabídnout jen těm, kteří projevíli zájem, neboť v deníku *Mährisches Tagblatt* nechal v srpnu 1924 zveřejnit, že by mohlo být k dispozici též předplatné zahrnující jen patnáct představení.⁵⁵¹ Počet představení předplatného série číslo jedna závisel na celkovém počtu plánovaných představení a pohyboval se v letech 1923 až 1932 mezi dvaceti osmi a třiceti čtyřmi.⁵⁵² Vedle toho se konala i další představení, která byla zároveň zdrojem zvýšení příjmů. To se však nelíbilo předplatitelům, kteří si na valné

⁵⁴⁸ Viz *Mährisches Tagblatt*. 13. 9. 1923, s. 4.

⁵⁴⁹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 8. 5. 1924, s. 2; 14. 5. 1924, s. 3.

⁵⁵⁰ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 25. 8. 1924, s. 3; 22. 8. 1925, s. 6; 28. 7. 1926, s. 4; 23. 7. 1927, s. 5; 29. 7. 1931, s. 4.

⁵⁵¹ Viz *Mährisches Tagblatt*. 25. 8. 1924, s. 3.

⁵⁵² Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 13. 9. 1923, s. 4; 25. 8. 1924, s. 3; 22. 8. 1925, s. 6; 28. 7. 1926, s. 4; 23. 7. 1927, s. 5; 29. 7. 1931, s. 4; 28. 7. 1932, s. 4.

hromadě v dubnu 1929 stěžovali na příliš mnoho představení mimo předplatné.⁵⁵³ V srpnu 1925 se rozhodl Německý divadelní spolek na základě upozornění svého divadelního sekretáře změnit pravidla placení předplatného, zřejmě proto, aby se vyšlo vstříc současným i budoucím předplatitelům. Zavedla se možnost platby na splátky. Předplatné se mělo platit v sedmi měsíčních splátkách, v sezoně 1926/27 v osmi a od sezony 1927/28 v devíti splátkách.⁵⁵⁴

Zájem o divadlo nebyl pochopitelně během celého období první Československé republiky konstantní a podléhal různým faktorům (např. vkusu obecnstva, repertoáru, hospodářským poměrům). Lze ale konstatovat, že zájem o předplatné byl ve dvacátých letech vyšší než ve třicátých letech, což do jisté míry souviselo s dopady hospodářské krize a latentní divadelní krizí.⁵⁵⁵ Ještě ve dvacátých letech oznámil Německý divadelní spolek v *Mährisches Tagblatt* vedle výzvy ke koupi předplatného též zprávy o velmi dobrém vývoji jeho prodeje před zahájením divadelní sezony. Ve třicátých letech byly tyto výzvy spíše zoufalé.⁵⁵⁶ Na valné hromadě v březnu 1936 bylo dojednáno, že zvýšení počtu předplatitelů je bezpodmínečně nutné k tomu, aby německé pondělní divadlo nebylo zrušeno.⁵⁵⁷ O rok později se však pokladník dr. Jelinek opět zmínil o silném poklesu předplatitelů a členů spolku. Pokud by tento dlouhodobý trend pokračoval, měl by brzy nedozírné následky.⁵⁵⁸ Též Družstvo českého divadla považovalo hojný počet předplatitelů za základní pilíř každého divadla, avšak ve svém článku *Finance Družstva českého divadla v uplynulém dvacetiletí (1920–1940)* musel J. Drlík konstatovat: „*Pokud se týče předplatného v Olomouci, možno z příslušných cifer odvoditi, že se málo vžilo, ačkoliv Družstvo učinilo agitačně a propagačně vše pro jeho*

⁵⁵³ Viz *Mährisches Tagblatt*. 26. 4. 1929, s. 3.

⁵⁵⁴ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 22. 8. 1925, s. 6; 26. 8. 1925, s. 5; 28. 7. 1926, s. 4; 23. 7. 1927, s. 5; 29. 7. 1931, s. 4.

⁵⁵⁵ Viz Hlinecký, O.: *Tvrdé časy*. c. d., s. 51–61.

⁵⁵⁶ Srovnej k tomu např.: *Mährisches Tagblatt*. 26. 8. 1925, s. 5; 6. 3. 1926, s. 4–5; 23. 2. 1927, s. 4; 26. 4. 1929, s. 3; 23. 6. 1933, s. 4; 26. 8. 1933, s. 3; 17. 5. 1934, s. 4; 19. 5. 1934, s. 1; 5. 6. 1934, s. 4; 9. 9. 1935, s. 5; 8. 9. 1936, s. 5; 24. 9. 1936, s. 3; 30. 4. 1937, s. 3; 22. 9. 1937, s. 3.

⁵⁵⁷ Viz *Mährisches Tagblatt*. 27. 3. 1936, s. 4.

⁵⁵⁸ Viz *Mährisches Tagblatt*. 30. 4. 1937, s. 3.

růst.⁵⁵⁹ Je tedy zřejmé, že to nebyl jen Německý divadelní spolek, kdo sváděl tvrdý boj o získání co největšího počtu předplatitelů, již tvořili základní složku financování divadelního provozu.

Německý divadelní spolek se snažil získat předplatitele nabízením různých finančních výhod, reklamy a především oslovením německy mluvícího obyvatelstva v Olomouci a na severní Moravě. K finančním výhodám předplatitelů, které byly závislé na sezoně, patřilo např. snížení cen vstupenek, slevy na představení s hosty nebo slevy na představení mimo abonmá pro ty, kteří si koupili předplatné na třicet představení, včetně práva na předprodej vstupenek. Kromě toho často nabízel Německý divadelní spolek výrazné slevy na konkrétní sedadla. V dubnu 1925 např. poskytl spolek všem dosavadním předplatitelům slevu ve výši jedné třetiny na další zakoupené předplatné (pokud si jej předplatitel zřídil co nejdříve). Dalším příkladem bylo snížení cen všech míst k sezení v sezoně 1934/35 o deset procent a míst v poslední řadě v přízemí a všech na balkoně o dvanáct procent. Tyto výrazné slevy byly umožněny proto, aby spolek v čase hospodářské krize umožnil přátelům divadla návštěvu divadelních představení.⁵⁶⁰ Též Družstvo českého divadla se snažilo zvýšit zájem o předplatné snížením vstupného.⁵⁶¹ Jako úspěšné opatření se jevilo v srpnu 1925 zejména rozložení platby na splátky, čímž chtěl spolek umožnit především střední vrstvě německého obyvatelstva pravidelnou návštěvu divadla. Německý spolek mohl na valné hromadě v březnu 1926 s radostí oznámit, že díky práci divadelního sekretáře Hoffmanna a jeho snaze nastavit pravidelné splátky dosáhla částka zaplacená předplatiteli 6 061 Kčs na představení. Souběžně se zavedením tohoto nového způsobu placení informoval předplatitele o rozhodnutí vedení, že vybrané peníze budou uloženy na bankovním účtu a používány jen na pokrytí potřebných výdajů za personál po jednotlivých představeních. Po špatné zkušenosti s Hölleringovým vede-

⁵⁵⁹ Srovnej Drlík, J.: *Finance Družstva českého divadla v uplynulém dvacetiletí* (1920–1940). c. d., s. 40–41.

⁵⁶⁰ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 13. 9. 1922, s. 2–3; 13. 9. 1923, s. 4; 25. 8. 1924, s. 3; 11. 12. 1924, s. 4; 3. 4. 1925, s. 4; 5. 6. 1934, s. 4; 22. 9. 1937, s. 3.

⁵⁶¹ Srovnej Drlík, J.: *Finance Družstva českého divadla v uplynulém dvacetiletí* (1920–1940). c. d., s. 41.

ním, kdy předplatitelé ztratili část svých peněz,⁵⁶² poněvadž Německý divadelní spolek nenechával vybrané peníze ve spolku, chtěl předplatitele ujistit o bezpečném uložení těchto finančních prostředků. Vedle zavedení nového způsobu placení, od něhož se očekával velký úspěch, mělo dle mého názoru i toto rozhodnutí pozitivní vliv na zvýšení počtu předplatitelů, resp. patrně zabránilo tomu, aby se dosavadní předplatitelé ze strachu o ztrátu svých peněz od divadla neodvrátili. I v následujících letech informoval deník *Mährisches Tagblatt* o velké oblibě předplatného. V lednu 1928 mohl Německý divadelní spolek ve své žádosti o dotaci Moravskému zemskému výboru sdělit, že téměř všechny vstupenky na představení jsou zaplacené předplatiteli.⁵⁶³ Kromě finančních výhod se spolek snažil udržet a získávat předplatitele kladnými hodnoceními repertoáru a účinkujících, pořádáním pohostinských představení nebo reklamních akcí. V letní sezoně 1924 je upozornil na to, že by si mohli zakoupit předplatné na celou letní sezonu. Znamenalo by to, že předplatitel by teoreticky chodil v jednom měsíci na dvacet čtyři představení. Dle mého názoru je jen těžko představitelné, že by návštěvník chodil šestkrát týdně na divadelní představení. Nápad Německého divadelního spolku nabídnout jednomu předplatiteli obě možnosti, tedy předplatné jedna a dvě, jasně dokazuje, že chtěl jednak finančně zajistit letní divadelní sezonu, jednak pomocí hojné návštěvnosti demonstrovat vitalitu německého divadla v Olomouci.⁵⁶⁴ Oznámení z konce srpna 1931 o jednání se státním divadlem ve Vídni, dále s Paulem Wegnerem a jeho souborem z Berlína i s dalšími vynikajícími umělci z Vídně a Berlína ohledně pohostinských představení během sezony 1931/32 mělo zřejmě motivovat současné i budoucí předplatitele ke koupi abonmá.⁵⁶⁵ S ohledem na krizi, ve které se ocitlo nejen olomoucké německé divadlo

⁵⁶² V lednu 1925 mělo devadesát jedna předplatitelů peněžní pohledávky vůči řediteli Georgu Hölleringovi v celkové výši 47 000 Kčs, které se měly vymáhat v rámci vyrovnávacího řízení. Blíže k této problematice viz: *Mährisches Tagblatt*. 17. 1. 1925, s. 3.

Deutsche Zeitung. 13. 1. 1925, s. 5; 15. 1. 1925, s. 5; 18. 1. 1925, s. 5; 8. 2. 1925, s. 5.

⁵⁶³ Viz blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 23. 2. 1927, s. 4; 26. 4. 1929, s. 3.

⁵⁶⁴ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 8. 5. 1924, s. 2; 14. 5. 1924, s. 3; 19. 5. 1924, s. 3.

⁵⁶⁵ Viz *Mährisches Tagblatt*. 29. 8. 1931, s. 5.

v roce 1934, se rozhodl Německý divadelní spolek na konci sezony, 30. května, uspořádat v rámci předplatného *Wunsch- und Werbe-Abend* (Večer přání a agitace). Program tohoto posledního divadelního večera si měli sestavit předplatitelé sami. O jeho realizaci se postarali brněnští umělci. Držitelé abonmá byli proto 17. května Německým divadelním spolkem vyzváni, aby ústně nebo písemně informovali divadelního sekretáře o svých přáních. Cílem večera bylo na jednu stranu splnit přání předplatitelů, zřejmě aby i nadále zůstali německému divadlu věrní, a na druhou stranu se spolek pokusil touto akcí získat na sezonu 1934/35 jak bývalé předplatitele, tak i návštěvníky, kteří dosud neměli o divadelní představení zájem. Tato reklamní akce byla úspěšná, neboť už 5. června 1934 nechal Německý divadelní spolek v *Mährisches Tagblatt* zveřejnit zprávu, že *Wunsch- und Werbe-Abend* vzbudil velký zájem, jenž se projevil i v podobě přihlášek na předplatné.⁵⁶⁶ Ke koupi předplatného na sezonu 1936/37 lákal zájemce ohlášením, že v této sezoně budou zohledněna přání příznivců operet, kteří se dosud museli spokojit se zvukovým filmem, což dokazuje snahu spolku konkurovat filmu prostřednictvím operety.⁵⁶⁷

Dalším nástrojem, který Německý divadelní spolek během celého období v první Československé republice používal k získání předplatitelů, byl apel na národní a kulturní cítění německy mluvícího obyvatelstva v Olomouci a na severní Moravě. Lidem bylo nenásilně vnucováno, že olomoucké německé divadlo se ocitlo v permanentním stavu ohrožení a hrozí mu definitivní zánik.⁵⁶⁸ Podobnou strategii používalo též brněnské německé divadlo, jak zjistila K. Wessely.⁵⁶⁹ Argumenty, kterými spolek vyzýval Němce ke koupi předplatného, podporují tvrzení V. Reittererové, že symbolem samostatnosti bylo divadlo. Zachování

⁵⁶⁶ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 17. 5. 1934, s. 4; 26. 5. 1934, s. 6; 1. 6. 1934, s. 3; 5. 6. 1934, s. 4; 16. 6. 1934, s. 6.

⁵⁶⁷ Viz *Mährisches Tagblatt*. 24. 9. 1936, s. 3.

⁵⁶⁸ Srovnej k této problematice výzvy v denících *Mährisches Tagblatt* a *Deutsche Zeitung*, např. *Mährisches Tagblatt*. 3. 4. 1925, s. 4; 22. 8. 1925, s. 6; 23. 6. 1933, s. 4; 17. 5. 1934, s. 4; 19. 5. 1934, s. 1. *Deutsche Zeitung*. 4. 4. 1925, s. 6.

⁵⁶⁹ Srovnej Wessely, K.: *Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen*. c. d., s. 76–77.

německého divadla, považovaného za důležitou součást péče o německou kulturu, bylo prohlášeno za povinnost každého Němce. Předplatným měly být zajištěny jednak materiální záležitosti, jednak základna obecně prospěšné činnosti.⁵⁷⁰ Ve výzvě k zakoupení předplatného před začátkem letního období v červnu 1924 bylo lidem připomínáno, že vysoký počet předplatitelů přispěje k úspěchu německé divadelní sezony a bude projevem cti všem olomouckým Němcům. Zakoupení předplatného znamenalo tedy malou oběť ve prospěch německého umění v Olomouci.⁵⁷¹ V době, kdy Německý divadelní spolek uvažoval o ukončení provozu divadla, upozorňoval, že právě na úspěchu předplatného závisí, jestli bude německé divadlo v Olomouci existovat i nadále.⁵⁷² Skutečnost, že divadlo bylo považováno za důkaz životaschopnosti německy mluvící komunity, je patrná z následujícího úryvku o úspěchu sezony 1925/26. *„Tento úspěch je zčásti možné připsat šťastnému nápadu na splácení; na druhé straně ale také přináší nový důkaz o životaschopnosti olomouckého němectví, které tím nejlépe dementuje svou každodenně ohlašovanou smrt.“*⁵⁷³ Zjevný patos ukazuje, jakou roli hrálo německé divadlo v Olomouci ve snaze dokázat, že olomoucká německá komunita „žije“. Ve třicátých letech byly důvody k zakoupení předplatného stejné jako ve dvacátých letech. Vlivem hospodářské krize však spolek vystupoval ve svých výzvách od roku 1933 ostřeji než předtím, zůstal však u stejných argumentů.⁵⁷⁴ V roce 1933 např. zdůraznil ve své výzvě národní a umělecký úkol olomouckého německého divadla a nutnost, že by se i přes vleklou hospodářskou krizi nemělo na divadle šetřit, neboť představuje jednu z nejvyšších kulturních hodnot. Podle Německého divadelního spolku se mělo začít spořit tam, kde by úspora

⁵⁷⁰ Viz Mährisches Tagblatt. 18. 2. 1922, s. 3.

⁵⁷¹ Viz blíže: Mährisches Tagblatt. 8. 5. 1924, s. 2; 14. 5. 1924, s. 3; 19. 5. 1924, s. 3.

⁵⁷² Srovnej např.: Mährisches Tagblatt. 23. 6. 1933, s. 6; 17. 5. 1934, s. 4; 19. 5. 1934, s. 1; 16. 6. 1934, s. 6.

⁵⁷³ Originál citátu: *„Dieser Erfolg ist zum Teil auf den glücklichen Gedanken der Teilzahlung zurückzuführen, er bringt aber anderseits einen neuen Beweis von der Lebenskraft des Olmützer Deutschtums, das damit am besten seinen täglich verkündeten Tod dementiert.“* Viz Großer Erfolg des Theaterabonnements. In: Mährisches Tagblatt. 26. 8. 1925, s. 5.

⁵⁷⁴ Viz blíže: Mährisches Tagblatt. 23. 6. 1933, s. 4; 17. 5. 1934, s. 4; 19. 5. 1934, s. 1; 16. 6. 1934, s. 6; 9. 9. 1935, s. 5; 24. 9. 1936, s. 3.

nevedla k ohrožení či dokonce obětování kultury, vzdělání a národního zájmu.⁵⁷⁵ Německý divadelní spolek proto 23. června 1933 prohlásil:

*„V první řadě záleží na předplatitelích, jestli německé divadlo bude moci do budoucna být zachováno olomouckému německví. Přes těžké časy si musí každý být vědom své zodpovědnosti vůči národu, vlasti a německému umění, musí bojovat spolu s Německým divadelním spolkem za náš starý kulturní a musí splnit svou povinnost tím, že obnoví své předplatné v nadcházející sezoně 1933/34, získá nové předplatitele a zajistí ve všech kruzích německého obyvatelstva dobrou návštěvnost našich divadelních večerů.“*⁵⁷⁶

Podle tohoto prohlášení již nestačilo být pouhým předplatitelem, který svou návštěvou divadelního „svatostánku“ podporuje národ, vlast a německé umění. Předplatitel byl též vyzván, aby sám aktivně přesvědčoval olomoucké Němce ke koupi předplatného a návštěvě divadla. Je zřejmé, že německé divadlo a Německý divadelní spolek trpěly, stejně jako ostatní divadla, nepříznivými hospodářskými poměry. Podle Německého divadelního spolku a ředitele Kramera určoval jeho úroveň i počet předplatitelů.⁵⁷⁷ Poněvadž spolek mohl jen těžko zvýšit běžné vstupné (s ohledem na méně majetné divadelní návštěvníky), uvažovalo se o zvýšení spolkových příjmů navýšením ceny za předplatné.⁵⁷⁸ Zřejmě se předpokládalo, že by se věrní divadelní předplatitelé kvůli vyšším cenám neodvrátili od divadla tak rychle, jak by to možná udělal příležitostný divák.

⁵⁷⁵ Viz *Mährisches Tagblatt*. 23. 6. 1933, s. 4.

⁵⁷⁶ Originál citátu: *„An den Abonnenten liegt es in erster Reihe, ob das deutsche Theater dem Olmützer Deutschtum auch in Zukunft erhalten werden kann. Trotz der schlechten Zeiten muß sich daher jeder seiner Verantwortung dem Volke, der Heimat und der deutschen Kunst gegenüber voll bewußt sein, mit dem Deutschen Theatervereine für unsere alte deutsche Kulturstätte kämpfen und seine Pflicht dadurch erfüllen, daß er sein Abonnement in der kommenden Spielzeit 1933/34 erneuert, neue Abonnenten wirbt und für einen guten Besuch unserer Theaterabende in allen Kreisen unserer deutschen Bevölkerung sorgt.“* Viz Aufruf zum Theater – Abonnement. In: *Mährisches Tagblatt*. 23. 6. 1933, s. 4. Stejná výzva byla též v deníku *Mährische Tagblatt* zveřejněna znovu 19. 8. 1933, s. 4.

⁵⁷⁷ Viz *Mährisches Tagblatt*. 9. 9. 1935, s. 5.

⁵⁷⁸ Viz blíže: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Mährisches Tagblatt. 4. 5. 1935, s. 5.

Deutsche Zeitung. 15. 4. 1930, s. 5.

Třetí významný nástroj financování spolkové činnosti představovaly členské příspěvky, jež závisely jednak na počtu členů, jednak na stanovené výši členského příspěvku. V obou případech jsou však k dispozici jen kusé informace. Na valné hromadě v únoru 1921 bylo ve výroční zprávě za rok 1920 zaznamenáno, že počet členů se zvýšil během tohoto roku ze 134 na 538. O tři roky později musel spolek na valné hromadě v únoru 1924 konstatovat, že ve spolkovém roce 1923 nezaznamenal nejen žádný nárůst dárců (*Stifter*, *Gründer* a *Spender*), ale také ztrátu členů ve výši čtrnáct procent (to odpovídá sedmdesáti šesti členům). Jejich počet potom činil už jen 478. O rok později podal pokladník spolku, prokurista Julius Hecht, na valné hromadě zprávu, že dalších šedesát šest členů (čtrnáct procent) opustilo spolek v roce 1924, a tím se počet členů snížil na 412. Podařilo se však získat dvanáct dárců a jejich počet se takto zvýšil o dvacet šest procent, což bylo připisováno úsilí pokladníka a členů výboru spolku. Ve výroční zprávě o činnosti spolku z roku 1926 je uvedeno zvýšení počtu členů, který stoupl ze 486 na 607. Počet dárců (*Stifter* a *Gründer*) byl mezi lety 1925 až 1927 stabilní. Spolek měl třicet dva tzv. *Stifter* a dvacet dva tzv. *Gründer*. V dubnu 1929 prohlásil na valné hromadě, že má přibližně 600 členů. Potom už roční stav nebyl zveřejňován. Další zmínka o vývoji počtu členů se objevuje teprve ve zprávě o valné hromadě spolku v březnu 1936, kde byl opět s politováním konstatován pokles počtu členů o sedmdesát čtyři členy. Tento trend pokračoval též v následujícím roce, avšak na valné hromadě 1937 už nebyly uvedeny přesné údaje.⁵⁷⁹ Během zhruba deseti let se značně zvýšil počet členů ze 134 v roce 1920 na přibližných 600 členů v roce 1929.

V následující tabulce je uvedena výše členských příspěvků za léta 1925 až 1935.

⁵⁷⁹ K vývoji počtu členů v Německém divadelním spolku srovnej zprávy o valných hromadách v denících *Mährisches Tagblatt* a *Deutsche Zeitung* za léta 1921–1937. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 3. 2. 1921, s. 3; 20. 2. 1924, s. 3; 23. 2. 1927, s. 4; 27. 2. 1925, s. 4; 27. 3. 1936, s. 4; 30. 4. 1937, s. 3. *Deutsche Zeitung*. 21. 2. 1924, s. 5; 1. 3. 1925, s. 5; 27. 2. 1927, s. 7; 13. 3. 1928, s. 5; 27. 4. 1929, s. 6.

rok	členské příspěvky
1925	9 010 Kčs
1926	12 950 Kčs
1927	11 120 Kčs
1928	12 870 Kčs
1929	12 050 Kčs
1930	12 510 Kčs
1931	9 890 Kčs
1932	12 453 Kčs
1933	8 000 Kčs
1934	8 989 Kčs
1935	7 100 Kčs

Tabulka č. 21: Členské příspěvky v letech 1925 až 1935⁵⁸⁰

Tabulka ukazuje, že mezi lety 1926 a 1930, kdy můžeme politické a hospodářské poměry v první Československé republice označit za stabilní a dopad hospodářské krize zatím nebyl tak citelný, byly příjmy z členských příspěvků nejvyšší a pohybovaly se přibližně mezi 11 000 Kčs a 13 000 Kčs. V období 1931 až 1935 značně klesly, což reflektuje především špatnou hospodářskou situaci ve třicátých letech. Výjimku představoval jen rok 1932, kdy se příjem z členských příspěvků opět vyrovnal příjmům z dvacátých let. O důvodech nevyrovnanosti příjmů můžeme jen spekulovat. Je pravděpodobné, že se podařilo získat sponzory, kteří se svými příspěvky významně zvýšili příjmy spolku z členských příspěvků. Jak už bylo zmíněno, jednorázové příspěvky od *Gründer* se pohybovaly od 500 korun výše a od *Stifter* byl minimální vklad 1 000 korun. S vývojem členství též souvisí vývoj výše členského příspěvku. Na valné hromadě v listopadu 1919 bylo rozhodnuto, že roční příspěvky pro řádné i přispívající členy zůstanou stejné (podle stanov), tedy šest korun a dvě koruny. O prvním zvýšení členského příspěvku bylo rozhodnuto na valné hromadě v únoru 1921, kde se zvýšil členský

⁵⁸⁰ Viz SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

příspěvek na deset korun za rok. Není uvedeno, zda se ještě rozlišovalo mezi řádnými a přispívajícími členy. Další zvýšení přišlo na valné hromadě v roce 1925, kdy se na žádost pokladníka Hechta schválilo zvýšení z deseti korun na dvacet korun.⁵⁸¹ V dalších výročních zprávách se už neobjevily informace o změnách výše členského příspěvku a lze předpokládat, že od roku 1925 do konce první Československé republiky činil dvacet korun. Spolek veřejně nezdůvodnil jejich zvýšení, je ale zřejmé, že se tak snažil vytvořit finanční rezervu.

Nové členy se spolek pokusil získat i výzvami zaměřenými na německy mluvící obyvatelstvo nejen v Olomouci, ale i na celé severní Moravě. V nich se opíral o podobnou argumentaci, jakou používal u předplatného. V dubnu 1920 oslovil Německý divadelní spolek všechny Němce z Olomouce a severní Moravy, aby projevili svůj zájem o tradiční součást německé kultury. Očekávalo se, že každý Němec vstoupí do spolku, který byl označen za *eminent wichtig* (mimořádně důležitý), aby spoluprací s ním podpořil jeho morální cíle.⁵⁸² V krizovém roce 1924, ve kterém se mu nepodařilo získat sponzory a dárce a snížil se počet členů, nechal v *Mährisches Tagblatt* zveřejnit článek, ve kterém vyčetl olomouckým Němcům, že sice kritizují německé divadlo, srovnávají olomoucké německé divadlo s divadly ve velkých městech, avšak nechtějí si uvědomit, že průměrně dobré divadlo potřebuje dostatek peněz. Pokud by chtěli mít divadlo, v němž by byla uváděna jen literárně kvalitní díla, museli by se na provozu finančně podílet. Spolek zdůraznil, že pro každého olomouckého Němce by měla být návštěva divadla povinností, samozřejmě jen tehdy, pokud mu to dovolí finanční možnosti; též je ale upozornil na to, že pro zachování důstojné úrovně tohoto divadla by každý z nich musel být členem Německého divadelního spolku.⁵⁸³ Následující výrok zapisovatele spolku ing. Lechnera má dokázat, jak ostře byli vedením spolku kritizováni především ti Němci, kteří dosud nevstoupili do Německého divadelního spolku: „*Jak má ale divadelní spolek dostát své úloze, když jsou desítky lidí, kteří se brání zaplatit směšnou částku deset korun členského příspěvku, protože jim členství údajně nenabízí žádné*

⁵⁸¹ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 10. 11. 1919, s. 3; 3. 2. 1921, s. 3; 27. 2. 1925, s. 4.

⁵⁸² Viz *Mährisches Tagblatt*. 3. 4. 1920, s. 5.

⁵⁸³ Viz *Mährisches Tagblatt*. 20. 2. 1924, s. 3.

výhody. Jiní se zase nestydí odmítnout členský průkaz s odůvodněním, že z toho či onoho důvodu nemohou divadlo navštěvovat a nemají prý zájem o divadelní spolek. Jedná se bez výjimky **o dobře situované, ba dokonce bohaté lidi**. Nemohu jinak než těmto ‚znamenitým‘ Němcům z tohoto místa vyslovit své hluboké politování (...). Olomoučtí Němci, (...), jestli chcete mít své divadlo, které odpovídá Vaším **skutečným, a ne průměrným požadavkům**, pak se staňte všichni členy divadelního spolku!”⁵⁸⁴

Podle ing. Lechnera bylo členství v Německém divadelním spolku nejen dobrovolnou činností nadšenců německého divadla, nýbrž také národní povinností. Právě členství rozhodovalo o tom, kdo je skutečně ryzím členem svého národa a kdo je jen *Patentdeutscher*, čili člověk, který se za člověka německé národnosti vydává. Lechnerův výrok jen znovu potvrzuje, že německé divadlo se stalo i v Olomouci symbolem životaschopnosti zdejšího německého obyvatelstva a zachování tohoto symbolu formou členství v Německém divadelním spolku bylo úkolem všech olomouckých Němců, bez ohledu na to, jestli jedinec měl dostatečné finanční prostředky, resp. zájem o divadlo a divadelní spolek. Stavební rada ing. Lechner a Německý divadelní spolek nebyli jediní, kteří se výzvami k olomouckému německví pokusili zajistit potřebnou podporu pro svou spolkovou činnost (např. *Musikverein*, *Metznerbund*). I přesto, že počet potenciálních členů z německé komunity byl do značné míry omezený, považoval členský příspěvek ve výši deset korun za směšný. Na druhou stranu se i jiné spolky snažily různými způsoby získat peníze, např. formou sbírky. Navzdory nespokojenosti Německého divadelního spolku s počtem členů, především v poměru k celému

⁵⁸⁴ Originál citátu: „Wie aber soll der Theaterverein seiner Aufgabe gerecht werden, wenn es zu Dutzenden Leute gibt, die sich weigern, die lächerliche Summe von 10 K Mitgliedsbeitrag zu entrichten, weil ihnen die Mitgliedschaft keine Vorteile biete. Andere wieder schämen sich nicht, die Annahme der Mitgliedskarte mit der Begründung abzulehnen, daß sie das Theater aus diesem oder jenem Grunde nicht besuchen könnten und daher kein Interesse am Theaterverein hätten. Es handelt sich durchwegs um gutsituierte, ja sogar reiche Leute. Ich kann nicht anders, als diesen Patentdeutschen von dieser Stelle aus mein tiefes Bedauern auszusprechen. (...) Deutsche von Olmütz, (...), wollt Ihr ein Theater haben, das Euren wahrlich nicht mäßigen Anforderungen entspricht, dann werdet alle Mitglieder des Theatervereines!“ Viz Vom Olmützer deutschen Theater. Interessanter Verlauf der Theatervereinsitzung. In: *Mährisches Tagblatt*. 20. 2. 1924, s. 3.

německému obyvatelstvu ve městě,⁵⁸⁵ i jeho výzvám, aby Němci z Olomouce a okolí vstoupili do spolku, měla agitace ve dvacátých letech úspěch. Spolek více než zčtyřnásobil počet členů, který měl v roce 1920. Na tomto místě můžeme citovat O. Hlineckého z roku 1930, který o českém divadle a české divadelní obci napsal, že „*dnešní Velká Olomouc není dosti bohatá, kulturní a ideální, aby sama vlastní silou udržela si stálé divadlo.*“⁵⁸⁶ I když se mohli zástupci olomoucké německé společnosti odvolávat na dlouhou divadelní tradici, nebyli olomoučtí Němci dostatečně bohatí, a jak dokázaly stížnosti Německého divadelního spolku, ani natolik idealisticky uvědomělí, aby předplatným a členskými příspěvky vytvořili a zabezpečili stabilní finanční zázemí.

4.2.5 Poznámky k členům Německého divadelního spolku

Součástí analýzy spolku je také výčet a charakteristika spolkových členů a jejich funkcí, resp. rolí, které ve spolku zaujímali. V případě Německého divadelního spolku v Olomouci je k dispozici jen velmi málo informací. Hlavním zdrojem jsou publikované zprávy o valných hromadách, ve kterých byla pravidelně uveřejněna zpráva o volbách do spolkového výboru a do užšího vedení. Občas se v nich vyskytují jména jiných členů, kteří se svými názory aktivně podíleli na valných hromadách. Poněvadž se nezachovaly kompletní seznamy všech členů, soustředíme se jednak na informace o členech, kteří tvořili divadelní výbor a úzké vedení, jednak na skutečnost, že mezi aktivními členy spolku byli též členové olomoucké německé společnosti, kteří se angažovali i v jiných spolicích a organizacích.

Užší vedení spolku se vyznačovalo jistou personální kontinuitou. Poněvadž ve zprávách o valných hromadách nebyly vždy zveřejněny funkce, které jednotliví členové zaujímali, je obtížné provést podrobnou analýzu. O volbách se můžeme dočíst jen to, že spolkový výbor byl opět zvolen, že se ve spolkovém výboru nic nezměnilo nebo že byli zvoleni noví členové a jiní z něj vystoupili, což jen potvrzuje slova o personální

⁵⁸⁵ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 7. 2. 1925, s. 3; 25. 6. 1929, s. 4.

⁵⁸⁶ Viz Hlinecký, O.: *Tvrdé časy*. c. d., s. 51.

kontinuitě.⁵⁸⁷ V pozici předsedy vystřídal v listopadu 1919 prof. Rudolf Tallaschek prvního předsedu a jednoho ze zakladatelů spolku dr. Hanse Kricka, který se v září 1919 přestěhoval do Liberce.⁵⁸⁸ Prof. Rudolf Tallaschek vedl spolek do roku 1928, kdy byl vystřídán jeho dlouholetým místopředsedou (od roku 1919 až do roku 1928) dr. Rudolfem Sallingerem. Odchod Rudolfa Tallaschka souvisel s jeho nástupem do funkce ředitele na německé státní obchodní škole v Opavě v roce 1927.⁵⁸⁹ Po smrti dr. Sallingera v roce 1933 převzal vedení spolku místopředseda dr. Fritz Czermak, který jej vedl do zániku první Československé republiky.⁵⁹⁰ Jak už bylo řečeno, dlouholetým místopředsedou spolku byl dr. Rudolf Sallinger. Poté, co se stal předsedou, byl do jeho funkce zvolen sanitní rada dr. Schein, který tuto funkci pravděpodobně zastával do roku 1932, kdy vystoupil ze spolkového výboru a na jeho místo byl zvolen vrchní sanitní rada dr. Kofranyi. V roce 1933 se stal místopředsedou spolku pravděpodobně dr. Czermak, který byl od roku 1927 jeho zapisovatelem. Po smrti dr. Sallingera převzal funkci místopředsedy Max Stachowetz. Do roku 1938 nebylo zveřejněno, kdo zaujímal pozici místopředsedy, avšak je pravděpodobné, že Max Stachowetz tuto funkci vykonával do valné hromady v červnu 1938. Jeho jméno se vyskytuje mezi členy výboru ve zprávách z let 1934 a 1935. V letech 1936 a 1937 bylo jen poznamenáno, že starý spolkový výbor byl kompletně opětovně zvolen, resp. znovu zvolen, a to včetně dvou nových členů.

⁵⁸⁷ Podklad pro rekonstrukci složení spolkového výboru a zmínky o jednotlivých spolkových členech poskytly zprávy o valných hromadách Německého divadelního spolku, které byly pravidelně zveřejňovány v denících *Mährisches Tagblatt* a *Deutsche Zeitung*. Doplňkové informace z jiných pramenů a zdrojů budou uvedeny zvláště v poznámkovém aparátu. K této kapitole srovnej výroční zprávy Německého divadelního spolku v denících *Mährisches Tagblatt* a *Deutsche Zeitung* uvedené v poznámce 330.

⁵⁸⁸ JUDr. Hans Krick gestorben (A. St. = Anton Steiger). In: *Normährerland. Hefte für Kultur und Wirtschaft*, č. 4, roč. 1943, s. 318–319.

⁵⁸⁹ Viz *Olmützer Gedenktage – Rudolf Tallaschek*. c. d., s. 29.

Blíže k jeho osobnosti viz poznámka 275.

⁵⁹⁰ Poslední známý předseda Německého divadelního spolku byl dr. Heinrich Suchanek, který zřejmě zastával toto místo poté, co se předseda Německého divadelního spolku dr. Fritz Czermak po okupaci stal vládním komisařem města Olomouce.

Viz SOKA Olomouc, AMO, registratura 1920–40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922–1939.

Posledním místopředsedou spolku v období první Československé republiky se stal v červnu 1938 prof. dr. Zimprich. Dalším členem užšího vedení spolku, který dlouhodobě vykonával funkci pokladníka, byl prokurista Julius Hecht, který vystřídal v roce 1919 komerčního radu Maxe Deutsche a v této pozici pravděpodobně skončil v květnu 1935, poněvadž jeho jméno už nebylo uvedeno mezi členy výboru. Pokladníkem se poté stal dr. Jelinek (Jellinek), který tuto funkci vykonával až do konce první Československé republiky. Dalšími funkcemi byly funkce zapisovatele a archiváře spolku. Jako zapisovatelé byli v letech 1919 až 1938 uvedeni: redaktor Emanuel Ulrich, dr. Eugen Rippel, vrchní magistrátní rada Adolf Heeg, vrchní stavební rada ing. Gustav Lechner, Julius Hecht, dr. Fritz Czermak a Rudolf Adolph. Do pozice archiváře byli občas dosazováni i členové, kteří v období své spolkové činnosti vykonávali funkci zapisovatele. Jména archivářů nebyla vždy zaznamenána. Z dochovaných materiálů vyplývá, že tuto funkci vykonávali vrchní štabní rada dr. Alois Karschulin, Adolf Heeg nebo vrchní stavební rada ing. Gustav Lechner. Do spolkového výboru byl, jak už bylo zmíněno, vyslán také zastupitel města. Německý divadelní spolek se se svým návrhem přímo obrátil na městskou radu a navrhl jí konkrétní osoby ze zastupitelstva. I u městských zastupitelů můžeme hovořit o personální kontinuitě. V období první Československé republiky byl do spolkového výboru do roku 1927 zvolen dr. Rudolf Sallinger. Když se stal v roce 1928 předsedou spolku, byl ve funkci zastupitele města vystřídán Wladimírem Schmidlem (Schmiedl). Po něm byl v září 1932 do funkce zvolen odborný učitel Eduard Wyličil, a to na volební období 1933 až 1936, avšak 13. dubna 1934 byl z této funkce odvolán a jeho místo převzal člen městského zastupitelství Max Stachowetz.⁵⁹¹

Vzhledem k tomu, že nejsou k dispozici kompletní seznamy členů spolkového výboru, nemohou být personální změny zmapovány kontinuálně. Měly by být důkladně porovnány kompletní seznamy členů

⁵⁹¹ Viz blíže SOKA Olomouc, AMO, registratura 1920–40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922–1939.

Odvolání E. Wyličila souviselo s jeho členstvím v DNP. Tato strana však byla v říjnu 1933 státem zakázána. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 17. 8. 1933, s. 4.

Čapka, F.: *Dějiny země Koruny české v datech*. c. d., s. 665.

spolkového výboru za období 1918 až 1938, avšak i u nich někdy chybí jméno člena, jehož určovala městská rada. Na valné hromadě v listopadu 1919 byli zvoleni do spolkového výboru tehdejší obecní rada prof. Rudolf Tallaschek, dr. Rudolf Sallinger, prof. Eugen Rippel, Julius Hecht, dr. Alois Karschulin, Max Deutsch, Adolf Heeg, Hedwig May, kanonikus Mels-Colloredo a Emanuel Ulrich. K novému spolkovému výboru, který byl sestaven na valné hromadě v únoru 1921, patřili kromě Hedwig May a kanonika Melse-Colloreda všichni členové spolkového výboru, kteří byli zvoleni v roce 1919. Byli zde ale též noví členové, resp. staronoví členové, a to místostarosta dr. Kraus a prof. Leo Mojžischek. V následujícím roce se objevují většinou stejná jména např. prof. Rudolf Tallaschek, dr. Rudolf Sallinger, Julius Hecht, Adolf Heeg, místostarosta dr. Kraus, Alois Karschulin, prof. Leo Mojžischek. Opět zvolena byla Hedwig May a nově dr. Emil Musil a dr. Josef Schön. Ve zprávách o valných hromadách, které se konaly mezi lety 1923 až 1926, chybí kompletní informace o sestavení spolkového výboru. Teprve v roce 1927 byl znovu zveřejněn kompletní seznam jmen členů spolkového výboru. Spolkový výbor tvořili dr. Brecher, dr. Czermak, Sigmund Fischer, Julius Hecht, Rudolf Kulmburg, ing. Gustav Lechner, dr. Schein, dr. Schön, Max Stachowetz, prof. dr. Suchanek a prof. Rudolf Tallaschek. V roce 1927 se spolkový výbor z jedné třetiny skládal z členů, kteří již v roce 1922 patřili ke spolkovému výboru. Ostatní byli v letech 1923 až 1927 postupně zvoleni. Volby do spolkového výboru v dubnu 1929 nepřinesly příliš velké personální změny. Opět najdeme mezi členy jména jako: dr. Brecher, dr. Czermak, Sigmund Fischer, Julius Hecht, Rudolf Kulmburg, ing. Gustav Lechner, dr. Rudolf Sallinger, dr. Schein a Max Stachowetz. Nově byli ve výboru, v porovnání s rokem 1927, ředitel Emil Musil, pan Deutsch a zástupce města dr. Schmiedl. Dalším rokem, kdy byla jména spolkového výboru publikována, byl rok 1934. Znovu jej tvořili členové, kteří byli zvoleni i v předešlých letech, a sice dr. Brecher, dr. Czermak, Sigmund Fischer, Julius Hecht, Rudolf Kulmburg, dr. Schein, dr. Fritz Schön nebo Max Stachowetz. Dalšími členy byli dr. Jellinek, ředitel Emil Lachnit a ředitel Schefčík (Ševčík). V následujícím roce už nebyli ve výboru zastoupeni dr. Fritz Schön a Julius Hecht. Ostatní členové byli opět zvoleni. Do výboru byli též přijati dr. Schön

ml., prof. dr. Suchanek a bankovní úředník Zdražil. V červnu 1938 byla zveřejněna jména členů spolkového výboru a na seznamu se zřejmě v důsledku „glajchšaltování“ spolku najdou v porovnání s rokem 1935 známá i zcela nová jména. Výbor tvořili: Rudolf Adolph, učitel Bayer, dr. Czermak, soukromý úředník R. Engel, dr. Jellinek, R. Kulmburg, ředitel Lachnit, JUC. Leitgeb, knihtiskař Polzer, dr. Schön, prof. dr. Suchanek, bankovní úředník Zdražil a prof. dr. Zimprich.

Jak vyplývá ze zpráv o valných hromadách, noví členové výboru byli pravděpodobně zvoleni jako nástupci odstupujících členů spolků nebo těch, kteří zemřeli. V roce 1921 např. zemřeli redaktor Emanuel Ulrich a právník dr. Max Hochwald a v roce 1937 Sigmund Fischer. Prof. dr. Suchanek byl na návrh předsedy prof. Rudolfa Tallaschka zvolen v únoru 1923 jako nástupce komerčního rady Maxe Deutsche, který už nechtěl být opětovně zvolen, poněvadž byl až příliš zaměstnán různými čestnými funkcemi. Též prof. Mojžischek nechtěl být v roce 1923 znovu zvolen a úspěšně místo něj kandidoval dr. Brecher. Na valné hromadě v roce 1924 se vzdal dr. Musil svého práva na znovuzvolení, na té další v březnu 1928 byl však opětovně zvolen za rezignujícího prof. dr. Suchanka. V roce 1931 opět odmítl své znovuzvolení, poněvadž byl příliš pracovně vytížen. Dr. Musil a prof. dr. Suchanek nebyli jediní, kteří ze spolkového výboru vystoupili a později do něho byli znovu zvoleni. Sanitní rada dr. Schein vystoupil z výboru v dubnu 1932 a za něho byl zvolen dr. Kofranyi. Poté, co byly na valné hromadě v březnu 1934 vypsány nové volby do spolkového výboru, protože blíže nespécifikovaný počet členů výbor opustil, byl opět zvolen dr. Schein. Je pravděpodobné, že ochota být zvolen či znovuzvolen závisela až do valné hromady v roce 1938 na časových možnostech tohoto úzkého kruhu angažovaných členů. Max Deutsch nebo dr. Musil nebyli zřejmě jediní, kteří kvůli pracovnímu vytížení nebo kvůli čestným funkcím odmítli své znovuzvolení. Výjimkou byly volby do spolkového výboru v červnu 1938, neboť v dubnu 1938 opustili spolkový výbor tři členové kvůli rozhodnutí vést Německý divadelní spolek do budoucna v duchu *völkisch*. Je zřejmé, že mezi nimi byli nejen členové, kteří pravděpodobně nový směr spolku odmítali, ale i členové židovského původu. Jejich důvody zřejmě nesouvisely s pracovním vytížením nebo s čestnými funkcemi.

O sociální a ekonomické situaci členů Německého divadelního spolku nejsou k dispozici téměř žádné informace. Z jedné žádosti z března 1937 o povolení loterie vyplývá, že členové byli většinou zaměstnanci v administrativě či malí obchodníci. Členové spolkového výboru patřili většinou k místnímu vzdělanému a hospodářsky aktivnímu měšťanstvu, což byli v Olomouci např. továrníci, advokáti, učitelé, živnostníci, lékaři. V Německém divadelním spolku se též angažovali členové olomoucké židovské náboženské obce hlásící se k německé národnosti (např. Max Deutsch, dr. Albert Schein, Julius Hecht). Nejednalo se však o žádnou výjimku, neboť Židé se podle svých zájmů angažovali nejen v židovských spolcích, ale též v českých nebo německých národnostně tolerantních nebo národnostně indiferentních organizacích.⁵⁹²

Členové Německého divadelního spolku byli organizováni v dalších spolcích. Už zmíněný Max Deutsch podporoval např. kulturní, humanitární nebo specifické komerční aktivity, a to z vysoké pozice. Kromě jeho působnosti v Německém divadelním spolku byl např. členem ve *Verein Reisender Kaufleute* (Spolek cestujících obchodníků) nebo ve Spolku „Německého domu“. Dalším významným členem Německého divadelního spolku, který se stejně jako mnoho jiných předních kulturních činitelů angažoval v různých spolcích, a to nejen v kulturních, byl dr. Rudolf Sallinger, jenž je dobrým příkladem pro ozřejnění personálního propojení jednotlivých spolků. Dr. Rudolf Sallinger (1883–1933) pocházel z tradiční olomoucké rodiny. I když se v Olomouci nenarodil, strávil zde dětství a mládí. Po ukončení studia práv ve Vídni se po promoci v roce 1909 do Olomouce vrátil. Působil zde nejprve na krajském soude a v roce 1913 převzal vedení firmy *Draht- und Blechwarenfabrik Julius Kremer*, která patřila rodině jeho manželky Louise Kremer. Po válce se začal angažovat v komunální politice. Od roku 1920 byl městským radním za DNP a v roce 1928 byl zvolen místostarostou Olomouce. Podru-

⁵⁹² Viz blíže: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6–94).

Mährisches Tagblatt. 27. 9. 1926, s. 3.

Křestan, J.: Židovské spolky a česká společnost (1918–1940). In: *Židovské spolky v českých zemích (1918–1948)*. c. d., s. 20–23.

Stekl, H.: Wiener Mäzene im 19. Jahrhundert. In: J. Kocka, M. Frey (ed.). *Bürgerkultur und Mäzenatentum im 19. Jahrhundert*. Berlin 1998, s. 171.

hé byl do tohoto úřadu zvolen v roce 1932. Vedle své činnosti v továrně a v městské administrativě se zapojil aktivně do spolkového života olomouckých Němců. Jak už bylo výše zmíněno, zastával v Německém divadelním spolku vedoucí pozici a roku 1928 byl zvolen jeho předsedou. Rok předtím se stal též předsedou *Musikverein*, kde od začátku zastával funkci pokladníka. Jak informoval deník *Mährisches Tagblatt* v dubnu a srpnu 1933, byl dr. Rudolf Sallinger též předsedou Spolku bruslení, Národní rady a Družstva „Německého domu“. V jiných kulturních, národnostních a sociálních spolcích byl podle tohoto deníku v předních funkcích. Dokonce jeden článek informuje o tom, že prý neexistoval německý spolek, jehož by nebyl členem. Na základě dostupných pramenů můžeme konstatovat, že se zvláště zasadil o zájmy Družstva „Německého domu“,⁵⁹³ Německého divadelního spolku a *Musikverein*. Josef Heidegger v srpnu 1933 o dr. Rudolfu Sallingerovi napsal, že si našel vždy čas, aby mohl na sto procent splnit své předsednické povinnosti předsedy *Musikverein* a když ho Josef Heidegger navštívil v jeho úřední kanceláři, vždy ochotně naslouchal a měl pochopení pro spolkové záležitosti. Spolu s dr. Leo Mojžischkem pozvedl úroveň koncertů *Musikverein* a snažil se, aby *Musikverein* nabídl obecenstvu vždy něco nového s vysokou uměleckou úrovní. Z jeho iniciativy se konala pohostinská představení nejen vídeňských filharmoniků, ale též vídeňského *Burgtheater*. V nekrologu prohlásil místopředseda Německého divadelního spolku dr. Fritz Czermak, že se dr. Rudolfu Sallingerovi podařilo udržet německé divadelní jeviště na vysoké umělecké úrovni, a to i v těžkých časech. Jako předseda Německého divadelního spolku se snažil zabránit jeho zadlužení a ukázal se jako nesmlouvavý jednatel v otázce uzavírání smluv. U občanů města byl oblíben především díky svému zapojení do politického a spolkového života. Cenila se též jeho podpora, kterou poskytl mnohým německým spolkům. Jeho zásluhy pro město ocenil též český tisk (např. *Nášinec*) nebo starosta dr. Richard Fischer.⁵⁹⁴ Kromě dr. Rudolfa Sallingera

⁵⁹³ Blíže k jeho angažmá napomáhajícím zlepšení postavení Německého domu srovnej Ference, A. E.: *Německý dům v meziválečné Olomouci*. c. d., s. 109, 112–113.

⁵⁹⁴ Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 3. 4. 1933, s. 3; 4. 4. 1933, s. 4; 6. 4. 1933, s. 4; 10. 8. 1933, s. 3; 11. 8. 1933, s. 3; 12. 8. 1933, s. 4; 16. 8. 1933, s. 3; 17. 8. 1933, s. 5; 18. 8. 1933, s. 2; 14. 11. 1933, s. 4.

byli i další známí členové Německého divadelního spolku členy jiných spolků. Jednalo se např. o již zmíněného dr. Lea Mojžischka, který byl členem Společnosti přátel umění nebo *Musikverein* a kromě toho se angažoval v *Schützengesellschaft* (Střelecká společnost) nebo ve Spolku „Německého domu“. O dr. Fritzovi Czermakovi víme, že zastával přední pozice minimálně ještě ve Spolku bruslení a v Národní radě. Neodmyslitelně k olomouckému kulturnímu životu patřil svým působením v různých spolcích a organizacích člen Německého divadelního spolku Rudolf Adolph, který zastával přední pozice např. v Německé dramatické společnosti, v *Metznerbund*, ve Společnosti pro současnou kulturu nebo ve Spolku „Německého domu“. Společným rysem členů výboru Německého divadelního spolku bylo, že neomezili své působení jen na činnost v jednom spolku, ale působili současně ještě v jiných spolcích nejrozličnějšího zaměření.⁵⁹⁵

4.3 Zhodnocení činnosti a významu olomouckého Německého divadelního spolku

Chceme-li zhodnotit činnost a význam Německého divadelního spolku, musíme nejprve porovnat jeho činnost s cíli, které si dal při svém založení v roce 1913. Prvním úkolem, který se podařilo zdárně splnit, bylo zachování a podpora německé divadelní činnosti, což se týkalo také zařízení a chodu divadla. Druhým záměrem bylo postavení nové německé divadelní budovy. Spolek prošel od svého vzniku zásadními změnami, což bylo zdůrazněno i na valných hromadách v letech 1927 a 1928, „(...) z morálního podporovatele ke skutečnému divadelníkovi.“⁵⁹⁶ Německý divadelní spolek, kterému byla v období první Československé repub-

---

Vizebürgermeister Dr. Sallinger zum Gedenken. (Dr. Z. = Dr. Zimprich). In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 16, 1968, s. 110–111.

Zum Gedenken an den Olmützer Vizebürgermeister Dr. jur. et. rer. pol. Rudolf Sallinger. In: *Olmützer Blätter*, č. 4, roč. 31, 1983, s. 53.

⁵⁹⁵ Srovnej Tannich, E. J.: *Die Gesangsvereine in Olmütz und Umgebung. Keine Freizeitprobleme in unserer alten Heimat*. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 26, 1978, s. 27.

⁵⁹⁶ Originál citátu: „(...) von einem moralischen Förderer zum wirklichen Theaterhalter.“ Viz *Hauptversammlung des Theatervereins*. In: *Deutsche Zeitung*. 27. 2. 1927, s. 7. Podobný výrok zveřejnil deník znovu o rok později. In: *Deutsche Zeitung*. 13. 3. 1928, s. 5.

liky přidělena divadelní koncese, zajistil po uzavření dohody o využití budovy městského divadla mezi městskou správou, Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem úspěšně chod olomouckého německého divadla, avšak v porovnání s postavením olomouckého německého divadla v období před převratem v mnohem skromnější formě, která mu neumožnila udržení vlastního divadelního souboru a omezila po zavedení divadelních pondělí repertoár především na činohry a operety. Přesto můžeme práci Německého divadelního spolku označit za úspěšnou, poněvadž se mu po převratu podařilo zachovat a udržet německé divadelní tradice ve městě i okolí během trvání první Československé republiky, k čemuž přispěla i pohostinská představení Sloučených německých divadel z Brna a spolupráce s tamějším Německým divadelním spolkem. Ukázalo se, že, spolupráce mezi olomouckým Německým divadelním spolkem na jedné straně a Sloučenými německými divadly v Brně a brněnským Německým divadelním spolkem na druhé straně nebyla vždy bezproblémová. Kromě selhání ředitele Hölleringa se všem jmenovaným aktérům podařilo zabezpečit pravidelný chod německého divadla, a tím umožnit německému obyvatelstvu v Olomouci a v okolních městech návštěvu německých představení na profesionální úrovni. Tímto splnili i etnický úkol divadla, a sice být menšinovým divadlem (plnili však i osvětové a vzdělávací požadavky Ministerstva školství a národní osvěty). Za tento úspěch vděčí, podle mého názoru, nejen kompetentnímu vedení, ale zejména tomu, že první dva předsedové byli po převratu v městské radě, čímž měl Německý divadelní spolek od roku 1918 svého zástupce, který byl podle stanov nejen zástupcem města ve spolkovém výboru, ale i členem v nejvyšší spolkové funkci. Je velmi pravděpodobné, že jak prof. Rudolf Tallaschek, tak dr. Rudolf Sallinger, který byl dokonce od roku 1928 místostarostou Olomouce, se v městské radě silně zasadili o zájmy německého divadla.

Jak úspěšný byl Německý divadelní spolek při realizaci prvního úkolu, tak neúspěšný byl při plnění druhého. Zřejmě se mu nepodařilo sehnat dostatečné finanční prostředky, aby mohl postavit novou německou divadelní budovu. Už v listopadu 1920 se rozhodl finančně podílet na koupi výstavní haly spolkem *Gewerbeverein* (Živnostenský spolek) za účelem přestavby, mimo jiné i proto, aby budova mohla sloužit

i divadlu. V roce 1921 bylo rozhodnuto, že celý komplex má být zakoupen, aby se mohl na tomto místě postavit Německý spolkový dům. Německý divadelní spolek byl jedním ze spolků, které koupí spolufinancovaly. Německý spolkový dům byl v prosinci 1933 slavnostně otevřen. Dům sice měl divadelní jeviště, avšak pro účely Německého divadelního spolku bylo příliš malé. Nadále se proto uváděla pondělní divadelní představení Olomouckého německého divadla v městském divadle.⁵⁹⁷

Význam činnosti Německého divadelního spolku se však nedá jen omezit na to, zda splnil záměry vlastních stanov. Je nutné hodnotit i jeho postavení mezi německými spolky a v olomoucké německé společnosti. Spolek patřil mezi německými kulturními a umělecky činnými spolky k nejvýznamnějším spolům v období první Československé republiky, což obecně souviselo s významem německého divadla v československém státě, poněvadž divadlo bylo výrazem jejich kulturní a jazykové identity. I když ve svých výzvách vždy negativně hodnotil nízký počet členů a považoval členství ve svém spolku za povinnost všech olomouckých Němců, je třeba konstatovat, že na základě dostupných údajů o počtu členů v jiných kulturních spolcích byl počet členů Německého divadelního spolku nejvyšší, což jen potvrzuje jeho význam jako nejdůležitějšího kulturního spolku v olomoucké německé společnosti.

Německý divadelní spolek v Olomouci se neustále snažil dosáhnout shody při sestavování repertoáru mezi vlastními a reálnými možnostmi spolku a možnostmi Sloučených německých divadel v Brně a nároky obecnstva. Přitom se pokusil zachovat si svůj apolitický postoj, což se mu dařilo až do dubna 1938, kdy se přiklonil na stranu *völkisch* smýšlejících divadelních činitelů a způsobil tím rozdělení olomoucké německé divadelní obce do dvou táborů (demokratický a *völkisch*). Přesto je třeba

⁵⁹⁷ Blíže srovnej; *Mährisches Tagblatt*. 9. 11. 1920, s. 2; 3. 2. 1921, s. 3; 3. 2. 1922, s. 2; 20. 2. 1924, s. 3; 6. 3. 1926, s. 4–5; 9. 12. 1933, s. 10.

Deutsche Zeitung. 4. 2. 1922, s. 5

Die Baugeschichte des Deutschen Hauses. In: *Festschrift zur Eröffnung des Deutschen Vereinshauses in Olmütz, am Sonntag, den 10. Dezember 1933*. Olmütz 1933, s. 5.

Ference, A. E.: *Německý dům v meziválečné Olomouci*. c. d., s. 113–114. Blíže k tematice postavení Německého spolkového domu srovnej celý článek *Německý dům v meziválečné Olomouci*. c. d., s. 101–119.

vyzdvihnout, že díky spolupráci s brněnskými Sloučenými německými divadly se dostala na olomoucké německé jeviště např. v éře ředitele Hanse Demetze nejen aktivistická divadelní díla, ale též úspěšná divadelní díla berlínských a vídeňských divadel dříve, než byla uvedena v jiných divadelních městech.⁵⁹⁸ Kromě toho se Německý divadelní spolek v Olomouci snažil svou činností též přispět k národnostnímu sblížení.

Činnost a význam Německého divadelního spolku za období první Československé republiky se dá jen omezeně porovnat s činností a významem Družstva českého divadla, neboť podmínky, za kterých provozovaly oba spolky svoje divadelní činnosti, se lišily. Německý divadelní spolek, který se po převratu ocitl v situaci provozovatele menšinového divadla, neměl na provoz plnohodnotného německého divadla k dispozici ani vlastní divadelní budovu, ani dostatečné finanční prostředky, a nemohl proto z uměleckého hlediska být rovnocenným partnerem Družstva českého divadla. To mělo k dispozici městské divadlo, mohlo si dovolit plnohodnotný divadelní soubor a bylo finančně více podporováno státem a městem. Oba spolky však trpěly nezájmem o divadelní představení a nedostatkem finančních prostředků.

Pokud bychom měli vyjádřit význam Německého divadelního spolku v jedné větě, museli bychom vyzdvihnout především skutečnost, že výrazně přispěl k udržení německé profesionální divadelní tradice v Olomouci a jejím okolí a stal se zárukou jejího pokračování v období první Československé republiky.

---

⁵⁹⁸ Viz *Mährisches Tagblatt*. 18. 12. 1928, s. 5.

5. SHRNU TÍ

Kulturní život olomouckých Němců tvořily i v nově založeném Československu spolky, které existovaly již v období rakousko-uherské monarchie. Kromě nich vznikly během první Československé republiky další německé divadelní, hudební, pěvecké a umělecké spolky, které svými aktivitami rozšiřovaly nejen nabídku kulturních akcí a po převratu zaplnily mezery v kulturním životě olomouckých Němců, ale představovaly též konkurenci etablovaným spolkům.

Důsledky převratu se nejvíce projevíly na divadelním poli, kde po převzetí budovy divadla Družstvem českého divadla a po dohodě o využití budovy městského divadla mezi městskou správou, Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem skončilo období olomouckého německého divadla s vlastním stálým divadelním souborem a plnohodnotnou divadelní sezonou. Zárukou pokračování tradice německého divadla v Olomouci byl olomoucký Německý divadelní spolek, který během celého období první Československé republiky prostřednictvím pohostinských představení Sloučených německých divadel v Brně zajistil, že i nadále byla uváděna hodnotná díla na profesionální úrovni, i když v mnohem skromnější formě a v omezeném počtu. Mezeru, kterou zanechalo rozpuštění stálého německého divadelního souboru a drastické snížení počtu profesionálních divadelních představení v porovnání s obdobím před převzetím divadelní budovy, zaplnily ve dvacátých a třicátých letech částečně ochotnické divadelní spolky, z nichž bylo činné po celé období první Československé republiky Ochotnické divadlo Spolku katolických tovaryšů zaměřující se především na veselohry z venkovského prostředí, lidové hry se zpěvem a později též na operety. Nejuznávanějším ochotnickým spolkem byla Německá dramatická společnost, která se ve dvacátých letech snažila hrát nejen klasická představení, ale též moderní a současná dramata, kvůli kterým měla také problémy s cenzurou. Činnost Německé dramatické společnosti byla tak úspěšná, že v ní divadelní sekretář brněnských Sloučených německých divadel viděl konkurenci pro pohostinská

představení brněnského německého divadla na olomouckém německém jevišti. Německá dramatická společnost se věnovala také osvětové práci formou přednášek, kulturních večírků, recitací, autorských čtení nebo vydáváním kvalitního divadelního časopisu *Die Rampe*.

Na hudebním poli navázaly na svou předválečnou činnost nejen *Musikverein*, *Männergesangsverein* a *Damensingverein*, ale i Německý lidový pěvecký spolek a Dělnický pěvecký spolek „Vpřed“. Kromě těchto spolků vznikly v průběhu dvacátých a třicátých let ještě další hudební a pěvecké spolky, resp. uskupení, které se věnovaly např. klasické církevní hudbě, zpěvohře nebo komorní hudbě. Nejvýznamnějším byl *Musikverein*, který byl současně jedním z hlavních nositelů olomouckého německého kulturního života. *Musikverein* byla jediná německá hudební korporace v Olomouci a jejím okolí, která byla schopná představit velká orchestrální díla v plném obsazení domácími hudebníky. Společně s *Männergesangsverein* a *Damensingverein* uvedl proslulá sborová díla. Vedle *Musikverein* získal nadregionální uznání ještě *Männergesangsverein*, což se ukázalo v roce 1930 během cesty zpěváků do Německa. Garantem vysoké umělecké úrovně této hudební trojice byl Josef Heidegger, který zastával v meziválečném období funkci dirigenta *Musikverein* a sbormistra *Männergesangsverein* a *Damensingverein*. Jeho úspěch při obnově olomouckého německého hudebního života vedl dokonce k tomu, že se v roce 1925 stal ředitelem brněnské Hudební akademie a vedoucím sborových a orchestrálních koncertů. Od jeho činnosti si brněnští kulturní činitelé slibovali úspěšnou reorganizaci brněnského německého hudebního života a opětovný umělecký vzestup brněnského *Musikverein*. Neméně důležitou roli představovala německá hudební škola, která se už v předválečném období věnovala hudebnímu vzdělávání mládeže a vychovávala dorost hudebníků i pro potřeby *Musikverein*.

Výstavní činnosti a osvětové práci v oblasti umění se v období první Československé republiky věnovaly Společnost přátel umění a po roce 1918 ještě pobočka celostátního svazu *Metznerbund*, jenž byl především sdružením umělců a stal se do jisté míry konkurentem do té doby jediného organizátora výstav v Olomouci, Společnosti přátel umění. Společnost přátel umění se po převratu věnovala znovu organizaci výstav

výtvarníků i akcím osvětového charakteru, avšak v průběhu existence první Československé republiky se činnost spolku stále více soustředila na aktivity osvětové povahy. Na konci třicátých let se činnost Společnosti přátel umění téměř zastavila. Těžiště činnosti *Metznerbund* tvořily především výstavy kvalitních děl členů spolku a výtvarníků z olomouckého regionu, případně umělců žijících mimo Československo. I činnost *Metznerbund* se ve třicátých letech oslabila, což vedlo v druhé polovině třicátých let k tomu, že se aktivní výstavní činnost v Olomouci omezila na aktivity českých organizací. Záměr posílit výstavní činnost i zájem o společná vystoupení při organizaci výstav výtvarníků vedly v letech 1926 až 1931 ke krátkodobé spolupráci obou spolků, která však kvůli ekonomickým a organizačním sporům skončila.

Německé divadelní, hudební, pěvecké a umělecké spolky se musely v meziválečném období při realizaci svých aktivit vypořádat s různými problémy, které souvisely nejen se změnami, které přinesl převrat na politické, hospodářské a sociální úrovni, s dalším ekonomickým vývojem v období první Československé republiky, ale i s proměnou postoje vůči kvalitním kulturním akcím a umění a dále se změnou životního stylu. Hlavní problémy se týkaly financování spolkových aktivit a klesajícího zájmu o jejich akce ze strany německé olomoucké společnosti, která upřednostňovala nové druhy zábavy a zájmové činnosti (např. kino, sport, rozhlas, jazz). Dále byla práce hudebních, pěveckých, divadelních a uměleckých spolků ztížena skutečností, že německý kulturní život byl roztržštěný a nekoordinovaný. Tyto problémy se snažily dotyčné spolky a kulturní činitelé řešit nejen apelem na národní cítění olomouckých Němců, jelikož podpora kultury byla považována za národní povinnost, ale i pomocí atraktivních abonmá a reklamními aktivitami nebo žádostmi o subvence.

Struktura členů jednotlivých spolků se vyznačovala jistou personální kontinuitou a často se stále stejné osoby angažovaly souběžně v různých spolcích, ve kterých zastávaly i přední pozice, což vedlo k tomu, že německý kulturní život v Olomouci byl do jisté míry ovlivněn omezeným počtem kulturně aktivních osob. Kontakty mezi německými hudebními, pěveckými, divadelními a uměleckými spolky a jejich českými protějšky lze označit za korektní a v případech, kdy došlo

i k navázání vzájemné spolupráce, za dobré.

Německé hudební, pěvecké, divadelní a umělecké spolky sice nebyly schopné ve všech kulturních oblastech, tedy na hudebním, divadelním a uměleckém poli, přiblížit kulturní a umělecké dění předválečnému stavu, podařilo se jim však do druhé poloviny třicátých let poskytnout olomoucké německé společnosti program akcí, který sahal od divadelních představení profesionálního i laického typu, přes vokální a instrumentální koncerty i výstavy výtvarníků až k přednáškám osvětového charakteru. Souběžně představovala práce těchto spolků záruku, že německá olomoucká komunita měla i nadále své organizace, kde se mohli sdružovat členové vlastního národa se zájmem o hudbu, zpěv, divadlo nebo umění.

6. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

6.1 Archivní prameny

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (ZAO)
MLS Olomouc, poř. č. 1697, sign. Ls 78/47, nestr.

Státní okresní archiv v Olomouci (SOkA)

Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno; M6-94).

Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Archiv města Olomouc (AMO), registratura 1920–1940, inv. č. 7, Výsledky voleb do městského zastupitelstva (1923, 1927, 1932).

Archiv města Olomouc (AMO), registratura 1920–1940, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922–1939.

Archiv města Uničova. Gemeinde-Gedenkbuch 1923–1938, 1946.

6.2 Tištěné prameny

Festschrift zur Eröffnung des „Deutschen Vereinshauses“ in Olmütz, am Sonntag, den 10. Dezember 1933. Olmütz 1933.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, č. 508, roč. 1921. Praha 1921.

Statistisches Jahrbuch der königlichen Hauptstadt Olmütz. 1. svazek, Olomouc 1888.

Statistisches Jahrbuch der königlichen Hauptstadt Olmütz. 2. svazek, Olomouc 1896.

Der Statistischen Jahrbücher der königlichen Hauptstadt Olmütz. 4. svazek, Olomouc 1905.

Der Statistischen Jahrbücher der königlichen Hauptstadt Olmütz. 5. svazek, Olomouc 1911.

Statistická ročenka hlav. města Olomouce. 7. svazek, Olomouc 1938.

Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920. čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán Ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921. Praha 1924.

Statistický lexikon obcí v Republice Československé. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920. čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán Ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, II. Země Moravskoslezská. Praha 1935.

6.3 Denní tisk a periodika (vybrané ročníky)

Denní tisk

- Deutsche Zeitung* (1919–1934)
Ostrauer Zeitung (1924)
Olmützer Anzeiger (1933)
Pozor (1925, 1933)
Mährisches Tagblatt (1911, 1913, 1918–1938)
Našinec (1933)
Neues Wiener Journal (1924)

Periodika

- Olmützer Blätter. Heimatzeitung der Olmützer und Mittelmährer* (1956–1999, dále jen: *Olmützer Blätter*)
- Balatková, J.:** Zur Geschichte der deutschen Oper in Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 7, roč. 40, 1992, s. 94–95.
- Bürger, E.:** Die Laienbühne im Maria-Theresienhaus oder auch St. Josephshaus genannt. In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 9, 1961, s. 10–11.
- Der Deutsche Volksgesangsverein in Olmütz. (GBL.) In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 15, 1967, s. 172–173.
- Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnentrasch. In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 5, 1957, s. 6–7.
- Die deutsche Presse in Olmütz und Mittelmähren bis 1945. (Dr. Z. = Dr. Zimprich). In: *Olmützer Blätter*, č. 4, roč. 18, 1970, s. 54–55.
- Erinnerung an Dr. Panagl. In: *Olmützer Blätter*, č. 10, roč. 26, 1978, s. 157.
- Drechsler, A.:** Olmütz: Gedenken um Leben und Sterben unseres Musikdirektors Josef Heidegger. In: *Olmützer Blätter*, č. 5, roč. 9, 1961, s. 11.
- Drechsler, A.:** Deutsche Musikkultur in Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 1, roč. 14, 1966, s. 6–7.
- Fischer, K.:** Nekrolog auf einen Künstlerfreund im Metznerbund Kreis Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 7–8, roč. 29, 1980, s. 101–103.
- Gedenktage. In: *Olmützer Blätter*, č. 9/10, roč. 47, 1999, s. 94.
- Gertrude Pitzinger. In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 12, 1964, s. 7–8.
- Im deutschen Olmütz vor 55 Jahren. In: *Olmützer Blätter*, č. 10, roč. 26, 1978, c. d., s. 149.
- 25 Jahre „Olmützer Blätter“. In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 26, 1978, s. 1.
- 30 Jahre „Olmützer Blätter“. In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 31, 1983, s. 179.
- Karl Diwisch 60 Jahre. In: *Olmützer Blätter*, č. 11, roč. 23, 1975, s. 167.
- Heidegger, E.:** Mein Beitritt zum Olmützer Damensingverein. In: *Olmützer Blätter*, č. 1, roč. 16, 1968, s. 3.
- Hemmerle, R.:** Karl Diwisch, Verleger Olmützer Schrifttums. In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 46, 1998, s. 70–71.
- Krätschmer, A.:** Am Anfang unseres Theaters. In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 4, 1956, s. 1–2.

- Kryll, H.:** Die Machtübernahme vor 50 Jahren – Vergessene oder verschwiegene historische Tatsachen. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 31, 1983, s. 18–19.
- Kullil, V.:** Der Olmützer Männergesangverein mit Dir. Wladimir Labler. In: *Olmützer Blätter*, č. 4, roč. 10, 1962, s. 8–9.
- Matzenauer, C.:** Musikalische Vereine in Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 16, 1968, s. 19.
- Mauler, B.:** Herbst 1918 (Eine Dokumentation). In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 23, 1975, s. 133–135.
- Nesbeda, K.:** Erinnerungen an den Olmützer Männergesangverein. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 4, 1956, s. 2–3.
- Nesbeda, K.:** Deutschlandfahrt des Olmützer Männergesangvereins im Jahre 1930. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 5, 1957, s. 3–6.
- Oberstudiendirektor Rudolf Tallaschek. In: *Olmützer Blätter*, č. 10, roč. 20, 1972, s. 138–139.
- Nachruf auf Rudolf Tallaschek. In: *Olmützer Blätter*, č. 10, roč. 20, 1972, s. 140.
- Olmütz: Blick vom Mauritzturm über die Dächer der Häuser auf der Linie AB hinweg in den Oberring mit dessen Westseite (Theater-Linie). In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 9, 1961, s. 1.
- Olmützer Gedenktage - Rudolf Tallaschek. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 34, 1986, s. 29.
- Panagl, E.(t):** Vom Olmützer Männergesangverein. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 23, 1975, s. 87.
- Reichert, E.:** Bekenntnisse eines Musikfreundes. Musikalische Erinnerungen. In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 9, 1961, s. 1–3.
- Rob, F.:** Der Olmützer Buchdrucker Hugo Groak und sein >>Mährisches Tagblatt<<. In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 4, 1995, s. 74.
- Rudolf Adolph 70 (Dr. Z. = Dr. Zimprich). In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 18, 1970, s. 45.
- Rudolf Adolph 75 Jahre. In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 23, 1975, s. 43.
- Schindler, A.:** Die Musikstadt Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 39, 1991, s. 151–152.
- Stratil, E.:** Jugendbewegte Musikkultur in Olmütz in den Zwanziger Jahren. In: *Olmützer Blätter*, č. 11, roč. 23, 1975, s. 164.
- Suchanek, H.:** Unser Olmützer Theater 1941–1944. In: *Olmützer Blätter*, č. 1, roč. 3, 1955, s. 1–2.
- Tannich, E. J.:** Die Gesangsvereine in Olmütz und Umgebung. Keine Freizeitprobleme in unserer alten Heimat. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 26, 1978, s. 27.
- Zepke, F.:** Unsere Heimatstadt bis zur tschechischen Majorisierung, Olmütz von 1873 bis 1918. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 25, 1977, s. 17–19.
- Zimprich, R.:** Angela Drechsler gestorben. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 9, 1961, s. 9.
- Vizebürgermeister Dr. Sallinger zum Gedenken. (Dr. Z. = Dr. Zimprich). In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 16, 1968, s. 110–111.
- Zimprich, R.:** Schriftleiter Anton Steiger zum Gedächtnis. In: *Olmützer Blätter*, č. 5, roč. 17, 1969, s. 70.
- Zimprich, R.:** Deutsche Volksbildungsarbeit in Olmütz nach 1918. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 18, 1970, s. 81–82.

- Zimprich, R.:** Der Olmützer Verleger Otto Kullil. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 24, 1976, s. 18–19.
- Zimprich, R.:** „Wie Olmütz zwischen 1918 und 1938 gewaltsam tschechisiert wurde.“ In: *Olmützer Blätter*, č. 5, roč. 29, 1981, s. 65–68.
- Zimprich, R.:** Der Buchdrucker und Verleger Otto Kullil. In: *Olmützer Blätter*, č. 10, roč. 30, 1982, s. 149–150.
- Zimprich, R.:** Theater in Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 7, roč. 38, 1990, s. 90–91. Schriftleiter Anton Steiger. Zum 30. Todestag (Dr. Z. = Dr. Zimprich). In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 30, 1982, s. 45.
- Zum Gedenken. In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 21, 1973, s. 132.
- Zum Gedenken an den Olmützer Vizebürgermeister Dr. jur. et. rer. pol. Rudolf Sallinger. In: *Olmützer Blätter*, č. 4, roč. 31, 1983, s. 53.
- Zum Tode von Dr. Richard Zimprich. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 35, 1987, s. 92.

6.4 Primární a sekundární literatura

- Bakacsy, J.:** Paul Engelmann. In: I. Fiala-Fürst, J. Krappmann (ed.). *Lexikon deutschmährischer Autoren. Beiträge zur mährischen deutschsprachigen Literatur. 5. svazek*. Olomouc 2002, Engelmann Paul 2002/1–2002/6.
- Balatková, J.:** Theater ohne (eigenes) Archiv. In: A. Jakubcová (ed.). *Deutschsprachiges Theater in Prag*. Praha 2001, s. 489–491.
- Balatková, J.:** 5. Theater/Oper. In: Sudetendeutsches Musikinstitut (ed.). *Lexikon zur deutschen Musikkultur. Böhmen, Mähren, Sudetenschlesien, 2. svazek*. München 2000, s. 1051–1052.
- Balatková, J.:** Německá opera. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 97–105.
- Balatková, J.:** Pěvecko-hudební spolek Žerotín. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 108–110.
- Bátěk, V.:** Překotný vývoj Zlína. In: Družstvo českého divadla (ed.). *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920–1940*. Olomouc 1941, s. 85–86.
- Benton, H. J.:** Preface. In: *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu (od 60. let 19. století do roku 1948)*. M. Viktořík. Olomouc 2007, s. 9.
- Beranová, V.:** O výtvarném životu olomouckého regionu mezi dvěma válkami. In: *Historická Olomouc a její současné problémy. Tematický sborník příspěvků zaměřených na historickou, umělecko-historickou a literárněvědnou problematiku Olomouce od roku 1918 do současnosti s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem*. Olomouc 1989, s. 153–163.
- Bieberle, J.:** Olomoučtí Němci – (K 50. výročí jejich přesídlení). In: *Střední Morava. Vlastivědná revue* (dále jen: *Střední Morava.*), č. 3, roč. 2, 1996, s. 4–12.
- Bieberle, J.:** Olomoučtí Němci – II. Poválečný rozchod. In: *Střední Morava*, č. 4, roč. 3, 1997, s. 4–22.
- Bieberle, J.:** K novodobé historii Němců na Olomoucku. (Kritický komentář k regionální historiografii včetně autoreflexe). In: *Střední Morava*, č. 12, roč. 7, 2001, s. 124–130.

- Bieberle, J., Urbášek, P.:** Německý antifašista Rudolf Zischka (1895–1980). In: *Střední Morava*, č. 22, roč. 12, Olomouc 2006, s. 111–112.
- Bistřícký, J.:** Knížecí hrad a církevní instituce. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 89–103.
- Bistřícký, J.:** Město. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 103–106.
- Blodigová, A.:** Židovské spolky a legislativa. In: J. Křestan, A. Blodigová, J. Bubeník (ed.). *Židovské spolky v Českých zemích*. Praha 2001, s. 7–14.
- Bondi, G.:** *Geschichte des Brünner deutschen Theaters 1600–1925*. Brünn 1924.
- Bosl, K.:** *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat. Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 24. bis 27. November 1977 und vom 20. bis 23. April 1978*. München Wien 1979.
- Brandes, D.:** *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*. R. München 2008.
- Broklová, E.:** *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918–1938*. Praha 1999.
- Brügel, J. W.:** *Češi a Němci 1918–1938*. Praha 2006 (český překlad). Bühnenbund (ed.). *Fünzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. Brünn 1932.
- Cesár, J., Černý, B.:** *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. 1. díl (1918–1929)*. Praha 1962.
- Cesár, J., Černý, B.:** *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. 2. díl (1930–1938)*. Praha 1962.
- Čapková, K.:** *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938*. Praha-Litomyšl 2005.
- Čičatka, J.:** České divadlo v Olomouci v letech 1920–1940. In: Družstvo českého divadla (ed.). *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920–1940*. Olomouc 1941, s. 77–80.
- Čermák, M.:** *Město po odchodu Svědů*. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 371–374.
- Drlík, J.:** Finance Družstva českého divadla v uplynulém dvacetiletí (1920–1940). In: *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920–1940*. Olomouc 1941, s. 37–45.
- Družstva českého divadla (ed.).** *Přehled práce Družstva českého divadla za léta 1920–1930*. Olomouc 1930.
- Dvořák, J.:** Časopis a nakladatelství Index a meziválečná Olomouc. In: *Historická Olomouc a její současné problémy. Tématický sborník příspěvků zaměřených na historickou, uměleckohistorickou a literárněvědnou problematiku Olomouce od roku 1918 do současnosti s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem*. Olomouc 1989, s. 316–317.
- Ference, A. E.:** Příspěvek k zhodnocení role Dr. Fritze Czermaka za období 1938 a 1945. In: *Střední Morava*, č. 29, roč. 15, 2009, s. 4–23.
- Ference, A. E.:** Německý dům v meziválečné Olomouci – spojka mezi německými spolky a ústřední instituce pro péči o německou kulturu. In: *Historica Olomucensia*, č. 45–2013, roč. XXXIV, 2013, s. 101–119.
- Ference, A. E.:** Die Progamngestaltung des Deutschen Theatervereins in Olmütz in der 20er Jahren der Zwischenkriegszeit. In: A. Jaklová, A. Ference (ed.). *Deutsch ohne Grenzen. Gesellschaftswissenschaften*, Brno 2015, s. 171–188.

- Fiala, J.:** Výstavba tereziánské pevnosti. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 481–491.
- Fiala, J.:** Za války a po válce Němců s Němci. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 30–38.
- Flégl, J.:** České divadlo v Olomouci a Prostějově. In: Družstvo českého divadla (ed.). *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920–1940*. Olomouc 1941, s. 81–84.
- Föhner, J.:** Das Olmützer Vereinswesen. In: *Československá republika Olomouc*. Praha 1930/1931, s. 59–60.
- Fuchs, T.:** Olmütz. In: Sudetendeutsches Musikinstitut (ed.). *Lexikon zur deutschen Musikkultur. Böhmen, Mähren, Sudetenschlesien, 2. svazek*. München 2000, s. 1046–1050.
- Greisenerger, W.:** Das Theater in der Tschechoslowakei. In: M. Hurliman (ed.). *Das Atlantisbuch des Theaters*. Zürich 1966, s. 749–757.
- Haas, H.:** Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In: D. Kováč, J. Malíř, M. Marková, H. Mommsen (ed.). *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno 2000, s. 113–177.
- Haider-Pregler, H.:** *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau von den Anfängen bis 1944*. Wien, 1965. Disertační práce. Universität Wien, Philologische Fakultät.
- Hye, H.-P.:** Vereinswesen und bürgerliche Gesellschaft in Österreich. In: *Beiträge zur historischen Sozialkunde 19*, 1988, s. 86–96.
- Hye, H.-P.:** Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie. In: E. Brix, R. Richter (ed.). *Organisierte Privatinteressen. Vereine in Österreich*. Wien 2000, s. 33–54.
- Hirnerová, N.:** *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu*. Olomouc, 1995–1996. Diplomová práce. UP, FF.
- Hirnerová, N.:** Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Paedagogica. Musica VI. Hudební věda a výchova 8*. Olomouc 2000, s. 23–32.
- Hirnerová, N.:** *Olomoucké německé hudební spolky v letech 1848–1918 a jejich vliv na olomouckou hudební kulturu*. Olomouc, 2006. Disertační práce. UP, PdF.
- Hlinecký, O.:** Tvrdé časy. In: *Přehled práce Družstva českého divadla v Olomouci za léta 1920–1930*. Olomouc 1930, s. 51–61.
- Horejssek, J.:** K problémům migrace obyvatelstva na střední Moravě ve druhé polovině 19. století. In: *Národnostní problémy v historii měst. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992. Muzeum Prostějovska v Prostějově a Okresní archiv v Prostějově*. Prostějov 1993, s. 113–116.
- Hrbek, L.:** Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes. Die Zeit der großen Charakterprobe. In: *Das Flugblatt*, č. 1, roč. 1, Olmütz 1938.
- Jesenská, M.:** *Nad naše síly: Češi, Židé a Němci 1937–1939*. Olomouc 1997.
- JUDr. Hans Krick gestorben (A. St. = Anton Steiger). In: *Nordmährerland. Hefte für Kultur und Wirtschaft*, č. 4, roč. 1943, s. 318–319.
- Kalábková, P., Kalábek, M.:** Slovanské osídlení a archeologie raného středověku. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 73–86.

- Kalous, A.:** Po husitských válkách. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 194–198.
- Knihovny a archivy v Olomouci. In: *Československá republika Olomouc*. Praha 1930/1931, s. 37.
- Kohout, Š.:** Politický vývoj. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 127–137.
- Kohout, Š.:** Demografický vývoj, národnostní struktura. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 141–143.
- Kohout, Š.:** Vyšší úřady. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 150–151.
- Kožušník, V.:** *Historie budov olomouckého divadla*. Olomouc 2010.
- Krejčová, H.:** Die Loyalität der Juden in der ersten Tschechoslowakischen Republik. In: M. Schulze Wessel (ed.). *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik 1918–1938 – Politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*. München 2004, s. 193–201.
- Křen, J.:** *Die Konfliktgemeinschaft: Tschechen und Deutsche 1780–1918*. München 2000. (německý překlad)
- Křestan, J.:** Židovské spolky a česká společnost (1918–1940). In: *Židovské spolky v českých zemích (1918–1948)*, s. 20–23.
- Kubis, A.:** *Čechové a Němci na Moravě*. Holešov 1914.
- Kunc, R.:** Každý pátek do divadla. In: Družstvo českého divadla (ed.). *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920–1940*. Olomouc 1941, s. 89–90.
- Kural, V.:** *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*. Praha 1993.
- Lajcha, L.:** Enkláva německého divadla v Bratislavě (1918–1945). In: B. Srba, J. Stárková (ed.). *Ztracené kontexty: k souvztažnostem české a německé mluvící divadelní kultury v Čechách a na Moravě: sborník referátů přednesených 18. října 1995 na konferenci českých a rakouských divadelních historiků na Masarykově univerzitě v Brně a doplněných novými studii účastníků pracovního setkání*. Brno 2004, s. 145–151.
- Lazorčáková, T.:** Loutkářství. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 176.
- Lyko, P., Steinmetz, K.:** Hudební kultura. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*, Olomouc 2009, s. 190–196.
- Malíř, J.:** Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). In: *Národnostní problémy v historii měst. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992. Muzeum Prostějovska v Prostějově a Okresní archiv v Prostějově*. Prostějov 1993, s. 75–87.
- Malíř, J.:** Die Parteien in Mähren und Schlesien und ihre Vereine. In: H. Rumpfer, P. Urbanitsch (ed.). *Die Habsburgermonarchie 1848–1918, svazek 8, Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, díl 1: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation*. Wien 2006, s. 705–804.
- Maliva, J.:** Der Maler Kurt Gröger, In: *Historická Olomouc a její současné problémy VII. Tematický sborník příspěvků zaměřených na historickou, uměleckohistorickou a literárněvědnou problematiku Olomouce od roku 1918 do současnosti s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem*. Olomouc 1989, s. 173–183.

- Maliva, J.:** Počátky výtvarného života v Olomouci. In: *Okresní archiv v Olomouci 1989*, Olomouc 1990, s. 152–157.
- Maliva, J.:** *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost v olomouckém regionu od počátku do poloviny 20. století. Období mezi první a druhou světovou válkou*. Olomouc, 1990. Habilitační práce. MU, Katedra věd a umění.
- Maliva, J.:** Počátky výtvarného života v Olomouci. In: *Okresní archiv v Olomouci 1989*, 1990, s. 152–157.
- Maliva, J.:** *Cesty k olomoucké výtvarné kultuře*. Nepublikovaný manuskript. 18 stran.
- Maliva, J.:** Vznik, vývoj a činnost Klubu přátel umění do března 1939. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Paedagogica. Aesthetica VII. Výtvarná výchova 6*. Olomouc 1991, s. 27–55.
- Maliva, J.:** K vědomí duchovní kontinuity (první umělecko historické přednášky v Olomouci). In: M. Togner (ed.). *Václav Richter 1900–1970*. Olomouc 2001, s. 81–98.
- Mezihorák, F., Hořínek, M.:** *Padesát německých Olomoučanů*. Olomouc 2004.
- Mezihorák, F.:** *Olomoučtí Němci po druhé světové válce*. Olomouc 2008.
- Michna, P.:** ...k pravdivému poznání a pochopení historie, a tím i k většímu česko-německému porozumění ...? In: *Vlastivědný věstník moravský*, č. 4, roč. 2006, s. 387–394.
- Müller, S.:** Das Sprachenrecht der ersten Tschechoslowakischen Republik im Urteil deutscher Juristen. In: *Die böhmischen Länder in der deutschen Geschichtsschreibung seit dem Jahre 1848. díl II. Vorträge des 3. Aussiger Kolloquiums des Instituts für slawisch-germanische Forschung an der J. E. Purkyně-Universität in Aussig, des Archivs der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik in Prag, des Instituts für deutsche und österreichische Studien an der sozialwissenschaftlichen Fakultät der Karlsuniversität Prag und des Museums der Stadt Aussig (25.–26. 08. 1996)*. Ústí nad Labem 1997, s. 81–93.
- Odstřilová, E.:** *Olomoucký hudební život v letech 1918–1938 v zrcadle olomouckého tisku*. Olomouc, 1989. Diplomová práce. UP, FF.
- Oppenheim, B.:** Geschichte der Juden in Olmütz. In: *Československá republika Olomouc*. Praha 1930/1931, s. 69–70.
- Pavličková, R.:** Hlavní město markrabství moravského. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 278–279.
- Pisková, M.:** K národní emancipaci české kultury v Olomouci v 19. století. In: *Národnostní problémy v historii měst. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992. Muzeum Prostějovska v Prostějově a Okresní archiv v Prostějově*. Prostějov 1993, s. 153–160.
- Pokorný, J.:** Vereine und Parteien in Böhmen. In: H. Rumpler, P. Urbanitsch (ed.). *Die Habsburgermonarchie 1848–1918, svazek 8: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, díl 1: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation*. Wien 2006, s. 609–704.

- Prokop, U.:** *Das Architekten- und Designer-Ehepaar Jacques und Jacqueline Groag. Zwei vergessene Künstler der Wiener Moderne.* Wien 2005.
- Reittererová, V.:** Das tschechische und das deutsche Theater zwischen den beiden Weltkriegen. Ihre gegenseitige Reflexion in der zeitgenössischen Musikpresse. In: A. Jakubcová (ed.). *Deutschsprachiges Theater in Prag.* Praha 2001, s. 286–306.
- Schneider, H.:** *Exiltheater in der Tschechoslowakei 1933–1938.* Berlin 1979.
- Schneider, H.:** Ein Theater in der Zerreißprobe. Die deutsche Bühne in Brünn im Jahre 1938. In: *Zeitschrift für Germanistik* (N. F. 14), č. 1, 2004, s. 165–173.
- Schulze, H.:** *Weimar. Deutschland 1917–1933.* Berlin 1998.
- Schulzová, A.:** Kulturní působení výtvarného odboru Klubu přátel umění v Olomouci ve 20. letech 20. století. In: *Historická Olomouc a její současné problémy. Tématický sborník příspěvků zaměřených na historickou, uměleckohistorickou a literárněvědnou problematiku Olomouce od roku 1918 do současnosti s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem.* Olomouc 1989, s. 165–172.
- Schulzová, A.:** *Výtvarný život ve dvacátých letech dvacátého století.* Olomouc, 1993. Rigorozní práce. UP, FF.
- Seibt, F.:** Einleitung. In: F. Seibt (ed.). *Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Ländern.* München 1986, s. 7–11.
- Seibt, F.:** *Deutschland und die Tschechen, Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas.* München 1993.
- Seibt, F.:** Unterwegs nach München. Zur Formierung nationalsozialistischer Perspektiven unter den Deutschen in der Tschechoslowakei 1930–1938. In: C. Brenner, K. E. Franzen, P. Haslinger, P. Heumos, R. Luft, S. Weiss (ed.). *Deutsche, Tschechen, Sudetendeutsche – Analysen und Stellungnahmen zu Geschichte und Gegenwart aus fünf Jahrzehnten von Ferdinand Seibt, Festschrift zu seinem 75. Geburtstag.* München 2002, s. 73–90.
- Skoupý, A.:** Zrušení pevnosti. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek.* Olomouc 2009, s. 44–49.
- Skoupý, A.:** Demografický vývoj. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek.* Olomouc 2009, s. 49–50.
- Skoupý, A.:** Národnostní struktura. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek.* Olomouc 2009, s. 50–51.
- Skoupý, A.:** Politický vývoj. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek.* Olomouc 2009, s. 51–54.
- Skoupý, A.:** Počátky průmyslu. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek.* Olomouc 2009, s. 54–59.
- Skoupý, A.:** Školství a věda. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek.* Olomouc 2009, s. 64–68.
- Skoupý, A.:** Spolky. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek.* Olomouc 2009, s. 68–71.
- Skoupý, A.:** V letech velké války. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek.* Olomouc 2009, s. 74–84.
- Stamberg, U.:** *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit.* Wien, 1993. Disertační práce. Universität Wien, Grund- und Integrativwissenschaftliche Fakultät.
- Stamberg, U.:** Das deutschsprachige Theater in Böhmen und Mähren. Der Bedeutungswandel des Nationaltheaterbegriffs. In: B. Srba, J. Stárková (ed.). *Ztracené kontexty. K souvztažnostem české a německé mluvící divadelní kultury*

v Čechách a na Moravě: sborník referátů přednesených 18. října 1995 na konferenci českých a rakouských divadelních historiků na Masarykově univerzitě v Brně a doplněných novými studii účastníků pracovního setkání. Brno 2004, s. 84–93.

- Stamberg, U.:** Beschäftigungspolitik auf dem deutschsprachigen Theatersektor der Tschechoslowakischen Republik. In: B. Srba, J. Stárková (ed.). *Ztracené kontexty. K souvztažnostem české a německé mluvící divadelní kultury v Čechách a na Moravě: sborník referátů přednesených 18. října 1995 na konferenci českých a rakouských divadelních historiků na Masarykově univerzitě v Brně a doplněných novými studii účastníků pracovního setkání*. Brno 2004, s. 108–138.
- Stekl, H.:** Wiener Mäzene im 19. Jahrhundert. In: J. Kocka, M. Frey (ed.). *Bürgerkultur und Mäzenatentum im 19. Jahrhundert*. Berlin 1998, s. 164–191.
- Stoklásková, R.:** Zájezdy olomouckého divadla do Přerova. In: Družstvo českého divadla (ed.). *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920–1940*. Olomouc 1941, s. 87–88.
- Svozil, B.:** *Kulturně politický vývoj Olomouce v letech 1918–1920*. Olomouc, 1983. Diplomová práce. UP, FF.
- Svozilová-Žáčková, Z.:** *Politický a kulturní vývoj Olomouce v letech 1918–1923*. Olomouc, 1971. Diplomová práce. UP, FF.
- Štefanides, J.:** Tvůrčí stereotypy provinčního divadla na Moravě v 19. století. In: J. Štefanides (ed.). *O divadle 2008, Příspěvky pronesené na teatrologických konferencích v Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci: O divadle na Moravě a ve Slezsku III, Olomouc 8. října 2008: Paměť divadla, Olomouc 9.–10. října 2008*. Olomouc 2009, s. 53–58.
- Štefanides, J.:** České divadlo. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 89–97.
- Tichák, M.:** Nedoceněný poklad olomoucké Vědecké knihovny. In: L. Novotný, M. Korhoň, M. Tichák (ed.). *DIGIMON. Digitalizace a mikrofilmování moravských novin*. Olomouc 2010, s. 17–24.
- Topolská, L.:** Německá činohra na Moravě 1918–1941. In: J. Stýskal (ed.). *O divadle na Moravě*. Praha 1974, s. 129–134.
- Topolská, L.:** Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters, [a]. In: L. Topolská, L. Václavek (ed.). *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000, s. 115–126.
- Topolská, L.:** Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters, [b]. In: A. Jakubcová (ed.). *Deutschsprachiges Theater in Prag*. Praha 2001, s. 307–317.
- Topolská, L.:** Rudolf Adolph. In: I. Fiala-Fürst, J. Krappmann (ed.). *Lexikon deutschmährischer Autoren. Beiträge zur mährischen deutschsprachigen Literatur*. 5. svazek. Olomouc 2002, Adolph 2002/1–2002/2.
- Topolská, L.:** Německé divadlo. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 188–190.
- Trapl, M.:** Národní otázka v moravských městech po vzniku Československa. In: *Národnostní problémy v historii měst. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992. Muzeum Prostějovska v Prostějově a Okresní archiv v Prostějově*. Prostějov 1993, s. 183–188.
- Trapl, M., Bartoš, J.:** *Československo 1918–1938*. Olomouc 2001.

- Trapl, M.:** Politický vývoj. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 136–158.
- Trapl, M.:** Vzdělávání a osvěta. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 167–171.
- Trapl, M.:** Spolky. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 174–175.
- Trapl, M.:** Divadelní kultura a kina. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 175–176.
- Trapl, M.:** Transformace politických stran v Olomouci do nového státu po říjnu 1918. In: *Střední Morava*, č. 30, roč. 16, Olomouc 2010, s. 4–14.
- Tyrolt, R.:** *Debut in Olmütz*. In: *Mährisch-Schlesische Heimat*. Steinheim am Main 1958, s. 295–301.
- Václavek, L.:** Olmützer deutsche Dichter des 19. Jahrhundert. In: L. Topoľská, L. Václavek (ed.). *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000, s. 127–140.
- Václavek, L.:** Olmützer deutschsprachige Schriftsteller im 20. Jahrhundert. In: L. Topoľská, L. Václavek (ed.). *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000, s. 141–155.
- Václavek, L.:** Der Engelmann-Kreis in Olmütz. In: L. Topoľská, L. Václavek (ed.). *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000, s. 189–199.
- Václavek, L.:** Německá literární kultura. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 185–188.
- Viktořík, M.:** *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem*. Olomouc 2007.
- Vereinigung deutscher bildender Künstler Mährens und Schlesiens „Scholle“ und Mährischer Kunstverein (ed.):** *Von unseren deutschen bildenden Künstlern in Mähren und Schlesien*. Brno 1929.
- Voda, D.:** *Rudolf Michalík (1901–1993)*. Olomouc, 2002. Diplomová práce. UP, FF.
- Wessely, K.:** *Theater und Identität – Das Brünner deutsche Theater der Zwischenkriegszeit*. München, 2006. Disertační práce. Universität Wien, Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät.
- Wessely, K.:** Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen der deutschen Theater in der ersten Tschechoslowakischen Republik. In: T. Lazorčáková (ed.). *O divadle na Moravě a ve Slezsku II. mezinárodní konference v Olomouci 20.–22. 11. 2003: sborník příspěvků*. Olomouc 2004, s. 74–85.
- Wessely, K.:** Identitäten im Umbruch. Die Situation an den mährischen Theatern nach 1918. In: J. Stefanides (ed.). *O divadle 2008, Příspěvky pronesené na teatrologických konferencích v Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci: O divadle na Moravě a ve Slezsku III, Olomouc 8. října 2008: Paměť divadla, Olomouc 9.–10. října 2008*. Olomouc 2009, s. 59–66.
- Wittenberg, H.:** *Universität*. In: *Československá republika Olomouc*. Praha 1930/1931, s. 56.
- Wyličil, E.:** Das deutsche Schulwesen in Olmütz. In: *Československá republika Olomouc*. Praha 1930/1931, s. 38–39.
- Zamykal, L.:** Když jsme zakládali olom[ou]cké české divadlo. In: *Družstvo českého divadla (ed.). Přehled práce družstva českého divadla v Olomouci za léta 1920–1930*. Olomouc 1930, s. 5–23.

- Zaoral, R.:** Sociální skladba a hospodářský vývoj. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek.* Olomouc 2009, s. 203–215.
- Zatloukal, P.:** Výtvarná kultura. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek.* Olomouc 2009, s. 110–133.
- Zatloukal, P.:** Výtvarná kultura. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek.* Olomouc 2009, s. 196–214.
- Závěrečné účty. In: Družstvo českého divadla (ed.). *Přehled práce družstva českého divadla v Olomouci za léta 1920–1930.* Olomouc 1930, s. 62.
- Zimprich, R., Tallaschek, R.:** Deutsches Theaterleben in Olmütz. In: M. Hein, R. Zimprich, J. Weber, L. Bergmann (ed.). *Olmütz eine deutsche Stadt in Mähren.* Olomouc 1939, s. 27–30.
- Zimprich, R.:** Vom deutschen Theaterleben in Olmütz. In: *Nordmährisches Heimatbuch. Nordmährische Kulturstelle*, roč. 14, 1967, s. 57.
- Zückert, M.:** Vom Aktivismus zur Staatsnegation? Die Sudetendeutschen zwischen Staatsakzeptanz, regional-nationalistischer Bewegung und dem nationalsozialistischen Deutschland. In: P. Haslinger, J. Puttkamer (ed.). *Staat, Loyalität und Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1918–1941.* München 2007, s. 69–98.

6.5 Příručky a bibliografie

- Bode, E. B. (ed.) a kol.:** *Der Brockhaus. Literatur. Schriftsteller, Werke, Epochen, Sachbegriffe.* Leipzig, Mannheim 2004.
- Čapka, F.:** *Slovník českých a světových dějin.* Brno 1998.
- Čapka, F.:** *Dějiny zemí Koruny české v datech.* Praha 1999.
- Klee, E.:** *Kulturlexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945.* Frankfurt am Main 2007.
- Kubiček, J.:** *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918. Literatura a prameny, sbírky, bibliografie.* Brno 2001.
- Kubiček, J.:** *Bibliografie novin a časopisů na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1945.* Brno 1989.
- Trapl, M. a kol.:** *Historický místopis politického okresu Olomouc – město 1848–1960.* Olomouc 1972.

6.6 Internetové zdroje

- Ference, A. E.:** „Wir gestalten die Kultur“. Die kulturellen Aktivitäten der deutschen Theater-, Musik- und Kunstvereine in Olmütz zwischen 1918 und 1939. *13. Münchner Bohemisten – Treffen. 20. März 2009 – Exposé Nr. 8.* [online]. [cit. 20. května 2012]. Dostupné na internetu: <http://www.collegium-carolinum.de/fileadmin/.../2009-08-Ference.pdf>

- Scheidl, I.:** Paul Engelmann. In: *Architektenlexikon Wien 1770–1945*. [online]. [cit. 2. února 2014]. Dostupné na internetu: http://www.architektenlexikon.at/de/idx_E.htm
- Jména obětí holocaustu pocházejících z Olomouce. Seznam odpovídá obsahu čtyř pamětních desek, které se nacházejí na židovském hřbitově v Olomouci, s. 20. [online]. [cit. 2. února 2014]. Dostupné na internetu: <http://kehila-olomouc.cz/rs/wp-content/uploads/seznam-jmen.pdf>
- Štefanides, J.:** Německy mluvené divadlo v Olomouci – divadelní výročí bez kontinuity? In: *Kontext (y) V. Literaria. Theatralia. Cinematographica. Sborník katedry divadelních, filmových a mediálních studií. Acta Universitatis Olomucensis. Facultas philosophica. Philosophica-aesthetica. 30*. Olomouc 2006, s. 121. [online]. [cit. 9. června 2012]. Dostupné na internetu: http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/Veda/AUPO/AUPO_Philosophica-Aesthetica_30__Kontexty_V.pdf
- Tökei, E.:** *Nationaltheater und Aktualpolitik*. [online]. [cit. 2. února 2012]. Dostupné na internetu: <http://www.kakanien.ac.at/beitr/emerg/ETokei1.pdf>
- Wessely, K.:** Německá divadla v českých zemích jako dějiště vývoje kulturních identit. In: T. Lazorčáková (ed.). *O divadle 2010. Příspěvky pronesené na mezinárodní teatrologické konferenci O divadle na Moravě a ve Slezsku IV v Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc 2011, s. 6–10. [online]. [cit. 8. června 2012]. Dostupné na internetu: http://www.filmadivadlo.cz/cs/knihovna/o_divadle_2010.pdf

RESUMÉ/SUMMARY

The monograph *German Theatre, Music and Art Associations in Olomouc between 1918 and 1938* is the first attempt at a cohesive examination of German cultural life in Olomouc during this period. It contributes to the research of German people's modern history in and around the city of Olomouc, an area that has not received enough historical attention. The cultural life of Olomouc's German inhabitants was centered mostly on the related disciplines of German philology, musicology, dramatics and history of art. This study centers on the development and activities of German theatre, music and art associations during the First Czechoslovak Republic. The monograph gives an overview of major theatre, musical and art associations and shows how their respective activities played a role in the German cultural life of Olomouc. Drawing on existing sources, the overview includes the founding of associations, their structure, financing and members. The core of the study is a detailed analysis of the *Deutscher Theaterverein in Olmütz* (German Theatre Association in Olomouc), founded just before the outbreak of WWI, with focus on the structure of the association, its membership, financing and activities. Particular attention is paid to the many challenges faced by the German Theatre Association following the declaration of a politically independent Czechoslovak state. Theatre association activities were also affected by the global social, musical, artistic and technical developments of the day. Part of the German cultural life in Olomouc can be observed only through its relationship to the newly founded Czechoslovak State, other parts were already in existence at the time of the Austro-Hungarian Empire. Apart from these associations, other German theatre, music and art associations were also founded during the First Czechoslovak Republic. All these groups expanded the choice of cultural events and performances but also filled gaps in German cultural life that occurred after the establishment of the Czechoslovak Republic. Some of the new German associations became competitors of the already established groups. Comparatively speaking, German theat-

re life was much more affected by radical change in the geopolitical landscape following WWI than were the musical and “art” lives of the Olomouc German speaking community. Although all the German art, music and cultural associations in the interwar period were unable to achieve the pre-WWI standards, they were able, until the mid-1930’s, to provide German society in Olomouc with amateur and professional performances and exhibitions covering a range of cultural activities. However, these associations did guarantee that the German speaking society of Olomouc operated their own organizations where nationality and language could unite with an interest in music, theatre and art.

JMENNÝ REJSTŘÍK

A

Adler, Berthold 97, 225
Adolph, Rudolf 66, 68, 71, 72, 107, 111,
120, 121, 169, 181, 182, 198, 241,
243, 246
Akademie (pražská) 117
Allgemeiner Arbeiterturnverein 62
Alsberg, Max 180
Alseher, Otto 107
Ambros, E. 97
Anzengruber, Ludwig 73, 183, 189, 190,
191
Apel, Paul 189, 190
Arbeitergesangsverein „Vorwärts“
(Dělnický pěvecký spolek „Vpřed“)
96, 97
Arbeiter Turn- und Sportverein 62

B

Babler, Otto František 122, 123, 126
Bahner, Franz 96
Bach, Johann Sebastian 97
Bakacsy, J. 125, 126
Balatková, J. 14, 84, 93
Bartholdy, Felix Mendelssohn 77
Bátěk, V. 143
Bauer, Emil 153
Bayer 243
Beer, Otto 73
Beer, Rudolf 151, 152, 153, 154, 158, 178,
180, 192
Beethoven, Ludwig van 77, 78, 84, 91
Beil, Vinzenz 73
Benatzky, Ralph 73
Bender, Franz 107
Benton, Harry J. 126, 127
Beranová, V. 118
Berger, Arnold 111

Bergmann, B. 121, 122
Bergmann, L. 65
Bernard, Ferdinand 66
Berr, George 181
Bethge, Friedrich 182
Bieberle, Josef 9, 17, 55, 58
Bistřický, J. 25, 26
Blodigová, A. 18, 19, 21, 24
Bode, E. B. 69
Bondi, Gustav 151, 153, 154, 155, 158, 159,
162, 170, 180, 183, 196, 197, 198,
205, 206, 208, 209, 210
Bönisch, Alois 81, 82
Bosl, K. 53
Brahms, Johannes 75, 77, 87, 97
Brandes, D. 58, 168, 172, 173
Brandhuber, Karl 30, 33, 34, 37, 40, 42
Brandhuberovi (rodina) 33
Bratt, Harald 181
Braun, Edmund Wilhelm 124
Brecher, Gideon 103, 107, 108, 242, 243
Brenner, C. 59
Brieß, Marianne 121
Briessovi (rodina) 126
Brix, E. 18
Brněnské smyčcové kvarteto 79
Broklová, E. 53
Bruckner, Anton 77
Bruckner, Ferdinand 181, 183
Brügel, J. W. 39, 53
Bubeník, J. 18
Bühnenbund 140, 152, 153, 154, 155
Bühnenbund in der Tschechoslowakei
(Svaz divadelních scén
v Československu) 152
Bühnenverein viz Österreichischer
Bühnenverein
Bühnenvolksbund (Lidový svaz scén) 70

- Bund der Angestellten der deutschen Theater in der Tschechoslowakischen Republik (Svaz zaměstnanců německých divadel v Československé republice) 152
- Bund der Deutschen (Svaz Němců) (BdD) 161, 164
- Bund der Deutschen Nordmährens (Svaz Němců severní Moravy) 62, 94, 188
- Bundesgruppe (Spolková skupina) 84
- Bürger (Cap, Čap), Erika 73, 74
- Butte 190
- C**
- Cell, J. 136
- Cesár, J. 53
- Corinth, Curt 180
- Cysarz, Herbert 122
- Czermak, Fritz 10, 57, 58, 108, 165, 166, 167, 168, 169, 174, 188, 240, 241, 242, 243, 245, 246
- Č**
- Čajkovskij, Petr Iljič 78
- Čap, Adolf 74
- Čapek, Karel 67, 68, 213
- Čapka, F. 20, 25, 44, 241
- Čapková, K. 50, 51
- Časný 40
- Čechák 103
- Čermák, M. 26
- Černík, Leo 107
- Černý, B. 53
- Česká beseda 22
- Čičatka, J. 133
- D**
- d'Albert, Eugen 79
- Damensingverein (Ženský pěvecký spolek) 18, 24, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 88, 89, 91, 92, 95, 187, 252
- Debussy, Claude 78
- Demel, Jan Rudolf 34
- Demetz, Hans 159, 160, 161, 179, 180, 181, 184, 200, 201, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 249
- Demokratische Kulturgemeinschaft (Demokratické kulturní společenství) 174
- Demokratische Schauspielbühne (Demokratické divadelní uskupení) 174
- Der deutsche Schulverein 62
- Deutsche dramatische Gesellschaft (Německá dramatická společnost) 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 123, 196, 197, 198, 246, 251, 252
- Deutsche Musikschule 15, 76, 86, 93
- Deutscher Fussball-Club Olmütz 62
- Deutscher Dramatischer Klub (des YMCA) (Německý dramatický klub YMCA) 65, 66
- Deutscher Kulturverband 62, 186
- Deutscher Mittelstand (Německý střední stav) 208, 209
- Deutscher Theaterverein (Německý divadelní spolek v Brně) 12, 14, 17, 152, 155, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 170, 196, 197, 200, 201, 207, 216, 219, 225, 247
- Deutscher Theaterverein in Olmütz (Německý divadelní spolek v Olomouci) 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 24, 57, 62, 65, 68, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 151, 152, 153, 154, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 184, 185, 186, 187, 188, 191, 192, 194, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241,

- 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 251
- Deutscher Turnverein (DTV) 62, 75
- Deutscher Volksgesang-Verein (Německý lidový pěvecký spolek) 24, 93, 94, 95, 252
- Deutsches Casino/Kasino 43
- Deutsche Singgemeinde (Německá pěvecká obec) 96, 97
- Deutsche sozialdemokratische Partei (Německá sociálně demokratická strana) 208, 209
- Deutsche Stadtbücherei 61
- Deutsche Turnverein (Deutscher Turnverein) (DTV) 22, 62, 75, 91, 187
- Deutsch, Max 130, 131, 241, 242, 243, 244
- Dilletanten-Theaterverein (Ochotnický divadelní spolek) 74
- Direktorenverband (Svaz ředitelů) = Verband deutscher Bühnenleiter in der Tschechoslowakei 152
- Divadelní představení v domě sv. Josefa (Theater im Sankt Josefshaus) 73
- Divadelní představení v Německém katolickém lidovém spolku (Deutscher katholischer Volksverein) 73
- Divadelní uskupení katolického tovaryšského spolku viz Laienbühne des deutschen katholischen Gesellenvereines (Ochotnické divadlo Spolku katolických tovaryšů)
- Diwisch, Karl 17
- Drechsler, Adalbert 73
- Drechsler, Angela 76, 80, 81, 84, 86, 88, 92, 95, 123, 214
- Dreyer 190
- Drlík, J. 133, 142, 229, 230
- Družstvo českého divadla 11, 17, 65, 74, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 149, 151, 175, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 229, 230, 247, 249, 251
- Družstvo „Německého domu“ 245
- Dubová, J. 180
- Dvořák, Antonín 77, 78
- Dvořák, J. 121
- E**
- Eder, Karl 82, 107
- Edschmid, Kasimir 71
- Effenberger, Emma (Emmy) 80, 96
- Egger, Max 87
- Eisenbeißer, Franz 130
- Eißler 158
- Engel, Josef (Joseph von) 30, 33
- Engelmann, Anne (Anny) 100, 127
- Engelmannovi (rodina) 125
- Engelmann, Paul 100, 121, 125, 126, 127
- Engelmann, Pet(e)r 127
- Engelmannův kroužek (Olmützer Kreis, Der Engelmann-Kreis) 11, 14, 125, 126, 127
- Engelovi (rodina) 33
- Engel, R. 243
- Ernst 195
- Eulenberg, Herbert 67, 182, 190
- Ewers, Heinz 71
- F**
- FC Herta Olmütz 62
- FC Neustift 62
- Ference, Anja Edith 10, 13, 58, 105, 168, 185, 245, 248
- Ferner, M. 74
- Fiala-Fürst, Ingeborg 66, 125
- Fiala, J. 22, 23, 28
- Fickler 98
- Filharmonie Žerotína 92
- Filosofická jednota 125, 126
- Finkler, Martha 65
- Fischer, Josef Ludvík 125, 212
- Fischer, Karl 111, 112, 122
- Fischer, Richard 34, 39, 40, 42, 43, 44, 47, 214, 245
- Fischer, Sigmund 242, 243
- Fitzner-Quartett 79

- Flégl, J. 144
 Fleischer, Sigmund 81, 82
 Fodor, Ladislav 181
 Föhner, Josef 43, 62, 130, 131
 Foltin, Johann 98
 Förster, Sophie 94
 Forzano, Giovacchino 181
 Franke, Bruno 183
 Frank, J. 112
 Frank, Leonhard 180
 Franzen, K. E. 59
 Frauenbundesgruppe (Ženská spolková skupina) 84
 Frauenvereinigung (Sdružení žen) 105
 Frauen-Wohltätigkeitsverein 62
 Frayt 98
 Freie Vereinigung der Freunde moderner Musik (Svobodné sdružení přátel moderní hudby) 98
 Frey, Dagobert 123
 Frey, M. 244
 Freytag 190, 193, 194
 Fritscher 115
 Frohsinn 88
 Fuchs, Robert 76
 Fuchs, T. 75, 80, 85, 97, 98
 Furtwängler 96
- G**
- Galle, Friedrich 42
 Genossenschaft Deutscher Bühnengehöriger (Družstvo německých zaměstnanců divadelních scén) 152
 Gerster 82
 Gesangsriege der Frauen und Mädchen des Nordmährerbundes (Pěvecké družstvo žen a dívek Svazu Němců severní Moravy) 94, 95
 Gesangsriege deutscher Frauen und Mädchen zur Pflege des deutschen Volksliedes (Pěvecké družstvo německých žen a dívek k péči lidových písní) 93, 94
 Gesellschaft der Kunstfreunde (Společnost přátel umění) 14, 16, 24, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 123, 124, 252
 Gesellschaft für zeitgenössische Kultur (Společnost pro současnou kulturu) 119, 120, 121, 122, 125, 198, 246
 Gesemann, Gerhard 120
 Gewerbeverein (Živnostenský spolek) 247
 Granichstaedten, Bruno 206
 Giraudoux, Jean 180
 Glaser, Wilhelm 73, 74
 Gluck, Christoph Willibald 95
 Gödl-Brandhuber, Lilly 100, 112
 Goethebühne 186
 Goethe, Johann Wolfgang 189, 193, 194, 195
 Gogol, Nikolaj 189, 190
 Göttler 97
 Götz 94
 Götz, Curt 183
 Greisenegger, W. 147
 Grieg, Edvard 78
 Grillparzer, Franz 67, 182, 189, 193
 Groag, Emo 111, 126
 Groag, Jacqueline 112, 126
 Groag, Jacques 100, 112, 125, 126
 Groag, (Ger)trude 121, 126
 Groak, Hugo 16
 Gröger, Kurt 112, 113
 Grosse, Friedrich 130
 Grosse, Friedrich ml. 107
 Grosse, Friedrich st. 107, 123
 Grosse (paní) 107
 Grün, Julius 42, 135
 Gründung einer Vereinigung zur Pflege moderner Musik in Olmütz 98
 Grünwald 121
 Gutzkow 190
- H**
- Haas, H. 39
 Haider-Pregler, H. 132, 133, 146, 155, 211
 Halbe, Max 182, 189, 190, 191

Hamann, Richard 123
 Hanisch 98
 Hasenclever, Walter 178, 190
 Haslinger, P. 59
 Hauptmann, E. Gerhar(d)t 66, 178, 179,
 181, 182, 189, 190, 191, 193, 194
 Haydn, Joseph (Josef) 77, 91, 95
 Hebbel, Friedrich 189, 190, 193, 194, 195
 Heeg, Adolf 129, 130, 241, 242
 Heeg, Emilie 91, 95
 Hecht, Julius 203, 235, 237, 241, 242, 244
 Heidegger, E. 92
 Heidegger, Josef 10, 18, 75, 76, 79, 80, 81,
 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 245, 252
 Hein, M. 65
 Heller, Oskar 100, 110, 112, 125
 Hemmerle, R. 17
 Henlein, Konrad 57, 58, 172
 Hensel, Walther 96
 Herzek (Hertzek), Julius 158, 159, 179
 Herz, H. 35
 Heuberger, Richard 80
 Heumos, P. 59
 Hirnerová, Nikola 15, 23, 24, 76, 77, 78, 79,
 80, 81, 82, 83, 86, 87
 Hitler, Adolf 127, 168, 172
 Hlinecký, O. 220, 229, 239
 Hoffmann, Josef 112, 124, 201, 202, 203,
 204, 205, 207, 230
 Hoffmannsthal, Hugo von 70
 Hochwald, Max 135, 243
 Höllering, Franz 154
 Höllering, Georg 154, 155, 156, 157, 158,
 159, 178, 180, 199, 230, 231, 247
 Hönigschmid, Rudolf 124
 Hörbiger, Attila 208, 209
 Horejsek, J. 29
 Hořínek, Milan 10
 Hospodářská jednota 22
 Hrbek, Leo 165, 166, 167, 168, 169, 170,
 171, 177
 Hudební akademie 80, 252
 Hurliman, M. 147
 Hye, H.-P. 17, 18, 19, 20, 21, 22

CH

Chlubna 124
 Chorgesangsschule 91
 Christlich-deutscher Turnverband 62

I

Ibsen, Henrik 178, 180, 182, 189, 190, 193,
 194, 195
 Ingrisch, Franz 107

J

Jaklová, Alena 185
 Jakobcová, A. 13, 14, 150
 Janour, Josef 73, 74
 Jaray, Hans 181
 Jednota divadelních ochotníků besedních
 75
 Jednota výtvarných umělců z Opavy 112
 Jellinek (Jelinek), A. 121, 122, 229, 241,
 242, 243
 Jesenská, M. 172, 173
 Jirásek, Alois 213
 Jöders, Fritz 96

K

Kaiser, Georg 189, 190
 Kalábek, M. 26
 Kalábková, P. 26
 Kalous, A. 26
 Kammermusikverein (Spolek komorní
 hudby) 22
 Karschulin, Alois 103, 241, 242
 Karschulin, Othmar 74
 Kasinoverein 62
 Kašpárkova říše 75
 Kašpařík, Ignaz 73
 Katholischer Gesellen-Verein (Spolek
 katolických tovaryšů) 22, 62, 65, 72,
 251
 Kaun, Hugo 80
 Kinsley, Sidney 181
 Kiveron, Jan 206, 210
 Klar, Franz 81, 82
 Klee, E. 182

- Kleibl, Mitzi 91
 Kleist, Heinrich von 182, 189, 193, 194
 Klemme, August 107
 Klitsch, Wilhelm 70
 Klub českých fotografů-amatérů (KČFA) 119
 Klub přátel umění 103, 104, 105, 109, 110, 117, 118
 Knaute, Theodor 130
 Knüpfer, Felix 161, 162, 181, 182, 201, 202, 203, 204, 205, 208, 209
 Kocka, J. 244
 Kofranyi, Adolf 81, 240, 243
 Kohn, Willi 66
 Kolbenheyer, Erwin Guido 183
 Kohout, Š. 26
 Korhoň, M. 16
 Kornauth, Egon 77
 Korngold, Erich 77
 Kotzebue 195
 Kováč, D. 39
 Kožušník, V. 36, 148, 174
 Kramer, Leopold 162, 170, 182, 183, 234
 Krappmann, J. 66, 125
 Krätschmer, A. 148
 Kratschmer, Josef 112
 Kraus, Alfred 42, 242
 Krcek, Friedl 96
 Krejčová, H. 50
 Kremer, Julius 244
 Kremer, Louisa 244
 Kreß, Max 130, 131
 Krick, Hans 129, 130, 131, 240
 Krinninger, Ludwig 82
 Krösa, Otto 98
 Kryll, H. 39
 Křen, J. 34, 35, 37
 Křestán, J. 18, 244
 Kubíček, J. 16, 71
 Kubis, Adolf 35
 Kubis, Antonín 124, 125
 Kulenkampf-Post, Georg 79
 Kullil, Mitzi 111
 Kullil, Otto 96, 111, 187
 Kullil, Viktor 74, 75, 91, 94, 95, 96
 Kulmburg, Rudolf von 103, 167, 242, 243
 Kunc, R. 144
 Kundt, Ernst 58, 59
 Kunstring 112, 113
 Kural, V. 37, 39, 44, 46, 48, 49, 53, 62
 Kunstverein (korutanský) 76
 Kuschel, Ferdinand 113
 Kux, Hans 107
 Kux, Johann 123
 Kwičela, Leopold 94
 Kyrlach 98
- L**
- Labler, Wladimir (Wladimír) 75, 88, 90, 91, 94, 95
 Lachnit, Emil 242, 243
 Laienbühne des deutschen katholischen Gesellenvereines (Ochotnické divadlo Spolku katolických tovaryšů) 65, 72, 251
 Lajcha, L. 146
 Langer, František 68, 181, 213
 Langer, Otto 112
 Langer, Paul 82
 Laube, Heinrich 182
 Lavery, Emmet 182
 Lazorčáková, T. 14, 75, 146
 Lehmann 91
 Lechner, Gustav 81, 237, 238, 241, 242
 Leitgeb 243
 Lenhart, Jindřich (pseud. Eller) 100
 Lenormand, Henri-René 181
 Lessing, Gotthold Ephraim 183, 189, 193, 194, 195
 Liedertafel 88
 Liechtenstein, Johann II. von und zu 101
 Liesing 73
 Literarische Arbeitsgemeinschaft (Literární pracovní skupina) 65
 Loose, Adolf 112
 Lübeck, Vincentius 97
 Ludwig, Otto 190
 Luft, R. 59
 Lyko, P. 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 93

M

Mährischer Kunstverein (Moravský umělecký spolek) 101, 108, 111
 Mährische Scholle 100, 114
 Mai, Therese 111
 Maliva, Josef 15, 68, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 117, 118, 124
 Malíř, J. 22, 24, 31, 32, 33, 34, 35, 39
 Mandelblüh, Franz 33
 Mandelblühovi (rodina) 33
 Männergesangsverein (Mužský pěvecký spolek) 15, 17, 18, 22, 23, 24, 62, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 98, 187, 252
 Marková, M. 39
 Masaryk, Tomáš Garrigue 52, 100, 137, 146
 Mastná, Anna 124
 Mather, Rudolf 100, 110, 112, 187
 Matuschek 121
 Matzenauer, C. 75, 88, 89
 Matzke, Josef 107
 Mauler, Bruno 40, 41, 42
 May, Hedwig 130, 131, 242
 Meitner 160
 Mels-Colloredo 131, 242
 Menshengen, Karl 121
 Metznerbund (Metznerův svaz, Sdružení německých umělců – Metznerbund) 14, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 122, 179, 180, 187, 238, 246, 252, 253
 Metzner, Franz 110
 Meyer-Förster 193, 194
 Mezihorák, František 10, 17
 Miaskovský, Nikolai 77
 Michalik (Michalík), Rudolf 109, 116, 117, 119, 121, 124, 125
 Míchna, P. 168
 Mikula, H. 121, 122
 Minderheitentheater (divadlo menšin) 211
 Mlčoch 40
 Mojžischek, D. 102

Mojžischek, Leo 81, 97, 107, 242, 243, 245, 246
 Molnár (Molnar), Ferenc 179, 193, 195
 Molo, Walter von 122
 Mommsen, H. 39
 Monser 82
 Morgenstern, Otto 103
 Mozart, Wolfgang Amadeus 77, 78, 91, 225
 Müller, S. 49
 Musikverein 15, 17, 18, 22, 23, 24, 62, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 187, 238, 245, 246, 252
 Musil, Emil 242, 243
 Mussolini, Benito 181

N

Národní rada 245, 246
 Neal 74
 Německý divadelní spolek v Brně viz Deutscher Theaterverein
 Německý divadelní spolek v Olomouci viz Deutscher Theaterverein in Olmütz
 Německý kulturní svaz viz Deutscher Kulturverband
 Německý lidový pěvecký spolek viz Deutscher Volksgesang-Verein
 Nesbeda, Karl 88, 89, 90
 Nestroy 194
 Neudörfler, Karl 107, 121
 Neunteufel, Ignaz 112
 Neugaßler Schutzvereinsbühne 70
 Neumann, Robert 111
 Nevěřil, Johann 107
 Nicolai, Otto 77
 Nordmährerbund (Svaz Němců severní Moravy; Bund der Deutschen Nordmährens; Svaz Němců severní Moravy) 62, 94, 95, 188 viz také Gesangsriege der Frauen und Mädchen des Nordmährerbundes
 Novotný, L. 16
 Nowak, Willi 117

O

Odstřčilová, Eva 13, 15, 24, 77, 78, 79, 80,
81, 83, 85, 86, 87, 91, 93
Ohnet 195
Ochotnický divadelní spolek Olmütz-
Salzergut (Olomouc-Nový svět) 73
Okleštěk 40
Okresní vzdělávací výbor 188
Olmützer Eislaufverein (Spolek bruslení)
62, 245, 246
Olmützer Kammermusikvereinigung
(Olomoucké sdružení komorní
hudby) 98
Olmützer Kreis 125, 127 viz také
Engelmannův kroužek
Olomoucká antroposofická skupina 124,
125
Oppenheim, B. 27
Oppenheimer, Viktor 124
Orel 75
Österreichischer Bühnenverein (Rakouský
svaz divadelních scén) 152, 158

P

Palestrina, Giovanni Pierluigi da 97
Pallenberg, Max 202
Panagl, Franz 81, 82, 88, 89, 90, 91, 107
Papauschek, Josef 102, 107
Pater, Friedrich 125, 126
Patke 158
Pavličková, R. 25, 26
Pelíšek 122
Pfeiffer, Adolf 66
Pfitzner, Hans 77, 91
Písková, M. 31
Pitzinger, Gertrude 96
Pivoňka, Gustav 93
Plewan 66
Pokorný, J. 20, 22, 24
Polzer, Emilie 91, 95
Polzer (knihtiskař) 243
Pommer, Josef 94
Prager Bläserquintett 99
Prager Quartett 99

Prager Trio 79
Pražská družina českých grafiků 105
Primavesi, Mäda 130, 131
Primavesi (rodina) 33
Prinz Rohan, Karl Anton 122
Prochaska, Karl 76
Prokop, U. 112, 126
Prümers, Adolf 87
Prunner, Else 91
Prunner, Gustav 81, 82
Przeczek, Franz 82
Puccini, Giacomo 178
Puttkamer, J. 59

Q

Quartett Rosé 79

R

Rádl, Emanuel 120
Raida, Fritz 112
Raimund 189
Raynoschek, Gustav 90
Redlich, Albert 131
Reger, Max 97
Reif 111
Reichel, Fritz 66, 121, 125
Reichert, E. 82, 86
Reinhardt 66
Reittererová, V. 150, 232
Remeš, Mořic 121
Rezniczek, Marie 63
Rheinfahrt 89
Rießner, August 66
Richter, R. 18
Richter, Václav 15
Rippel, Eugen 241, 242
Rob, F. 16
Rolland, Romain 179
Rollinger, Anton 86, 97
Romains, Jules 179
Rossini 78
Rostand, Maurice 180
Rumpler, H. 20, 22

Ř

Říšská organizace německého ženského sdružení 94

S

Saliger, Ivo 112

Saliger, Richard 94

Salinger 135

Salinger, Lusii 91

Salinger, Rudolf 42

Sallinger, Rudolf 57, 75, 81, 82, 202, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 247

Sängerbundesfest 88

Sängerfahrten 88

Savoir, Alfred 208

Sdružení německých umělců
v Československu viz Verband
deutscher Kunstschafter

Sdružení výtvarných umělců moravských
(SVUM) 117, 118

Sedlak-Winkler Quartett 79

Seibt, Ferdinand 18, 19, 37, 39, 44, 46, 49,
52, 53, 58, 59, 61, 62

Shakespeare, William 123, 183, 189, 193,
194, 195

Shaw, Georg Bernard 67, 179, 194

Schefčík (Ševčík) 242

Scheidl, I. 125

Schein, Albert 121, 167, 168, 177, 179, 181,
183, 206, 240, 242, 243, 244

Schenk, Franz 94, 95

Schernstein, Albert 182

Scheu, Leo 112

Schiffreder, Gilbert 82

Schiller, Friedrich 179, 180, 183, 189, 193,
194, 195, 213

Schillings, Max von 178

Schindler, A. 79, 93

Schindler, Vinzenz 91, 94, 95

Schinzel, Josef 42, 188, 191, 214

Schlaraffia 43

Schlesinger, Emil 66

Schliemann-Brandt, Robert 133

Schmidl (Schmiedl), Wladimir 57, 214,
241, 242

Schmidt 66

Schmidt, Franz 77

Schmidt, Hans 121

Schmidtbonn, Wilhelm 67, 179, 182, 183

Schmiedl, Wladimir 57, 241, 242

Schneider, H. 171, 172, 173, 174

Schnitzler, Arthur 178, 179, 180, 181, 182,
194

Scholz, Wilhelm 67

Scholle viz Mährische Scholle

Schönherr, Karl 72, 73, 189, 190, 191, 193,
194, 195

Schön, Fritz 242, 243

Schön, Josef 242

Schön ml. 242

Schönwälder, Max 96

Schreitter, Walter 40

Schreyer, Alois 81, 90, 91

Schreyer, Renate 96

Schubertbund (brněnský) 80, 88, 89

Schubertbund (vídeňský) 88

Schubert, Franz 80, 87

Schulze, H. 69

Schulze Wessel, M. 50

Schulzová, Alena (A. Schulze) 15, 99, 100,
102, 103, 106, 112, 113, 114, 118, 124

Schützengesellschaft (Střelecká
společnost) 246

Schütz, Heinrich 97

Schutzverein 96

Siber, Carl 73

Siegl, Otto 88

Singgemeinde viz Deutsche Singgemeinde

Skoupý, A. 22, 23, 24, 27, 28, 30, 31, 32, 33,
34, 35, 36, 37, 60

Skupina olomouckých výtvarníků (SOV)
117, 118

Smetana, Bedřich 77, 78, 119, 159, 211,
212, 213, 221

Smoler 81

Smrček, F. 135

Sokol, Rudolf 112

- Spack 75, 76
 Spengler, Oswald 125
 Spina 188
 Společnost pro současnou kulturu (česká)
     viz Gesellschaft für zeitgenössische
     Kultur
 Spolek bruslení viz Olmützer Eislaufverein
 Spolek katolických tovaryšů viz
     Katholischer Gesellen-Verein
 Spolek „Německého domu“ 244, 246
 Spunda, Franz 71
 Spunda, Hanni (Johanna) 111, 121, 122,
     124
 Srba, B. 146, 153
 Staack, Siegfried E. 73
 Städtebundtheater (Divadlo svazu měst)
     151
 Stach, Karl 73, 74
 Stachowetz, Max 240, 241, 242
 Stamberg, U. 133, 141, 152, 153, 162,
     171, 184, 211, 216
 Stárková, J. 146, 153
 Steiger, Anton 185, 186, 187, 188, 189,
     191, 240
 Steiger, Luise 91
 Steinmetz, K. 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81,
     82, 93
 Stejskal, František 32
 Stekl, H. 244
 Stoklásková, R. 144
 Straßnik von Straßenheim, Theodor 131
 Stratil, F. 97
 Stratil, Hans 111
 Stratil, Karl 112
 Strauss, Richard 77
 Strecker, Franz 73
 Streeruwitz, Ernst 120
 Strindberg, August 65, 66, 67, 71, 178,
     181
 Stýskal, J. 13
 Sudermann, Hermann 178, 182, 193, 195
 Sudetendeutsche Volkshilfe
     (Sudetoněmecká lidová pomoc)
     164, 165
 Suchanek, Heinrich 67, 68, 85, 99, 120,
     122, 123, 158, 174, 177, 178, 179,
     180, 181, 182, 183, 240, 242, 243
 Suk, Josef 78
 Svaz domoviny Olomouc a střední Moravy
     17
 Svaz intelektuálů 122
 Svaz Němců (Svaz Němců severní Moravy)
     viz také Bund der Deutschen; Bund
     der Deutschen Nordmährens 62, 85,
     94, 95, 161, 186, 187, 188
 Svaz německých divadelních
     provozovatelů v Československé
     republike (Verband der deutschen
     Theatererhalter in der Tschecho-
     slowakischen Republik) 163, 164, 216
 Svaz pěvců (v Štýrském Hradci) 76
 Světlík 40
 Svozil, B. 41
 Svozilová-Žáčková, Z. 26, 28, 29, 40, 41
 Szirmai, Albert 210
- Š**
- Šalda, František Xaver 68
 Štefanides, J. 36, 93, 132, 143, 148
 Štěpánek, Jan Nepomuk 213
- T**
- Tagore, Rabindranath 68
 Tallaschek, Rudolf 42, 65, 67, 123, 131,
     134, 139, 141, 148, 151, 152, 158,
     163, 240, 242, 243, 247
 Tannich, E. J. 246
 Theimer, Oskar 43
 Theimer, Robert 107
 Thomas, Eugen 76
 Tietze, Hans 124
 Tichák, M. 16
 Togner, M. 15
 Tökei, Éva 186, 187
 Toller, Ernst 68, 69, 70, 71, 193, 194, 196
 Topoľská, Lucy 13, 14, 65, 66, 68, 71, 139,
     145, 147, 148, 165, 171, 174, 184,
     213, 214

- Trapl, M. 24, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46,
 47, 48, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 61,
 62, 63, 75, 168
 Turnverein (Tělocvičný spolek) viz také
 Deutscher Turnverein 22, 62, 75,
 91, 187
 Tyrolt, R. 148
- U**
- Ulrich, Emanuel 130, 131, 241, 242, 243
 Unger, Helmut 67
 Unruh, Fritz von 66
 Urbanitsch, P. 20, 22
 Urbášek, P. 58
- V**
- Verband der Münchner Künstler (Svaz
 (Spolek) mnichovských umělců) 100,
 101
 Verband deutscher Bühnenleiter in
 der Tschechoslowakei (Svaz
 německých ředitelů divadelních scén
 v Československu) 152, 164
 Verband deutscher Kunstschaffender
 (Sdružení německých umělců
 v Československu) 110
 Vereinigte Deutsche Theater in Brünn
 (Sloučená německá divadla v Brně)
 12, 14, 69, 155, 158, 162, 221
 Václavek, Ludvík E. 13, 14, 71, 126, 127
 Verein Deutsches Haus (Spolek
 Německého domu) 104, 244, 246
 Vereinigung der Freunde der
 Kammermusik (Sdružení přátel
 komorní hudby) 98
 Vereinigung zur Pflege moderner Musik in
 Olmütz (Sdružení pro péči o moderní
 hudbu v Olomouci) 97, 98
 Verein Reisender Kaufleute (Spolek
 cestujících obchodníků) 244
 Verneulle, Louis 181
 Viktořík, M. 126, 127
 Vitus, Maximilian 74
 Voda, D. 109, 124, 125
 Volksbildungsverein (Spolek pro národní
 osvětu) 119, 187, 188
 Volksgenossen 84
 Volkshochschule (Vyšší lidová škola) 120
 Volksliedbewegung 94
- W**
- Wagner, Richard 77, 122, 178, 212
 Wahrhaftig, M. 126
 Wandervogel 96
 Warbeck 154
 Webel, Willi 73
 Weber, Carl Maria von 77, 95
 Weber, J. 65, 187
 Wedekind, Frank 67, 71, 178, 179, 194, 195
 Wegner, Paul 231
 Weinberger, Jaromír 78
 Weirich, J. 48
 Weiser (dr. ing.) 187
 Weiser, Friedrich 96, 97
 Weiser, Lothar 112
 Weiss, S. 59
 Weniger, Josef 153
 Werfel, Franz 67, 182
 Wessely, Katharina 13, 14, 69, 70, 132,
 133, 142, 146, 150, 152, 155, 158,
 159, 160, 161, 162, 163, 164, 170,
 171, 176, 180, 184, 196, 197, 198,
 225, 232
 Wiener Volksgesang-Verein (Vídeňský
 lidový pěvecký spolek) 94
 Wiese 225
 Wieser, Hugo 206, 207, 208, 209, 210
 Wildgans, Anton 66, 180
 Willmann, Adalbert 112
 Wilson, W. 38
 Wittenberg, Hugo 60, 120, 122
 Wittgenstein, Ludwig 126
 Wolf-Ferrari, Ermanno 178
 Wool, L. 181
 Wyličil, Eduard 57, 60, 61, 241
- X**
- Y**

Z

- Zamykal, L. 133, 136
Zaoral, R. 27
Zatloukal, P. 15, 99, 110, 111, 112, 117,
118, 119, 124, 126
Zawadil, Walter 165
Zdražil 243
Zepek, F. 33, 36, 37, 43
Zerkaulen, Heinrich 182
Ziegler, Rudolf 96
Zimprich, Richard 16, 17, 63, 65, 66, 67,
79, 96, 120, 123, 131, 134, 139, 141,
148, 152, 174, 186, 241, 243, 246
Zischka, Rudolf 57, 58
Zuckermayer, Carl 179, 181
Zückert, M. 58, 59
Zweig, Fritz 75
Zweig, Max 126
Zweig, Otto 82
Zweig, Rudolf 82
Zwerenz 158

Ž

- Žáček, Jan 36
Žerotín 85, 92, 93
Žilka 214
župa Olomouc a okolí svazu německých
zpěváků (Gaus Olmütz und
Umgebung des Sängerbundes der
Sudetendeutschen) 90

Německé divadelní, hudební, pěvecké a umělecké spolky v Olomouci v letech 1918 až 1938

Anja Edith Ference

Vydalo Nakladatelství Academia,
Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.,
Vodičkova 40, 110 00 Praha 1

a

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích v edici Episteme,
Branišovská 31a, 370 05 České Budějovice

Obálku a grafickou úpravu navrhla Radka Folprechtová
Odpovědná redaktorka Markéta Maturová
Technická redaktorka Ivana Říhová

Vydání první, Praha – České Budějovice 2015
Ediční číslo 11977

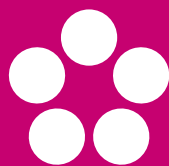
Sazba Barbora Solperová
Tisk SERIFA, s. r. o., Jionická 80, 158 00 Praha 5

ISBN 978-80-200-2587-6 (Academia)
ISBN 978-80-7394-555-8 (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích)

Knihy Nakladatelství Academia zakoupíte také na
www.academiaknihy.cz
www.academiabooks.com
www.eknihy.academia.cz

Anja Edith Ference (nar. 1975) vystudovala politologii, bohemistiku a slovakistiku na univerzitách v Halle a Lipsku. Doktorské studium v oboru české dějiny absolvovala na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Specializuje se především na česko-německé vztahy v 19. a 20. století a na problematiku spolků a spolkového života. V minulosti působila jako odborná asistentka na Katedře německého jazyka Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, v současnosti je zahraniční lektorkou organizace DAAD na Ústavu česko-německých areálových studií a germanistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kde vyučuje dějiny německy mluvících zemí, dějiny česko-německých vztahů a jazyková cvičení.

Monografie se zabývá německým kulturním životem v Olomouci mezi lety 1918 až 1938. Zaměřuje se hlavně na kulturně činné spolky a jejich aktivity. Zvláštní pozornost je věnována Německému divadelnímu spolku v Olomouci, jeho působení a významu pro německou společnost v meziválečném období. Popisuje vývoj a činnost německých divadelních, hudebních, pěveckých a uměleckých spolků reprezentujících kulturní a umělecké dění, jež vycházelo z olomoucké německé společnosti.

ISBN 978-80-200-2587-6

9 788020 025876

www.episteme.org • www.academia.cz